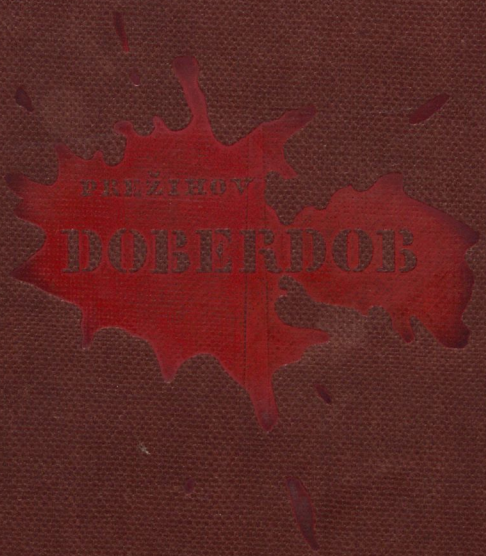
DOBERDOB

Čopič

PREŽIHOV VORANC

DOBERDOB

Knjigo je opremil arh. Bojan Stupica
Natisnila Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani - Emil Podkrajšek

PREŽIHOV VORANC

DOBERDOB

Vojni roman
slovenskega naroda

NAŠA ZALOŽBA

LJUBLJANA 1940

65 I 759398

Vse pravice, zlasti glede prevoda, pridržane

2018 00688

ČRNA VOJSKA

I.

Narednik je bral polkovno povelje. Vojaki so bili izmučeni in so komaj poslušali. Nenadoma se je infanterist Amun Mohor zdrznil, kajti nepričakovano je začul svoje ime:

«... infanterist Amun Mohor je transferiran k bataljonu štev. 100. Zglasi naj se jutri zjutraj ob 7. uri pri bataljonski komandi.»

Po razhodu je Amun še zmeraj nepremično stal na mestu, medtem ko so se njegovi tovariši že razhajali. Tedaj je pristopil narednik k njemu.

«Ste razumeli, infanterist Amun?»

Ker se Amun ni zganil, je nadaljeval:

«Bataljon štev. 100 je v barakah za lazaristovsko kasarno!» Potem se je sklonil čisto k Amunu, ki je nepremično stal pred njim z rokami ob hlačnih šivih, in strupeno pristavil: «Takih vojakov, kakor ste vi, pri nas ne potrebujemo. Tam vas bodo že naučili kozjih molitvic.»

Narednik se je odstranil, Amun pa se še vedno ni mogel premakniti, tako je bil iznenaden. Način, kako mu je narednik sporočil odlok, ga je prepričal, da mora za tem tičati nekaj posebnega. Tudi kompanijski tagšarž, tisti frajtar z očali, ki je ves čas stal za narednikom, ga ni izpustil iz oči. Kaj neki to pomeni?

Ko si je naposled opomogel, je videl, da je skoraj sam ostal na dvorišču. Tedaj se je spomnil večerje in odhitel je za drugimi v kasarno. Prišel je zadnji h kotlu. Kuhar ga je neprijazno nahrulil:

«No, lahko bi se bil prej prikidal! Ali misliš, da moramo večno tičati v tej luknji?»

Kljub neprijaznemu sprejemu pa mu je molče pridejal še po eno zajemalko guljaža in polente.

Ko je stopil v sobo, ga je sprejel hladen mir. Nihče ga ni pogledal. Drugekrati je med večerjo vladal razposajen

hrup, vojaki so hitro jedli in se odpravljali v mesto, danes pa so vsi trdovratno molčali. Pri dolgi mizi je bilo na koncu še prostora, toda ko je Amun hotel prisesti, se je sosed neprijazno nakremžil:

«Kaj pa siliš sem!Ali ne vidiš, da ni prostora?»

Amun se je usedel na svojo posteljo in začel jesti. Toda medtem, ko je še malo prej občutil velik tek, ga je zaradi ponašanja tovarišev začel izgubljati. Slednjič je postavil posodje na polico in se zleknil po slamnjači. Soba se je medtem začela prazniti, vojaki so odhajali na hodnik, kjer je pri umivalniku rožljala pločevinasta posoda, nato so se vračali in koj nato je večina zapustila sobo. Amunov sosed je imel navado, da se je po večerji zleknil na posteljo, si nažgal pipo in se spustil z njim v razgovor. Nocoj pa je tudi tiho izginil. Bilo je očitno, da se ga tudi on izogiba.

Amuna je to hudo zabolelo. Če ga črti ta, o katerem je mislil, da mu je najbolj vdan, mora imeti za to tehten vzrok. Ali pa se je motil? Mogoče tudi ta ni bil odkrit in je hlinil prijateljstvo le zadelj tobaka za pipo? Naposled... Skušal je biti ravnodušen. Ali ni popolnoma vseeno, kaj mislijo tovariši o njem, ko gre itak stran, že jutri? Toda ta tolažba je bila jalova. Sklenil je, da gre iskat soseda, ki gotovo ni odšel v mesto, temveč mora biti kje na prostranem dvorišču. Izvleči mora iz njega skrivnost nenadne spremembe, naj velja, kar hoče.

Zunaj je polagoma legal mrak, toda žarnice še niso gorele. Dvorišče je bilo skoraj prazno; suh, a ne prehud mraz se je zgrinjal nad kasarno, ki je samevala na robu mesta. Pred kantino, ki je bila na koncu stavbe, je zapazil dve skupini soldatov v živahnem razgovoru. V eni teh skupin je opazil dolginastega kompanijskega inšpekcijona, ki je mahal z rokami in glasno vpil:

«To je svinjarija, največja svinjarija! Sramota za naš polk...»

Nenadoma so ga vojaki opazili in kompanijski inšpekcijon je umolknil. Amunu se je zahotelo stopiti k njim in jih izzvati, da mu povedo resnico v obraz, kajti bilo je očito, da so govorili o njem. Toda toliko poguma le ni imel.

Hkrati je zagledal soseda v samotnem kotu dvorišča, kjer je slonel sam zase in kadil. Vojaki pred kantino ga

niso mogli videti. Amun se mu je previdno približal, boječ se, da bi mu tovariš ne pobegnil, če bi ga prej opazil. To se mu je posrečilo; sosed ga je zagledal šele, ko se je Amun vštric njega naslonil na ograjo.

Nekaj hipov sta tako slonela in molčala. Prvi je spregovoril Amun:

«Ker grem jutri zjutraj, sem ti prinesel še nekaj tobaka. Tukaj na samem ga boš gotovo vzel, čeprav bi ga v sobi morebiti ne...»

Pri tem je izvlekel zavojček tobaka iz žepa in mu ga pomolil. Sosed se je najprej previdno ozrl po dvorišču in ko se je prepričal, da ju nihče ne opazuje, je hlastno segel po daru in ga stlačil v žep. Rekel pa ni nič.

Tedaj se je Amun opogumil in vprašal naravnost:

«Povej mi, kaj imate nocoj z menoj...»

Sosed je molčal.

«Ti nekaj veš — vsi nekaj veste, česar jaz ne vem. Prišel sem, da mi poveš,» je Amun silil dalje z nestrpnim glasom.

Tedaj se je tovariš zganil:

«Pravijo, da si P. V. Politično sumljiv...» Njegov glas je bil votel, čisto tuj in ko je govoril, ni pogledal Amunu v oči.

«Politično sumljiv!» je vzkliknil Amun ves iz sebe. «Zakaj pa...?»

«Ne vem!» Tovarišev glas je bil suh, odrezan.

«Ali sem zategadelj transferiran?»

«Zategadelj, pravijo...»

Šele zdaj se je sosed zravnal in se napol obrnil k njemu. Amun je zagledal prestrašen, razočaran in bolesten obraz. Občutil je veliko potrebo, prepričati tovariša ob svoji strani, s katerim je preživel nekaj tednov v miru in spoštovanju, da ga po krivem dolže, da je nedolžen. Zato je rekel:

«In ti vse to verjameš?»

«Tako pravijo; kaj jaz vem...?»

«Jaz ti pa lahko rečem, da ni vse skupaj nič res. Prav ničesar ne vem, kaj bi moglo biti! Politično sumljiv? Ka-

kega zlodeja? Nikoli se nisem pečal s politiko. Kako tudi, pri moji mladosti in pri tem, da sem živel doma na kmetih? Slovenec sem že, to je res, ali kaj morem za to? Tudi ti ne moreš za to, da si Nemec. Najbrže je to kaka pomota, ali pa me je kdo iz zlobnosti očrnil pri komandi. Nimam pojma, kaj bi moglo biti!»

Amun je govoril hlastno, prepričevalno in med govorom ni izpustil tovariša iz oči. Zdelo se mu je, da se sosedov obraz počasi jasni in postaja zaupljivejši. Osamelost, ki je Amuna dozdaj dušila, je začela polagoma popuščati.

Ta hip se je izpred kasarne sem zaslišal klic:

«Infanterist Amun v pisarno!»

«Kličejo te!» je rekel sosed hlastno, ko da bi ga ta klic spet spravil v dvom in bi se tovariša rad iznebil.

Amun mu je dal roko. Hotel je za slovo občutiti topel stisk dlani, namesto tega pa je v svoji roki začutil ravnodušno, topo roko brez vsakega čustva.

«Srečno!» je dejal.

«Srečen pot!» mu je naglo odgovoril sosed.

V stotnijski pisarni je Amuna sprejel računski podčastnik.

«A, ti si torej tisti junak?»

«Infanterist Amun, pokorno javljam!» je Amun pristopil k mizi. Narednik je napravil rezek obraz.

«Da, da, saj vem, saj vem! Pri našem polku takih vojakov, kakršen si ti, ne potrebujemo. Mi smo čistih rok, strumna cesarska vojska...»

Podčastnik je rekel nekaj, kar se je že v najkrajšem času bridko maščevalo. Armadno poveljstvo je namreč «čistemu» 7. pešpolku takrat dodelilo za nekaj stotnij tako imenovanega nezanesljivega moštva, zbranega iz vseh narodnostnih kotov avstroogrske monarhije.

Amun se je mahoma osmelil:

«Pokorno javljam, jaz ne vem ničesar.»

«Pa mi vemo, če ti ne,» je mirno odgovoril narednik. Nato mu je odštel soldnino ter mu izročil maršruto za novo enoto. Preden je Amun utegnil zapustiti pisarno, mu je še dejal s čudnim naglasom:

«Sicer je pa res prekleto vseeno, ali te bo hudič vzel pri nas ali pri kakem drugem regimentu.»

Amun se je znašel na hodniku z vročo glavo. Iz mesta se je čul odmev škripajočega tramvaja, na postaji je naporno žvižgal vlak, ki se je pravkar zaganjal z novim transportom vojaštva v noč. Iz kantine se je čulo kričanje vojakov.

V sobi je manjkala polovica vojakov, ostali so večinoma bili že pod odejami, le dva sta zamišljeno igrala marjaš. Ko je Amun vstopil, sta kmalu prenehala; eden je zagnal karte po slamnjači in malomarno zagodrnjal:

«Ne vem, zakaj mi danes ne gre.»

Potem je v sobi zavladala zoprna tesnoba, ki je Amuna takoj vrgla v postelj. Skušal je zaspati, toda spanec je bežal od njega, ko je trobentač že odtrobil pokojnico in je v sobi ugasnila luč. Kakšen vrag neki mu je to skuhal? Politično sumljiv?...

Gledal je nazaj v življenje in iskal po preteklosti. Bil je sin majhnega kmeta, ki je bil dvajset let najemnik, preden je šele pred kratkim časom kupil malo zemlje z bajto. On sam je po dovršeni ljudski šoli ostal doma ter je živel napol kot dninar in napol kot kmetski sin. Njegov oče je še kot najemnik bil pristaš slovenske stranke, ki je bila z vladno nemško stranko v hudem boju. Tudi on sam se je tega nazora in tega duha že od vsega začetka navzel. Ker so nemško stranko vodili veleposestniki, vaški krčmarji, trgovci in podobni bogati ugledneži, oni sami pa so bili le ubogi najemniki, živeči pod nadvlado nemških in nemčurskih upravnikov in gozdarjev, je imel boj v slovenski stranki zanj močan socialni prizvok.

Zelo zgodaj je že občutil krivico, ki se jim je godila, in zato se je njegova miselnost usmerjala proti vsem obstoječim razmeram. Gospode ni maral nobene in čudno, čeprav je bil veren kakor njegov oče in čeprav je duhovščina bila na strani slovenske stranke, je imel tudi proti duhovščini neke zgodnje pomisleke. Postajal je nezadovoljen, razborit.

Politično sumljiv, vrag vedi? Bil je član slovenskega bralnega društva in sem in tja, kadar so se bližale volitve, je tudi že obiskal kak shod. Nekoč je bil z očetom na

velikem ljudskem taboru. Ko so se vračali na okinčanem vozu in so šli pit v obcestno gostilno, so jih tam napadli nemčurji, ki so se pripeljali mimo. V pretepu, ki se je razvil med njimi, je Amun zagnal nekemu znanemu trškemu magnatu prazen petindvajsetlitrski sodček v trebuh, da se je debeluhar onesvestil in so ga morali odpeljati v bolnišnico. Kaj, ko bi ta stvar bila povod?

Ali pa ona stvar s prestolonaslednikom? Tisti dan, ko je župnik med mašo oznanil, da so v Sarajevu ubili prestolonaslednika, je mnogo ljudi jokalo, mnogi so stiskali pesti in preklinjali, vsi pa so se čimprej porazgubili, kakor bi slutili bližajoči se vihar. On sam je s čudnimi, dotlej nepoznanimi občutki odšel domov — bilo ga je strah in bil je obenem zadovoljen. Doma je zinil:

«Dober je v kraj!»

Oče se je ustrašil. To, kar je izrekel, je bilo seveda skrajno predrzno in sam ni vedel, kako mu je ušlo.

Če bi komanda vedela za to, seveda... Toda o tej njegovi izjavi ni razen domačih nihče na svetu vedel.

Potem je prišla mobilizacija. Ker je bil potrjen ravno v tistem letniku, je moral takoj odriniti. Vse, kar je v miselnosti prinesel s seboj k vojakom, se je v teku naslednjih tednov in mesecev nekako zabrisalo. Pri vojakih je bil kakor milijoni tovarišev tiste dni top, brez izpodbude, a vendar nemiren. Njegova prejšnja upornost je dremala pod težo vsakdanjega napornega življenja.

In vendar sumljiv...? Mogoče pa je oblast pametnejša, kakor on, mogoče so mu videli v srce globlje, kakor je mogel videti sam? Ob spominu na vse se mu je počasi jela vzbujati stara, zdaj dremajoča upornost in nezadovoljnost. Skoraj zavihralo je v njem.

«Dobro, če že hočete, če vi sami to hočete, bom pa postal sumljiv!» si je priznal poln grenkega ponosa in kljubovalnosti.

Pokril se je čez glavo in zamižal. Zaspal pa še vedno ni; še dolgo v noč je prisluškoval razburjenim mislim ter dihanju spečih tovarišev, od katerih ga je kar nenadoma ločil tako ogromen prepad...

To je bilo v začetku 1915. leta — — —

II.

Drugo jutro je v pisarni bataljonske komande sprejel Amuna feldvebel Rom. Bil je brez brk, sveže obrita koža je dišala po kolinski vodi in drobne, belosive oči so se prijazno nasmihale. Amuna je ob pogledu nanj zajelo skoraj otroško zaupanje.

«Pokorno javljam, infanterist Mohor Amun, transferiran od 7. pešpolka,» je predpisno javil, izročajoč svojo maršruto.

«Aha, spet eden!» je dejal feldvebel, ne da bi ga pogledal. Vzel je ponudeno maršruto, toda komaj je spustil oči na papir, jih je takoj spet dvignil, se obrnil proti mlademu, gladko počesanemu in napomadiziranemu korporalu, ki je sedel pri drugi mizi, in rekel:

«Ali ima akt?»

Korporal Zugast je molče vzel v roke debel ovoj, prevezan z zamazanim trakom, ga odprl in začel malomarno brskati po njem. Naposled je iz ovoja izvlekel zeleno mapo, jo odprl in jo čez ramo izročil naredniku, rekoč:

«Navadna stvar! Sarajevo...»

Feldvebel je nekaj časa buljil v papirje, zadovoljno pokimal, vstal, vtaknil roke v hlačne žepe in se z dvema korakoma prizibal pred Amuna.

«Tako torej! Tudi ti spadaš med tiste! No dobro, kako pa ste si vi to stvar sploh predstavljali? Ali ste mislili, da se bomo mi v hlače podelali, če nam boste prestolonaslednika ubili? Kaj? Toda hvala Bogu, imamo mi prestolonaslednikov, da jih lahko svinjam krmimo.»

Zadnje besede mu je govoril že tik pred obrazom, da je vojak začutil njegovo vročo, po rumu smrdečo sapo. Narednikov glas je bil vsiljiv in vroč obenem, zraven se je tresel, toda ne morda od jeze, temveč od prekrokane noči. Nato je stopil korak nazaj in spregovoril s ponižnim, skoraj vdanim glasom:

«No, fantiček, le počakaj! V enem mesecu bo vojne konec in potem te postavimo k steni.»

Korporal Zugast, ki se je zaradi prevelike vročine, puhteče od peči, skoraj topil in mu je lasno olje polzelo po sencih in po čelu, ga je prekinil:

«Jaz bi jih že prej tja postavil,» je rekel prezirljivo.

«S kom se boš pa potem vojskoval?»

«No, s takim bataljonom bi se ne vojskoval rad,» se je odrezal Zugast s skrajno zaničljivim naglasom.

Feldvebel Rom se je spet približal Amunu.

«Ali znaš nemški?»

«Pokorno javljam, znam!»

«No, hvala bogu, vendar enkrat pošten lopov!» se je razveselil Rom in presenečen tlesknil z dlanmi. «Ti si torej k nam komandiran, kaj?»

«Komandiran, gospod feldvebel!» je prostodušno odvrnil Amun.

Nemirnemu feldveblu je to tako ugajalo, da se je jel z dlanmi tolči po stegnih. «Komandiran, komandiran!» je ponavljal in se sukal po sobi. Ko je zadnjikrat izgovoril besedo: komandiran, so se odprla vrata in v sobo je stopil stotnik v spremstvu četovodje. Bil je stotnik pl. Fortis, komandant prve stotnije, ter četovodja Erdkönig, od prvega voda iste stotnije. Narednik je postal takoj uraden:

«Nov prirastek, gospod stotnik. Izjema je tokrat le ta, da smo dobili novo številko liferanta. Dozdaj smo imeli čast biti odjemalci raznih 15 tih, 28 tih, 35 tih, 97 tih in podobnih regimentov. Današnji prirastek je od polka št. 7. Kakšna čast vendar...!»

Stotnik Fortis je bil potomec stare španske plemiške družine, katero je za časa Karla šestega neki njegov prednik z begom pred prevelikimi škandali presadil v Avstrijo. Od tega prednika je imel Fortis še črne oči in bikovski, mavrovski vrat. Nasmehnil se je narednikovemu besedičenju ter odšel naravnost k prazni mizi:

«Gospod feldvebel, ne obrekujte po nepotrebnem naših edinic.»

Rom je pobesil glavo.

«Ali je težak?» je vprašal stotnik.

«Težak, težak! Tu je njegov akt, gospod stotnik!»

V stotnikovih rokah je spet zablestela tista zelenkasta mapa. Pri pogledu nanjo je Amunu nehote postalo vroče. Tam notri torej je zapisana njegova usoda. Skušal jo je razbrati iz stotnikovega obraza. Toda to se mu ni posre-

čilo, ker jo je ta koj odložil, čim je pogledal vanjo. In že je vstal in se obrnil k Romu.

«Gospod narednik, dodelite ga v mojo stotnijo.»

Po teh besedah je zapustil pisarno. Amunu je odleglo in prej skrivljena, na zmeraj hujše udarce pripravljena hrbtenica se je zdaj kar sama od sebe začela ravnati. Z velikim užitkom je opazoval feldvebla in korporala, ki sta bila očividno poparjena. Rom se je skušal prvi znajti.

«Dober tek, Erdkönig!» je dejal obrnjen k četovodji. Ta se za ta poklon ni zmenil. Obrnjen k Amunu je dejal:

«Infanterist Amun, vi pridete v moj vod. Greva!»

Dve minuti pozneje je Amun ves zamišljen korakal za četovodjo med dolgimi barakami precej obsežnega, popolnoma novega taborišča. Stvar je postajala zanimiva: vsak, kdor je vtaknil svoj nos v ta presneti akt, ga je koj vzel k sebi. Medtem ko je bil sinoči pri polku cel zlodej in ko ga je malo prej feldvebel tako sprejel! Kaj neki tiči v tem aktu? Premišljal je, ali bi vprašal četovodjo ali ne? Mož se mu je na prvi pogled prikupil. Imel je dobre oči in zaupljiv obraz. Od njega je velo nekaj domačega, očetovskega, nekaj nenavadno prikupnega. Naposled se je osmelil.

Četovodja je bil iznenaden, da si je navaden infanterist upal na dan s tako kočljivim vprašanjem. Toda ravno to mu je tako ugajalo, da mu je odgovoril z dobrohotnim glasom:

«Neumnosti, same neumnosti! Čenče, za katere se danes nihče več ne briga...»

«Ali ne stoji tam o nekem pretepu, gospod četovodja?»

Četovodja mu ni odgovoril, temveč se je pritrjevalno nasmejal, da je bil Amun popolnoma prepričan, da je njegova slutnja pravilna. Bil je mirnejši.

Na ta način je infanterist Amun prišel k prvemu vodu prve stotnije bataljona št. 100.

Ko je prvi večer legel na pogradu spat, sta se njegova najbližja soseda, infanterista Holcman in Barfuss, polglasno pogovarjala v nemškem jeziku, ne meneč se za njegovo soseščino.

«Stvar je namreč ta,» je trdil prvi, «da dandanes pošten soldat vedno plačuje ceho. Jasno je, zakaj so nas, poštene

nemške vojake, transferirali k temu čudovitemu bataljonu. Šele nekaj dni sem tu, pa se mi je že posvetilo. Edino zategadelj, da vzdržujemo disciplino in da bomo držali mačka za rep, kadar pridemo na fronto. Ali se zavedaš, kaj se pravi, imeti sovražnika pred seboj, med seboj in za seboj ...»

«Bataljon št. 100, bog se nas usmili...» je za prvim povzel drugi. «Ali si že kdaj slišal, da bi bataljoni imeli take številke? Jaz še ne, pa čeprav sem služil svoj rok v mirnem času in sem bil že v Galiciji. In kakšna druščina, prosim te! Nikomur ne moreš pogledati v obraz. Odkod je vse to naneseno? Sami latajnarji, Čehi, Hrvati, Rusini, cigani... Naposled je človeka kar sram, pisati domov! Kje služiš? Pri bataljonu št. 100! Zakaj pa ne pri bataljonu številka tisoč ali pa pet tisoč, na primer...?»

Glas infanterista Barfussa je bil srdit in jokav ter se mu je poznalo, da mu besede prihajajo od srca. Bila sta oba iz Gornje Štajerske in šele pred kratkim prestavljena od inf. polka št. 27. Prvi je bil še rekrut, drugemu se je pa videlo, da je že rezervist. Ležišče sta imela sredi praznega pograda, kot bi si bila nalašč izbrala tako osamljeno mesto.

Holcman si je prižgal cigareto, medtem ko je Barfuss začel tlačiti tobak v pipo. Med prižiganjem je zagodrnjal:

«Ravnokar sem slišal v kantini, da je to nekak kazenski bataljon, sestavljen iz dezerterjev, političnih osumljencev, maroderjev in podobnega. In s takimi potepuhi moraš na fronto...»

Holcman mu ni odgovoril, pač pa je zdaj prvič pogledal Amuna, kakor da bi se hotel prepričati, če posluša. Barfuss pa je brezobzirno nadaljeval:

«Jaz sem to že enkrat izkusil na lastni koži. Naš polk je ležal v Galiciji poleg neke češke brigade. Nenadoma udarijo Rusi, Čehi pa seveda roke gor. Videli smo jih, kako so se vsipali proti sovražniku. Kratkomalo — v trenutku smo imeli sovražnika za hrbtom. Kaj se je zgodilo? Nekaj sto mrtvih in ranjenih, nekaj sto pa ujetih in umik. In vse to zadelj teh prekletih izdajalcev!»

«Ti si neumen, Barfuss!» ga je porogljivo prekinil Holcman.» Kdo pa je dandanes v etapi, po bolnicah, pisarnah,

skladiščih? Sami nezaneslјivci! Ti pa, ker si pošten, lahko greš travo grist na fronto.»

«Jaz pa le mislim, da bodo ti ljudje po vojni vsi ustreljeni,» se je tolažil Barfuss.

«Kaj ti pomaga, če boš pa prej poginil?»

Tedaj se jima je približal suh infanterist širokega, vedrega obraza, njun rojak. Bil je infanterist Almer, eden prvih, ki so bili dodeljeni temu nastajajočemu bataljonu.

«No, kako je?»

«Vrag vzemi vse skupaj!» sta hkrati vzdihnila onadva.

Almer se je nasmehnil in se vzpel k njima na pograd.

«Dober vojak se mora vsega navaditi!» je dejal in tlačil v pipo tobak iz Barfussovega mehurja, ki ga je ta pozabil dati v žep. «Česa vsega smo se morali navaditi pri naši kompaniji v Galiciji! Tam vam je spočetka kar mrgolelo ruskih špijonov in ovaduhov. Marširamo skozi vas. Vse prazno, kakor izumrlo. Nenadoma zažvižga krogla, poka niti ne slišiš in kraj tebe se zvali tovariš. Rusi pa seveda dan hoda pred nami. Kaj je to? Zijaš naokrog, iz bližnje hiše pa že vlečejo bradatega, sivega starca in boso, mlado ženo z otrokom na prsih. Krogla je priletela prav iz te raztrgane bajte... ‚Ali naj jih prislonimo k steni?' je vprašal lajtnant stotnika. ‚Kaj še, škoda za municijo!' je odvrnil stotnik. Niti okrog sebe nisi utegnil pogledati in že so z neke veje bingljale starčeve noge po zraku. Ded je s tisto brado otepal okrog sebe, misleč, da se bo z njeno pomočjo izmuznil. Pri tem je cvilil, kakor mlado prase: ‚Ne znaju, ne znaju...' Hotel je lagati, da ni kriv.»

Vojaka sta molče poslušala. Barfussu te stvari niso bile popolnoma nove, zato je molčal, ko je Almer že končal svojo zgodbo. Drugače Holcman.

«Kaj ste pa z babo napravili?» je vprašal z zanimanjem.

«Z babnico? Ženšče je padlo v nezavest, preden so jo utegnili spraviti kvišku. Toda kljub temu so ji morali otroka s silo iztrgati iz rok... Potem so zabingljale tudi njene noge... Toda rečem vam: takih nog še nisem videl... Naše Štajerke naj se kar skrijejo!»

Na pogradih je nastala mučna tišina, slišalo se je nervozno drsanje teles in pridržano dihanje posameznikov. Tisti vojaki, ki so razumeli nemški, so se začeli obračati

proti razgovarjajoči se trojici, toda tudi tisti, ki pogovora niso razumeli, so nategovali vratove.

Holcmanu je postala tesnoba že neprijetna.

«Torej je imela baba lepe noge...?»

Almer se je ravno odkašljeval in hotel nadaljevati, ko ga je prehitel Amun, ki se je nenavadno vznemiril:

«Ste bili prepričani, da je krogla res priletela iz tiste bajte...?»

«Priletela ali ne priletela — takrat to ni bilo važno; na tleh se je valjal mrtev tovariš. Eksemplarične kazni so bile takrat nujno potrebne.»

Almer je samozavestno pogledal okrog sebe. Nihče mu ni ugovarjal. Na nasprotnem pogradu, kjer se je valjalo nekaj vojakov, se je tedaj dvignil infanterist Rainer in vprašal s suhim glasom:

«Kdo pa je obešal?»

«Neki Čarej, infanterist. Bil je Korošec, vendar je služil pri našem regimentu. Pravili so, da je v civilu mesar. Priglasil se je kar sam in rečem vam, da se je na ta posel izvrstno razumel. Nisi še utegnil pogledati v zrak in obešencu je že visel jzik iz ust. To je tudi stvar roke... Kakšna razlika! Nekoč ni bilo Čareja pri rokah, pa je obešal neki četovodja. Želodci so se nam obračali, rečem vam... Obešenec se ni hotel stegniti, čeprav so se mu štirje vojaki obesili za noge. Čarej pa je to opravil mimogrede. Po bitki pri Nadworni ga nisem več videl...»

Spet je zavladal prejšnji tesnobni molk. Almer je puhal iz pipe, Holcman in Barfuss sta pa strmela po baraki. Naposled se je z drugega pograda oglasil Rainer z zaničljivim glasom:

«Če ni gagnil pri Nadworni, bo gotovo prišel k našemu bataljonu.»

Desno od Amuna je ležal infanterist Štefanič Alojz, ki je že ves čas radovedno stegoval vrat s svojega ležišča.

«Kaj pa pripoveduje?» se je obrnil k Amunu, ker ni razumel nemški. Amun je bil šele pol dneva pri bataljonu, pa je baraka že vedela, da je Slovenec. Ko mu je v kratkih besedah razložil, za kaj gre, se je Štefanič s studom obrnil v stran.

Medtem je povzel Barfuss:

«Roka je roka!» je dejal važno in počasi. «K nam je leta in leta hodil na koline neki kajžar iz okolice. Imel je to reč v malem prstu. Komaj se je živali pridno dotaknil, že je zacepetala z nogami. Nekoč se je pobil na ledu, ko se je pijan vračal domov. Čakati nismo mogli nanj in oče je najel nekega kolarja, ki je tudi klal. Toda kaj! Dobre četrt ure smo se valjali s prašičem po hlevu, preden je žival obležala. Nato smo jo vrgli v kad in odšli v kuhinjo na kozarec brinjevca, ker je bil hud mraz. Toda ko smo se čez nekaj časa vrnili in smo hoteli pričeti s skubljenjem, smo našli prazno posodo. Žival je medtem spet prišla k sebi in pobegnila, da smo jo morali iskati po vasi... Zato pa pravim: roka je roka...»

Barfuss je gledal okrog, kakor bi iskal odobravanja za to, kar je povedal. Namesto tega je na onem pogradu spregovoril Rainer s tesnobnim, skoraj napetim glasom:

«Dobro, tista stvar s prašičem, to se pripeti. Toda kaj ste napravili z otrokom, Almer?»

Vse je prisluhnilo.

«S katerim otrokom?» je vprašal Almer.

«No, z otrokom tiste Galicijanke, pred katero se morajo naše Štajerke skriti...?»

Almer se je v zadregi počohal za tilnikom.

«Da, skoraj bi bil pozabil! Čarej bi ga bil brez dvoma tudi nategnil, njemu je bilo vseeno. Toda to se stotniku le ni zdelo, zato je sam spustil pištolo vanj. Črviček se niti zganil ni...»

Po teh besedah je najprej zavladala porazna tišina po baraki. Nekateri so sklonili glave, drugim so oči začele lezti iz jam. Nenadoma je Rainerja silovit odpor vrgel pokonci:

«To je vendar grdobija, ubijati nedolžnega otroka!»

Rainer je bil tako togoten, da se je ves tresel. Bil je Nemec, Štajerec kakor Almer; k bataljonu št. 100 je bil premeščen od domobranskega polka št. 3 in je spadal med zanesljivce.

«Kaj pravi?» je spet vprašal Štefanič Amuna.

«Zaradi otroka gre, ki so ga tudi ubili,» je pojasnil Amun, v katerem je tudi kuhalo.

«Fej te bodi, svinje!» je zaklel Štefanič in pljunil.

Almer je prebledel in se skušal izmotati.

«Vojna je pač vojna...»

«Kakšna vojna?» sta se hkrati zadrla Amun in Rainer. «Ravno prej si še hvalil tisto svinjo...»

V kotu nasproti se je tedaj začel pregibati kup odej, pod katerimi je dotlej negibno ležal vojak Segal, kakor bi spal. Že med odkrivanjem je spregovoril s trdim, skoraj oblastnim glasom:

«Kakšni marnji so to?»

Izpod odej se je izmotal nenavadno debel vojak črnih las, dolgega, močnega nosu in izrazito orientalskih potez. Na prvi pogled se je videlo, da je žid. Segal je sam taboril v tem kotu, ki je bil kakor trgovina z mešanim blagom poln škatelj, zavojev, zabojev, skledic, čaš in čevljev vsake vrste. Segal je bil gotovo edinstven primer patriota v avstro-ogrski armadi. V civilu je bil komercialni svetnik, družabnik mogočnega podjetja, toda kljub svojim petdesetim letom je kot prostovoljec vstopil v armado. Bil je skrajno fanatičen avstrijakant, pangerman, pristaš vseh mogočih germanskih imperialističnih mostov na jug, na vzhod, na zahod... in brezobziren nasprotnik avstrijskih narodnih manjšin. Kaj ga je privleklo v vojsko, ni nihče vedel, slutili so pa, da je bil zaupnik bataljonske komande. Tudi svojih rojakov, galiških židov, ki jih je bilo nekaj pri bataljonu, ni maral in jih je očitno preziral. Kljub temu je bil veren in je svoje verske obrede javno opravljal kar na pogradu.

«Oho, Segal! Mislili smo, da spiš!» ga je pozdravljalo nekaj glasov.

«Spim?» se je razkošatil Segal; «kdo bi mogel spati pri takih marnjah!»

Holcman se je obrnil vanj:

«Kaj pa ti praviš, Segal, k temu, kar je ravnokar pripovedoval Almer?»

Ta se je zdaj raztogotil:

«Kaj pravim? Kako je mogoče zaradi enega pankrta delati tak dirindaj! Almer ima prav: sodrgo je treba neusmiljeno iztrebiti!»

Njegove črne, velike oči so izzivalno švigale po pogradih. Vojaki, ki so se prej vznemirjali, so zdaj obmolk-

nili, boječ se posledic pri komandi. Segalu ni nihče zaupal. Čez nekaj časa je Rainer skušal stvar speljati na drug tir.

«Kaj pa, če je bil tisti starec z žensko in otrokom žid...?»

Toda Segal je ostal dosleden:

«Žid ali kristjan, kdor je naš sovražnik, ga je treba iztrebiti, zatreti!»

Nastal je mučen molk. Almer je še nekaj trenutkov sedel pri svojih rojakih, nato se je počasi spustil s pograda in odšel na svoje ležišče. Skoraj istočasno se je začulo od vrat:

«Mir, ura je devet!»

Pred taboriščem je trobentač začel trobiti k počitku. Podoba je bila, da je ravno nocoj bil dobre volje, kajti trobil je svojo dolgočasno uspavanko s poskočnim naglasom in jo zavijal z raznimi variantami. Ker je bila okolica tiha in mestni šum zelo daleč, je glas trobente odmeval brez motenj v gluho, mrzlo zimsko noč... Tisti vojaki, ki še niso bili pod odejami, so začeli legati, čulo se je, kako šušti slama, kako se vojaki zavijajo in oddihujejo.

Amun je legel kar oblečen. Njegova glava je bila polna vtisov prvega dne. Tedaj je začul Holcmanov tihi, pritajeni glas:

«Barfuss, ali bi mogel ti zaklati otroka...?»

«Ne!» je odvrnil Barfuss s prav tako tihim, a vročim glasom.

«Jaz tudi ne.. in če bi me prisilili, bi zamižal...»

Utihnila sta, toda tihota je trajala le kratek čas. Amun je začul šeptanje: «Oče naš...» Molila sta, tiho, vsak zase. Mogoče je bila njuna nocojšnja molitev posledica večernega razgovora...

Amun je prisluhnil, od nekod je tudi prihajalo podobno šepetanje, tiho, dolgo in vztrajno, skoraj je razločil neke domače izraze. To je prihajalo od spodnjih pogradov, ki so bili zasedeni s Talerhofovci. Med večernimi pogovori so bili ti pogradi tihi, kakor bi bili prazni... Zdaj molijo tam...

Od bližnje žarnice je skozi okno padala v barako medla svetloba in risala po prostoru čudne podobe. Amunova domišljija jih je razburljivo vsrkavala. Nenadno sta se

njegovi roki pod odejo spoprijeli... sklenili in tudi njegovo srce je kar samo od sebe zašepetalo tiho, prosečo molitev k bogu, k tistemu bogu, h kateremu se že dolgo ni več obračal, ker so mu ga slutnje zadnji čas odtujevale, a so mu ga nocoj nehote spet približale...

Zraven je mislil na mater in na dom...

III.

Z vsakim dnem je bilo Amunu jasneje, kako prav sta imela tovariša Holcman in Barfuss, ko sta trdila, da je bataljon zbirališče izmečkov avstro-ogrske armade. Bil je eden izmed prvih tako imenovanih kazenskih bataljonov, posebna iznajdba vrhovne komande, ena izmed tistih mnogoštevilnih enot, ki so zbirale v svoj okvir brezštevilne nesrečnike raznih čiščenj, garnizijskih sodišč, kaznilnic, norišnic, ena tistih brezimnih enot, ki so pozneje splahnele na soški fronti v ognju italijanskih granat ali pa so jih v Albaniji požrli malarični bacili. V nobeni nasledstveni državi, ki hranijo zastave avstro-ogrskih linijskih polkov in častijo slavo polkov na ta ali oni način, se teh brezimnih enot nihče ne spominja. Bile so in ni jih več, čeprav so stotisočem bile za grobarja...

Bataljon se je šele pred kratkim začel formirati in vendar so bili vidni že vsi obrisi poznejše njegove celotne podobe. Stržen moštva so tvorili ali bi ga vsaj morali tvoriti tako imenovani zanesljivci, ki naj bi držali ostali material v svojih rokah. K zanesljivcem so seveda spadali tudi podčastniki. Za častnike in podčastnike je vrhovna komanda izbrala tako imenovani cvet, po njenem mišljenju najsposobnejše ljudi, ki naj bi v kolikor mogoče kratkem času s pomočjo preizkušenih vzgojnih metod zvarili iz podrejenih ljudi zanesljivo moštvo.

Drugi del moštva so bili tako imenovani politični osumljenci. Med njimi so bili v prvi vrsti taki, ki so bili vojaški upravi znani kot pripadniki raznih nacionalnih, demokratičnih in drugih podobnih stremljenj, o katerih je vojaška uprava mislila, da so obstanku monarhije škodljiva. Spočetka so rekrutirali le take, ki niso bili zreli za koncen-

tracijska taborišča, pozneje so pa rekrutirali tudi po teh taboriščih. Mnogi izmed političnih osumljencev niso vedeli, česa jih oblasti dolže, ter so bili žrtve neumnih in podlih obtožb. Med njimi so spočetka imeli večino tako imenovani «Talerhofovci». Tako so se imenovali tisti, ki so bili rekrutirani iz znanega velikega koncentracijskega taborišča Talerhof blizu Gradca. Tja so oblasti takoj v začetku vojne zgnale nekaj tisoč iz Galicije in Bukovine evakuiranih, rusofilstva osumljenih elementov. Po narodnosti so bili večinoma Ukrajinci in židje, bili pa so vmes tudi Poljaki, Romuni, Slovaki in Nemci. Bili so najrazličnejših poklicev in najrazličnejše starosti. Infanterist Matejčuk je bil že blizu 60 let, a pri tretji stotniji so pozneje odkrili celo nekega petnajstletnega otroka. Jetniki Talerhofa so se namreč zaradi tamošnjih nevzdržnih razmer neprenehoma vsiljevali kot dobrovoljci, pri rekrutaciji so lagali in tajili pravo starost.

Tretja skupina so bili razni dezerterji, maroderji in kriminalci, s katerimi si vojaška uprava ni vedela kaj pomagati. Da ji ne bi okuževali zdravih enot, jih je začela zbirati v kazenskih enotah. Pozneje je bil pritisk kriminalcev še večji, ker je oblast s pomočjo amnestij izpraznjevala kaznilnice, hoteč za lastno ohranitev izkoristiti tudi poslednje in največje zločince.

V jezikovnem pogledu je bil bataljon pravi Babilon. Ni bilo v monarhiji naroda, ki bi ne bil zastopan v njem, in bila je prava sreča, da je bataljon imel svoj občevalni jezik, čeprav ga večina moštva ni razumela, namreč nemški jezik. Vseeno so imeli Nemci razmeroma večino, za njimi so bili Slovenci, Čehi, Rusini, Poljaki.

Pri bataljonu je vladal velik vrvež, ker so ga šele formirali. Ob Amunovem prihodu je bila prva stotnija šele do polovice zasedena, ostale pa še slabše. Vsak dan so prihajali novi, posamič ali v gručah. Pogradi barak so jih nenasitno požirali dan in noč...

Ko je Amun stopil v barako, je bila prazna. Erdkönig, ki je bil z njim, mu je pokazal oddelek prvega voda, rekoč: «Tamle je naš vod!»

Videč toliko praznega prostora na gornjem pogradu, si je Amun izbral najprimernejše mesto. Toda ko se je moštvo

opoldne vrnilo in so zanesljivci našli novinca na gornjem pogradu, so se zapičile vanj vprašujoče oči.

«Kaj pa si?» ga je vprašal Barfuss.

«Slovenec!» je mirno odvrnil Amun.

Odgovor v gladki nemščini je gotovo povzročil, da je oni osupnil in nejevoljno umolknil. Amun je brez komedij lahko ostal na privilegiranem ležišču.

Sicer pa je le redkokdaj prišlo do kršitve veljavne razdelitve; navadno so novinci, posebno pa oni, ki so spadali na spodnji pograd, iz nekega notranjega nagiba sami znali izbrati pripadajoče jim mesto. Naposled je bilo to razumljivo; osumljenci in člani tretje skupine so prihajali k bataljonu preganjani, izmučeni, iz zaporov, taborišč in bolnišnic in zaradi tega niso imeli prevelikih skomin po udobnostih in so bili srečni, da so vendar našli mesto, kamor so mogli položiti trudno glavo.

Oba pograda sta bila dva svetova, ki sta živela vsak svoje življenje; mrzila sta se in si drug drugemu stregla po življenju...

Amun je našel pri vodu rojaka Štefaniča Alojza. To je bila sreča za oba: Štefanič je bil že nekaj časa pri bataljonu in je poznal razmere. Amun pa je znal nemški. Takoj sta si povedala, kdo sta. Štefanič je bil doma iz Bele Krajine in od doma še večji siromak kakor Amun. Bil je miren, tih fant, ki je živel rajši sam zase. Toda ta lastnost je bila samo navidezna, ker se je v resnici zanimal za vse, kar se je godilo okoli njega. Kljub svoji mirnosti je nenadoma znal postati vroč in bojevit. Spadal je med zanesljivce, dasi so ga drugi zanesljivci gledali postrani kot vsiljivca.

Razen njega je bilo pri komandi le še nekaj Slovencev. Predvsem infanterista Grum in Demark. Grum je bil Ljubljančan, precej skrivnosten na prvi hip, toda če si se z njim malo spoznal, je bil prijeten tovariš. Odlikovali sta ga odločnost in bojevitost. Od doma je bil še večji siromak kakor Štefanič in Amun skupaj in razen stare matere ni imel nikogar na svetu. Demark se je sicer štel za Hrvata Istrijanca, toda bil je kakor domačin. Doma ga je kot najstarejšega sina čakalo po vojni majhno istrsko posestvo, ki ga je imel deliti še z dvema mlajšima bratoma. Prav

tako pičlo je bilo spočetka število rojakov tudi pri drugih stotnijah, vendar se je dnevno večalo.

Na spodnjem pogradu so bili najbolj številni Talerhofovci. Nekam tajinstveni, redkobesedni, zastrašeni ljudje, ki so občevali med seboj tako oprezno, kakor bi se bali vznemirjati ostale tovariše. Le včasih je vzvalovilo med njimi nekaj nemirnega, razburljivega in takrat je izbruhnil vik in krik. Bilo je, kakor bi se jih lotil bes. Hrušč je trajal tako dolgo, dokler se prebivalci gornjih pogradov niso naveličali in jih nahrulili. Potem je takoj zavladal mučen mir.

«Teh tu doli se je prav za prav treba bati!» je Amunu zaupal Štefanič in se pri tem zagonetno namrdnil.

«Zakaj?» je začudeno menil Amun.

«Imajo jih za rusofile, za ovaduhe in takoj bi tudi tebe osumili, če bi se preveč pajdašil z njimi.»

Med Ukrajinci sta dva veljala kot nekaka voditelja in sta uživala splošno, skoraj versko spoštovanje tovarišev. To sta bila Matejčuk in Kašul. Matejčuk je bil iz Tarnopola. Ob izbruhu vojne so v njegovo hišo, ki je stala nekje na periferiji mesta, vdrli kozaki in jo oplenili; pri tem je izginila neznano kam tudi njegova edina hči, dvajsetletna Sonja. Ko so odšli kozaki, so prišli Madžari, ki so pobrali še to, kar so kozaki pustili, in ker niso veliko našli, so iz jeze zažgali še hišo. Njega, Matejčuka, in njegovo bolehno ženo pa so kot talca z mnogimi drugimi meščani odgnali v etapo. Pri nekem umiku je straža talcev pobegnila in Matejčuk je z ženo nekaj časa taval za fronto, dokler ju ni neki tirolski regiment zajel. Njega so kot ruskega ovaduha obsodili na smrt, medtem ko je ženo zadela kap. Smrtna obsodba pa se ni izvršila, temveč ga je nekega dne našel komandant železniške postaje v Biali spečega v kupeju luksuznega vagona, v katerem se je vozila neka vojaška komisija. Ta komandant ga je z eskorto poslal v Brno, odkoder so ga spravili v Talerhof.

V taborišču mu štiri dni niso dali nobene jedi, peti dan so mu pa prinesli nekaj čorbe v zamazani črepinji, ki je straži poprej služila za nočno posodo. Matejčuk ni hotel jesti. Tedaj sta ga dva vojaka zgrabila za glavo in jo tako dolgo butala s čeljustmi ob železno črepinjo, da se je ta

napolnila s krvavo brozgo iz Matejčukovih ust. Pri vsakem udarcu sta ponavljala:

«Na, svinja, žri, svinja...!»

Pri tem je Matejčuk izgubil vse zobovje.

Drugi ugledni Ukrajinec je bil Kašul, skoraj iste starosti kakor Matejčuk. V Talerhof je prišel, kakor tisoč drugih. V taborišču so ga zaprli, ker je v skladišču, kjer je bil zaposlen, zmanjkala vreča kruha. Dobil je samico, ki jo je moral deliti še z nekom. Toda ta jetnik je prihodnji dan znorel, njegova blaznost pa je bila povezana s čudnim spolnim nagonom. Hotel je Kašula na vsak način posiliti. Borba med njima je trajala dva dni in dve noči. Kašul je neutrudljivo rjul in klical stražo na pomoč. Toda stražarji, vojaki domobranskega polka št. 3, pijani od šmarnice, so imeli z njima svojo zabavo. Tretje jutro je v ječi postalo tiho. To je stražarje le spravilo na noge. Šli so pogledat in našli norca zadavljenega na tleh, poleg njega pa je Kašul ležal nezavesten. Ker se mu je okrog usten nabirala zelenkasta pena, so ga oddali v Pasteurjev zavod. Mrliča so secirali v taboriščni mrtvašnici, da bi ugotovili, za kakšno boleznijo je prav za prav umrl. Našli pa niso ničesar takega, le v želodcu je imel nekaj plesnivih, sirovih bobovih zrn in ves gornji del slanikove glave z očmi vred. Medtem so tudi v skladišču našli izgubljeno vrečo kruha.

Posihmal je Kašula napadala božjast. Postal je tako plašljiv, da je že ob navadnem, prizanesljivem klicanju svojega imena onemel in dobival znake napada. Pri stotniji je bila ta njegova slabost splošno znana in ko jim je trikrat zaporedoma padel v nezavest, so se navadili, da ga niso več klicali po imenu. Četovodja Erdkönig je bil celo tako obziren, da je pri strojenju voda rekel:

«Infanterist Rainer, pritisnite vašega soseda za dolžino nosu nazaj!»

Med Talerhofovci je bil tudi neki Nemec, infanterist Held, doma iz okolice Lvova. Bil je skrajno fanatičen nemški nacionalist, ki ni v ničemer zaostajal za Segalom in je prišel med Talerhofovce na nepojasnjen način. Aretiran je bil ravno v trenutku, ko je neko avstrijsko vojaško četo izpred svoje hiše pozdravljal:

«Heil Oesterreich! Dol Rusija!»

Komandant vojaške enote je bil na mah prepričan, da ima pred seboj nevarnega gališkega špijona, ki se le zato spakuje, da bi se skril. Le malo je manjkalo, da ga niso ustrelili. Nato so ga z drugimi vred internirali v Talerhofu, odkoder se mu je posrečilo priti šele po dobrih štirih mesecih, ko se je kot prostovoljec priglasil v armado. Ves čas, ki ga je prebil v taborišču, se je neumorno predstavljal vsakemu stražarju, vsakemu oficirju in vsem neštevilnim komisijam, ki so prihajale tja, in jim skušal razložiti krivico, ki se mu godi kot Nemcu in patriotu. Za odgovor je dobival ali obljube ali dvoumne izjave: «Poznamo mi take tiče!» ali pa celo brce.

Pri bataljonu so mu sicer postlali na gornjem pogradu, toda pravega zaupanja ni užival, dasi ga je Rom izkoriščal za vohunstvo med Talerhofovci. Bilo je čudno, da vsa ta kruta usoda ni omajala Heldovega patriotizma; slej ko prej je ostal nepoboljšljiv fanatik, ki je strastno preganjal nasprotnike nemštva.

Razen Talerhofovcev je bilo med moštvom prvega voda še več tako imenovanih osumljencev. Na primer infanterist Dorn, Nemec, doma nekje iz Gornje Avstrije. Na dan mobilizacije se je napil ter je na kolodvoru v Welsu, ki se je kar trl vojaštva, na ves glas zakričal:

«Živio Srbija, dol Avstrija!»

Najprej so ga do nezavesti pretepli, potem so ga zaprli, da je prespal strahovito pijanost, in nato so ga šele začeli zasliševati. Izpovedal je, da je zategadelj tako vpil, ker je čul praviti, da srbofilov in rusofilov ne pošiljajo na fronto, temveč jih puščajo zadaj v etapi. Že z drugim vlakom so ga poslali naravnost v Srbijo, odkoder se je čez teden dni vrnil lahko ranjen. Ko je ozdravel, je nekdo iztaknil njegov prvotni akt, nakar so ga kot osumljenca poslali k bataljonu št. 100.

Na spodnjem pogradu je bil infanterist Popovič, Bosanec, ki je bil jetičen in je neprestano kašljal. Redno vsak drugi, tretij dan se je zglašal k pregledu, toda zdravnik ga je redno odpravljal s praški in z besedami: «Bo že, le potrpite!» Ta Popovič je bil rezervni poročnik Ob atentatu v Sarajevu je drhal vdrla v hišo njegovega očeta,

znosila pohištvo na ulico in ga zažgala, njega pa so z očetom vred aretirali in ga dali do nezavesti pretepsti v zaporu. Koža na njegovem hrbtu je bila podobna hrastovi skorji. Nato so njega vtaknili v trdnjavski zapor v Aradu, kjer je preležal dobre štiri mesece. Ker mu niso mogli ničesar dokazati, so mu odvzeli čin in ga poslali k bataljonu.

«Vidiš, Amun, midva sva v primeri s temi ljudmi prava angelca!» S temi besedami je Štefanič končal pripovedovanje tega, kar je vedel o usodi in preteklosti najvidnejših tovarišev. Skoraj vsak drugi prebivalec barake je imel svoj roman. Amun ni mogel takoj najti besede, le strmel je vanj. Tedaj se je njegov tovariš značilno nasmehnil:

Če bo vojna dolgo trajala, bova tudi midva postala vraga...»

IV.

Prva stotnija se je opoldne vrnila z vežbališča. Pri prvem vodu so imeli spet prirastek. Na praznem prostoru, ki je bil med Barfussovim in Amunovim ležiščem, sta sedela dva novinca in radovedno motrila došle vojake. Preden sta kaj spregovorila, je nekdo že vedel, da sta Čeha. Bila sta infanterista Janoda in Kalivoda.

Holcman in Barfuss nista bila nove družbe vesela in sta grdo gledala. Naposled je Barfuss naravnost rekel:

«Zakaj pa nista šla na spodnji pograd?»

«Zakaj pa na spodnjega, če je na gornjem dovolj prostora?» ga je zafrknil Janoda nemški, toda z neizogibnim češkim naglasom.

«Zato, ker je za take, kot sta vidva, prostor na spodnjem pogradu,» mu je zaničljivo zabrusil Holcman.

Kalivoda ga je mirno zavrnil:

«Če vaju skomina, pa pojdita vidva dol!»

Štajerca, nevajena takega odpora, sta osupnila in nejevoljno umolknila. Ko sta porivala svoje reči na levo, da bi se čimbolj oddaljila od neljubih vsiljivcev, je Barfuss polgasno še nekaj zamrmral o češki predrznosti. Toda Kalivoda ga je takoj prekinil:

«Prosim, jaz sem Dunajčan!»

«Dunajčan iz Prage, kajne?»

«Ti pa tiho bodi, Galicijanec!» se je odrezal Kalivoda.

Take in podobne opazke so bile precej vsakdanje in so se lahko tudi hitro pozabile, če so okolnosti bile za to. Kalivoda je bil slej ko prej Nemec, a Janoda je bil s svojimi tridesetimi leti že odslužen rezervist; razen tega sta oba govorila nemški. Zato so se zanesljivci kmalu sprijaznili z njima. In že prvi večer je k njima na pograd legel Rainer, za njim še Dorn, potem Almer in kmalu je vsa družba poslušala njuni zgodbi, ki sta ju privedli pod okrilje bataljona.

Prvi je bil na vrsti Kalivoda. Nikdar ni bil vojak. Od svojega štirinajstega leta je bil zaposlen v delavnici Schrantz & Comp., kjer se je naučil izdelovati vijake in postal železostrugar. Organiziran je bil strokovno in politično pri socialnih demokratih. V začetku leta 1914. se je zaročil s hčerko svoje gospodinje, modistko Pavlo, zelo lepim, veselim dekletom iz Favoritena. Oba sta pridno pripravljala poroko, najela novo stanovanje in naročila novo pohištvo. Poroka bi morala biti avgusta meseca, do takrat pa je sam prebival v novem stanovanju.

Vse je šlo gladko in po sreči dosehmal, ko so v Sarajevu ubili prestolonaslednika. Ob mobilizaciji je bilo podjetje mobilizirano, kar je tudi še šlo. Toda nekaj dni po mobilizaciji se je začela smola. Nekega dne se je Kalivoda po opravljenem delu ravnokar bril, ker je hotel iti Pavli naproti, ko je potrkalo na vrata.

«Naprej!» je brezskrbno zaklical.

Vrata so se odprla in pred začudenega Kalivodo je stopil policijski komisar s tremi spremljevalci.

«Ste vi gospod Kalivoda?» ga je prijazno vprašal.

Kalivoda še ni utegnil odgovoriti, ko mu je prijazni mož že pomolil pod nos uradni nalog za hišno preiskavo. Kalivoda je bil tako presenečen, da ni videl drugega, kakor beli list. Čez čas pa je dejal z malce škodoželjnim glasom, kajti prirojena porogljivost ga ta hip še ni zapustila:

«Pa jo napravite, če kaj najdete!»

In komisija jo je opravila tako temeljito, da je vse, kar je bilo zgoraj, spravila na dno. Ko so obračali žimnico ene

izmed bodočih zakonskih postelj, in sicer tisto, ki je bila določena za Pavlo, so iz vložkov izvlekli sveženj papirjev.

«Kaj pa je to?» je zmagoslavno vprašal komisar in molil papirje prepadenemu Kalivodi pod nos.

Bil je sveženj starih srbskih časnikov.

«Kako so prišli ti papirji v vaše stanovanje?»

Kalivoda je bil tako presenečen, da ni mogel ziniti besede. Ko je spet prišel k sebi, je gospodom skušal dopovedati, da tega ne ve in da ni imel v njegovo stanovanje razen Pavle nihče na svetu dostopa. Toda dopovedoval je gluhim ušesom. Prijazni komisar se je spremenil v pravega divjaka in grozil z vsem mogočim, če Kalivoda ne prizna. Ker ni imel kaj priznati, so še dalje stikali, toda razen majhnega, papirnatega zavojčka, na katerem je bil naslikan majhen rdeč križ, niso našli ničsar več. Ko so odkrili ta zavojček, so se vsem članom komisije zasvetile oči in nagajivo so se ozrli v Kalivodo. Kalivoda je zardel do ušes: kakor si ni znal pojasniti, kako so v njegovo stanovanje prišli srbski listi, prav tako ni mogel razumeti, kako je zašel ta zavoj v posteljno omarico...

Iz popolne zamišljenosti ga je prebudil komisarjev glas:

«Moram vas odvesti na komisarijat.»

Kalivoda je sledil brez odpora. Prvo noč je preležal na komisarijatu, drugi dan so ga pa prepeljali v zapore deželnega sodišča št. 2. Tam ga je čez nekaj dni začel zasliševati škilast sodnik. Mučil ga je z nerazumljivimi obdolžitvami. Dokazoval mu je, kako je on, Kalivoda, dajal svoje stanovanje na razpolago nekemu jugoslovanskemu zarotniškemu društvu, neki tajni, prekucuški organizaciji. Brez dvoma so se pri njem vršili tajni sestanki. Ko mu je vse to lepo razložil, mu je z očetovskim glasom jel prigovarjati, naj vse lepo prizna, naj pove, kaj se je na tajnih sestankih govorilo in naj predvsem pove, kje je skrit tajni arhiv. Med izpraševanjem je neprestano vrtal s svinčnikom po kupu časnikov na mizi, na katerih sta ležali njegovi dve članski legitimaciji politične in strokovne organizacije poleg onega skrivnostnega zavojčka...

Na vsa ta številna sodnikova vprašanja Kalivoda ni znal drugega odgovoriti, kakor z lastnim vprašanjem:

«Kje je Pavla?»

Tako je odgovarjal tri dni zaporedoma, dokler sodnik ni obupal ter je četrti dan poklical na pomoč neko majhno, črno, razčeperjeno človeče, ki je bilo najbrže provokater. To človeče je sililo vanj s srbskim prigovarjanjem, kljub temu, da Kalivoda ni razumel drugega kakor nemški. Neki stavek je tolikokrat ponavljal, da si ga je Kalivoda zapomnil:

«Jeli, gospodine, da li, gospodine...»

Na ta način je minilo osem dni. Pri zadnjem zaslišanju pa je bila podoba, da je tudi že sodnika srečala pamet. Pustil ga je zadelj prekucuškega društva v miru, toda izpraševal ga je tembolj o onem tajinstvenem zavojčku, najdenem na dnu predala.

«No, gospod Kalivoda, kako je bila ta stvar?» je silil vanj. Kalivoda je ostal mutast in zaprt.

Nekega dne, ko je sam najmanj pričakoval, so ga pa nenadoma izpustili iz zapora. Reč se je namreč medtem razvozlala. Izkazalo se je, da je bila vsega kriva zaročenka Pavla. Imela je razmerje z nekim srbskim visokošolcem, ki je bil, kakor svojčas Kalivoda, podnajemnik pri Pavlini materi. Kadar je bil Kalivoda na delu, se je Pavla sestajala s tem visokošolcem v Kalivodinem stanovanju. Hišnik, neki Vitupil, je pri tem zavohal politično odkritje in vse skupaj prijavil policiji.

Kalivoda ni svoje zaročenke več videl, čeprav jo je iskal po vsem Dunaju. Šele čez čas je izvedel, da je odšla k Rdečemu križu za bolničarko in je nekje v Karpatih. Toda s tem ni bilo njegovega križevega pota konec. Vrgli so ga iz podjetja in nabor njegovega letnika mu je prišel kot nalašč. Bil je potrjen in prideljen naravnost k bataljonu št. 100. V njegovem aktu je najbrže manjkal zadnji del zgodbe, pa so ga še zmeraj imeli za sumljivega.

«Glejte,» je končal Kalivoda svojo žalostno zgodbo, «kaj napravi babja malovrednica iz poštenega človeka!»

Poslušalci si niso mogli kaj, da se ne bi začeli skrivaj muzati. Celo Barfuss, ki se je še malo prej grdo držal, je hitel navajati primer iz lastne izkušnje:

«Da, da, vlačuga je vlačuga. Pri nas je bila tudi neka taka cafuta...»

Toda dalje ni prišel, ker ga je prehitel Almer:

«Bog vedi, Kalivoda, če si bil pri tistih sestankih res tako nedolžen?»

Kalivoda se je pridušil, da je tako, kakor je povedal, in da gre rad za pet let v kaznilnico, samo da bi mu bog še enkrat dal Pavlo v roke.

«Kaj se boš delal?» ga je zlobno zaustavil Segal, ki je s svojega pograda zvesto požiral Kalivodino pripovedovanje. «Prste si boš oblizal, samo če te bo še hotela.»

Kalivoda mu ni odgovoril, le pogledal ga je z divjimi očmi.

Nato je prišel na vrsto Janoda Njegova povest je bila mnogo bolj preprosta, brez vsake romantike, kratka in suha.

«Sarajevski atentat bi me lahko v uho pihnil, če bi mi ravno ob tem času ne umrl oče in bi ne bil tudi že dvakrat oklican,» je pripovedoval Janoda. «Tako pa je bila tri tedne po moji poroki mobilizacija in moral sem v Olomuc, odkoder smo odrinili v Galicijo. Na ruski fronti sem zaporedoma dobil dve neznatni praski, tretjič me je zasula granata, in sicer pri Novem Miastu. Izkopali so me šele čez tri ure. Z menoj vred je zasulo še dva druga, toda ta dva so izkopali mrtva. Imel sem izvržena oba komolca, razen tega dve rebri zlomljeni. Bil sem dva meseca v bolnišnici, nato so me za božič poslali na dopust. Toda bil sem šele tretji teden doma, ko so nekega jutra nenadoma prišli žandarji in me meni nič tebi nič odpeljali v Olomuc. Tam so me zaprli v garnizijski zapor. Potem smo pričeli delati zapisnike. Najprej so me izpraševali, če sem res dezertiral s fronte, kdaj in zakaj sem dezertiral. Trdil sem, da nisem nikoli dezertiral in sem pripovedoval, kako je prav za prav bilo. Tedaj niso niti z besedico omenili dezertacije, temveč so me izpraševali, pri katerem spopadu sem bil ranjen in kako sem si zaslužil bronasto svetinjo. — Nato so me spet pustili nekaj dni v miru, a natančno četrti dan so me spet poklicali. Zdaj me niso izpraševali niti o dezertaciji niti o mojem odlikovanju, temveč so me najmanj desetkrat zaporedoma vprašali, če sem res Janoda Jan, rojen tega in tega in pristojen v Sušice blizu Olomuca. Vprašali so me, če imam kake papirje. Naposled sem moral podpisati, da sem res Janoda Jan iz Sušic pri Olomucu. Kakor hitro pa so imeli moj podpis, me niso več vtaknili

v zapor, temveč so mi vrnili moj bajonet ter me poslali k bataljonu št. 100...» — — —

Na pograde je legla težka mora. Prvi je vzdihnil Almer, ker je zaman skušal umakniti oči pred vročim, zaupljivim, široko razprtim pogledom Janode, ki se je delal, kakor bi pri njem iskal zavetja. Rainerju, Amunu in ostalim je znoj curkoma lil izpod las. Celo pod pogradom, kjer je ves čas vladal mir, se je začulo neko sumljivo pregibanje. Minulo je nekaj napetih trenutkov, potem pa se je nekdo zasmejal s tenkim, značilnim glasom:

«Ha, ha, ha...!»

Odrešilni smeh je pregnal moro, poslušalci so se spogledovali, Held pa je proti Segalu delal znamenja in si s prstom desne roke vrtal po čelu.

Janoda je vse to videl. Njegov obraz je postal še bolj goreč in njegove oči so še obupneje hlastale za zavetjem.

Naposled je rekel s prepričevalnim glasom:

«Vi mislite, da se norčujem, toda pri moji veri je vse res, kar ste slišali...!»

Poslušalci so se spet spogledali, le da so bili pogledi zdaj jasnejši, odločnejši. Prvi, ki se je upal na dan, je bil Rainer:

«Da, da! — Dandanes je vse mogoče — vojna je vojna...»

Segal se je naravnost zaničljivo zakrohotal:

«Lepa druščina! Dober tek!» In že se je pokril z odejo čez glavo.

Ko so tovariši drug za drugim zapuščali Janodin pograd, je Holcman poltiho rekel Barfussu:

«Jutri grem k raportu, da spravijo tega norca na spodnji pograd.» Oba sta pomilovalno pogledala Amuna, ki je spal kraj Janode.

Vojaki so resnično in vsi brez izjeme mislili, da pri Janodi nekaj ni v redu; toda v primeri z Romom, ki je dopoldne tistega dne, ko so se oni po trebuhu plazili čez vežbališče, študiral Janodin akt, so bili še v zavidljivem položaju.

Pri Kalivodi je bila stvar jasna: očiten, a zakrknjen revolucionar, rdečkar! Pazi, fante, če te niso zlomili na sodišču, te bomo naučili mi, pri bataljonu št. 100! — Akt

Janoda. Čeh seveda! Rom je začel pazljivo prebirati stran za stranjo. Ko je po dolgem času obrnil zadnji list, je ugotovil, da ima mokro čelo, razen tega se mu je zdelo, da ga bole oči in da proti svoji navadi ne vidi dobro. Obenem ga je stresel strah, da ga morebiti zapušča spomin, tisti njegov sijajni spomin, ki mu je omogočal, da je na pamet znal biografije vsega moštva. Zato se je sklonil še niže in se ponovno lotil študija papirjev. Od vsega, kar je prebral, ni razumel ničesar. Kakšna protislovja! Zdelo se mu je, da se mu ježijo lasje, čeprav jih je imel že čisto malo na itak obriti glavi.

«Ali spim ali kaj je danes z menoj?» je zamrmral ter si začel mencati oči. In ravno danes je bil spočit, saj je prišel domov že opolnoči.

Spomnil se je, da ima v omari steklenico prave bosanske slivovke. Napravil je za korporalovim hrbtom nekaj krepkih požirkov. Od branja tega akta je bil tako zdelan, da niti opazil ni, kako je slivovka postala mnogo slabša, ker jo je korporal Zugast že dvakrat srkal in popito količino nadomestil z vodo. Zugast je z utripajočim srcem pričakoval narednikovega izbruha, toda njegov strah je bil danes nepotreben. Rom je postavil steklenico na prejšnje mesto, se z vzdihom spustil nazaj na svoj sedež in začel v tretje študirati Janodin akt.

Najprej so bili tu dokumenti o dezertaciji infanterista Janode, prijava stotnijske komande in povelje komande v Olomucu za njegovo takojšnjo aretacijo. Zatem so bili priloženi dokumenti bolnišnice, ki so pričali o njegovih ranah. Koj nato je sledilo poročilo stotnijskega poveljnika o Janodinem hrabrem zadržanju pred sovražnikom v bitki pri Novem Miastu ter predlog za odlikovanje. Poleg tega poročila je bilo poročilo okrajnega glavarstva v Olomucu, ki je Janodo označevalo kot panslavistično usmerjenega Čeha, ker je bil član sokolskega društva v Sušicah. Zraven tega poročila nravstveno spričevalo občine Sušice, ki je trdilo, da je bil mlinar Janoda Jan vsekdar vzoren občan... Potem je sledila uradna izjava pristojnega župnega urada, da se je Janoda Jan dne 7. julija 1914 oženil z Ano Beledovo, a tej izjavi dolg seznam vojnih žrtev, kjer je bil Anton Janoda vpisan pod št. 47.451, da je padel

za domovino. Čisto na kraju pa dopisnica centralnega urada Rdečega križa na Dunaju, kjer je bilo zapisano, da je Janoda v bitki pri Novem Miastu ostal «izgubljen in je skoraj gotovo ujet...»

Rom je končal. Hipoma se je odločil, vstal, pograbil Janodino mapo in jo vrgel pred korporala Zugasta:

«Preglejte ta akt. Če se znajdete, kaj stoji tu notri, lahko takoj oblečete mojo naredniško bluzo z distinkcijami vred, jaz bom pa vašo. Časa imate dve uri.»

S temi besedami je zaloputnil duri za seboj. Točno čez dve uri se je vrnil in že med vrati vprašal:

«No, kaj je?»

Zugast pa je mirno odgovoril:

«Nič drugega ni, kot da se v centralnem nadzornem uradu kaka krava norca dela iz nas. Seveda spet kak Čeh... Najbolje bi bilo, napraviti prijavo!»

Kakor je bil Rom neizprosen proti podrejenim, tako previden, obziren in prožen je bil proti nadrejenim. Da bi tu vrtal s prijavami navzgor, mu ni dišalo. Kdo ve, kdo vse sedi v teh centralnih uradih...? Še je premišljeval, ko so se odprla vrata in je vstopil četovodja Erdkönig.

«Ha, ravno prav!» je vzkliknil z zlobnim glasom. «Odlikovanec, imetnik bronaste svetinje — neki Janoda. Kakor nalašč zate...!»

V.

Pri četah, kakršen je bil bataljon št. 100, je bila teoretična, moralna in politična vzgoja zelo važna, če ne poglavitna stvar. Tega se je zavedala tudi komanda in zato je tej vzgoji posvečala največjo pozornost. Dva popoldneva na teden sta bila redno namenjena šoli, razen tega je bila šola še ob slabem vremenu, ki ni dopuščalo vežbanja na prostem. Te šole so bile kovačnice avstro-ogrskega patriotizma in hrabrosti, obenem pa tribune za pobijanje defetizma, malomarnosti, mlačnosti in veleizdajništva. Ker je že sama sestava kazenskih enot zahtevala posebno delikatno odbiranje častnikov in podčastnikov, ni manjkalo tem šolam sposobnih moči.

Pri prvi stotniji je navadno vodil šolo komandant prvega voda, lajtnant Hergott. Kadar je bil zadržan, je priskočil na pomoč feldvebel Rom, ki je bil sploh rezerva za vse stotnije in je imel za vojaško vzgojo posebno veselje.

Rezervni lajtnant Hergott je bil doma nekje iz Sudetov in je bil pred vojno gimnazijski suplent v Opavi v Šleziji. Dasi je govoril le nemški, so vojaki trdili, da prav tako gladko govori tudi češki in poljski. Zaradi tega ni nihče vedel, kateri narodnosti prav za prav pripada. Sodeč po neizmernem sovraštvu, ki ga je gojil do Čehov in Židov, so nekateri upravičeno sklepali, da se v njegovih žilah pretaka tudi nekaj češke ali židovske krvi. Na obrazu je imel dve grdi brazgotini, posledici burševanja na praški visoki šoli. Razen tega je imel kurji pogled in je nosil zlat ščipalnik. Ker je bil suhljat, oglatega obraza in svetlikastih, že redkih las, je bil grde zunanjosti in glava je bila podobna puhli repi. Od svojih tovarišev, med katerimi ni bil prav nič priljubljen, se je razlikoval v tem, da ni bil babjek. Živel je samotarsko življenje in je vedno čital v knjigah in časnikih, ki jih je nosil na vaje s seboj. Večkrat se je zagledal v knjige in pustil moštvo po cele ure zmrzovati. Kljub temu, da se ga je moštvo balo in ga sovražilo, so bili nekateri, ki so glasno trdili, da bi poleti ne bilo napačno imeti njega za komandanta.

Po garniziji pa je bil znan že zaradi tega, ker si je za slugo vzel nekega Sudetca, odsluženega kaznjenca, ki je menda deset let presedel v kaznilnici v Kartouzih na Češkem, ker je pri roparskem napadu neki starki z nožem prerezal vrat. Vsa garnizija je namreč vedela, da ga sluga tudi brije.

Bataljonska komanda ni posebno cenila lajtnanta Herrgotta kot vzgojitelja v vojnotehničnih vedah, tembolj pa je bil v časteh kot vzgojitelj vojaškega duha, morale, discipline, vdanosti. V tem je veljal za pravega špecialista.

Popoldne je v oddelku prvega voda bila zbrana vsa prva stotnija. Ko je četovodja Erdkönig sporočil lajtnantu Hergottu, koliko mož prisostvuje, je Hergott zapovedal z odrevenelim glasom:

«Sedite! Kdor hoče, lahko kadi.»

Bil je edini izmed vseh častnikov, ki so med poukom dovoljevali moštvu kajenje. Vojaki so molče posedli po pogradih, lajtnant si je pa izbiral prostor na spodnjem pogradu, kjer so ležali Talerhofovci.

Za pouk je imel svoj poseben sistem in poseben učni red. Najprej je prišlo na vrsto poročilo o vojnem položaju na frontah. Po tem poročilu so bile centralne velesile seveda povsod na boljšem, če že ne očitne zmagovalke. Dejstva, da so Rusi bili na Karpatih, da so na zahodni fronti Nemci obtičali pred Francozi in da so Avstrijci bili vrženi iz Belgrada, so bila zanj gola taktika, strategija in podobno.

Temu poročilu, ki je vojakom takega sestava, kakršen je bil bataljon št. 100, nazorno pokazalo brezupnost vseh, centralnim silam nasprotnih teženj, skrivajočih se mogoče tudi v srcih navzočih posameznikov, je sledil apel za pravo spoznanje in izpodbudo patriotizma. Govoril je o vodilnih idejah in ciljih centralnih velesil; pri tem je izkoristil ideje avstrijske vsenemške stranke Schönerjancev, katere pristaš je bil. Nato je govoril o vojaškem duhu, o morali, o tovarištvu, nadalje o barbarstvu ruske in srbske vojske, ki ne delata ujetnikov, temveč vse pokoljeta, kar da je posebna špecialiteta srbske vojske. Slednjič pa se je obrnil k osumljencem ter jih prepričeval, kakšno milost jim izkazuje avstrijska armada, ker jim daje priložnost, da izbrišejo svoje grehe s hrabrostjo in s častno smrtjo na bojiščih, namesto da bi sedeli po zaporih, kar bi mnogi prav za prav zaslužili...

Govoril je bruhajoče, precej zmedeno in pri tem gledal vedno v eno in isto smer, ne da bi tam, kamor je gledal, kar koli videl. Vojaki so medtem na vse kriplje kadili, da je dim napolnil vse kote barake. Skozi dim so se svetili nepremični, dolgi obrazi, kakor bi si mislili:

«Oh, ti ubogi sirotej, kako si neumen...!»

S tem je bil končan prvi del. Drugi del je bil posvečen osebnemu vzgajanju. Lajtnant je moštvu stavljal vprašanja ter je na ta način lahko nadziral ne le pazljivost med poukom, temveč tudi napredek. Ker večina ni znala nemški, sta tolmačila infanterista Held in Segal. Medtem ko med predavanjem Hergott ni razločeval posameznih vojakov, se je v drugem delu to takoj spremenilo. Njegove oči so

se ostro zapičile po pogradih in iskale posameznikov. Hergott ni imel spomina za dejanja, za dogodke in podobno, imel pa je spomin za osebe. Zagledal se je naravnost v Talerhofovca, Poljaka Žinko.

«Katera je edina želja pravega avstrijskega vojaka?» je vprašal.

Žinka je skočil pokonci in proseče pogledal Helda na nasprotnem pogradu, kar je pomenilo, da ga prosi za tolmača.

«Želja vsakega avstrijskega vojaka je, dati na polju slave in časti svoje življenje za cesarja in domovino.»

Žinki je bilo lahko, ker je na to vprašanje danes menda že petič odgovarjal, odkar je bil pri bataljonu.

«Kaj pravi?» je strogo vprašal lajtnant.

«Pravi, da je želja vsakega vojaka pasti na fronti, namesto da bi rekel, da je želja vsakega pravega vojaka, priboriti centralnim velesilam častno zmago.» Held je bil danes malo zloben in se ni zadovoljil z mehaničnimi odgovori svojih naučenih klijentov.

Lajtnant je vidno osupnil, toda kmalu se je izkopal iz zagate.

«Oba imata prav,» je razsodil, «toda Žinko ima bolj prav. Željo pravega vojaka je označil v zvezi z zmago, seveda. Bravo, Žinko!» Žinko je smel sesti.

«Kaj je puška?» je vprašal lajtnant infanterista Adama, ki ga je našel nekje v ozadju spodnjega pograda.

«Puška je vojaški bog!» se je odrezal Adam, ki je znal nemški.

Lajtnant Hergott ni imel kaj pripomniti. Spet so iskale njegove oči v gmoti pred seboj. Zagledal je Dorna.

«Kaj je vojaški duh?» S tem vprašanjem ga je iznenadil; Dorn je mislil, da ne bo prišel na vrsto, vsaj tako hitro ne, ker je sedel preblizu učitelja.

Bil je v zadregi. Doslej je sicer že slišal lajtnanta kvantati o vojaškem duhu, vendar ni mogel iz tega pripovdovanja posneti tako enotne slike, ki bi mu pomagala odgovoriti na tako vprašanje. Nepremično je stal na mestu in hrkal. Zadaj na koncu pograda je nekdo poredno zašepetal:

«Segal...»

Nekaj vojakov je s silo dušilo smeh in tudi Dorn se je moral hrabro držati, da ni prasnil z njimi v smeh. Segal je namreč zaradi množine raznih škatelj, ki jih je dobival vsak dan, neprenehoma spuščal sapo iz vseh svojih lukenj. Najbrž bi bil nastal škandal, da se Dorn ni hitro nečesa domislil in rekel:

«Vojaški duh je duh vojaštva.»

Lajtnant Hergott je izbuljil oči. Prišlo bi bilo do izbruha, če ne bi posegel vmes vedno na pomoč pripravljeni Segal.

«Gospod lajtnant, Dorn tega ne more dobro povedati,» se je oglasil brez dovoljenja. «Vojaški duh je duh zmageželjnosti in solidarnosti.»

Odgovor je Hergottu tako ugajal, da se je takoj pomiril. Dorn je smel sesti. Takih kratkih, napornih vprašanj včasih ni hotelo biti konec, danes pa jih je bilo nenavadno hitro. Vzrok je bil Talerhofovec Petrika. Petrika je bil v civilu gozdni asistent na veleposestvu nekega poljskega plemiča in nevaren cinik, ki se je vsemu rogal. Odkar se je pouk začel, ni umaknil svojih izzivalnih oči z lajtnantovih lic.To je bilo Hergottu naposled le preveč.

«Kaj ste vi?» je nenadoma izbruhnil in pokazal na Petriko s pasjim bičem, ki ga je vedno nosil s seboj.

Petrika je mirno vstal in še mirneje odgovoril:

«Pokorno javljam, gospod lajtnant, bivši veleizdajalec.»

Ali je bil Petrikov glas tako razorožljiv, ali pa njegove oči, najbrž pa je bilo oboje hrati, da se je lajtnant temu odgovoru bridko nasmehnil. Na taka vprašanja so mu vojaki navadno odgovarjali: «Pokorno javljam, sem infanterist ta in ta, v prvem vodu, prvi stotniji, bataljon ta in ta.» Nato je sledila po navadi razlaga vojaške hierarhije, podčastniki, potem častniki od lajtnanta pa gor do vrhovnega komandanta, samega cesarja. Lajtnant Hergott je zadušil nasmeh in sam začel razlagati vrsto činov.

Komaj je bil ta del končan, je infanterista Popoviča napadel zajedljiv kašelj. S tem je opozoril lajtnanta nase. Takoj mu je zastavil vprašanje:

«Kaj ste vi, infanterist Popovič?»

Toda Popovič je dobro razumel smisel vprašanja.

«Bosanec!» je odgovoril z votlim, jetičnim glasom.

«Zelo dobro!» ga je pohvalil Hergott, ki ni vedel, da je moral Popovič dobre štiri mesece ležati na goli zemlji v trdnjavi Aradu na Madžarskem, dokler se na podobna vprašanja ni odvadil odgovarjati: «Jaz sem Srbin iz Bosne.»

Popovičev odgovor je sprožil kratko jezikoslovno predavanje o narodnostih v Bosni in sploh na jugu monarhije. Po Hergottovem prepričanju niso živeli v Bosni niti Srbi niti Hrvati, temveč pravi in čisti Bosanci. Bosance je hvalil kot vzorne vojake, srbski iredentizem pa je žigosal kot veleizdajo in vzrok svetovne vojne.

Nekaj metrov vstran je na robu spodnjega pograda čepel Talerhofovec, židovski rabin Hurk. Bil je petdesetleten, majhen možiček, ki so ga v začetku vojne prijeli nekje na romunski meji, ko se je pravkar nameraval spustiti s hribov dol na brezobzorne moldavske ravnine, od tod pa menda v Ameriko. Potem so ga vlačili po raznih zaporih in taboriščih, dokler ni naposled zajadral v taborišče Talerhof, odkoder se je pred kratkim z drugimi sojetniki priglasil kot prostovoljec v armado. Hurk je tudi v vojaški obleki skušal ohraniti videz duhovskega poklica, zato je nosil plašč, ki mu je bil mnogo predolg, na glavi pa nizek, a tako zamazan fes, da ni bilo mogoče ugotoviti njegovo barvo. Ta fes je nosil pod vojaško kapo ter je tudi ležal z njim. Pri stotniji so mu dali mir in je skoraj neopaženo živel sredi svojih tovarišev. Večji del zaradi svojega stoičnega miru in orientalske ravnodušnosti, pred katero je celo narednik Rom obupal.

Lajtnant Hergott se je danes prvič spravil nanj. Moštvo je radovedno čakalo, ker je poznalo njegovo prečudno lastnost, da je na vsako vprašanje odgovarjal z lastnim vprašanjem. S tem je vsakega radovedneža, katerih spočetka ni bilo malo med moštvom, ugnal v kozji rog.

Lajtnant Hergott je napravil malo hinavski obraz in rekel:

«Infanterist Hurk, vi ste star, izkušen mož. Kaj mislite, ali je Vsemogočni v nebesih na naši strani?»

Hurk je vstal in ne da bi odprl oči, ki so bile skoraj vedno pokrite z nenavadno velikimi in težkimi obrvmi, je odgovoril:

«Zakaj bi Vsemogočni ne bil na naši strani?»

Hergott ni takoj izgubil potrpežljivosti.

«Namreč, če bi Vsemogočni le bil na strani antante?»

«Zakaj bi bil Vsemogočni na strani antante?» je odgovoril Hurk s prejšnim mirom.

Vojaki, ki so razgovor med lajtnantom in Hurkom razumeli, so se že komaj vzdržavali smeha, pa tudi tisti, ki besedila niso razumeli, so se muzali, videč Hurkovo figuro. Hergott je sprevidel, da na ta način nikamor ne pride, zato je stvar obrnil in napel strožje strune.

«Infanterist Hurk, zakaj ne gledate v predstojnika, kadar govorite z njim. Tudi za take, kot ste vi, je zdravilo.»

«Zakaj bi za take, kakor sem jaz, ne bilo zdravila?» je odgovoril rabin neusmiljeno ravnodušno in vdano.

«Opozarjam vas, da se delate norca!» ga je nahrulil Hergott.

«Zakaj bi se norca delal?» je mirno nadaljeval rabin. Hotel je seveda reči: «Gospod lajtnant, saj se ne delam norca, pri moji veri da ne!»

Lajtnanta Hergotta je vrglo kvišku, ko da bi mu bil Rainer, ki je sedel tik za njim, s šilom pomagal na noge.

«Četovodja Erdkönig!» je zavpil ves iz sebe, «četovodja Erdkönig, pol ure privezati!»

Erdkönig je ves čas pouka sedel sam zase na pogradu, molče prisluškoval in kadil pipo za pipo. Takih koncev izpraševanja je bil vajen, ker je le redkokdaj minila šola, ne da bi eden ali drugi ne visel.

«Na povelje!» je dejal in hotel takoj izvršiti ukaz.

Toda lajtnant Hergott je poznal njegovo slabost in hitro dodal: «Eksemplarično!»

Eksemplarično je pomenilo: ‚Privezati tako, da se mu bo smrkavec pocedil.' Na obrazih nekaterih vojakov se je zabliskalo vidno zadovoljstvo, večini pa se je poznalo, kako zoprna ji je ta kazen.

Hurk se je z iztegnjenimi rokami okrenil k četovodji, kakor da bi hotel pokazati vso svojo pripravljenost. Pri tem seveda niti za hip ni odprl svojih oči. Toda hkrati so prilezli izpod pograda še trije njegovi rojaki, ortodoksni Židje iz Galicije. Iztegnjenih rok kakor Hurk so stopali za njim in v zboru prosili četovodjo:

«Nas privežite, gospod četovodja, nas privežite namesto Hurka. Tu smo...»

Erdkönig je bil v vidni zadregi. Toda zadevo je rešil Hergott.

«To je punt, vojaški punt! — Privežite vse štiri — takoj!»

Četovodja je takoj pričel z delom. Sicer ni imel veliko opravka, ker so se kaznovanci kar sami postavljali ritenski k pogradnim stebrom in nastavljali roke. Kmalu so viseli vsi štirje vzdolž pogradov. Naposled so imeli srečo, da je privezoval četovodja in ne morebiti frajtar Kopajnik. Medtem ko je lajtnant Hergott zamišljeno zapisoval nekaj v notes, je četovodja žide čisto rahlo privezal. Hurk tudi v novi stoji ni spremenil obraza in ni odprl oči; na njegovem kakor na obrazih njegovih treh rojakov se je pojavil izraz neke svete samozadovoljnosti, ki ni izgnil vse dotlej, dokler jih niso odvezali.

Tedaj se je lajtnant nenadoma ustavil pred infanteristom Adamom.

«Infanterist Adam,» je rekel s prijaznim, mehkim glasom, «povejte mi, kaj bi storili, če bi vas na fronti nenadoma obkolila sovražna patrulja?»

Adam je bil danes že drugič na vrsti, kar je pomenilo, da je lajtnant posebno nerazpoložen. Razen tega je takšno vprašanje pomenilo zanj približno toliko, kakor bi mu bil kdo nastavil nož na grlo. Kajti Adam je bil nazarenec. Pri bataljonu še ni bil dolgo ter mu je bil dodeljen kot ‚izpreobrnjeni nazarenec'. Bil je človek kakih štiridesetih let, košatih brk, a bledega, zamišljenega obraza. V civilu je bil krčmar in doma nekje iz Gornjega Banata. V mirnem času je služil pri pešpolku št. 34 v Temešvaru, kjer je avanziral za četovodjo. Ko je slekel vojaško suknjo, se je posvetil krčmarstvu. Stvar mu je tako dobro uspevala, da je sčasoma imel že dve natakarici, ki sta bili na policiji vpisani tudi kot hišni prostitutki. Potem mu je nenadoma pobegnila žena z nekim mešetarjem. Od takrat je pri hiši začelo iti navzdol. Mogoče je to tako vplivalo nanj, da je začel razmišljati o usodi tega sveta ter kmalu pristopil k sekti nazarencev. Obenem je postal tudi zagrizen vegetarijanec,

dasi je prej pojedel na leto vsaj sedemsto perutninskih beder in krakov.

Ob mobilizaciji so ga pri njegovem domačem, to je pri 34. pešpolku, najprej degredirali, ker ni hotel vzeti puške v roke. Tedaj se je zanj začela prava kalvarija. Od polka št. 34 je bil premeščen k pešpolku št. 33, od polka št. 33 k honvedskemu polku št. 6, od honvedskega polka št. 6 k huzarskemu polku št. 5 in šele od tam je kot izpreobrnjenec prišel k bataljonu št. 100. To je trajalo vsega kakih pet mesecev, vendar je od teh petih mesecev prebil štiri v garnizijskih zaporih. Uspeh tega je bil, da je nosil puško kakor vsak drug vojak.

Metodo za izpreobračanje najbolj zakrknjenih nazarencev — in Adam je bil gotovo eden izmed teh — je iznašel neki narednik pri huzarskem polku št. 5. Zvedel je, da Adam posebno obožuje mačke, česar se je menda naučil od svojih bivših natakaric. Naročil je nekemu ciganu, naj mu nemudoma prinese nekaj mačk, pa naj jih dobi, kjer hoče. Še istega večera se je v pisarni eskadrona, kateremu je bil Adam dodeljen, znašla polna vreča mačk. Narednik je takoj odšel na delo. Bil je namreč ravno v pravilnem razpoloženju, ker je že tri dni neprestano pil banaško črnino. V zaporu je Adama privezal k zidu, pred njim pa je na bajonet nataknil živo mačko. Rekel je Adamu, da jo takoj sname, ko vzame puško v roko. Adam je kljub svoji slabosti do mačk bil nenavadno trmast; morale so poginiti kar štiri mačke. Šele pri peti se je Adamov odpor zlomil. Narednik je pravkar nataknil na konico bajonta lepo, cicasto mačko z rdečo pentljo okrog vratu, ne vedoč, da jo je cigan vlovil na vrtu vile velikega župana temešvarskega komitata ter da je bila cicasta žival ljubljenka same gospe velike županje. Pri pogledu na peto mačko je Adam nenadoma izjavil, da se puški ne bo več upiral. Toda kljub temu ni mogel mački več rešiti življenja, kajti žival je prav v trenutku njegove izpreobrnitve napravila obupen poskus, da bi se rešila. Pri tem se ji je konica bajoneta zarila v nežni trebuh, nakar je povesila glavo in počasi zdrknila po rezilu do ročaja.

Posihmal je Adam pokorno nosil puško in na vprašanje: ‚Kaj je puška?' je prav tako pokorno odgovarjal: ‚Puška

je vojaški bog!' Adam je bil premeščen k bataljonu št. 100, narednik pa je moral že čez nekaj dni izginiti iz garnizije, ker je vsa stvar prišla na dan in je veliki župan napravil vojaški komandi škandal.

Pri stotniji je Adam zadnji čas postajal spet nekam zamišljen, melanholičen; njegovi pogradni sosedje so se pritoževali, da ponoči zelo nemirno spi, da večkrat nerazumljivo kriči, včasih pa da se dviga in grozi. Če ga pa zbude, da je ves moker in onemogel pada nazaj na ležišče.

V takem stanju je bil, ko mu je lajtnant stavil že drugo vprašanje v teku popoldneva. Adam se je dvignil, toda odgovoril ni.

«No, Adam, saj morate vendar vedeti, kaj bi v takem primeru storil dober vojak?» mu je s tenkim glasom prigovarjal lajtnant. «Recite, kar mislite...»

«Dvignil bi roke v zrak,» je naposled odgovoril s tihim glasom.

«Zakaj?» je iznenaden bleknil lajtnant, medtem ko so nekateri vojaki bušili v smeh.

«Zato, ker človek ne sme ubiti človeka...» Spet prejšnji tihi, vdani glas.

Hergott je poznal njegovo zgodovino in ni mogel verjeti svojim ušesom.

«Ali ste spet zatrapani v tisto vašo traparijo?»

«Še zmeraj. Kako bi mogel zatajiti sam sebe?»

«Ali je to vaša resna volja, infanterist Adam?»

«Moja resna volja,» je z vdanim glasom potrdil Adam.

«Mož se je povrnil v svoje prvotno stanje,» je zamrmral lajtnant Hergott, potem pa je poklical četovodjo:

«Privežite ga takoj tu pred moštvom, eno uro!»

«Eksemplarično?» je vprašal ta, ki je komaj pred nekaj minutami odvezal prve štiri obešence.

«Eksemplarično, kajpada!» je divje zavpil lajtnant. «Mož se norčuje iz nas. Toda če so ga odvadili pri huzarjih, ga bomo tudi pri nas!»

To pot se lajtnant ni zadovoljil le s poveljem, temveč je osebno nadziral kazen.

«Višje, višje, četovodja, to ni nič!»

«Ne bo vzdržal eno uro,» je ugovarjal četovodja.

Toda nič ni pomagalo, moral je še nategniti vrv. Adamov obraz je vidno posinel. Ko se je lajtnant prepričal, da nazarenec predpisno visi, se je otrplega, mrzlega obraza obrnil nazaj k moštvu.

«Infanterist Pekol, kaj bi storili vi, če bi vas obkolili sovražniki?» je ponovil vprašanje, zaradi katerega je Adam visel.

Infanterist Pekol je skočil pokonci.

«Tepel bi se do zadnjega in ko bi videl, da je vse zastonj, bi se rajši sam končal, kakor pa dal ujeti!»

Infanterist Pekol, doma iz Slovenskih goric, je šele pred dobrima dvema mesecema odsedel dve tretjini svoje kazni v kaznilnici Karlau pri Gradcu, kamor je prišel odsluževat petletni zapor zaradi uboja. Pred nekaj leti so se fantje na vasi napili šmarnice, se stepli in eden izmed njih je potem mrtev obležal. Ker se je Pekol v kaznilnici vzorno vedel, so ga po prestani dvetretjinski kazni izpustili in poslali k vojakom.

«Bravo Pekol, to je vojak!» ga je pohvalil lajtnant.

Pekol je debelo gledal okrog sebe, vojaki pa vanj in podoba je bila, da drug drugega ne razumejo.

Nastal je kratek molk, moštvo je čakalo, kaj bo. Lajtnant je dolgih korakov meril hodnik sem in tja in očividno naporno premišljal o neki stvari. Tedaj je Almer rahlo sunil v rebra infanterista Možino, ki je sedel nedaleč od njega. Ko se je Možina ozrl, mu je ta s škodoželjnim obrazom migal nazaj proti mestu, kjer je visel Adam.

Možina je z muko pogledal obešenca. Ni preteklo deset minut in že je Adam začel rumeneti in izgubljati ravnotežje; najprej so mu omagale noge, ker se je le s konci prstov upiral ob tla, potem mu je vrat postajal daljši in glava težja, da se je sklanjala vedno niže na prsi, medtem ko so mu roke na hrbtu lezle kvišku. Almer, Held ter tisti redki sadisti, ki so bili med moštvom, so samoslastnih lic gledali zveriženega obešenca, večina moštva pa ni hotela niti pogledati tja. Četovodja Erdkönig, ki je stal nedaleč stran, je pričakoval, da se bo Adam vsak hip onesvestil. To bi se bilo tudi zgodilo, ako bi ne bil prišel na pomoč nepričakovan slučaj, ki je obešenca rešil nečloveških muk.

Lajtnant Hergott je še vedno dolgih korakov meril hodnik. Njegov kurji pogled je z onemoglim bleskom notranje jeze hlipal na desno in levo. Razburjen že ni več dobro razločil obrazov moštva, razen tega je v prostoru začelo postajati že mračno. Nenadoma pa je spoznal plašne oči Talerhofovca Kašula, ki je zgrbljen čepel na spodnjem pogradu in v večnem strahu, da bi ga ne zalotili pri nepazljivosti, neprestano sledil lajtnantu z očmi. Te oči je zagledal Hergott in zazdele so se mu izzivajoče. To ga je zmedlo, da je storil nekaj, česar bi ne smel storiti: ustavil se je pred Kašulom, se sklonil k njemu z rokami na hrbtu in brez vsakega povoda na ves glas zakričal:

«Infanterist Kašul...!»

To je bilo dovolj za božjastnika. Ko je zaslišal svoje ime, je starec vztrepetal, izbuljil oči, hkrati pa je začel lezti vznak na slamo. V prihodnjem trenutku je bil že napol nezavesten. Skozi široko odprta, brezzoba usta se mu je začel izvijati hropeč glas.

Okrog njega je nastal trušč. Talerhofovci so poznali njegovo bolezen in so kakor nori začeli vpiti:

«Vode, vode, saniteta, saniteta!»

Najbližji so se takoj vrgli na Kašula in ga začeli pritiskati na deske, dokler je bil še čas, kajti pozneje, ko so nastopili krči in mu začeli lomiti ude, je bilo včasih celo nevarno, približevati se mu.

Lajtnant Hergott je osupnil ter kmalu popolnoma izgubil glavo. Znašel se je le še toliko, da je zavpil: «Razhod!» Potem se je jadrno spravil iz barake. Erdkönig je takoj izkoristil položaj in urno odvezal nazarenca Adama. Mož je bil tako zdelan, da se ni mogel sam privleči do svojega ležišča in sta ga morala dva podpirati.

Medtem je pridirjal sanitetni četovodja Kafka, Čeh in v civilu prekajevalec, s sanitetno patruljo. Prišel je še ravno pravi čas, ker bi bili drugače na božjastnika izlili čeber ledenomrzle vode. Štirje možje so imeli opraviti, da so božjastnika končno položili na nosilnico ter ga pritrdili nanjo s pomočjo širokih jermenov. Ko so Kašula naposled odnesli v bolniško barako, so Talerhofovci zagnali urnobesen krik, kakor bi ga bili odnesli v samo mrtvašnico.

Tuljenje je kmalu postalo tako neznosno, da so zanesljivci začeli vpiti:

«Kaj se tako derete? Molčite že!»

Toda Kašulovi prijatelji so bili danes tako razburjeni, da jih je bilo zelo težko ukrotiti. Najbrže jim je dogodek z božjastnikom preživo poklical v spomin njih življenje v Talerhofu. Obmolknili so šele, ko je bilo treba iti po večerjo.

Vod je bil že zbran, ko se je Almer nenadoma spomnil:

«Za Adama mora nekdo vzeti večerjo!» In ne da bi na koga čakal, je sam zdirjal v barako in se vrnil z Adamovo skodelo.

Pri razdelitvi večerje je spet nastal velik hrup; Talerhofovec Hromada, ki je bolehal na tako imenovani gladovni sušici in se nikdar ni mogel nasititi, je hotel izmakniti večerjo za odsotnega Kašula. Kuhar Denk, zamazan in debeluhast sitež in velik prijatelj narednika Roma, mu je že napolnil Kašulovo skodelo, ko ga je nekdo opozoril, da je Kašul v bolniški sobi. Bolniška soba je dobivala večerjo posebej.

«Kaj, ti hočeš krasti?» se je zadrl Denk, zgrabil Kašulovo posodo, jo strgal iz Hromadinih rok ter izlil večerjo po tleh, Hromado pa z zajemalko lopnil po glavi.

Glasno zgražanje se je oglasilo med moštvom.

»Ali mislite, da ste v Galiciji?» so oponašali nekateri zanesljivci, med njimi tudi Almer, ki je istočasno nastavljal Adamovo šalo.

Nihče si ni upal obsojati kuharjevega početja, ker je nedaleč od kuhinje stal feldvebel Rom in si grizel ustnice.

Adam se večerje seveda ni dotaknil ter je ostala Almerju, ki je na ta način použil dve porciji. Ko je končal in odložil posodi na pograd, je pogledal po sosedih in važno rekel:

«Ti Galicijanci bi še bogu nogo ukradli, jaz jih poznam...»

Vendar mu nihče ni odgovoril. Še dolgo po večerji se je iz spodnjega pograda, kjer so ležali Talerhofovci, slišalo pritajeno ihtenje, kakor bi nekdo poskušal zadušiti krčevit jok.

Čez nekaj časa je Štefanič narahlo sunil svojega soseda Amuna v rebra.

«Kaj pa je?» je vprašal ta.

«Ali si že videl jokati odraslega moža?»

«Hm — prav za prav še ne.» je zamišljeno odvrnil Amun.

«Potem pojdi in poglej Hromado...»

VI.

Almer je ves jezen sedel na pogradu; že tri dni zaporedoma se je obrisal za Maroševo porcijo kruha. Cigan je namreč že pred njim za tri dni naprej prodal svoj komis za tobak. Prvo jutro je Almer mirno čakal na pogradu, kdaj mu bo prinesel prikupčevani komis. Ker ga pa zjutraj ni bilo na spregled, je upal, da se prikaže opoldne. Toda cigana tudi opoldne ni bilo. Popoldne se ga je lotil kar na vežbališču:

«Ti, kaj pa je z mojim kruhom?»

Cigan se je nakremžil:

«Rainer ga je vzel.»

«Kako to?»

«Vzel ga je...»

Almer se je obrnil k Rainerju:

«Ti si vzel moj komis!»

Ta se je začudil:

«Kako to? Že tri dni sem se pulil zanj, ker mi ga je dolgoval za tobak, a danes sem mu ga pri razdelitvi s silo vzel. Kaj hočeš, s temi ljudmi je že tako...»

Almer se je ugriznil v ustnice. Prihodnje jutro se je pridružil razdeljevalcem kruha. Dva vojaka sta ga nosila v odeji in četovodja Erdkönig ga je metal na ležišča. Ko so prišli do Maroševega ležišča, je tam že čakal infanterist Zapf in prestregel Maroševo porcijo kar iz Erdkönigovih rok.

«Kruh je moj!» je vpil Almer.

«Kdo trdi to?» Zapf je skril kruh za hrbet in trmasto strmel v Almerja.

«Predvčerajšnjim sem dal žlindro za kruh,» je trdil Almer.

«A jaz sem mu včeraj dal cigarete,» je odgovarjal Zapf.

Izgubljeno je bilo izgubljeno, zato se je Almer začel znašati nad ciganom, ki je nepremično ležal na pogradu, kakor bi se ga vsa stvar prav nič ne tikala.

«Svinja ciganska, ti bom že pokazal!»

Škodoželjen smeh je zadonel po baraki. Almer ni bil priljubljen in celo zanesljivci so mu skrivaj privoščili to smolo.

«Kaj mu boš kazal, še en kruh mu rajši daj,» se mu je na ves glas rogal Segal.

Kalivoda mu je pa oponesel:

«Zakaj pa prodajaš žlindro?»

«S teboj še govorim ne, prekleti povidl!» se je razburil Almer.

«Jaz sem Dunajčan!» je poudaril Kalivoda.

«Piši me v uho!»

Almer se je zagrizel vase in tovariši so vedeli, da ves dan ne bodo dobili besede od njega, kajti znal je držati tesle ko nihče drugi. Toda zgodilo se je nekaj, kar je vse taborišče nenadoma vrglo iz ravnotežja in razvezalo jezik tudi Almerju.

Bilo je po večerji. Večina je že pomila posodo in se vrnila na pograde. Nekateri so se spravljali h kartam, drugi so se odpravljali v mesto, le Maroš in nekaj sestradanih Talerhofovcev je še oprezalo okrog kuhinje za ostanki. Nenadoma sta pridirjala infanterista Demark in Grum vsa zasopla v barako. Oba sta bila od tretjega voda in sta se izmed prvih odpravila v mesto.

«Przemisl je padel!...» je že na pragu barake zakričal Demark.

Novica je učinkovala kakor bomba in prvi trenutek se je zdelo, da se je zamajala tudi luč, kot bi hotela ugasniti. Nekateri so onemeli na pogradih, druge je vrglo z ležišč in začeli so se zbirati okrog obeh vojakov, ki sta še vedno stala na pragu barake.

«Kaj pravita?...»

«Przemisl je padel...»

«To ni mogoče!»

Demark je razlagal:

«Prišla sva do lazaristovske kasarne. Pred njo je gruča vojakov, ki se razgovarjajo samo o tem...»

Na vseh obrazih se je zrcalil globok strah, kakor da se je zgodilo nekaj strašnega, odločilnega. V prvem iznenadenju so vsi obstali, kakor ukopani; globoko zamišljeni so plašno gledali drug drugega.

Almer, Held, Barfuss, Holcman in še nekateri zanesljivci so se kakor pijani vračali na pograde. Ko je Almer začutil pod seboj trdo desko ležišča, se je opogumil in s hrapavim glasom zaklical:

«To ni res, to ne more biti res...»

«Če pa že časnik piše!» se je zadrl Zapf. «V sosednji baraki ga že imajo.»

Nekaj radovedneže v in nestrpneže v se je zagnalo iz barake na dvorišče. Ni trajalo dolgo, ko so se spet vrnili.

«Kaj je?...» so jih sprejeli zastrašeni glasovi.

«Je, je...»

Težko vzdušje je zavladalo po prostoru. Trdnjavo Przemisl, ki so jo Rusi že mesece oblegali, je večina vojaštva imela za nepremagljivo; tako jih je vsaj učila dnevna propaganda. In ta nepremagljiva trdnjava, ki je po njihovem mnenju zadrževala ogromno rusko armado, da se ni mogla spustiti proti fronti in jo pomandrati, se je zdaj vdala.

«Zdaj pa lahko kaj doživimo...» je prvi vzdihnil Holcman in preplašeno pogledal Amuna, ki je nepremično ležal na slami in iznenaden strmel po baraki. Ker mu Amun ni koj odgovoril, je Holcman nadaljeval:

«Kaj praviš ti?...»

Amun je moral še razmišljati, kaj naj odgovori. V njegovi glavi in v njegovem srcu je valovilo toliko misli in toliko čustev, da še ni jasno videl, kaj naj si misli in kako naj sodi. Bil je šele na nekakem razpotju. Na eni strani mu je srce vriskalo od tihega veselja, da se je Rusom posrečilo vzeti trdnjavo, ki je tudi po njegovem mnenju zapirala pot ruskemu prodiranju na zahod, prodiranju, ki je pomenilo svobodo slovanskim narodom; — na drugi strani pa ga je še nekaj oviralo, česar si ni znal razlagati. Kot bi ga skelelo, da se ruši to, čemur je sam pripadal... Tako, kakor je čutil, je tudi odgovoril:

«Zdaj lahko kaj doživimo...»

«Kaj pa?» se je z osornim glasom javil Segal, ki je slišal Amunovo dvoumno izjavo.

«Pot na Dunaj je Rusom odprta,» je malodušno dejal Barfuss.

«Mogoče bo pa vojne konec?» je pridodal Janoda, ki je ves čas tiho sedel na pogradu in z rokami oklepal noge.

«No, kaj še?» je vprašal Segal in s čudno zvedavostjo, gledal po pogradih, kakor da bi užival ob malodušnosti, ki so jo kazali celo največji zanesljivci.

Medtem so bila vrata v barako še zmeraj na stežaj odprta in z dvorišča je pihal občuten mraz. Nenadoma je vse prevpil Popovič:

«Zaprite vendar vrata!»

Nekdo je zaprl vrata. Popovič je spet legel vznak, si nažgal cigareto in se delal, kakor bi spal.

«Kaj praviš ti, Popovič?» se je Segal obrnil k Bosancu.

«Nič!» je odgovoril ta.

Segalu ni preostalo drugega, kakor vzeti stvar v roke. Začel je s skrajno zaničljivim obrazom:

«Konec vojne zadelj take posrane trdnjave? Ali se vam blede?»

Nato je na dolgo in široko pričel razlagati, da nima padec Przemisla nobenega odločilnega pomena.

«Avstrija je trdnjavo predala, ker je hotela končati neumno prelivanje krvi.»

«Brata imam pri trdnjavski artiljeriji,» se je nenadoma oglasil Held.

Trije, štirje glasovi so hkrati rekli:

«Ta je zdaj že na dobrem, ne boj se. Zanj je vojna končana.»

Held je grdo pogledal in umolknil.

Oglasil pa se je infanterist Dam iz spodnjega pograda:

«Prelivanje krvi... Ali je te krvi nenadoma tako škoda?»

«Ko da bi na fronti ne tekla kri?» je dodal Pekol.

Amun in Štefanič sta še komaj vzdržala na pogradu; čimbolj se je raztegoval pogovor o Przemislu, tembolj je vrelo v njima. Slednjič sta vstala in se napotila v drugo

pregrado barake, kjer sta bila nastanjena tretji in četrti vod; tam je bilo več Slovencev.

Na pogradu, kjer sta ležala Demark in Grum, je že bila zbrana majhna gruča rojakov; infanterist Palir od drugega voda, infanterist Dervodel od tretje stotnije s tovarišem, celo Pekol se je medtem že prikradel h gruči. Začeli so se zbirati kar sami od sebe. Bilo jih je še malo pri bataljonu in zato so čutili še močnejšo povezanost med seboj. Navadno so se shajali pri Amunu ali pa pri Demarku. Pri poslednjem je bilo skoraj prijetneje, ker ni bilo pri tretjem in četrtem vodu tako napetega ozračja kakor pa pri prvem in drugem.

Prvi je spregovoril suhi in dolgi Dervodel:

«Ali bo res konec vojne?»

«Prav bi bilo,» je takoj pritegnil rudar Palir, star rdečkar iz Trbovelj. Palir je bil oproščen vojne službe kot kopač, ker se je pa sporekel s paznikom in mu grozil, da pride tudi zanj še dan plačila, so ga mobilizirali in vtaknili h kazenskemu bataljonu.

Tedaj se je Štefanič rahlo nasmehnil:

«Kako bi moglo biti konec vojne? V tem primeru bi bili Rusi zmagovalci, saj imajo vso Galicijo...»

«Meni bi bilo vseeno,» je pripomnil Amun in pogledal po navzočih. Toda povedal je skoraj preveč.

«Meni ni vseeno. Kaj veš, kaj potem lahko pride,» je menil Dervodel. Bil je kmečki sin z Dolenjske in avstrijski patriot, ker so ga tako vzgojili.

«Tudi jaz tako mislim,» je dejal Pekol. Tudi njemu je bilo mučno misliti, kaj bi po zmagi sovražnikov utegnilo priti, predvsem ko so ga iz Karlaua s tolikimi obljubami poslali k vojakom.

«Tako je!» sta pritegnila Štefanič in Demark. «Zdaj še ni mogoče vedeti, kaj bo prinesla vojna.»

Amun, ki mu pogovor ni ugajal, je pomislil, nato pa dejal:

«Stari ljudje so trdili pri nas, da bo za to vojno prišla druga vojna, ki bo še mnogo hujša od sedanje. To bo vojna med gospodo in ubogim ljudstvom...»

Pogledal je okrog sebe in videl same vprašujoče, a napol nejeverne oči.

«Prej bo pa prišel še kralj Matjaž,» je ugovarjal Pekol.

Bili so različnih mnenj in pogovor jim ni tekel preveč gladko. Lahko je bilo opaziti tudi prikrito nezaupljivost, ki je vladala med njimi. Vendar so ostali skupaj, kakor da bi jih držala neznana, a močna vez. Tedaj je prišel mimo frajtar Kopajnik.

«Pst!» je siknil Štefanič in položil prst na usta.

Kopajnik je bil tudi Slovenec, toda sam se je izdajal za Nemca. Slovencev ni maral. Kot vzrok je navajal naslednji dogodek: Bil je po materi pristojen v trdno slovensko občino v Podjuni, medtem ko je sam odraščal v Češovcu. Nekega dne se mu je obetala lepa pisarniška služba pri celovški mestni klavnici. Ker je moral prošnji dodati tudi domovnico, si jo je dal izstaviti od svoje občine. Župan mu jo je izstavil v slovenskem jeziku, kar je imelo za posledico, da se je obrisal za službo. Kopajnikova jeza se ni naperila proti nasilnemu, pristranskemu ravnanju celovške občine, temveč proti županu, ki mu je po njegovem mnenju odjedel kruh.

«Ali nas je zapazil?» je vprašal Demark. «Ta bi hitro kaj sumil.»

«Ne, ni nas zapazil,» je dejal Amun in poškilil za nosatim frajtarjem.

Nenadoma se je na hodniku pojavil infanterist Poznik od tretje stotnije.

«A tukaj ste zbrani!» se je začudil z zasoplim glasom in skočil k njim na pograd.

Poznik je pri Slovencih užival čuden, svojevrsten ugled. Kolikor so ga cenili, toliko so se ga tudi bali. Bil je sin trgovca in načitan mlad meščan. Pred vojno je bil član «Sokola». Na dan sarajevskega atentata so se v neki družbi napili in prepevali črnogorsko himno «Onamo onamo...» Zategadelj je prišel ob mobilizaciji na ljubljanski grad, odkoder se je šele s precejšno zamudo utegnil preriti nazaj k 17. pešpolku, ki ga je pa takoj oddal k bataljonu št. 100. Ob vsaki priložnosti je razlagal svojim poslušalcem, da je žrtev vojne, ker bi se bil moral poročiti z bogato vdovo nekega lesnega trgovca. Vojna mu je zmešala vse račune. Pri bataljonu je bil na glasu tudi zaradi tega, ker je imel zmeraj dovolj denarja.

Komaj se je skobacal na pograd, je že izvlekel škatlo cigaret ter jo položil pred gručo.

«Kadite!» je ponudil rojakom in si sam prvi vtaknil cigareto v usta. Vsi so segli po cigaretah.

«Si bil v mestu?» je prvi povzel Amun. «Kaj pravijo?»

«Kaj pravijo? — Izgubljeno je izgubljeno...» je dejal Poznik smelo in se lokavo ozrl po tovariših.

«To že, toda kaj bo, če se vojna konča in jo mi izgubimo?» se je zanimal Amun.

Poznik se je široko nasmejal.

«Če bomo vojno izgubili, jo bo nekdo dobil. Tako je bilo vedno.»

«Toda kaj bo z nami?...»

Nekaj plahih oči se je zastrmelo vanj.

«Če bi to bilo, bi prišli pač pod Srbe...» je razložil Poznik. Komaj je to izgovoril, je takoj dodal: «Sicer pa še nimamo povoda tako govoriti. Naš cesar ima še dovolj močno vojsko...»

«Tudi jaz tako mislim!» so se oglasili hkrati Dervodel, Štefanič in Amun. Ostali so molčali.

Poznik se je nepričakovano hitro dvignil.

«Moram še k vašemu Bosancu,» je dejal, ponudil še vsakemu cigareto ter odšel v drugo pregrado.

Spet so ostali sami. Vtis, ki ga je zapustil Poznik, je bil različen. Čeravno ni rekel nič določnega, je vendar toliko rekel, da so se vsi zamislili. Prvi je spregovoril Palir:

«Če bomo pod kom, bo že prekleta pela. Pod nekom smo zdaj tudi.»

Toda Fajdiga je mahnil z roko, kakor bi hotel odpoditi neprijetne misli: «Kaj bi zdaj razmišljali, ko je šele začetek vojne? Nekako bo že...»

Potem so začeli govoriti o drugih stvareh. Iznenada je Štefanič poudaril s pritajenim, a žarkim glasom:

«Mi bi morali prav za prav bolj vkup držati — kot Slovenci. Poglejte druge! Čehe, Mažare — Talerhofovce...»

«Talerhofovci imajo dovolj vzroka za to,» je menil Pekol.

«Tudi mi bi ga imeli.»

«Da! — Toda mi tega nismo vajeni, ker nas niso tako učili...»

Palirjev glas je bil skoraj žalosten.

Ko se je Amun vračal na svoje ležišče, mu je bilo čudno pri srcu. Jokal in vriskal bi hkrati, a pri tem ga je v grlu tako stiskalo, da bi še glasu ne spravil iz sebe. Še dolgo potem, ko je baraka že odmevala od težkega sopenja spečih vojakov, je še prisluškoval daljnim, komaj slišnim glasovom...

VII.

Strašen krik je spravil barako pokonci. Nekdo je kresal z vžigalicami, prestrašeni glasovi so vpraševali: «Kaj pa je?», vse pa je prevpil razburjen Segalov glas:

«Kaj? Zadušim te, zadavim te...»

V barako je planil kompanijski inšpekcijon in privil luč. Večina moštva se je prebudila, nekateri so sedeli na pogradih in si meli oči, drugi so vstajali oblečeni, kakor so bili zvečer legli, a drugi so v naglici natikali obleko, misleč, da je alarm ali da se je še kaj hujšega pripetilo. Vse se je obračalo proti kotu, kjer je Segal še vedno vpil:

«Zadavim te! Kot mačka te bom zadavil...»

Kot, v katerem je razsajal, je bil precej temačen in na prvi pogled ni bilo mogoče natančno razločiti, kaj se dogaja v njem. Videlo se je le, da stoji Segal široko razkoračen v pižami in tepta z nogami po klopčiču odej, zraven pa vpije, kot bi ga iz kože devali. Nekateri so stopili bliže.

Na Segalovem ležišču je pokrito z odejami čepelo suhljato, majhno človeče, ki je prestrašeno strmelo v razjarjenega Segala in se ni brigalo za sunke, padajoče po njegovem slabotnem telesu, temveč si je sramežljivo zakrivalo suhljate nage noge, ki so jih Segalove brce sproti razkrivale. V kratkih presledkih Segalovega vpitja se je slišalo slabotno, histerično hihitanje: «Hi-hi-hi-!»

«A ti si — Angruber!» se je začudil inšpekcijon, ki je v suhobi na pogradu spoznal infanterista Angruberja. Iz ust se mu je izvil košat, nagajiv smeh, za njim so se začeli krohotati drugi in kmalu se je krohotalo vse, kar je bilo pokonci.

Zadeva je bila mahoma pojasnjena: Angruber je bil mesečnik, kakršnih je bilo pri bataljonu več. To so bili ljudje, ki so «glasno spali», kakor je moštvo rekalo kri-

čanju, smehu ali jokanju v spanju. Posebno med Talerhofovci je bilo več takih «glasno spečih» čudakov. Nekateri izmed njih so ponoči celo vstajali in se v spanju sprehajali po baraki. Angruber je imel svoje ležišče na istem pogradu, kakor Segal, toda ravno na drugem koncu barake. Od enega konca do drugega je bilo svojih trideset metrov in na tem prostoru sta spala dva tucata vojakov, ki jih je moral popotujoči Angruber v spanju prekoračiti. Naredil je to tako izvrstno, da nikogar ni prebudil. Ko je prišel do Segala, se je ustavil, se zvil k njemu pod odejo in mirno spal dalje. Segalova razburjenost je bila torej popolnoma razumljiva, zlasti ker je bil jeznorite narave.

«Nehaj vendar že, saj ni nič!» ga je porogljivo pogovarjal inšpekcijon.

Da se je suhi Angruber zatekel kakor nalašč k debelemu Segalu, je vsem ugajalo, razen tega so mu to nočno iznenadenje vsi privoščili.

Toda Segal se ni mogel pomiriti; še vedno je brcal v zvitega mesečnika. Naposled je zasopel:

«Spravite ga stran, sicer ga bom res zadavil!»

Slednjič so Angruberja le izkopali in rešili iz Segalovih rok. Bilo je videti, kakor da je šele zdaj popolnoma prišel k sebi, ker si je mel oči in začudeno strmel okrog sebe. Njegov spačeni obraz se je kmalu začel kisati, glasovi pa, ki so pri tem prihajali iz njegovih ust, niso bili podobni niti joku niti smehu.

«Ali si se bil namenil k tretji kompaniji?» ga je s porednim naglasom vprašal Kalivoda. Vprašanje pa je bolj cikalo na Segala, kakor na Angruberja. Pri tretji kompaniji je namreč bil neki homoseksualec, o katerem so trdili, da se ponuja za palico tobaka.

Angruber se je delal, kakor da ničesar ne sliši. S sklonjeno glavo je korakal proti svojemu ležišču, kamor ga je tiral inšpekcijon. Tu se je skril pod odejo in se ni več ganil.

Angruber je bil tudi politično sumljiv, oziroma bi prav za prav moral biti, dasi ni tega pri kompaniji nihče resno jemal in so ga vsi smatrali za nedolžnega, neškodljivega nesrečnika. Nesrečen pa je bil Angruber v dvojnem pogledu; zaradi mesečnosti in zaradi smole, ki jo je v življenju imel.

Od mesečnosti je trpel že v zgodnji mladosti. Ob luninih spremembah je nemirno spal, klobasaril v spanju razne neumnosti, a le redkokdaj se je zgodilo, da bi med spanjem kolovratil okrog. Ko se je oženil, je spočetka bilo bolje. Toda prekmalu se je stvar obrnila na slabše, kar je njegova žena pripisovala čezmernemu pitju. Zaradi tega ni bilo v hiši nikoli miru.

Naposled tudi ni bil pijanec; bil je le krojaški mojster v St. Johanu v Pongavi na Salzburškem. Bil je član požarne brambe, zaradi svoje gibčnosti kakor rojen za plezalsko službo. Vaje so se vršile enkrat na mesec in po vajah so pili tako zvano «gratispivo». Razen tega so bile redno enkrat na mesec seje načelstva, pri katerih je Angruber kot kontrolor moral biti navzoč, enkrat na mesec je bilo posvetovanje reševalnega oddelka, pri katerem je bil za tajnika in je njegova prisotnost bila tako rekoč sama po sebi razumljiva, enkrat na mesec je bilo vplačevanje članarine in sicer vsakikrat v drugi gostilni. S tem je bilo — razen zelo redkih požarov — njegova delavnost pri požarni brambi izčrpana. Poleg tega je bil še funkcionar obrtniškega društva, bolniškega podpornega društva in tudi pevskega društva, kar je vse skupaj imelo za posledico, da je moral presneto paziti, da ni prišel v navzkrižje s sejami ali pa da se ni zmotil pri razporedu v poštev prihajajočih gostiln, v katerih so bile vse te seje.

Kljub tej pestri delavnosti se je Angruberjevo življenje razvijalo brez prevelikih komplikacij in vse bi se bilo pametno končalo, če ne bi prišlo do sarajevskega atentata. Angruber je bil rezervist. O tem je pričala velika slika s črnim okvirom, ki je visela na steni njegove delavnice. Sredi ogromnega venca slikanih vojaških trofej, topovskih žrel, lafet, praporov, nožev, sabelj in raznih orlovskih krempljev, ki je predstavljal zgodovino avstro ogrske armade, je bila podoba infanterista, ki je bil oblečen v zlikano paradno suknjo, v rokah pa je držal ogromen prapor z avstrijskim grbom. Pod sliko je bil zumetničen napis:

«V spomin na mojo aktivno službo pri c. in kr. infanterijskem polku štev. 49 — za cesarja in domovino. Letnik 1900.»

To so bile tako imenovane «poslovilne slike», ki jih je neka dunajska židovska tvrdka proizvajala na vagone in sicer prikrojene za razne formacije avstrijske armade, pri čemer je venec trofej ostajal vedno isti, le slike v sredini so bile različne. Vse te slike so bile napravljene brez glav. In ravno ta iznajdljivost je povzročala njih splošno, vsestransko porabljivost. Odsluženemu vojaku je bilo treba omisliti si primerno lastno fotografijo, tej odrezati glavo in jo prilepiti na nalašč za to prirezan vrat splošne paradne slike. Pod sliko si napisal še enoto, pri kateri si služil in spominska slika je bila gotova. S temi stvarmi so se v garnizijskih mestih pečali posebni umetniki. Tako sestavljene slike so pogostokrat predstavljale naravnost grozovite spake, zaradi katerih bi morali lastnike brezpogojno klicati pred vojaško sodišče zaradi skrunitve cesarjeve podobe, ki je bila na vsaki sliki v gornji sredini venca. Vendar se to iz neznanih vzrokov nikoli ni zgodilo.

Podobno je bilo tudi z Angruberjevo sliko. Medtem ko je vojakovo telo predstavljalo silnega, rejenega hrusta, je med njegovimi orjaškimi rameni čepela drobna glavica, kar je delalo vtis, kakor da sedi vrabec na strehi. Razen tega je bila glava tudi zelo nerodno prilepljena. Naloga umetnikov, ki so se bavili s prilepljevanjem glav, je bila, napraviti podobo tako, da je gledala glava v cesarjevo podobo. Med slikanjem je moral Angruber zavijati oči, kar je imelo za posledico, da je namesto navdušenega in vdanega pogleda nastalo grdo škiljenje navzgor. Kljub temu, da je škilavost sliko neznansko kazila, je vendar že štirinajst let krasila Angruberjevo delavnico.

Popoldne tistega dne, ko je v Sarajevu atentator Princip skakal v reko Miljačko, je požarna bramba v St. Johanu imela požarne vaje in za njimi «gratispivo». Po pivu je bila še seja obrtnega društva in Angruber se je vrnil domov šele drugo jutro. Z ženo nista že prej ves teden govorila. To ji je bilo vendarle preveč in sklenila je grozen maščevalni načrt. Iz neke novoletne razglednice, kjer je držal okusen prašiček štiriperesno deteljico v rilcu, je izrezala prašičkovo glavo in jo nalepila na glavo moževe podobe na steni. In prečudno — kar se umetniku pred leti nikakor ni

posrečilo, to je dosegla žena na prvi mah — novi vojakov obraz je bil z rilcem vred sijajno uprt v cesarja...

Še isti dan se je raznesel glas o atentatu, obenem pa so tudi že začele krožiti vesti o mobilizaciji, o vojni. Nesreča je hotela, da je Angruberja še istega večera obiskal njegov konkurent, krojaški mojster Funder, s katerim se nista marala, a sta kljub temu sodelovala v vseh krajevnih organizacijah. Funder ni bil vojak. Nenadoma mu je zasijalo svetlo upanje, da se bo znebil neljubega tekmeca, in da uteši svojo škodoželjnost, se je napotil naravnost k njemu.

«Ali si že slišal, da bo mobilizacija?» ga je nagovoril s prisiljenim sočutnim glasom.

Angruber ni še prespal pijanosti, zato se je namrdnil, pokazal s palcem nazaj čez ramo proti podobi, ki je visela nad njima na steni, ter kratko rekel:

«Če me cesar potrebuje — tam gori sem...»

Funder je bil Angruberju za to dragoceno reklamo zmeraj neznansko zavidljiv, zato je le nerad sledil konkurentovi kretnji. Ko pa je naposled le dvignil oči, jih ni mogel več odtrgati. Gledal je in gledal, dokler se ni dvignil in odšel... Posledica je bila, da je Angruber še tisto noč zamenjal svoje stanovanje s prostori okrajne ječe v St. Johanu...

Pozneje se je stvar pojasnila. Največ je k temu pripomogla Angruberjeva žena sama, ki je iz obupa skočila v reko Salico in utonila. Angruberja pa so dodelili krojaški delavnici pri 49.-temu pešpolku, odkoder so ga pozneje transferirali k bataljonu št. 100.

Razumljivo je, da je vse to moralo kvarno vplivati na Angruberjevo duševno stanje. K bataljonu je prišel neverjetno zdelan in zamišljen. Čez dan je bil najrajši sam, prijateljev ni iskal in ni maral, ponoči pa je češče kolovratil okrog. Čudno je bilo to, da podnevi skoraj nisi mogel besedice izvleči iz njega, ponoči pa je neprenehoma klobasaril in klobasaril. Včasih je govoril take reči, da si jih vojaki niso upali ponavljati in zaradi katerih bi ga bili lahko ustrelili. Na pritisk četovodje se je priglasil k pregledu, toda zdravnik ni vedel, kaj bi z njim. Naposled mu je dal neke uspavalne praške.

Po teh praških je šlo z njim še hitreje navzdol. Zvečer se je ves tih vlegel na svoj pograd, toda zjutraj je vstajal bog vedi kje v kakem kotu barake, ves trd, prezebel. Nekoč so ga našli na križnem oporniku pod stropom barake, neke noči se je celo izgubil iz barake in so ga zjutraj našli v baraki štev. 4, kjer je bila shramba.

Potem so začeli paziti nanj, toda kot bi bilo začarano, ni vse skupaj nič pomagalo. Stlačili so ga v bolniški oddelek, toda že drugo noč je izginil in dohiteli so ga šele daleč zunaj na travniku, kamor je pobegnil čez visok plot bodeče žice, ne da bi se bil pri tem le malo opraskal. Slednjič je nad njim obupal celo lajtnant Hergott in sklenili so, da ga bodo drugi dan oddali v garnizijsko bolnišnico. Toda ravno to zadnjo noč jim je za vedno ušel.

Četovodja Žgank, ki je ta dan opravljal bataljonsko stražo pri baraki, kjer so bile pisarne, je ob eni po popolnoči pravkar zamenjal stražo pri vhodu. Infanterist Dervodel je ostal sam pred barako. Jasna noč je bila čudovita mehka in mirna, zato se ni zatekel v stražnico, prislonjeno k visokemu plotu, temveč se je počasi prestopal po široki deski in odprtih ust vdihaval prijetni zrak. Tako je minilo kake pol ure, ko je nenadoma zagledal na strehi barake, skoraj tik nad seboj, binglјajočo postavo v spodnjih hlačah. Spoznal je mesečnika Angruberja, ki je stal prav na koncu grebena.

V strahu, da bi vojak ne izgubil ravnotežja in se prekucnil na tla, je zaklical:

«Angruber!» Toda komaj mu je beseda ušla, je že vedel, da je napravil napako.

Mesečnik se je zaradi rezkega glasu zdrznil, se prebudil, a v istem hipu je že izgubil ravnotežje ter se prekucnil s strehe. Priletel je z glavo na betonirana tla in mrtev obležal. Komisija je ugotovila, da mu ni počila le glava, temveč ga je obenem zadela tudi kap.

Angruberjevo smrt je morala prva stotnija drago plačati. Udeležiti se je morala pogreba, a prvi vod je bil določen za paradni vod in je moral oddati na grobu častno salvo. Ves dan so se morali vaditi paradne hoje in paradnih prijemov ter streljanja. Lajtnant Hergott je dal najmanj stokrat zaporedoma ponoviti:

«Poklekni, nastavi, ogenj!»

Do kraja izčrpani so se vojaki zvečer vračali v barako. Barfuss je glasno zaklel:

«Zakaj še on ni skočil v Salico ali pa namesto svoje babe...»

VIII.

Bataljonu so pošiljali vedno novo moštvo; prvi dve stotniji sta bili že polnoštevilni, vendar so skoraj vsak dan prihajali še novinci, tretja in četrta stotnija sta bili tudi že skoraj polno zasedeni in govorilo se je celo, da bodo formirali še dve novi, ki naj bi bili nekakšna rezerva, kadar bo bataljon odrinil na fronto.

Med novinci je zadnje čase bilo mnogo Slovencev. Bili so povečini aktivni vojaki ali pa rezervisti, ki so bili že v Galiciji in so se tedaj vračali iz bolnišnic in zbirališč. Med njimi je bilo tudi precej šaržev; pri tretji stotniji je že prej bil četovodja Žgank, na novo sta prišla korporala Rode in Smuk. Drugemu vodu prve stotnije je bil kot komandant dodeljen praporščak Domin, govorili so še, da je Slovenec tudi komandant četrte stotnije, nadporočnik Kobe, čeprav ga še nihče ni slišal govoriti slovenski.

Kljub temu, da slovenski soldat ni kazal tiste solidarnosti, kakor soldatje drugih narodnosti avstroogrske armade, je vendar njegova številčnost pri bataljonu ustvarjala neko lastno težino, ki se je kmalu začela čutiti.

«Sami Kranjci!» je vpil Segal, toda z drugačnim glasom, kakor pa pred meseci, ko je govoril o Talerhofovcih.

Slovenci so bili tega prirastka veseli.

«Zdaj nas ne bodo več, kakor poprej!» se je hvalil Štefanič in se veselil kakor otrok, ki dobi tovariša.

S pritokom novincev se je tudi menjalo življenje bataljona. Barake so postajale pretesne in so šumele kakor čebelni panji pred roji. Pogradi so bili prenapolnjeni in pravilo, ali bolje rečeno postava, veljavna od začetka, da spadajo zanesljivci na zgornje, ostali pa na spodnje pograde, je izgubljala veljavo.

Zanesljivci so zaradi splošnega pritiska užaljeni obmolknili, njih nadvlada ni bila sicer še strta, toda začela je

vidno plahneti. Pri tem preobratu so celo Talerhofovci prišli do malo večje veljave.

Kljub ugodnejšemu vetru pa disciplina ni popustila. Moštvo je moralo izčrpneje, vztrajneje vežbati, kakor moštvo drugih enot v garniziji. Tudi sekatura se ni zmanjšala in lajtnant Hergott ter feldvebel Rom in podobni kujoni so nemoteno paševali dalje. Zdelo se je, da so disciplino še bolj privili.

Nekega večera, ko je moštvo že počivalo in so bile luči že pogašene, je pridrvel v barako feldvebel Rom.

«Kufervizit!» je zavpil s pijanim, srditim glasom, kakor je znal le on, da je mahoma vse planilo pokonci. Malo prej je še pil v beznici v Betlehemski ulici blizu lazaristovske kasarne, kjer so se po navadi shajali podčastniki iz okoliških enot; pa ga je nenadoma nekaj pičilo in ves peneč se je oddirjal domov in ukazal pregled. Poleg njega se je znašel tudi korporal Zugast.

«Kaj pa je to?» so se glasno izpraševali vojaki, ki še niso pozabili, da je lajtnant Hergott šele pred nekaj dnevi opravil tak pregled.

Ker ni bilo četovodje Erdköniga doma, je komandiral frajtar Kopajnik:

«Vsi na mesto, nihče se ne sme premakniti!»

Vojaki bi se torej ne smeli niti obleči, temveč čakati na pregled v samih srajcah. Sicer je večina moštva legala spat oblečena, toda nekaj jih je vendar bilo, ki so se zvečer slačili.

Rom in Zugast sta začela pri Talerhofovcih. Tudi najdrobnejše in najneznatnejše stvari sta raztresla po slami, našla pa nista ničesar. Le v Maroševem nahrbtniku sta našla tri mačje kože. Pri stotniji ni bila nobena tajnost, da lovi Maroš po okolici mačke in jih peče v kotu za latrino. Kože je feldvebel zaplenil kot erarsko imovino. Pri Barfussu, Holcmanu, Janodi, Kalivodi Rom ni našel ničesar. Prišel je do Amuna. Ko je vsebino njegovega nahrbtnika stresel na pograd, so se njegove oči takoj zapičile v majhno pločevinasto škatljico. Iz nje je privlekel na dan majhen rožni venec. Pri pogledu nanj se je Romu obraz zlobno razširil. S porogljivim nasmehom si je začel svetinjo navijati okrog rok.

«Ho, ho, vi ste pa pobožen vojak — kaj, Amun?» se je z zaničljivim glasom obrnil k vojaku.

Amuna je grabila jeza in tudi nerazumljiva, neprijetna zadrega, da ga je Rom razkril pred tovariši, se ga je polaščala. To svetinjo mu je pred odhodom na vojno dala mati, rekoč:

«Na Mohor, nosi ga zmeraj s seboj, ker te bo varoval vsega hudega. Bosa sem šla na Višarje po to svetinjo.»

Amun ni mislil na višarsko mater božjo, temveč je mislil na svojo mater, na to, kako so njene dobre, tople, raskave roke ovijale svetinjo, kako so jo pri tem mogoče močile materine solze in jo iz ljubezni do njega poljubljale njene ustnice. Zato jo je zvesto nosil s seboj, misleč, da bi mu ob morebitni nenadni smrti bila materin blagoslov. In zdaj se je ta osovraženi prasec spakoval z njo.

Rom je še zmeraj hinavski ovijal rožni venec okrog svojih prstov in se samozadovoljno režal. Medtem je na drugi strani korporal Zugast iztaknil v Heldovem nahrbtniku serijo pornografskih slik. Held je bil znan svinjar in je takih slikarij nosil s seboj več garnitur, vse lepo prilepljene na svilen papir, da bi se ne pokvarile. Nekaj hipov sta Rom in Zugast stala drug ob drugem, da sta se skoraj dotikali s hrbti, ter z užitkom ogledovala najdeni predmet. Tedaj se je Zugastu ena serija izvila iz rok in odfrfotala okrog narednikove noge.

«Ho, ho, kaj pa je to?» se je s prijetno iznenadenim glasom zakrohotal narednik in popadel frfotajoči konec dolge serije, ne ozirajoč se pri tem na to, da je imel okrog roke še navit Amunov rožni venec.

Prihodnji hip sta preiskovalca že staknila glavi in z zanimanjem motrila slike.

«He, he, he — ho, ho, ho..! se je režal Rom z opolzkim glasom in uživajoče mežikal z okroglimi očmi. Pijanega feldvebla se je pri pogledu na oba predmeta polastila zagonetna strast razuzdanega babjeka, pomešana z bogoskrunsko razposajenostjo.

Oba sta bila tako zaverovana, da so se nekateri vojaki začeli glasno muzati. Šele tedaj sta se streznila in izpustila na tla svetinjo in pornografske serije slik. Čim sta se pre-

iskovalca spravila dalje, sta Amun kakor Held planila, da pobereta, kar je bilo njunega.

Rom je že razmetaval Rainerjev kovčeg, kajti Rainer je bil eden izmed tistih redkih vojakov, ki so imeli razen nahrbtnika tudi kovčeg. Rom je imel lahko delo: na vsaki strani je porinil na dno kovčega roko, potem vse skupaj dvignil in vsa vsebina je ležala pred njim na deskah. Rom je segel po sveženj papirjev, ki so mu bili najbližji, in se začudil:

«Kaj, Arbeiterwille?«

Še od prejšnjega uživanja svetlikajoče se oči so se mahoma zresnile in z malo da ne prepadenim glasom se je feldvebel obrnil k lastniku kovčega:

«Infanterist Rainer, ali ne veste, da je ta list moštvu prepovedan?»

«Ne vem, gospod feldvebel!» je še dovolj mirno odgovoril Rainer.

Feldveblova prepadenost pa se je takoj spremenila v silovito divjost, čim je zaslišal Rainerjev umerjeni glas. Začel je vpiti kakor obseden:

«Ali ste iz Talerhofa? Kaj vam pa pride na misel? Tak svinjski list! Počakajte, naučim vas, jaz vas bom že naučil!» Vsa kri mu je planila v glavo. Ko je spet vlovil nekaj sape, je zavpil:

«Ali ste socialdemokrat?«

«Da,» je odgovoril Rainer. «Da — bil sem organiziran!»

Še ta dovolj pohlevni odgovor je feldveblu bil preveč. Ozmerjal je Rainerja, da še dlaka ni ostala cela na njem, potem ga je zapisal k raportu. Ko je razmetal še škatle Segalove zaloge, sta se s Zugastom spravila iz barake.

Bil je že skrajni čas, kajti moštvo je bilo razdraženo in noben čudež bi ne bil, če bi se pregled končal s kakšno eksemplarično kaznijo. Kljub vsemu je moštvo brilo norce z Amunom in Heldom. Toda pri Amunu so slabo naleteli.

«Ha, ha!» se je smejal Zapf, «kaj pa vlačiš to s seboj?»

Toda Amun ga je tako srdito nahrulil, da je ta z odrevenelim glasom takoj popravil:

«Kaj pa kričiš? Ali sem jaz kriv, če Rom nori?»

Potem so govorili o zaplenjenem listu, dokler niso naposled zaspali še zadnji ponočnjaki.

Vsa stvar z «Arbeiterwille» se je prihodnji dan na raportu nenavadno dobro končala za Rainerja: dobil je le opomin. Zaradi tega dogodka je Rainer postal zelo popularen in osumljenci so se začeli zanj splošno zanimati. Mož jim je ugajal, ker je kot Nemec še precej drzno odgovarjal kompanijskemu vragu, feldveblu Romu. Mnogi so celo prvič v življenju čuli o socialdemokratih, o katerih se je začelo zdaj na dolgo in široko razpravljati. Šlo je tako daleč, da je celo Kalivoda poudarjal:

«Tudi jaz sem bil organiziran pri socialdemokratih!»

Razen Rainerja in Kalivode se je tudi Slovenec Palir prišteval k socialistom. Veliko besedo sta imela seveda Segal in Held, ki sta oba po svoje udrihala po njih. Rainerjeva osebnost je posebno privlačevala Gruma, Štefaniča in Amuna. Zvečer so včasih zlezli k njemu na pograd in načenjali razne pogovore. Nekajkrat je prišel tudi Poznik. Kmalu so spoznali, da je Rainer zelo načitan, da mnogo ve in da na nobeno vprašanje ne ostane dolžan odgovora. V marsičem so jim njegovi odgovori bili po godu, v marsičem spet ne. Prijatelj vojne ni bil, to je bilo res, bil je proti samodrštvu državnega vodstva, za ljudsko soodločanje in podobne stvari. Toda ko je Amun načel narodnostna vprašanja Avstrije, kakor je pač vedel in znal, se je Rainer izkazal neusmiljenega internacionalista, ki ni mogel razumeti, zakaj bi tak okvir, kakor je bila avstro-ogrska država, po vojni moral razpasti. O kaki samostojnosti narodnih manjšin sploh ni hotel slišati. Čeprav ni bil pristaš vojne, je vendar mislil, da morata zmagati Avstrija in Nemčija, ker se bodo potem lažje uredila vsa notranja vprašanja. Le eno je bilo, kar je prijetno velo od njega, popolna vera v njegove ideje.

IX.

Nepričakovano hitro je bila vigred tu.

Najprej so odnekod pripihale rahle tople sape in s pomočjo sončnih žarkov začele razganjati ozke, ledene steze po taborišču ter jih spreminjati v žlobudraste drage. Ker niso bile barake zvezane z mestno kanalizacijo, voda

ni mogla odtekati in je v tolmunih stala po taborišču. Za moštvo je imela ta sprememba to neprijetnost, da se je v barake nanosilo neznansko blata; morali so jih izpirati dvakrat na teden. Toda nihče se ni zmenil za to. Polje okrog taborišča je pokazalo črne, rebraste brazde, ki so se z vsakim dnem širile, dokler niso cele njive s travniki vred razprostrle svoje vigredne prikazni pred zime sitimi očmi. V daljavi, tam kjer so se dvigali prvi griči, je sneg že prej izginil in vedra pobočja polj in gozdov so se razgrnila v svet.

Hkrati so se oglasile prve pomladanske ptice, ki so prihajale menda sem od tistih vedrih, prebujenih pobočij, in so z mladimi, svežimi glasovi oživljale žalostno okolico barak.

Taborišče je postajalo moštvu vsak dan tesnejše, začel ga je vznemirjati čuden pritisk. Posebno vojaki, ki so bili doma s kmetov, so čutili to in bili s slehernim dnem polni novih, daljnih čustev; njih oči so postajale sanjave in neprestano nekam strmeče. Iz lok in kopnač, od povsod je vigredna vlaga parila nemirno kmečko kri. Podplati, žejni rose in sveže zemlje, so jih začeli žgati, noge v čevljih so otekale, velike dlani so se same od sebe odpirale in širile, kot bi hotele nasipati semenje vigredi.

In nekega dne so se v baraki pojavili prvi šopki teloha, snežnic in drugih vigrednih rož. Ob tem prvem cvetju so težki in okorni koraki moštva postali tihi in svečani, kakor v cerkvi.

Pomlad je bila tu...

Nekega jutra je stotnija korakala skozi gozd. Pod drevjem je bilo že otajano, le tu in tam so na jasah ležali okrogli hlebi zmrzlega snega. Skozi grmovje je puhtela meglena vlaga. Gozd je bil tako tih, da je stotnija slišala v globini gozda svoj lastni odmev. Tedaj je zakukala kukavica. Stotnija je prisluhnila, vse je pridržalo sapo in štelo.

«Ena — dve — tri...»

«Kaj...?»

«Samo trikrat...?»

Janoda je dejal z malodušnim glasom:

«To pomeni, da nas bo v treh letih vse vrag vzel.»

Toda Palir, ki je zamišljen korakal poleg njega, je takoj popravil:

«Ne — to pomeni, da bo vojna trajala še tri leta.»

«Zmeraj kvasite neumnosti. Zaradi take posrane ptice!»

Toda Palir je trdil, da bo vojna trajala še tri leta.

«Naj traja, kolikor hoče, samo da bi o veliki noči dobil dopust,» je z vzdihom končal razgovor Holcman.

Ptica, ki je kukala, ni slutila, da je s svojim klicem čez sto ljudi spravila v slabo voljo.

Dih pomladi je izvabil iz kompanije tudi prvo pesem. Med maršem se je začelo tu in tam brundanje, sprva rahlo, iskajoče, potem glasneje, dokler se prsi niso odprle. Oglasilo se je pet, šest pesmi hkrati, vsaka narodnost je brundala zase, toda vsi napevi so bili podobni... Celo Talerhofovci so brundali hrepeneč ukrajinski napev.

Kaj se je zgodilo...?

Četovodja Erdkönig je prisluhnil... bila je slovenska pesem, ki ga je pritegnila. Peli so Štefanič, Palir, Amun, Grum, Pekol, Istrijanec Demark in še nekateri drugi, ki so se med maršem zbrali okrog jedra, katerega so tvorili prvi trije. To je bilo med petjem dovoljeno.

«Bom grmovje posekal in praprot požel...»

Pesem je trepetala skozi brneči zrak.

Četovodja je navdušeno vzkliknil:

«Slovenci! Pa pojmo slovenske pesmi, če drugače ne gre. Korporal Smuk, organiziraj zbor!»

Slovenci so se sramežljivo spogledali, toda Smuk je že korakal poleg Erdköniga v prvi vrsti in klical:

«Pevci na čelo!»

Štefanič je zapel s svojim jasnim, prešernim tenorjem:

«Kaj nam pa morejo...?»

Ostali so mu odgovorili:

«Nič, nič nam ne morejo...?»

Glasovi so bili tako topli, objemajoči, da je mahoma zabrundal prvi vod in za njim cela stotnija. Pesem se je dvigala, rastla, osvajala. Ker večina ni poznala besedila, je brundala samo napev. Vojaki so žareli, zrak je brnel in se tresel v daljavo. Prebivalci predmestij, skozi katera je bataljon korakal in ki so poznali njegovo mračno, čudno moštvo, so postajali in se čudili.

Da, bataljon št. 100. je prvikrat pel...

In že je bila velika noč tu. To leto so bili dopusti ukinjeni, toda nekateri protežiranci so ga vseeno dobili; med njimi je bil tudi Segal. Od Slovencev ga je dobil le Poznik. Med vojaštvom je to vzbudilo hud odpor.

Za praznike so nekatere obiskali domači. Ker so se razlezli večinoma vsi častniki in ker tudi Roma ni bilo na spregled, je bilo v barakah več svobode, obiskovalci so smeli posedati po pogradih. Barfussa je obiskala njegova sestra, lepo, veselo dekle z dežele. Dekle ni bilo sramežljivo, temveč se je poredno smejalo soldaškim opazkam. Barfuss je mahoma bil ves živ novih prijateljev. Toda tu je bil Holcman doma. Ko sta se Barfuss in Holcman na veliko noč pozno ponoči pijana vrnila domov, je Holcman venomer ponavljal:

«To ti rečem, Barfuss, tvoja sestra je res deklič! Po vojni jo vzamem, primojduši da jo vzamem!»

Od Slovencv je dobil obisk samo Pekol. Njegova mati, ovdovela viničarka iz Slovenskih goric, je prišla dopoldne z velikim jerbasom na glavi, kakor bi nosila pisanke k žegnu. Tudi oblečena je bila, kakor se v teh krajih oblačijo. Bila je majhna in vsa rjava ter velikih, dobrohotnih oči. Svojega sina ni videla že štiri leta. Ob svidenju ni nobeden jokal, čeprav so oba skelele oči. Mati je hotela kar pred vhodom razdevati vsebino jerbasa, toda sin jo je povlekel stran od vhoda. Slednjič sta se ustavila za barako. Pekol je rinil mater v samoto, da bi jo objel, toda ko sta bila sama, tega ni storil, temveč jo je samo gledal. Tudi mati ga je nekaj trenutkov strme gledala, potem se je pa, kot bi bila v zadregi, sklonila nad jerbas. Tu je bila velika, prava prekajena velikonočna gnjat, platišče prekajene slanine, velik, rumen poprtnjak, steklenica vina, steklenica žganja in še polno raznih drobnarij. Pred sinovimi očmi se je bleščalo.

«Gnjat, poprtnjak in vino sem imela včeraj pri žegnu,» je razlagala mati, kakor bi se ji mudilo.

Pekol je strmel. Dasi je razumel materine besede, ni mislil prav nič na njih vsebino, na žegen, temveč bi bil rad mislil na to, odkod je njegova uboga mati, ki razen nekaj kur ni imela nič svojega, vse to dobila. Toda nje-

govo srce je bilo tako polno, da tudi na to ni mogel misliti, pač pa je bil poln globokega in svetega občutka, ki ga je vsega zajel. Skozi trepalnice je videl materine rjave, razpokane roke, ki so drgetale nad jerbasovo vsebino, kakor bi se bale, da bi jo videle nepoklicane oči. Koliko je morala prestradati, preden je spravila tako ogromno bogastvo skupaj.

Toda mati je še iskala na dnu jerbasa. Naposled je njena roka privlekla na površje rdeče pobarvano pisanko.

«To je zate!» mu je s posebnim naglasom prožila jajce.

Sin je iztegnil roko, toda preden je vzel dar, je z obotavljajočim se glasom pobaral:

«Kdo je dal to... ?»

«Lenca...» Materin glas je bil tih, boječ.

Sinov obraz je komaj vidno vztrepetal, nato je molče vzel pisanko in jo urno stlačil v hlačni žep. Potem sta oba molče stala ob odkritem jerbasu, kakor bi si ne imela nič več povedati. Tedaj ju je zmotil korporal Smuk, ki je ta dan opravljal bataljonsko stražo.

«Pekol, spravi no mater v barako. Kaj bosta stala tam zunaj?»

«Saj res,» se je zganil sin, kar sam vzel jerbas in se napotil v barako, mati pa za njim. V baraki je bilo le malo vojakov, še celo Talerhofovcev je polovica manjkala. Tisti, ki so bili doma, so bili suhi. Med njimi je bil tudi Štefanič.

Pekol ga je seznanil z materjo:

«To je moj najboljši prijatelj!» Ni povedal niti imena niti odkod je ta prijatelj doma, toda materi je to zadostovalo. Štefaniča je zadel njen hvaležen pogled.

Vsi trije so se usedli na pograd. Mati je silila Pekola, naj kaj je. Ponujala je tudi Štefaniču. Pozneje se je ta odstranil z namenom, da ju ne bi motil, če se imata kaj posebnega pogovoriti. In tega bi po njegovem mnenju moralo biti precej. Toda onadva sta povečini molčala. Tako je minulo precej časa. Naposled je mati rekla:

«Moj vlak odhaja ob devetih.»

Bilo je še sredi popoldneva, zato je to pomenilo, da je materi baraka postala pretesna in da jo srce žene ven. Odšli so vsi trije skupaj in se napotili v mesto. Štefanič je iz obzirnosti hodil vedno nekaj korakov za materjo in

sinom, ko se je pa prepričal, da se sama nimata kaj pogovarjati, je ostal pri njima. Hodili so po ulicah, mimo izložbenih oken, razsvetljenih lokalov, skozi prostrane nasade parkov, kjer so odmevali otročji vriski, gledali v reko, ki je bohotno tekla skozi sredo mesta, in strmeli v stari grad, stoječ na strmem hribu sredi mesta.

Še mnogo pred deveto uro so se odpravili na kolodvor. Dolgo kolodvorsko poslopje je bilo kljub prazniku polno vsakdanjega vojnega vrveža. Skozi svit luči so se majale odhajajoče in prihajajoče vojaške postave. Iz ozadja so porivali dolg vojaški transport na glavni tir, ki se je nato ob vpitju vojakov odpeljal proti jugu. Po dolgem času so naposled pritirali na peron vlak, s katerim se je morala Pekolova mati odpeljati. Mati in sin sta stala pred vagonom in mati, ki je z levico pritiskala prazni jerbas ob bok, je segala sinu komaj pod rame. Nenadoma je rekla:

«Kako si zrastel, odkar te nisem videla...»

To je bila njena prva nežna beseda na dan njunega svidenja. Njene oči so ga gledale, a sina je v grlu zaščegetal dotlej neznan srbež. Potem sta oba spet dolgo molčala. Do odhoda je bilo še precej časa. Sinu je postajalo težko pri srcu, rad bi bil materi rekel nekaj mehkega, dobrega, da bi ji zaigrale te, vanj uprte oči v veselju in sreči, toda vse lepe besede so sproti bežale od njega. Čez nekaj časa je bila spet mati, ki je rekla:

«Koroš mi je rekel, da bo tebi dal viničarijo, kadar se vrneš.»

Tudi zdaj je sin molčal,obnemogel pred materino veličastjo, ki misli zdaj na take stvari. Tedaj se je približala ura odhoda; potniki, ki so dotlej stali na peronu, so skakali v vagone. Mati se je stresla, se neopažno stisnila čisto k sinu ter dvignila obraz k njemu. Sin se je naglo sklonil in jo poljubil kratko in močno. Potem je zagrgralo iz njega:

«Mati!»

Mati se ni premaknila in ni trenila z očmi.

«...onega nisem sunil nalašč... mati... primerilo se mi je. Meni je žal... Povejte to tudi Lenci...» Njegove oči so zalile solze.

Mati je odstopila za korak od sina, ga še enkrat pogledala, potem pa rekla:

«Oh, ti sin ti, kaj so naredili iz tebe...» Njen glas je bil bridek in ljubeč obenem.

Po teh besedah se je hitro skobacala v vagon. Pozdravili so se še pri oknu, kjer je obstala, potem je vlak počasi odpeljal s postaje.

Domov grede nista Pekol in Štefanič spregovorila niti besedice. Ko sta prišla domov, je baraka že davno počivala. Tudi onadva sta se spravila vsak na svoj pograd. Ko je Štefanič že ležal, ga je nekaj zgrabilo za noge. Dvignil je glavo in videl Pekola, ki je stal ob vznožju in gledal vanj.

«Ali bi kaj jedel?» ga je vprašal.

«Danes ne, jutri,» je ganjen odgovoril Štefanič. Zavil se je v odejo in si na tihem mislil: «Kakšen človek, ta Pekol! — Ta, ki je zaradi uboja sedel v Karlauu...»

Drugi dan, v ponedeljek, je Grum predlagal, naj Slovenci obiščejo tovariša Kadunca, ki leži v mestu v bolnišnici, kamor je prišel nedavno s Karpatov. Ker niso imeli kaj početi, so se mu pridružili Amun, Pekol, Demark, Štefanič ter Dervodel. Palir ni mogel z njimi, ker je v mestu iztaknil neko žensko.

Kadunca so našli v dolgi vrsti postelj. Bil je zelo slab, ranjene roke ni mogel premakniti, toda kljub bolečinam je bil številnega obiska vesel.

«Sami moji prijatelji!» ga je pozdravil Grum. Nato so posedli k bolnikovi postelji. Vsi so bili prvič ob ranjencu in zaradi tega so jih navdajali neprijetni občutki. V sobi dve dolgi vrsti belih postelj, vzglavje pri vzglavju, na njih bledi obrazi, nekateri do polovice prevezani z ovoji, nekateri tudi popolnoma zakriti, da ni bilo mogoče opaziti niti oči niti ust. Po prostoru je zaudarjalo po jodu in raznih omotičnih sredstih. Skoraj so se bali drug drugemu pogledati v oči. Mučen molk je pretrgal Grum, ki je vprašal bolnika:

«Kako, prijatelj?»

«Dobro!» se je pohvalil bolnik. Na fronti so mu s strojnico dvakrat preluknjali desnico, ki je zdaj ležala v mavcu. Toda takoj je dodal:

«Kositi že ne bom več mogel.«

Obiskovalci so ga tolažili:

«Boš pa kaj drugega delal, saj kmečko delo ni najboljše,» mu je prigovarjal Amun.

«Dobil boš državno službo — saj veš, kaj nam pripovedujejo?» je menil Štefanič.

Bolnik se je nejeverno nasmehnil.

«Poglavitna stvar je, da je zate vojne konec. Glavo si odnesel, mi pa še ne vemo, kaj bo z nami?» je hitel zgovorni Demark.

«In na invalidnino ne smeš pozabiti. Lahko boš živel, ne boj se!»

Bolnik je tovariše zvesto poslušal, toda opazilo se je, da ga njihova gostobesednost utruja. Saj ni mogel slutiti, da je bilo to, kar so govorili obiskovalci, obramba zdravih ljudi pred strahom negotove bodočnosti — pred ranjencem. Naposled je zagrenil obraz in dejal:

«Vseeno bi bil rajši zdrav...»

Na ta vzdih nihče ni imel poguma odgovoriti. Skoraj prijetno jim je bilo, ko je ura obiskov bila pri kraju.

«Srečno tovariš — srečno!« so se pozdravljali.

Ko so že odhajali, se je Grum še enkrat obrnil h Kaduncu in zaklical:

«Kadar prideš domov, pozdravi in — ne pozabi povedati, da sem te obiskal.« Kdo ve, zakaj je čutil potrebo naglasiti zadnji stavek.

«Bom, bom!«

Ko so bili zunaj na cesti in jim je malo odleglo, je Grum dejal:

«Čuden človek! Zmeraj si je želel priti na rusko fronto in potem v rusko ujetništvo, namesto tega mu pa Rusi prestrelijo roko...»

Demark pa je takoj pristavil: »Je bil pač prepočasen...»

Spogledali so se.

Od obiska so se napotili naravnost domov, kajti nobeden ni imel kaj prida denarja. Pri barakah se je najprej izmuznil Dervodel in izginil brez slovesa.

«Ali ste ga videli?» je vzkliknil Demark. «Predvčerajšnjim je dobil paket.»

«Taki smo pač Slovenci!» je menil Štefanič.

Dervodel je bil znan kot skoporit in samosvoj človek, ki nikomur ni rad delal druščine. Amun ga je vseeno skušal zagovarjati:

«Naposled — če vsakemu nekaj da, njemu ne bo nič ostalo.»

Toda komaj je zaprl usta, se je že oglasil Pekol:

«Pa k meni pojte, jaz sem tudi dobil paket.»

Vojaki so se branili, potem pa le odšli za Pekolom. Bili so dobro razpoloženi za jelo in zaradi dvadnevnega postopanja in prazniških spominov na prejšnje čase jih je vznemirjala stanovitna želodčna razposajenost. Toda ko je Pekol hotel razdeliti poprtnjak na pet enakih kosov in je še vsakemu hotel odvaliti velik kos gnjati, so se mu drug za drugim uprli:

«Pekol, to ne gre! Kaj boš delil med nas, kar je tvoja mati zate prihranila.»

Po dolgem prerekanju se je Pekol moral vdati. Odrezal je vsakemu malo pogače ter malo gnjati, toliko da vsak malo pokusi, kakor je dejal. Zato pa je iz nahrbtnika privlekel še polno steklenico žganja in jo postavil na sredo pograda, rekoč:

«Bomo pa to izpraznili! Kdo ve, ali bomo še kdaj tako skupaj sedeli.»

Gnjati je bilo vendar toliko, da se je izplačalo prigrizovati k njej kruh. Nekateri so ga še imeli od zjutraj, Demark pa in Amun, ki ga nista imela, sta ga dobila od drugih, ker je bil ravno velikonočni ponedeljek. Pri tem so pili kar iz steklenice. Žganje, star vinski tropinovec, je bilo sladko in močno in jim je kmalu stopilo v glave.

«Na katero fronto bomo neki šli?» se je zanimal Demark.

«Najrajši bi šel na rusko fronto. Garantiram vam, da me od tam ne bo več nazaj,» je odkrito dejal Grum in pogledal po tovariših.

«Kako misliš to?» je vprašal Pekol.

Namesto Gruma je odgovoril Amun:

«Ha, ha, saj je na oni strani jarkov tudi še svet...»

«In Rusi so naše krvi...» je poudaril Demark. Nekako v istem času je ruski carski veleposlanik Sazonov v Londonu podpisoval pakt, s katerim je Demarkov rojstni kraj

in še dobršen del slovenske in hrvaške zemlje pripadel Italiji...

Izjava za izjavo je polagoma razbijala nevidni obod nezaupljivosti in strahu, ki jih je dotlej še vedno obdajal.

Čez nekaj časa je Grum zamišljeno pripomnil:

«Brez Dervodela že lahko tako govorimo. Je sicer dober človek, toda prej se bo dal na kose raztrgati, kakor pa bi popustil.»

«Dervodel ni sam, taka je na žalost večina naših. Poglej k tretji in četrti stotniji.»

«Da, to je tisti hudič — ne vemo kaj bi prav za prav..?» Amunov glas je bil malodušen.

Nastal je kratek in mučen odmor, med katerim je vsak zase nekaj razmišljal. Potem se je oglasil Štefanič.

«Stvar je pač taka: tudi jaz bi se boril, ako bi vedel zakaj. Vsi bi se borili, le verjemite mi. Toda tako...»

Demark se je poredno nasmehnil, menda mu je žganje najbolj nagajalo.

«Poprašaj Almerja, pa ti bo povedal, zakaj gre.»

«Almerju je lahko, ker je Nemec. Nemci vedo, zakaj se borijo.»

Grum je nakremžil obraz in odvrnil:

«Vraga ve, za kaj gre! Kaj bo njemu, ubogemu hudiču, koristila zmaga Avstrije...?»

Spet so zašli v zagato, iz katere jim je pomagal Pekolov vedri glas:

«Pijmo, tovariši, in pozabimo. Kar pride pa pride...»

In steklenica je znova zaklokotala.

X.

Pomlad ni prizanesli niti majhnemu, domačemu vežbališču za barakami, ki se je imenovalo «Suhajdaeksercirplac». To bataljonsko vežbališče je dobilo ime po frajtarju Suhajdi, edini šarži ukrajinske narodnosti pri bataljonu. To je bil postaren rezervist, ki je pred več ko dvajsetimi leti služil pri ukrajinskem polku št. 15. K bataljonu je prišel že precej gluh in sprva niso vedeli, kaj naj počno z njim, kajti mož ni imel o vojaških stvareh niti najmanj-

šega pojma več. Za tolmača bi prav prišel, toda na nesrečo mož ni znal niti besedice nemški. Ker je bil pa frajtar, so ga morali za nekaj porabiti. Nekaj časa so ga uporabljali za nadzorstvo raznih hišnih opravil, posebno za čiščenje latrine in podobno, zaradi česar je dobil ime: latrinafrajtar. Toda čisto po naključju je feldvebel Rom odkril dotlej neznano Suhajdino sposobnost.

Rom je nekega dne iz dolgega časa gledal skozi okno, odkoder se je videlo proti drvarnici, kjer je Suhajda z nekaj maroderji razkladal voz drv. In kaj je videl? Suhajda je maroderje postavil lepo v vrsto, vsak si je naložil na ramo poleno, nakar so drug za drugim z vojaškim korakom odkorakali proti drvarnici, v mimohodu zagnali poleno na kup in se spet v vojaškem koraku vračali nazaj k vozu. Suhajda je med tem enakomerno komandiral:

«Ena, dve, ena dve.»

To je šlo brez prestanka celo uro. Od tistih dob so Suhajdo uporabljali za tako imenovano posamično eksercirranje. To je bil za tako enoto, kakor je bil bataljon št. 100, zelo važen opravek, ker so vedno prihajali tudi rekruti, ki so šele oblekli vojaško suknjo ter niso znali niti vojaškega koraka. Takih novincev seveda ni bilo mogoče uvrščati med ostalo, že šolano moštvo, ter so jih najosnovnejših vojaških ved morali posebej priučiti.

Suhajda je vežbal na tistem malem travniku za barakami od zore do mraka, v petek in svetek. Prostor je bil dovolj omejen, zato se je vsa vaja vršila bolj na mestu ali pa v krogu. Vse vežbališče je bilo pokrito z razritimi stezami, ki so jih izhodili enakomerni koraki v črno zemljo tudi pozimi, ko je bila zmrzla. Te steze so bile podobne na tla položenim stopnicam in vežbajoči vojaki, ki so hodili po njih, so bili podobni skakajočim fazanom.

Suhajda je bil zelo ljudomil človek, vendar je imel nekaj čudnih lastnosti, pred katerimi so se rekrutom ježili lasje. Ena poglavitnih je bila njegova zamišljenost. Bil je sposoben, celo uro gnati svoj: «Ena dve, ena dve, ena dve,» ne da bi menda vedel, kaj dela. Toda to še ni bilo najhuje. Posebno veselje je imel do povelj: «Links um« (levo krog) in: «Kehrt euch!» (S čelom nazaj). Kadar je vežbal ti dve kretnji in se je zraven zamislil, je bilo na

vežbališču joj. Nekoč ga je praporščak Domin med vežbanjem in opazoval izza barake in naštel nič manj kakor dvesto petdeset zaporednih povelj: «Links um!»

Ravno takrat sta vežbala rekruta Kapun iz Maribora in Zega iz tržaške okolice. Po dvesto petdesetih kretnjah na levo se je Zega nenadoma zrušil na tla in onesvestil. Morali so ga z mrzlo vodo spraviti k zavesti. Kapunu pa ni bilo nič. Potem so ugotovili, da je Kapun levičar.

In tega slavnega vežbališča je bilo nenadoma konec. Nekega jutra so prišli trije civilisti in zastopnik mestnega magistrata v uniformi ter vežbališče kratko malo razdelili na nekaj tucatov gred. Takoj drugi dan so se na teh gredah že pojavili železničarji z bližnje ranžirne postaje s svojimi ženami in otroki in jih začeli razkopavati. V osmih dneh se je Suhajdino vežbališče spremenilo v lep, obdelan vrt.

Usoda Suhajdinega vežbališča je moštvo bataljona zelo poparila. Kalivoda je zvečer tarnal, kje neki bo Suhajda sedaj učil nove rekrute, ki so še vedno prihajali. Toda še bolj, kakor to, je moštvo zanimal drugi pomen te spremembe. Almer je bil prvi, ki se je tega spomnil:

«Meni se zdi, da bo vojna še trajala, sicer bi vežbališča ne uničevali,» je vzdihoval.

Ob večerih se je mnogo govorilo o ženskah. Vojaki, ki so imeli denar, so zvečer izostajali in ko so se vračali, so si pripovedovali razne stvari. Mnogi so izostajali celo brez dovoljenja.

Infanterist Held, največji kvantač pri stotniji, zdaj sploh ni prenehal s svojimi kvantami, kadar je bil doma. Bil pa je le redkokdaj. Znano je bilo, da ima v mestu več žensk hkrati in da hodi zdaj k eni, potem k drugi. Posebno veselje je imel, da je s temi kvantami mučil zrele možakarje, a najbolj je imel na piki rezervista Erbmana, bledega, suhljatega moža kakih tridesetih let. Bil je šele dobrih štirinajst dni pri stotniji, a že je imel priimek «Bajonetpucer» (čistilec bajoneta). Nekega večera so ga namreč zalotili na latrini pri samouživanju. Posihmal se ga je večina izogibala, kolikor se že sam ni izogibal tovarišiji. Njegova strast je bila bolezen, ki ga je gnala v obup.

Tega Erbmana je Held zasledoval s svojimi kvantami in s svojimi serijami pornografskih slik ter ni odnehal prej, dokler ga ni spravil na stranišče. Potem se je cinično režal za njim:

«Oho, že gre, vidite, že gre...!»

V nedeljo dopoldne je bilo ukazano čiščenje pušk. Ker najlaže čistita dva skupaj, si je Held izbral za svojega tovariša Erbmana. Erbman je držal za en konec vrvi, medtm ko je Held drgnil s puškino cevjo po vrvi sem in tja. Med delom mu je vneto pripovedoval:

«Sinoči sem bil v Betlehemski ulici. Ko sem šel mimo številke tri, me je izza polodprtih vrat zaklical glas. Obrnem se in kaj vidim? Čisto mlado, skoraj še šolarsko dekletce! Saperlot, kaj pa je to? Človek bi moral biti naravnost prismojen, da bi šel mimo... Seveda sem šel z njo. Ali rečem ti, Erbman, to je bila pečenkica! To bi bilo nekaj za tebe, he...»

Erbman je strmel vanj s širokimi, bolnimi očmi in molčal. Held je bil prepričan, da je mož že popolnoma pod vplivom njegovih kvant in da ga strastno posluša; zato je z naslado nadaljeval:

«Sicer je škoda takega dekleta, naravnost škoda. Tako mlado meso...»

Čez pograd se je oglasil Zapf, ki je včasih pritegoval Heldu:

«Ali je imela še trdo meso?»

«Še popolnoma trdo, prav kakor popek, ki začenja brsteti.»

Po kratkem molku se je Zapf spet oglasil:

«Toda za take reči je treba imeti denar, kaj ne?»

«Krono, nič več!» se je hvalil Held. «He, Erbman, drži no za vrv, sicer ne bova danes gotova.»

Erbman je med kvantanjem izpustil vrv, da je Heldu omahnila puška na tla. Pri tem je z odsotnimi očmi buljil v Helda, od njega se je pa obračal po pogradih, kakor da bi tam iskal zaščite.

Palirju, ki sicer tudi ni bil svetnik, je bilo Heldovega kvantanja dovolj; zato se je osorno zadrl:

«Nehaj že s svojimi čenčami! Kdo te bo pa poslušal!»

Potem sta se s Heldom začela prepirati. Medtem se je Erbman izmuznil s hodnika in Held ga je opazil šele med vrati.

«Ha, ha, bajonetpucer že gre...!» se je nesramno zakrohotal, za njim pa še nekateri drugi.

Erbmana ni bilo več na spregled in Held je moral naprositi Talerhofovca Petriko, da mu je prijel za vrv. Kmalu nato je odšel Kalivoda iz barake, toda vrnil se je zelo hitro, kakor da bi ga kdo podil. Obstal je pri vratih in prestrašenih oči strmel po pogradih. Naposled je zasopel:

«Bajonetpucer visi za straniščem...»

Vse je planilo iz barake in jo ucvrlo proti latrini. Zadaj za plankami je res visel Erbman, obešen na puškino vrv, privezano za žebelj, ki ga je bogve kdo tja zabil. Njegov bledi, podolgovati obraz še ni utegnil posineti, toda izbuljene oči in konec jezika, ki mu je pokrival spodnjo ustnico, je pričal, da se je do smrti zadrgnil. Medtem ko so nekateri tekli po sanitetnega četovodjo Kafko, so drugi prerezali vrv in skušali obešenca oživiti. Toda vsi napori so bili zaman. Ko je prišel Kafka, mu ni preostalo drugega, kakor položiti mrtveca na nosila in ga odpremiti v zasilno mrtvašnico zadaj za barakami. Nosili so ga nepokritega skozi špalir radovednežev, ki so pridregnili iz vseh barak. S čudnimi občutki je moštvo strmelo v Erbmanov posineli obraz, na katerem se je zrcalila neizrečena bolečina in težko očitanje. Mnogi so se obračali v stran...

Na prvo stotnijo je legla težka mora. Nihče se ni brigal za divjanje feldvebla Roma, ki je razsajal, ker so brez komisije prerezali obešenčevo vrv, dobro vedoč, da si hoče Rom izkričati le svojo kosmato vest. Vojaki so nemo obsedeli na pogradih, vsak je strmel pred se in se izogibal očem svojega soseda. Nenaden Erbmanov konec jim je pričaral pred oči kratko življenje, ki so ga z obešencem skupaj preživeli in ta spomin je vsakogar opominjal, ali ni morebiti tudi on kaj pripomogel k temu obupnemu dejanju. Mnogi si niso imeli kaj očitati, toda stotnija si je morala priznati, da ga je pomagala tirati v pogubo. Dokler je živel, nihče ni imel pravega poguma, postaviti se na njegovo stran.

Segal se je prvi poskušal otresti neprijetnega vtisa ter je s prisiljenim nasmehom dejal:

«Ta je bil še bolj uren od Čareja, kaj ne Almer?»

Toda Almer ni imel niti toliko poguma, da bi se nasmehnil.

Held si je dolgo dajal opravka pri svoji prtljagi, vedoč, da ga vse gleda. Nenadoma se je Palir zadrl nanj z grozečim glasom:

«No, ali si zdaj sit? Ali si se ga nažrl?»

Ker se Held ni ganil, je Palir še dodal:

«Tega imaš ti na vesti, da veš!»

Erbman je ležal v mrtvašnici, medtem ko so brzojavno obvestili njegovo ženo, da je mož mrtev. Kljub temu, da je bila tisti dan nedelja, je frajtar Suhajda z nekim novim rekrutom vežbal na ozkem prostoru med barakami maršajns. Njegov glas je monotono odmeval po taborišču:

«Smer bajonetpucer, ena dve, ena dve...»

Prihodnje jutro je že na vse zgodaj stala pred mrtvašnico ohlapna, vodenična žena kakih tridesetih let, oblečena v žalno obleko, ter ponavljala vsakemu, ki je prišel mimo:

«Vedela sem, vedela sem, da moj mož ne bo preživel vojne...»

Za krilo se je je držalo dvoje majhnih deklic s plašnimi očmi.

Usoda, v tem primeru v osebi četovodje Erdköniga, se je nad Heldom kruto maščevala. Zaman se je veselil prostega nedeljskega popoldneva ter prihodnje noči, kajti Erdkönig ga je še s tremi tovariši določil za stražo v mrtvašnici. Posledica je bila, da ni Held nikdar več razkazoval svojih pornografskih serij...

XI.

Bataljonska komanda se ni malo trudila, da tudi iz takega moštva, kakršno je bilo pri bataljonu, zvari neko vojaško skupnost, ki bi ga trdneje povezala, kakor pa gola disciplina.

Več kakor vse pridige o tovarištvu in vojaškem duhu je v tej smeri storil sam četovodja Erdkönig s svojim mirnim ponavljanjem:

«Mir! Vsi skupaj ste soldati enega cesarja!»

Toda česar nista niti on niti komanda mogla doseči neposredno, se je rodilo iz odpora proti raznim metodam. Med moštvom je začela rasti rahla skupnost, plod zmerjanj, špang in arestov, in je kar nenadoma udarila na dan.

Infanterista Holcman in Barfuss, ki sta bila med najvztrajnejšimi in najdomišljavejšimi zanesljivci, sta neke nedelje zvečer pila v mestu z vojaki 27. pešpolka. V isti gostilni so sedeli tudi Amun, Janoda in Demark. Vojaki 27. tega polka so začeli to trojico izzivati:

«Kuš, Talerhofbataljon!»

Vnel se je prepir, ki se je kmalu razvil v pretep, v katerega sta takoj posegla tudi Holcman in Barfuss in sicer nepričakovano na strani Amuna in tovarišev. Holcman je med pretepom klečal na nekem izzivaču, ga držal za kuštre in tolkel z njegovo glavo ob tla:

«Tu imaš za Talerhofbataljon, tu imaš...»

Toda v vsakdanjem domačem življenju bataljona se ta skupnost še ni hotela očitno pokazati; zanesljivci so spet in spet kazali svoje nepomirljivo rogovje. Posebno neznosno je bilo, ko so v začetku maja avstrijsko nemške čete prodrle rusko fronto v zahodni Galiciji. Zanesljivci so se na dolgo in široko ustili o tem dogodku, medtem ko so osumljenci poparjeni tiho ždeli na svojih ležiščih.

«Čehi so se neki tudi to pot mizerno obnašali. Kdo ve, kako bi bilo z nami, če bi bili mi tam...?» je razkladal Almer.

«Izdajalec ostane izdajalec...» se je takoj vmešal Segal.

Tedaj ga je hrupno prekinil Janoda:

«Povem vam, da sem tega že sit! Zmeraj Čehi pa Čehi..»

«Oho!» se je porogal Segal, «svinja se zadere, če jo po rilcu udariš...»

Nenadoma je skočil Štefanič. Ker je premalo znal nemški, se je zadrl to, česar se je bil naučil:

«Veš kaj, Segal, ti me lahko v rit pihneš!»

«K-a-j?» je osuplo zinil Segal.

Zanesljivci so molčali.

Iz spodnjega pograda se je začul topel, pomirjevalen Matejčukov glas:

«Vsi bomo morda že jutri gledali smrti v obraz...»

Prvič, odkar je bataljon obstajal, se je Talerhofovec javno vmešal v podoben razgovor. Ta drznost je razvajene zanesljivce ponovno spravila na noge.

«Ti pa tiho bodi!» se je zadrl Held.

Namesto Matejčuka, ki se je takoj zgrbil in se hotel potuhniti, se je Amun izzivalno dvignil na pogradu:

«Zakaj pa?»

Held se je skušal izviti. Rekel je s prozornim namenom: «V a s to ne briga, ker v a m nihče nič noče!« Pri tem pa je mislil na močno skupino Slovencev.

«To je vseeno! Vse nas briga, kar uganjate.»

Palir je bil še rezkejši:

«Seveda nas briga zato, ker hočemo imeti za vselej mir. Ali mislite, da ste boljši od — onih? Ali niso vojaki, kakor vi?»

S pograda je že poskakalo nekaj vročekrvnežev in osato stopalo po hodniku, med njimi Held, Almer in kuhar Denk. Dosedanji oblastniki so čutili, da se v tem trenutku odloča usoda njihove nadvlade pri stotniji in se niso hoteli zlepa vdati.

«Politično sumljiv še nisem,» je pikro zinil Barfuss.

Takoj se je vsulo nanj več glasov:

«Boš pa še! Kaj nas to briga?»

Rainer je skušal miriti:

«Dajte no že mir!»

Toda to ni užgalo. Kdo ve, kako bi se bila stvar končala, ako ne bi bil posegel vmes Popovič. Mirni in bolehni Bosanec se ni nikoli vmešaval v prepire. Zato so zdaj vsi osupnili, ko se je obrnil k zanesljivcem s svojim globokim, resnim glasom:

«Posodite si no pamet, ljudje božji! Te stvari, ki jih uganjate vi, zanesljivci, res nimajo nobenega smisla več. Poglejte — na eni strani nam komanda daje puške v roke, da gremo jutri branit domovino, na drugi strani pa nas vi zajedate in nas pitate z izdajalci. Ali ustreza to namenom vojske? Če ne boste odnehali, se ne smete čuditi, ako bo ta ali oni na fronti tako ravnal, kakor vi trdite za Čehe...»

Popovičeve besede so na zanesljivce napravile porazen vtis, manj strupene so pa naravnost razorožile. Infanterist Ebner, postaren in sam zase živeč mož, je dejal:

«Tudi jaz mislim tako!»

Pritrdila sta mu Rainer in Zapf. Tehtnica se je začela nagibati na škodo zanesljivcev.

Sredi hodnika je stal Palir in vpil:

«Kar se mene tiče, vam povem, da bom vsakemu gobec razbil, ki bi cikal name z izdajalcem!»

«Mi tudi — da, mi tudi!« se je v tem hipu v zboru oglasilo s spodnjega pograda, kjer so ležali Talerhofovci. Z velikim ropotom so začeli vstajati z ležišč, kakor da se pripravljajo na odločilen boj. Njihovo vpitje je privabilo v oddelek frajtarja Kopajnika.

«Kaj pa je?» se je grozeče zadrl. Bila je podoba, da je nekaj le slišal, kajti njegove oči so sovražno štrlele proti Palirju in tovarišem.

Amun si ni dal iztrgati ugodne priložnosti iz rok. Z odločnim glasom se je obrnil proti njemu:

«Kaj je? Oni nas pitajo z izdajalci, jaz pa pravim, da bom vsakemu gobec razbil, kdor si bo vpričo mene kaj takega dovolil. Ali sem jaz kriv, če ne morem zatajiti, da sem Slovenec?«

«Kaj govorite, infanterist Amun?» je frajtar skušal zaviti ost.

«To, kar pošten vojak mora govoriti! Ali ne nosim rozete, kakor na primer Segal, ali je Talerhofovci ne nosijo, kakor oni?» Amun se ni vdal. Njegov glas pa je skoraj zadušilo vpitje, ki so ga kakor na povelje spet zagnali Talerhofovci:

«Tudi nam je tega dovolj, gospod frajtar! Tega ne bomo več trpeli!»

Kopajnik je ves togoten streljal okrog sebe, ne vedoč, kako naj stvar reši. Rad bi bil stopil na stran prenapetih zanesljivcev, toda na podlagi izjav, ki jih je slišal, je bilo to težko. Zato se je rajši potuhnil s taktičnim umikom:

«Mir zdaj! Stvar bom pa dalje javil!»

S temi besedami je odšel iz oddelka. Kakor nalašč je takoj nato butnil v četovodjo Erdkönigа, ki mu je zadevo sporočil. Erdkönig je bil takoj na licu mesta.

«Fantje, kaj ste spet imeli med seboj? Tega mora biti enkrat za vselej konec, tega zajedanja. Da mi ne pride več na uho beseda izdajalec ali kaj podobnega! Kako pa mislite

potem opraviti na fronti? Ali boste drug drugemu v hrbet streljali?»

S tem so bili izzivači naposled ugnani v kozji rog. Od prve stotnije, kjer so bili itak glavni hujskači, se je dobljena zmaga hitro razširila tudi na ostale. Povsod je zavladalo globoko zadoščenje in prvi vod, ki je to zmago izvojeval, je postal najbolj ugleden pri celem bataljonu. Held, Almer, Segal in njihovi nergači so se uklonili le stisnjenih zob in so potihem še mrmrali, toda le med seboj; večina zanesljivcev pa je bila z novim položajem zadovoljna.

Za rast bataljonske vzajemnosti pa razni Romi in Hergotti niso nehali skrbeti. Nekega opoldne je prva stotnija v dolgi verigi korakala k delitvi kosila. Feldvebel Rom je ta dan sam delil meso. Počasi se je pomikala dolga vrsta moštva mimo mize. Pri mizi je bil Grum.

«Prosim suho meso!» S temi besedami je nastavil skodelo pred narednika. Moštvu je bilo svojčas sporočeno, da si meso lahko izbere mastno ali suho. Tudi Rom se je po navadi držal tega, toda danes je jezno brcnil v nastavljeno posodo kos samega loja. Grum je mirno zvrnil loj nazaj na mizo in dejal:

«Ne mastnega, gospod feldvebel, suhega prosim!»

Rom je moral biti ta dan posebno nasajen. Zabodeno je pogledal Gruma, ponovno vrgel prejšnji kos v skodelo in rezko siknil:

«Marš!»

Gruma je pogrelo, da je pred feldveblovim nosom zagnal meso pod mizo. Toda ali je storil nalašč, ali se mu je pripetilo — za mesom je zletela tudi skodela.

Sledil je grozanski ramuš. Feldvebel Rom je najprej pobledel, potem je hipoma zardel in zamahnil z dolgimi vilicami po Grumovi glavi. Ta se je sicer umaknil, toda dobil jo je po hrbtu. Rom pa še ni bil s tem zadovoljen. Kakor besen je mahal proti Grumu, ki se je zadenski umikal in z roko odbijal napade. Podrl je za seboj dva tovariša ter povzročil, da se je veriga zvila v klopčič. Ropopotanje pločevinastih posod je prevpilo feldveblovo kričanje:

«Jaz ti bom pokazal, pes, jaz ti bom pokazal!»

Vse je bilo iznenadeno, najbolj pa Grum sam, Ko se je branil udarcev, je močno sunil feldvebla v prsi, da je odletel nazaj proti mizi. Medtem so navalili nanj inšpekcijon, šarži ter kuhar Denk in ga začeli suvati od vseh strani. Stisnili so ga k plankam, kjer so ga zbili na tla. Potem so ga odvedli v zapor, kjer so ga najprej privezali. To je opravil Rom sam. Pravili so, da ga je privezal tako hudo, da je že čez nekaj minut padel v nezavest. Drugi dan je moral na bataljonski raport. Rom in njegovi pajdaši bi ga bili radi spravili pred vojno sodišče, pa se jim ni posrečilo. Kljub temu je dobil hudo kazen, namreč osem dni zapora, vsako opoldne pol ure vezi in vsak drugi dan post.

Ves bataljon je bil z maloštevilnimi izjemami na Grumovi strani, čeprav si tega nihče ni upal javno priznati. Šele nekaj dni po tem dogodku je Holcman po večerji dejal z zamolklim glasom:

«Mojmuši, ta Grum bi zaslužil, da bi mu človek plačal liter vina, kadar pride ven...»

Bataljon je obšel duh tovarištva...

XII.

Popoldne se je med moštvom nekaj šušljalo, zvečer pa je že počilo:

«Italija nam je napovedala vojno...»

«Prokleti izdajalci!» sta se dušila Segal in Held. Tisti, ki niso bili popolnoma njunih misli, so z mešanimi občutki strmeli s pogradov. Toda preden se je mogel razviti temeljit razgovor, se je med vrati pojavil feldvebel Rom in zavpil:

«Petdeset mož potrebujem!»

Že to, da je pozival feldvebel sam, moštva ni preveč navdušilo za priglaševanje. Gotovo kako prenašanje tovorov! Zato je le nekaj ljudi skočilo s pogradov, med njimi tudi Almer. Večina se ni premaknila in je izpod čel nezaupljivo strmela v feldvebla. Toda ta je bil danes posebno razpoložen. Začel je bolj vabiti, kakor poveljevati:

«S pogradov fantje, danes potrebujem kričače! Kje so kričači? Halo, Amun, Demark, Holcman in ti Segal, ki se

znaš dreti, kakor bi te na meh drli! Danes se ne boste kesali.»

To je moralo biti nekaj posbnega. Kmalu je feldvebel nabral potrebno moštvo. Skupina je z njim na čelu odkorakala po stranskih ulicah ter neopažena dospela v neko šolsko poslopje, kjer je bilo zbranih že več takih skupin. Tu se jim je šele posvetilo, kakšne vrste ekspedicija jih čaka nocoj: Mestni magistrat je z raznimi domoljubnimi organizacijami pripravljal demonstracijo proti izdajalski Italiji. Zaradi večje udarnosti so prireditelji pritegnili tudi nekaj vojakov.

Romova skupina je dobila slamnato strašilo, ki naj bi predstavljalo italijanskega bersaljera. Strašilo je na dolgem kolu nosil infanterist Adam, za njim so v dveh četverostopih korakali kričači. Rom je izbral Segala, Štefaniča, Gruma, Zego, Palirja, Demarka, Maroša in še nekatere druge, ki so bili znani kot dobri pevci. Ostali pa so v dvoredu nosili za njimi baklje.

Sprevod je krenil po glavnih ulicah. Pred Romovo skupino in za njo so korakale skupine civilistov, večjidel ženske in otroci. Nekje spredaj se je drla odurna mačja muzika, ki pa jo je kmalu zadušilo vpitje demonstrantov.

Rom je korakal ob strani obeh četverostopov in komandiral:

«Ena, dve, tri!»

In že je zadonelo po ulici:

«Smrt izdajalcem! Dol Italija!»

Iz špalirja se je začul glas:

«Ti so menda najpogumnejši; najbolj kričijo...»

Čez dobro uro so se demonstrantje zgrnili na obširnem Gosposkem trgu, ki je bil do zadnjega kotička nabit z ljudstvom. Ljudje še niso bili presiti vojne, razen tega pa jih je ravnanje bivšega zaveznika res razburilo.

Pred spomenikom nadvojvode Janeza so se zbrale številne deputacije, civilna in vojaška zastopstva, bakljonosci, nosilci transparentov ter nosilci strašil, ki so predstavljala Italijo. Zastopnica društva za nabiranje daril frontnim vojakom je žlobudrala neko mešanico, katere je bilo mogoče razumeti le vzklik na koncu: «Živela vojna!»

«Ha, ha, ha, ali ste jo slišali? — Ta je pa znorela, ha, ha, ha...!»

Nekateri vojaki se niso mogli vzdržati in so se na glas zakrohotali. Zadnja je govorila zastopnica ženske sekcije Rdečega križa, neka baronica, katere imena si nihče ni mogel zapomniti; toda govorila je tako dolgo, da so se ljudje začeli že razhajati. K sreči je bilo na vrsti še zažiganje strašil. Z veliko težavo sta se prerila h grmadi feldvebel Rom in Adam. Med huronskim vpitjem celega trga so strašila končno zgorela. S petjem cesarske pesmi ter s klici: Živela Avstrija! in Dol Italija! se je trg naposled začel prazniti. Ura se je bližala že polnoči.

Ko so se demonstranti vračali proti barakam, jih je Rom pohvalil:

Dobro ste se držali! Bili smo najglasnejši od vseh!»

V baraki pa jih je čakalo nemajhno iznenadenje. Rom jih je pred razhodom odpeljal pred skladišče, kjer je dal vsakemu hleb komisa in kos sira.

«Zato, da boste vedeli, kdaj nam je Italija napovedala vojno,» je rekel, preden jih je nagnal spat.

Čez nekaj dni se je že javno govorilo, da je Italija stopila v vojno zato, da bo dobila Trst od Avstrije, Dalmacijo in Južni Tirol. Slovenci so postali zamišljeni, posebno oni iz Primorske. Italijani so se potuhnili. Na obzorju raznih, že itak motnih misli in domnev se je mahoma pojavil nov, neprijeten činitelj, ki je vse, kar se je dotlej zdelo mogoče, temeljito preobrnil. Najbolj smeli, kakor Poznik, Amun, Štefanič in njih ožji tovariši, so pobesili glave: Kaj bo...?

Nekega večera je predložil Poznik:

«Pojdimo k Popoviču! Ta veliko ve.»

S Popovičem so Slovenci prav za prav zelo malo občevali. Največ povoda za to je dal Popovič sam, ki se je dosledno izogibal vsaki tovaršiji. Razen tega je bil proti njim odkrito prezirljiv, nekako visok. Vendar se je s posamezniki sčasoma malo zbližal, posebno pa s Poznikom, s katerim sta često tičala skupaj.

«To so sami moji prijatelji in se lahko zaneseš,» je pomirjevalno dejal Poznik Bosancu, videč njegove nezaupljive oči, s katerimi je motril vso družbo.

Popovič je molčal in mirno kadil svojo večno cigareto. Po kratkem odmoru ga je Poznik naravnost vprašal:

«Kaj pa ti misliš o Italiji? Nas Slovence skrbi...»

Popovič se ni zganil, temveč je dolgo strmel v deske gornjega pograda. Potem je počasi spregovoril:

«Eno je gotovo, usoda Avstrije je zapečatena...»

Očividno je bil oprezen. Toda Grum je postal nestrpen:

«Slovenci mislimo, da stoje stvari slabo za nas.»

Kot da bi ga ne slišal, je Popovič mirno nadaljeval:

«Srbija bo izšla iz vojne kot zmagovalka — to je gotova stvar!» Spet je prenehal in se odkašljal.

Amun je pogledal okrog sebe, potem pa previdno rekel:

«Potemtakem je Rusija Slovane izdala...»

Toda na to je skočil Poznik:

«Kako moreš kaj takega trditi, človek božji!»

Popovič se je hladno nasmehnil:

«Srbija bo zmagovalka, vi pa, Slovenci, boste najbrže prišli pod Italijo, vsaj en del. Zakaj? Vojska je račun, kakor vsaka druga trgovina in nekdo mora plačati žrtve. Danes je dejanski tako, da ni drugega izhoda. Rusija ni mogla storiti drugače. Udeležba Italije pa je dragocena stvar. Pozneje se bo videlo. Stvar se lahko popravi v eni izmed prihodnjih vojn...»

Poslušali so ga z utripajočimi srci. Grum si ni mogel kaj, da ne bi rekel:

«Ali ne bo sedanja vojna zadnja?»

Namesto odgovora se je Popovič mrzlo nasmehnil.

Razgovor se ni mogel prav razviti in kmalu so se tovariši poparjeni odstranili; celo Poznik je kazal nezadovoljen obraz. Ko so odhajali, je Grum dejal:

«Zdi se, kot da bi bilo njemu vseeno...?»

«Še huje — govori, kakor bi bili mi zadnji na svetu!» je jezno menil Amun.

«Kar se tiče tega, ima prav! Med zadnjimi smo...»

Štefanič se je žalostno nasmehnil.

«Ti Srbi,» je zamišljeno povzel Grum, «imajo nekaj, česar mi nimamo. Držijo se kakor lipovi bogovi. Neki ponos imajo. Mi Slovenci tega ne poznamo, a je škoda...»

Čez nekaj časa se je oglasil Demark z razdraženim glasom:

«To pa rečem, da rajši ostanem pod Avstrijo, kakor pa pod Italijo!»

«Jaz tudi!» je ponovil za njim Grum.

«Jaz tudi, jaz tudi!» so poudarili še drugi in naposled tudi Pozniku ni preostalo drugega, kakor da je pritegnil.

Zaman so se trudili, da bi se pomirili. Koliko nejasnosti! Kako to? Ali ni vojne med slovanstvom in germanstvom? Ali ni to vojna za svobodo podjarmljenih narodov? Še prve ni konec, pa govorijo nekateri že o novi. Dvomi so postajali vedno hujši in so jih mučili noč in dan, zaupanje v neke nedoločne slutnje se je znova začelo majati. Rainerjev socializem se jim je zdel tuj, nepravičen, nedosleden; sedaj pa spet Popovič! Kam bi se neki človek oprl? Lažje kakor drugim je bilo Palirju. Imel je vsaj svoj socializem, v katerega je veroval in mu zaupal.

«Po vojni bo vse drugače. Ljudstvo bo prišlo do besede. In potem bo za vse prav. Ali mislite, da bodo vedno kapitalisti vladali?»

Štefanič ga je pogledal v gorečem upanju:

«Kakor ti praviš, bi bilo najbolje. Potem bi Slovenci sami lahko vstali... Toda kdo bo to izvedel, kdo...?»

Bataljon je dobil novo vojno opremo. To je bilo znamenje, da se bliža čas odhoda na fronto. Nova ni bila le montura, temveč tudi puške, ki so še dišale po tovarni. Neverjetno je pa bilo, kakšni so bili bajoneti. Bili so popolnoma topi. To je izzvalo med moštvom razne pomisleke. Almer je naravnost trdil, da si s takim orožjem ne upa na fronto.

«Brez kija ne spraviš te konice v trebuh. Na — vidite!» Pri tem si je tiščal bajonetovo konico v trebuh.

Held je hotel biti bolj pameten:

«Če se zaletiš, ga že spraviš noter.»

Nekaj dni pozneje pa je Almer stopil žarečega obraza v barako. Skrivnostno nasmihanje njegovih vedrih oči je bilo dokaz, da je iztaknil nekaj posebnega. Nekateri so predli okrog njega, toda šele po precejšnem obotavljanju se jim je razodel. Privlekel je iz nožnice svoj bajonet.

«To je zdaj nož, kakor se spodobi!»

Barfuss, Amun, Held in še nekateri drugi so ga obstopili. V Almerjevih rokah se je blestel pravkar zbrušen bajonet, od katerega se kar niso mogle odvrniti njegove zaljubljene oči.

«To je jeklo, rečem vam, pregiblje se kakor sončni žarek! In poglejte, kak glas?» Almer je z nohtom levega palca krcnil po konici, da je zazvenelo s tenkim, čistim glasom: zzz-zz-z-z-zink. Potem je preizkušnjo še nekajkrat ponovil in vsakikrat zaporedoma zavihtel rezilo k ušesu enega izmed zbranih občudovalcev.

«Res, izvrstno jeklo!» je strokovnjaško ugotovil Kalivoda, ki je bil v kovinah veščak.

Po daljšem prigovarjanju je razodel tovarišem, da je v predmestni, napol kmečki hiši blizu barak iztaknil izvrsten brus na ročni pogon, kjer je naostril bajonet.

«Ideja ni slaba,» so mrmrali nekateri.

Še tisto popoldne je frajtar Kopajnik pokazal Almerjev bajonet lajtnantu Hergottu, ki se na novo prikrojenemu orožju ni mogel načuditi. Posledica tega je bila, da sta še istega večera odšla Kopajnik in Almer v hišo, kjer je bil brus, in sta kmeta naprosila, naj ga posodi bataljonu, v kar je posestnik po dolgem prerekanju privolil.

Brus so namestili za barako četrte stotnije in so takoj začeli z obratovanjem. Najprej je brusila prva stotnija. Lajtnant Hergott je že za prihodnji dan napovedal bajonetvizit in zagrozil s kaznijo vsakemu, ki ne bi imel v redu orožja. Brusila sta po dva in dva. Večina je delala površno in je gledala, da posel čimpreje opravi. Moštvu se je poznalo, da mu je tega dela do grla. Čeprav je vsak vedel, da se pripravlja za vojskovanje, da bo mogoče v najkrajšem času že stal na fronti, je vendar brušenje bajonetov porazno učinkovalo. Vojaki so se kakor pijani vračali v barako, večini se je zdelo, da so se jim želodci napolnili s težko tvarino in čutili so nagnjenje k bljuvanju.

Lajtnant Hergott je zadnji čas začel posvečati pretežen del svojega pouka tako imenovanemu pozicijskemu boju. Iz tega so vojaki sklepali, da bo bataljon gotovo odšel na italijansko fronto, kar je nekatere zelo poparilo, predvsem Štefaniča, Amuna, Poznika in njihov ožji krog. Demark,

Dervodel in še nekateri drugi so bili pa skoraj veseli, da bodo šli branit lastno zemljo, kakor so trdili. Znašli so se na istem stališču z Almerjem, Segalom in tovariši, ki so trdili, da gredo radi na italijansko fronto, kjer jim bo dana priložnost, obračunati z izdajalci. Le pobuda je bila pri obeh različna...

XIII.

Bataljon se je prvič udeležil velikih garnizijskih vaj. Tudi to je govorilo za bližnji odhod na fronto. Maršbataljon 27.-tega pešpolka ter 8. lovski bataljon sta zasedla višine vzhodno od mesta, bataljon št. 100 ter maršbataljon domobranskega polka št. 3 sta pa imela nalogo, te postojanke napasti in jih zavzeti. Vajam je prisostvoval sam divizijski general z vsem štabom častnikov mestne posadke.

Po dveurnem maršu skozi jutranjo, še meglovito pokrajino, polno položnih, zelenih gričev, tihih gajev in rosnatih polj, mimo mokrotnih lesov, ki so odmevali ptičjega zganjanja, mimo zamišljenih kmečkih domov, čepečih ob obronkih teh lesov, je bataljon naposled dospel do črte, kjer se je moral razviti v linijo. Prva stotnija je bila na skrajnem desnem krilu fronte. Častnikov že vse jutro ni bilo videti in prvi stotniji je poveljeval praporščak Domin. Prvi vod s četovodjo Erdkönigom na čelu je moral oskrbovati desno kritje. Ker je bilo premalo šarževv, je četovodja Erdkönig imenoval Almerja za komandanta krilne patrulje, katero je tvoril prvi vod, v katerem so bili Štefanič, Amun, Janoda, Kalivoda, Palir, Barfuss in drugi.

Almer se je čutil počaščenega ter je takoj začel razkazovati položaj:

«Tam, kjer je tisti grad za lesovi, tam je sovražnik. Naš cilj pa je tisti gozdni šop desno od gradu.»

Vojaki so se molče zastrmeli proti cilju, ki se je zdel še presneto daleč.

«Opoldne bomo z naskokom vzeli sovražno linijo,» je nadaljeval Almer, «glejte, da ne bomo delali sramote našim častnikom, ki nas bodo opazovali s sovražnih višin.»

Govoril je, kakor govore stari, dobri šarži.

Vojaki so ga tiho poslušali. Bilo je še zgodaj in po njihovem mnenju bi se dalo preživeti prijeten dopoldan, če bi bil Almer pameten. Nenadoma mu je rekel Barfuss:

«Pazi, Almer, da ne boš preveč sitnaril. Če smo pametni, se ga danes lahko napijemo. Poznam te kraje, včasih je bil tukaj dober mošt doma.»

Almer je nekaj momljal, česar pa nihče ni razumel. Patrulja se je napotila po gozdu, skozi katerega se je lomila luč sončnih žarkov in spreminjala redke jase v svetle tolmune, obrobljene z biseri jutranje rose. Tla so bila vlažna in mehka in hoja je bila nad vse prijetna. Čez nekaj časa je Almer menil:

«Zdaj se bomo morali po vojaško razvrstiti. Ti, Amun, boš šel ven, na rob gozda, na desno, Barfuss, ti boš korakal vštric njega, toda drži se vedno kakih dvajset korakov bolj v notranjost gozda, a ti, Palir, boš šel vštric z njim, a tako, da boš videl njega in nas, glavno patruljo. Štefanič ti pa drži zvezo na levo, zato se boš spustil tja dol v jamo. Glej, da ne izgubiš iz vida Segala, ki je prvi v liniji. Pazi tudi na njegove znake in jih takoj daj naprej.»

Patrulja je počasi prodirala dalje po gozdu, držeč se Almerjevih navodil. Onim, ki so korakali po cesti, je bilo prijetno, medtem ko so se morali Barfuss, Palir, Amun in Štefanič prerivati skozi grmičevje. Najprej se je iz gozda začulo Barfussovo robantanje, ki se mu je kmalu pridružilo še Palirjevo preklinjanje. Vendar je patrulja v raztegnjeni formaciji srečno prekoračila gozd. V isti razpostavi je napredovala tudi po zmernem poljskem pobočju za gozdom, le da so se morali krilni vojaki na polju izogibati zaraslim njivam in travnikom. Zato so Amun, Barfuss in Palir korakali čez polje skupaj po ozkih zarah. Sredi pobočja je bila velika kmečka domačija z belimi zidovi in mogočnimi ostrešji.

Barfuss jo je motril s strokovnjaškimi očmi, potem se je odločil s težkim glasom:

«Tu ne bo nič — prevelika in pregosposka hiša. Pojdimo dalje.»

Toda komaj so prišli onstran kmetije, so se že morali vreči v travo. Povelje je bilo dano že prej, a Barfuss in njegova tovariša niso zapazili Almerjevih znakov, naj se

vležejo, temveč so mirno, drug za drugim korakali po ozki stezi pobočja proti vzhodu. Naposled je Almer obupno zavpil s cestnega roba, na katerega se je splazil po trebuhu:

«Vlezite se vendar, konji, kam rinete za hudiča!»

Vrgli so se v travo in njih oči so se brezskrbno zagledale po dolinici, ki je ležala pod pobočjem na levi. Na desni in levi strani potočka, ki je tekel od severa sem naravnost proti bregu, na katerem so ležali, so se razprostirala zarasla polja, oba bregova pa, ki sta obdajala dolinico, sta na svojih hrbtih nosila vrsto kmečkih domov. Vse je bilo pokrito s prosojnim sončnim svitom, ki je mirnemu zatišju dajal videz spokojnosti in sreče. Ob potoku vse do gozdnega slemena, ki je zapiralo dolinico, je bilo videti vrsto črnikastih pičic, ki so ležale po travi. To je bil bataljon, počivajoč, kakor oni in čakajoč novega povelja. Tik pod pobočjem je ležal v travi Segal kot prva zveza patrulje.

Po zamišljenem opazovanju te slike je Palir vzdihnil:

«Škoda, da nismo kje sredi linije. Tam je veliko kmetij in bi lažje kaj iztaknili, kakor tukaj.»

Toda Barfuss ga je zavrnil:

«Rajši sem na krilu, kakor v sredini. Tam moraš z drugimi dalje, medtem ko na krilu nimaš kontrole. Le počakaj, bomo že kam prišli.»

Medtem so se pikice po dolini začele dvigati iz trave in prodirati dalje. Zadnji se je dvignil Segal in zapustil velikansko vališče za seboj. Videli so, kako je mahal z roko proti pobočju, kjer so se dvignili tudi že Almer in njegovi.

«Pa gremo tudi mi!» je dejal Amun. Potem so vstali in se počasi napotili vštric onih. Ko so tako stopali po mirnem polju, se jim je zdelo, da niso vojaki, temveč jutranji sprehajalci, ki brez cilja romajo po jutranji dišeči naravi. Z vsakim korakom se je resničnost njih usode oddaljevala nekam pod nebo in jih puščala same in srečne sredi polj. Barfuss je spet pričel:

«Tukaj je ravno tako, kakor pri nas...»

Tovariši mu niso utegnili odgovoriti, ker so opazili, da jim Almer neprestano daje znamenja z roko. Amun je dejal:

«Moramo vsaksebi, kakor smo šli spočetka, sicer se bo še v hlače podelal.»

Trije so krenili spet na desno vrh slemena, ki jih je spremljalo, da je Palir ostal na sredi kot zveza s krilno patruljo. Toda komaj so se razvrstili, je Almer že zopet mahal. Videli so, da se je vsa linija ponovno vrgla v travo. Vrgli so se še oni. Potem je šlo dalje. Patrulja je kmalu izginila v sadovnjaku pohlevne kmetije. Čim so se skrili Almerjevim očem, ni bilo več mogoče zadržati Barfussa.

«Čakajte tu, grem pogledat. Mislim, da bo nekaj ...»

Odšel je v hišo in koj nato je prišla z njim postarna mati z velikim zelenim vrčem. Krenila je v klet in se kmalu vrnila s polno posodo mošta. Bil je izvrstna, rezka pijača, ki je prijetno ščegetala po grlu. Ker se je medtem pridružil tudi že Palir, je na vsakega prišel skoraj liter pijače. Ko je patrulja praznila vrč, je kmetica iz hiše prinesla ogromen krajec domačega kruha.

«Kaj smo pa dolžni, mati?» jo je pobaral Amun.

«Nič, ker ste vojaki. Tudi od naše hiše sta dva v vojni in tudi onadva sta vesela, če kje kaj dobita.»

Patrulja se je zahvalila in pohitela z dvorišča za Almerjem. Imeli so srečo, kajti medtem, ko so se oni krepčali na dvorišču, je linija že spet ležala v travi. Prišli so ravno prav, ko so vojaki začeli vstajati.

«Kje ste pa bili?» je od spodaj vpil Holcman z zavistnim glasom.

Patrulja se je zadovoljno režala proti cesti. Potem so se spet razdelili. Imeli so pa neverjetno srečo: streljaj pred njimi se je v soncu spet bleščala kmetija, ravno na njihovi poti. Čim so prišli do nje, je Barfuss spet poskusil. Spet so pili, čeprav ni bila pijača tako dobra, kakor pri prvem kmetu. Toda niso še utegnili izprazniti posode do polovice, ko sta od spodaj pridirjala Janoda in Holcman.

«Svinje, ali mislite, da boste kar sami žrli?»

Ko so se napili, so se spet ločili. Patrulja je morala pohiteti, ker se je medtem linija že precej oddaljila.

«Doslej gre čisto dobro,» je menil Palir, ki se je zadnji izmotal z dvorišča.

Kmalu je patrulja dospela do gozda, ki je pokrival vso padajočo plast slemena. Ko so skušali posamič prodreti

vanj, so naleteli na tako gosto, trnovito grmičevje, da so morali namero opustiti. Začeli so iskati stezo, ki bi jih vodila desno od ceste, toda tudi te niso našli. Morali bi torej za vsako ceno skozi trgovce. Toda Barfuss se je odločil:

«Kaj bi tukaj rinili, ko je pa malo spodaj cesta.»

Spustili so se nizdol na cesto, po kateri je korakal Almer s svojimi.

«Nazaj, držite kritje!» je vpil Almer, ki jih je zagledal.

«Ah kaj, kdo nas pa tukaj vidi?» mu je odvrnil Palir.

Almer si ni mogel pomagati. Iz gozda pod njimi je odmevalo lomastenje hoste in kmalu se je začula tudi kletev. Vojaki so se začeli posmehovati.

«Vidite, Segala, kako se drži predpisov; kar po sredi hoste lomasti!» je škodoželjno menil Holcman.

«Tako je prav!» je kratko poudaril Almer, ki je še zmeraj grdo gledal.

«Naj pa hodi po hosti, kdor ima veselje,» se je rogal Barfuss.

Čez kake pol ure so spet prišli na odprt svet; pred njimi se je razgrnila nova, a malo širša dolinica. Na dnu, prav pod slemenom, na katerem so stali, je bila vas, skrita v košatih sadovnjakih. Čeprav ni bilo sonce še previsoko na nebu, je njegova toplota vendar že popila vso roso in po zraku je zadišalo po pokošeni travi in cvetočem žitu, s katerim so se bahale valujoče njive.

Zdaj se je bilo treba uvrstiti spet v bojni red. Krilna patrulja je morala na desno, Almer pa je iskal zvezo na levo z glavno linijo. Korakajoč skozi gozd je namreč Štefanič izgubil zvezo s Segalom. Toda desno krilo ni le izgubilo zveze z jedrom, patrulja ni mogla odkriti linije, če je še tako napenjala oči. Almer je klel in ves obupan vil roke, češ, menda so se udrli v zemljo. Ko je najprej čisto po romovski izgrdil Štefaniča, ga je poslal v dol, da za vsako ceno poišče Segala, ki mora biti tam nekje za potokom. Štefanič je odšel v določeno smer, toda Almer je zaman čakal na njegovo vrnitev. Po četrturnem brezuspešnem čakanju je poslal iskat zvezo še Holcmana; toda tudi tega ni več bilo nazaj.

To je bilo Almerju že preveč in ves obupan se je obrnil k svojemu maloštevilnemu moštvu:

«Kaj naj storimo?»

«Nič!» mu je odgovoril Janoda s postrežljivim glasom, »pojdimo dalje, ker vodijo vse ceste v to vas tam spodaj.»

Almer ga je pogledal z obupanimi očmi. Na tem slemenu ni smel obviseti, zato se je odločil za Janodin svet. Toda treba je bilo sporočiti povelje še desni patrulji, ki je korakala na vrhu slemena. Iztegoval je vrat, da bi videl Palirja, ki je še malo prej ležal v sončnem robu nad njimi, toda zaman — Palirja ni bilo nikjer. Amuna pa in Barfussa, ki sta bila še bolj na desno, pa itak ni mogel videti. Ni mu preostalo drugega, kakor poslati Kalivodo na desno, da jih spravi iz trave. Toda bilo je kakor zakleto. Tudi Kalivode ni bilo več na spregled. Almerju ni preostalo drugega, kakor da se je napotil proti vasi s Pekolom, s Heldom in s Petriko, ki so mu edini še ostali. Preklinjajoč tisto uro, ko je bil tako neumen, da je prevzel komando patrulje, se je tožnega srca spuščal proti vasi. Vsi lepi načrti o skorajšnjem napredovanju so se mu stajali pred nosom. Kaj bodo rekli častniki, kaj Hergott...? Niti čutil ni, kako je sonce neusmiljeno pripekalo v breg.

Vsega togotnega pa je prihod v vas vrgel naravnost iz ravnotežja. Na dvorišču prve kmetije je namreč zagledal Barfussa, Amuna, Palirja in Kalivodo. Stali so okrog postarnega kmeta, ki je iz ogromnega, trebuhastega vrča nalival sadjevec v polliterski vrček, katerega je vsak vojak izpraznil do dna, potem pa prazno posodo izročil dalje svojemu sosedu. Ker so stali v lepem krogu, je Almer takoj spoznal, da tega dela ne bo kmalu konec. Hotel je ravnokar zarjoveti, ko ga je zagledal tudi Barfuss, kateremu je kmet pravkar nalival vrček.

«He, Almer, pojdi sem, gotovo si žejen!» je zaklical in visoko dvignil polno posodo. Sončni žarki, uprti v stekleno posodo, so se mavričasto odbijali in rumena tekčina v njej se je iskrila kakor vinska kapljica.

Preden je Almer utegnil odgovoriti, sta Held in Pekol že mirno, kakor bi izvrševala kak naročen opravek, korakala mimo njega na dvorišče. Almerju so se začele v ustih nabirati sline nepopisne togote. Brezvestna ravnodušnost njegovega moštva je presegala vse meje.

«Kaj pa delate tam?» je zavpil na vsa usta, kakor bi res ne videl, kaj počno njegovi tovariši.

«Pijemo!» mu je mirno odvrnil Palir.

Kalivoda je pravkar izpraznil svojo mero in dodal:

«Prekleto, stvar ni nič slabša od gumpoldskirchnerja!»

Tedaj se je vmešal kmet:

«Je to vaš komandant?» je vprašal.

«Da, vodja patrulje, a samo danes,» so odgovorili vojaki.

Kmet je napravil navihan obraz in zaklical na cesto:

«Pojte no sem, gospod komandant, merica starega tokovca se prileže.»

Almer je ravnokar imel na jeziku odurno psovko, s katero je hotel vojake spraviti z dvorišča, toda ljubeznivo vabilo ga je razoroţilo. Kakor bi iskal nekje zavetja, je pogledal molčečega Petriko, ki mu je še edini ostal zvest, in videč njegove vzpodbudne oči, jo je tudi mahnil na dvorišče, za njim pa Petrika. Pijača se mu je prilegla in zaporedoma je izpraznil dva vrčka. Misleč, da je dovolj, je tretjo mero odklonil, pogledal svoje podložnike ter dejal:

«Zdaj bo pa treba naprej, da se ne izgubimo!»

Napotil se je proti cesti, toda za njim sta v sorazmerni razdalji stopala zopet le Held in Petrika.

«Pridemo takoj, le vrč moramo še izprazniti!» je vpil Amun za njimi.

Almerja je bilo sram, da bi se zaradi teh nekaj kapljic ostanka repenčil, zato je rekel kolikor mogoče dobrohotno:

«Le hitro, potem pa pridite!»

Nato se je izgubil po cesti. Toda komaj ga je zmanjkalo, je Barfuss dejal:

«Le pojdi, kamor se ti mudi, nam se ne!» In obrnjen h kmetu je dejal: «Prinesite še en vrč, ga bomo že plačali.»

Kmet je izginil s posodo v klet, medtem ko so se oni naveličali stati v krogu in so posedli po lojtrskem vozu, ki je stal pred hlevom.

«Če bomo kar pili in nič jedli, lahko stvar slabo izpade za nas,» je menil Kalivoda, ko je slednjič našel udobno mesto na škarjah ojeta. «Barfuss, ti si bolj domač, reci staremu, če ima kaj kruha.»

Medtem ko je desno krilo Amunove patrulje zasedalo seneni voz na dvorišču, je Almer s svojima tovarišema sto-

pal dalje po vasi. Čeprav mu je zaužita pijača začela siliti v glavo, je vendar ohranil jasen pogled. Tako je že pri sosednem kmetu zagledal na hišnem pragu Segala, Holcmana in Štefaniča, vse tri obrnjene v vežo, iz katere je v zelo kratkih, enakomernih presledkih neka, očividno mlada ženska roka podajala rjav pisker enkrat temu, potem drugemu. Vojaki so bili tako zatelebani v ta posel, da ga niso opazili, dokler jim ni prišel prav za hrbet in jih ogovoril:

«Kaj pa je zopet to?»

V tem hipu je že ugotovil, da pripada roka, ki je rokovala z rjavkastim piskrom, mlademu, brhkemu dekletu, ki mu je koj, čim ga je ugledalo, začelo kazati dvoje vrst belih zob. Ta nedolžni nasmeh iz zatemnele veže je Almerja prikoval na prag.

«Ali boste tudi vi?» je vprašalo dekle novo trojico in že pomolilo pisker izza plečatega Segalovega hrbta Almerju.

Almer je z navdušenjem popadel posodo in jo v dušku izpraznil. Šele čez nekaj časa se je spomnil, da bi moral biti Segal vsaj sto metrov stran od vasi, ako bi pravilno vzdrževal zvezo. Zato ga je kratko malo vprašal:

«Kako pa, da si tudi ti zabredel v vas?»

«Brigaj se za svoje ljudi!» mu je zabrusil Segal.

Almer je očitek tiho požrl. Nato je vprašal:

«Kje je Erdkönig?»

«Tam doli pri cerkvi.»

«Pri cerkvi...?» je zazijal komandant patrulje. Po njegovem mnenju je že Segal zgrešil smer, ker je zabredel v vas, toda Erdkönig bi moral v tem hipu biti vsaj nekaj sto metrov severno od vasi. Kakšna je neki za božjo voljo linija? Ta misel mu je v hipu zataknila grlo in že ni več imel obstanka pri družbi. S povešeno glavo je šel iskat četovodjo. Toda pri vsakem koraku je odkrival nova, neverjetna čuda. Dve hiši naprej je ves Kopajnikov roj oblegal široko kmečko hišo. Na klopi pred njo je stala ogromna vedra, iz katere so vojaki zajemali mošt z veliko, kositrno zajemalko. Frajtar Kopajnik je ves trd od jeze stal zraven, vendar se je zdelo, da ga ne tare le jeza, temveč tudi že zaužita pijača. Z rojem frajtarja Suhajde pa je bilo še huje; s Suhajdo vred je ležal v travi za neko hišo in bil tako zaverovan v starega Matejčuka, ki je prevzel

službo natakarja, da Almerja še zapazili niso, čeprav je precej časa stal poleg njih. Šele potem, ko se je že odpravljal, ga je zagledal Rainer in mu zavpil:

«Ali boš pil, komandant...?»

Naposled je iztaknil četovodjo Erdköniga, ki je z desetorico vojakov pil nekje za cerkvijo. Toda podoba je bila, da je tudi on že precej mehak, ker ga je sprejel z vlažnimi, od gole dobrote se smejočimi očmi in mu je na njegovo nestrpno vprašanje, kaj bo, odgovoril s popolnoma tujim glasom:

«Danes je pa prekleto vroče...»

Almerju je postalo jasno: ves prvi vod, ki bi moral prodirati levo od vasi v širini najmanj poldrugega kilometra in čigar skrajno desno krilo, ki ga je tvorila njegova patrulja, bi se edino smelo dotakniti vasi, je linijo zapustil in se zgrnil v vas. Almerju ni preostalo drugega, kakor pridružiti se brezskrbnežem, ter vzeti stvari, kakršne so bile.

Sonce se je z neusmiljeno naglico dvigalo proti poldnevu in napolnjevalo vso pokrajino z žgočo toploto, ki je vedno huje ščegetala po grlu. Četovodja Erdkönig je sprevidel, da je prišel zadnji čas za odhod. Povelje se je glasilo, da morajo biti višine na vzhodu zavzete okoli poldneva, a do tja je bilo še skoraj uro hoda. Naročil je komandantom rojev, naj spravijo moštvo na noge. Toda to je bilo lažje reči, kakor pa storiti. Almer je moral izpiti še tri vrčke mošta, preden je spravil svojo patruljo z dvorišča. Kopajniku pa so se njegovi krvavo maščevali za neprestano sitnarjenje in zmerjanje. V ponvo sadjevca so mu skrivaj vlili kozarec tropinovca. Posledice so se le prekmalu pokazale. Četrt ure pozneje se je v Kopajnikovi glavi zavrtelo, hkrati so mu odpovedale noge in frajtar je le s pomočjo svojega roja mogel nadaljevati pot proti vzhodu. Trajalo je gotovo dobre pol ure, preden je prvi vod spet zavzel določene mu pozicije in dobil zvezo z drugim vodom na svoji levi.

Tistega redu, ki je vladal pred prihodom v vas, pa seveda ni bilo več; linija je bila podobna dolgi vrvi, polni samih vozlov, kjer so se grmadili pijani vojaki. Podobno je bilo tudi z Almerjevo patruljo, ki je kar v gruči pro-

dirala proti sovražnim višinam. Ves poveljnikov trud, da bi vojake razporedil po predpisu, je bil zaman. Medtem ko se je Janoda sploh izgubil in napredoval s Kopajnikovim rojem, se je bog ve kako znašel pri patrulji Rainer in se na noben način ni dal odgnati. Sreča je bila edina ta, da je odslej z leve, kjer je bil praporščak Domin, neprestano prihajalo povelje:

«Ležati!»

Trava je bila še kolikor toliko hladna in je prijetno učinkovala na otopele možgane. Linija se je počasi spuščala po lahnem pobočju proti potoku, ki se je leno vil sredi dolinice.

«Plaziti po trebuhu!» je prišlo povelje od sredine.

Vojaki so se nerodno kobalili po polju, nad katerim je ležala soparna tišina. Nenadoma se je začulo vpitje praporščaka Domina:

«Kako se pa plazite, Janoda?»

Vojaki so dvignili glave in videli Domina, ki se je krivil nad Janodo, ležečim pred njim na trebuhu. Čeprav je bil prilepljen čisto k zemlji, častniku še ni bilo dovolj.

«Z nosom morate riti po zemlji, z nosom!» je vpil in po nekaterih Janodinih poskusih še zagrozil: «Še radi boste rili z nosom, še radi! Le počakajte...»

«Le počakaj, tudi za tebe bo še prišel čas!» je mrmral Palir sam zase... Bilo je neverjetno, kako je sonce razdražilo vojake.

«Ti, Rainer,» je dejal Amun tovarišu, «kaj pa bo, kadar bo pred nami ležal pravi sovražnik?»

Rainer se mu je najprej dvoumno nasmehnil, potem pa rekel:

«Tedaj bo treba paziti na glavo...»

Preteklo je nekaj trenutkov. Amun je napeto mislil na Rainerjevo dvoumno izjavo. Samota, v kateri sta bila, ga je temu redkobesedemu tovarišu čudno približala. Čeprav se ni mogel popolnoma ogreti za njegov socializem, je moža vendar spoštoval, ker je bil dober tovariš. Njegove besede so se ga sedaj naravnost oprijele.

«Paziti je lahko reči, toda kako...?»

«Kako? Ali niso tam tudi ljudje...?»

Rainer je pomežiknil in mahnil z roko proti višinam onstran doline. Amuna je pretreslo; zdaj ni bilo nobenega dvoma več, kaj ima tovariš v mislih.

«Ti misliš...?» mu je rekel s tihim glasom.

«Seveda...» mu je odgovoril Rainer.

«Tu je moja roka!» je dejal Amun veselo; «jaz sem s teboj...»

Stisnila sta si desnici...

Zmotilo ju je nenadno povelje:

«Streljati! Daljava petnajsto metrov!»

Slepi naboji so zaregljali. Tudi Amun in Rainer sta streljala. Na višinah, kamor so vojaki merili, ni bilo opaziti ničesar razen nekaj samotnih dreves in dolgega roba smrekovega gozda, ki je gledal izza slemena. Sredi višave se je belil zidan križ. Malo pozneje so pričeli poveljniki dajati nova znamenja. To je pomenilo:

«Plaziti se dalje in streljati!»

Vojaki so se v skokih zaletavali po polju, počepali za kritja in streljali. Črta napadalne fronte se je popolnoma zverižila. Začul se je Holcmanov glas:

«He, he, ali jih vidite...?»

«Koga?» Glas, ki je vprašal, je takoj sam sebe prehitel: «Da, da, poglejte no!»

«Hergott, Fortis, Rom... Ali ste ga videli...?»

Pri zidanem križu vrh slemena, odkoder je medtem tudi začelo prskati streljanje, se je naenkrat pojavil ves štab častnikov, ki so opazovali razvijajoči se boj pod višinami. Natančno je bilo videti posamezne častnike, ki so hlačali sem in tja in nastavljali daljnoglede proti dolini. Kratka figura poleg stotnika Fortisa je bil bataljonski komandant, major Kuretič. Poleg njega je stal stotnik četrte stotnije, za njim pa skupina nepoznanih častnikov, med katerimi je tisti, ki je imel posebno dobre oči, mogel opaziti rdeče našive divizijskega generala.

Od leve sem se je začul rezek glas:

«Rom, ha, Rom... Ali ga vidiš, kako mu opleta torba?»

«Temu bi bilo dobro malo posvetiti. In Hergottu...»

Zaradi streljanja ni bilo mogoče razločiti, kdo je govoril. Toda še preden je ropot pušk požrl zadnjo besedo, je skozi zrak zasikal čuden, oster žvižg. Dvakrat, trikrat...

Nekje v verigi je zarožljal naboj, kakor bi nekdo strastno repetiral puško. To je bil smrtnonosni zvok prave svinčenke. Kri po žilah je nehote zastala. Potem je po travi neusmiljeno zaropotalo, posamezni rezki zvoki so postajali gostejši in so se strnili v nedvomljiv ropot ostrega streljanja, ki je sikalo iz cele črte.

«Kaj je to...» je prestrašeno vpil nekdo tam spredaj. Mogoče je bil četovodja Erdkönig, toda glas je bil tako prepaden, da ga ni bilo mogoče spoznati.

Vse to je trajalo le nekaj hipov. Komaj je po zraku ostro zasmrdel smodnik, je smrtnonosno sikanje že spet ponehalo. Sledilo je krčevito streljanje s slepimi patroni.

Na višini je nastal velik vrvež; častniki, ki so najprej kakor ukopani obstali na mestih, so začeli tekati sem in tja. Rom se je vrgel na zemljo, Hergott je mahal z rokami, kakor da bi se otepal sitnih os... Začulo se je grozeče vpitje. V tem hipu se je na levem krilu linije, kjer so bili domobranci, začulo huronsko vpitje:

«Hura, hura!»

Domobranci so ravnokar prešli v napad ter so se že zakadili proti pobočju slemena, ki ga je bilo treba vzeti sovražniku. Toda komaj so se dobro zagnali, je z vrha slemena, tam kjer je bil štab, zatrobilo:

«Ogenj ustaviti, ogenj takoj ustaviti!»

Odmev roga se je izgubil v zadnjih strelih, ki jih kljub povelju še ni hotelo biti konec. Zbegani podčastniki so se začeli raburjeno dreti:

«Nehajte vendar streljati, živine!»

Vojaki so vstajali iz trave in vprašujoče strmeli drug v drugega. Obrazi nekaterih so bili bledi, prepadli, drugih pa razburjeni in rdeči. Praporščak Domin, ki je pritekel od drugega voda, je zariplega obraza začel vpiti:

»Kakšna svinjarija je bila to?»

«Nekdo je ostro streljal!» je kričal frajtar Kopajnik, ki je bil na mah trezen.

Resnica je bila, da je bilo proti skupini častnikov na slemenu izstreljenih nekaj ostrih strelov, toda nalašč tako, da so svinčenke preko častniških glav odžvižgale čez sleme. Posledica tega je bila velika zmešnjava in takojšnji konec

garnizijskih vaj. Na slemenu je nekdo vpil s pretečim glasom:

«Seveda, bataljon št. 100...»

Takoj nato je skupina častnikov izginila z vrha nekam na levo, le dve postavi sta se valili po bregu proti bataljonu.

«Hergott in Rom!» je rekel Rainer.

«Zdaj pa imamo vraga,» je malodušno menil Erdkönig.

Hergott je že od daleč vpil:

«Vsak naj ostane na svojem mestu!»

Naposled sta se Hergott in Rom vsa penasta zaustavila pred moštvom prvega voda:

«Kdo je streljal?»

Vojaki so molče in nedolžnih, začudnih obrazov strmeli vanja.

«Kroglje so žvižgale od te strani, natančno vem, da so od te strani žvižgale!» je trdil Hergott.

Spet mrtvaški molk.

«Erdkönig, ali ste spali?»

Četovodja se je stresel:

«Slišal sem nekaj takega, toda meni se je zdelo, da prihaja bolj od leve,» se je skušal izmotati.

«Meni se tudi tako zdi,» se je oglasil Kopajnik, ki je sicer bil prepričan, da je nekdo streljal prav za njegovim hrbtom, pa si tega ni upal povedati.

Rom se je znašel prvi. Z glasom, ki je vojakom nagnal kri po žilah, je zavpil:

«No, nič hudega! Bomo kmalu vedeli, kdo je streljal!»

Po teh besedah se je zagnal h Kalivodi, ki je stal najbliže, mu sirovo iztrgal puško iz rok in jo nastavil proti soncu, da bi ugotovil, če je Kalivoda streljal ostro ali ne. Toda Kalivodina puška je bila popolnoma zakajena, kakor le more biti cev po izstrelku slepega naboja. Od Kalivode se je zagnal k Petriki, toda tudi njegova cev je bila črna. Sledeč Romovemu primeru je tudi lajtnant Hergott začel preiskovati puškine cevi. Pregledala sta takorekoč v naskoku desetino pušk, toda vse so bile zakajene ko vragovo žrelo. Šele potem se je spomnil feldvebel Rom:

«Kanalje so za ostrimi streli nabijali slepe naboje!»

Praporščak Domin se je spomnil, da bi bilo dobro preiskati posamezna ležišča v travi, kamor bi strelci prazne

naboje lahko poskrili. Takoj so se zagnali vsi šarži po vališčih, kjer so prej ležali vojaki, in pričeli z rokami in z nogami vrtati po mehki zemlji. Tudi Almer je mislil, da mora pomagati. Ves njihov trud pa je bil zaman, kajti kdor si je upal streljati, je gotovo mislil tudi na to, da je prazne naboje o pravem času skril.

Lajtnant Hergott se je zatekel k novemu sredstvu:

«Vi, Segal, in vi, Held, vidva sta gotovo nekaj slišala. Kaj se vama zdi, kdo bi bil ta zločinec, ki je streljal?»

Segal je nekaj mrmral, a ko je Hergott še dalje silil vanj, je odgovoril: «Ne vem! Nekdo je, a ne vem, kdo!» Held pa sploh ni odgovoril, temveč se je le iznenaden oziral po molčečih tovariših.

Izsiljevanju je napravil konec trobentač, ki je daleč nekje na koncu doline trobil k bataljonskemu zboru. Med zbiranjem stotnije je Roma še vedno grabila strast, kako bi odkril krivce. Pred njim je stal Adam. Kakor divji se je zaletel vanj:

«Ti si streljal, ti prekleti nazarenec ti...»

Ker so mu pa odgovorile najbolj ravnodušne oči na svetu, ga je jeza skoraj zadušila. Vojaki so bili pa hladni in mirni, le za njegovim hrbtom so se srečavali z mežikajočimi očmi.

Ura je bila gotovo že tri, ko se je bataljon začel pomikati proti mestu. Stotnik Fortis je takoj začel kazati zobe. Med maršem je neprestano vežbal obcestne vaje, kadar se je pa naveličal teh, je vežbal paradni mimohod. Moštvo je moralo venomer s polno opremo skakati v obcestne jarke ali pa tolči z nogami po trdi, neusmiljeno prašni cesti. Po vojakih je curkoma lil prašni znoj, toda stotnik jih je kakor obseden gonil do obupa. Čeprav so vsi vedeli, da je to maščevanje za opoldanski dogodek, ni stotnik omenil tega niti z besedico niti s psovko. Le njegove mrtve oči so sijale nekam pohlepno...

Bataljon se je vrnil domov popolnoma izčrpan. Pred razhodom je bilo prečitano naslednje bataljonsko povelje:

«Zaradi današnjega zločinskega dogodka kaznujem ves bataljon, moštvo kakor tudi vse podčastnike, z zaporom, dokler krivci ne bodo odkriti. S tem pa ne posegam v dolž-

nosti stotnijskih poveljnikov, da sami z lastnimi merami zasledujejo zadevo. Major Kuretič.»

Sledil je molk, toda molk, poln tihega zadoščenja, ki je prevzemalo večino moštva. Po razhodu je Erdkönig ostal sam s svojim vodom.

«To bi si bili lahko prihranili...,» je dejal vojakom.

O dogodku tega dne se zvečer skoraj ni govorilo, le sem in tja so se srečavale skrivnostne oči posameznikov, ki so izražale presenečenje, strah, zakrknjenost ali pa tiho zadoščenje. Toda iz vseh oči se je bliskalo:

«Iz te žlobudre se ne bomo tako hitro izkopali...»

Toda usoda je odločila drugače.

XIV.

Prihodnje jutro se je moštvo prve stotnije zelo slabe volje odpravilo na garnizijsko vežbališče. Vzrokov zato je bilo več: ponoči je bataljon imel alarm in moštvo je zaradi raznih pregledov izgubilo dobri dve uri spanca; imeli so pregled pušk, pregled rezervnih porcij, ki so jih dobili že pred kakimi tremi tedni, imeli so pregled monture in vseh ostalih vojaških rekvizicij. Pri tem seveda ni šel k vragu le počitek, temveč je bilo tudi še drugih posledic za posameznike. Infanterist Maroš je bil dve uri navezan, ker ni imel nobene konzerve več, Popovič je dobil dva dni poostrenega zapora, ker je imel zarjavelo puškino cev, Kalivoda pa, katerega so že v tretje zalotili, da ima čevlje obute na bose noge, je odrezal najslabše. Dobil je dva dni samotnega zapora, čeprav se je zagovarjal, da mu zaradi znojenja takoj zgnijejo krpe. Podobno se je godilo tudi štirim stotnijam.

Pod poveljstvom stotnika Fortisa je stotnija že petkrat zaporedoma v teku premerila razsežno vežbališče, pri čemer je bila opremljena s popolno opremo, z municijo, s krampi, lopatami in drugimi potrebščinami. Talerhofovec Hromada in Maroš sta nosila celo vsak po en ogromen kuhinjski kotel.

Premočena do zadnje niti, se je stotnija pravkar pripravljala, da se šestič požene čez vežbališče proti gozdiču pod

bregom, odkoder se je ravnokar vrnila, ko je bataljonski ordonanc v galopu prijezdil na vežbališče. Takoj nato je vseh pet stotnijskih poveljnikov staknilo glave. Nato je zadonelo povelje:

«Maršbataljon št. 100 takoj domov!»

Ordonanc je zopet odvihral. Stotnik Fortis se je vrnil vidno spremenjenega obraza. Z votlim glasom je komandiral nastop stotnije. Častniki in podčastniki so stikali glave. Lajtnant Hergott je iztegnil vrat, kakor bi gledal v kak prepad, frajtar Kopajnik pa si je z veliko ruto otrl znoj s potnega čela. Moštvo je napeto opazovalo vse to početje. Ne da bi kdo šele razlagal, kaj se je zgodilo, je takoj zašumelo od ust do ust:

«Gremo... na fronto gremo...»

Bataljon je v četverostopih odhajal z vežbališča. Moštva se je polastila neka objestnost in ko je korakalo mimo posameznih vežbajočih oddelkov drugih čet garnizije, jih je pozdravljalo vedrih lic:

«Na svidenje, fantje, kadar boste že pripravljeni...»

«Na svidenje tam zunaj...»

Tvegana pesem je zabrnela v zrak. Vse je pozabilo na dogodek včerajšnjega dne in na njegove posledice. Nihče ni razveljavil bataljonove kazni, vendar je bil ta večer ves bataljon v mestu...

Odhod se je kljub temu zavlekel še za dva dni, ki sta bila polna raznih priprav. Vendar je bilo glavno mimogrede opravljeno in prosti čas so vojaki porabili za pisanje pisem svojim domačim ali pa za pohajkovanje. Disciplina je vidno popustila in v barakah je zavladalo praznično razpoloženje. Kolikor je še bilo nestrpnosti med raznimi skupinami, je ponehala in nadomestila jo je prijaznost. Posebno bivši zanesljivci so postali prijazni.

Splošni radovednosti, na katero fronto bo bataljon odrinil, je na mah zadostilo bataljonsko povelje, naj se priglasijo vojaki italijanske narodnosti. Italijanov je pri celem bataljonu bilo le dober tucat, pri stotniji pa ni bilo nobenega. Toda ko je četovodja naznanil povelje, je infanterist Zega brez premisleka zavpil: «Tukaj!»

Četovodja ga je nejeverno pogledal:

«Vi pa vendar niste Italijan!»

«Italijan, Italijan!» je hlastno trdil Zega.

Amun in Štefanič sta ga strmeč gledala.

«Beži, beži, ti pa Lah?» mu je skoraj sovražno oponesel prvi.

Zega se je namreč dotlej izdajal za Slovenca.

Toda Zega je bil kakor spremenjen:

«Jaz sem, kar hočem, kaj briga druge!» je vpil razdraženo.

Pustili so ga v miru in Erdkönig ga je zapisal za Italijana. Tovariši brez razlike narodnosti so ga grdo gledali, Slovenci so mu pa naravnost zamerili. Demark se je glasno jezil:

«Ko bi bil res Italijan, bi človek nič ne rekel. Ko pa očitno ni...»

Zega se je zakopal v svoj kot in čakal. Ves čas ni z nikomur spregovoril besedice. Šele prihodnji dan so proti večeru zbrali Italijane in jih spravili nekam v garnizijo. Pred odhodom je Zega hotel pri slovenskih tovariših popraviti vtis, ki ga je bil izzval. Obrnil se je mimogrede k Palirju in mu rekel:

«Ali misliš, da sem neumen in bom hodil na fronto, če mi ni treba? Desetkrat se zglasim za Laha, če me to reši.»

«Za tako ceno, moj dragi?»

«Ti bi se tudi, če bi se mogel!» mu je izzivalno odgovoril Zega.

S pograda se je naravnost sovražno oglasil Štefanič:

«Zapomni si, Zega, da te to ne bo rešilo fronte. Še z nami vred boš crkaval po rovih!»

Zega ni rekel ne bev ne mev. Po njegovem odhodu je menil Pekol:

«To je drugi Kopajnik, kaj...?»

«Sramoto nam je pa le naredil!» so mrmrali Slovenci, ki se niso mogli pomiriti. Pri tem jim ni bilo toliko zaradi tega, ker je Zega preskočil k narodnosti, ki je bila njihov sovražnik, temveč zaradi tega, ker je sam sebe zatajil.

Zadnji dan pred odhodom na fronto je bataljonsko poveljstvo priredilo za katolike splošno spoved pri kapucinih v mestu. Zvečer je bila debata.

«Ali bomo šli?» je vrašal Barfuss in široko pogledal po pogradih, kakor da bi šele pri tovariših iskal vzpodbude, medtem ko se je sam že davno odločil.

«Jaz ne grem!» je mračno dejal Palir. «Kar sem stopil iz šole, še nisem bil pri spovedi.»

«Morda misliš, da ni boga?»

«Zakaj nas potem gonijo v smrt, če je bog?»

Oba sta obmolknila. O tej stvari ni bilo le njima, temveč večinoma vsem težko govoriti. Včasih, ob dolgih zimskih večerih, je ta ali oni začel razpravljati tudi o tem. Bog? Kako so te stvari čudne za vojaka, ki mora za jutrišnji odhod brusiti svoj bajonet! Kaj doživi vsak dan! Če bi bog res nekje bil, ali bi mogel tako ravnodušno gledati na vse to? In potem, koliko je tega? ...? Žinko čepi vsak večer pred majhnim lesenim razpelom pod podgradom in moli. Nekateri, kakor Barfuss in Almer, se tega sramujejo, zato pa šepečejo, kadar ugasnejo luči... Ukrajinci imajo spet svojo navado. Popovič, ki bi ti nikdar ne naredil križa, pa trdi, da je človek, ki nima boga, prava živina. In Segal naposled? On ti veže neki jermen okrog rok in si pritrjuje na glavo tablico ter tako moli... Vrag razumi vse to pri vojakih. Doma je lažje...

Amun, Štefanič in Grum so se dolgo borili sami s seboj, preden so se odločili za spoved. Vsi trije so bili od doma verni in njih srca so še zaupala v neko nadnaravno moč, ki so se je pa bolj bali, kakor jo ljubili. Toda zadnje mesece je vsak toliko doživel, da so se možgani pričeli vdajati novemu, dotlej nepoznanemu pritisku. Pod njegovim vplivom se je pričelo okrog njih rušiti razno pojmovanje o verskih rečeh. Včasih jim je prihajal na misel celo obstanek boga. Vendar ni nihče rad razmišljal o tem. Sem in tja je kdo glasno preklinjal boga, toda kmalu ga je že klical na pomoč. So pač čudne te stvari.

Naposled so se z drugimi vred le odločili za spoved. Ko so se vračali iz cerkve, je četovodja Erdkönig, ki je gnal stotnijo k spovedi, kratko malo rekel:

«No, zdaj ste pa dobri za klavnico!»

Barfuss in Holcman sta gledala okrog sebe, kakor dva opeharjena igralca.

Zvečer pred odhodom so se nekateri napili in se pijani vračali iz mesta. Med njimi je bil tudi Kapun, ki je vpil med pogradi:

«Jaz imam sifilis in bi lahko doma ostal, toda nisem tako neumen! Ne, nisem tako neumen...»

Dva, ki sta se doslej tiho pogovarjala, sta utihnila; šele čez nekaj časa je eden glasno vzdihnil:

«Ah, kako so ljudje neumni! Če bi bil jaz tako srečen..»

Odhod na fronto je bil združen z mašo. Že od osmih dalje je ves bataljon, oborožen od glave do peta, čakal na mašo, ki je bila napovedana za deseto uro na ogromnem dvorišču lazaristovske kasarne. Pogled na široki pas moštva, ki je od treh strani obdajalo mizo, namenjeno za oltar, je bil prazničen; vse je bilo novo, vse se je lesketalo. Nenavadno veliko je bilo cvetja, ki so ga vojaki nosili za kapami, ali pa zataknjenega za raznimi jermeni. Vsak vod je imel tudi cesarsko zastavo s seboj. Že prvi pogled je povedal, da odtod ni več poti nazaj.

Nekdo je vzkliknil:

«Ste ga videli?»

«Koga?»

«Lajtnanta Domina!»

Res, praporščak Domin je bil v lajtnanski uniformi.

Potem so vojaki odkrili celo vrsto novih povišanj. Pogled na lajtnanta Hergotta, ki je z ogromnim tovorom stal na krilu kompanije, jih je znova pomiril — Hergott ni avanziral. To mu je vsak privoščil. Tudi frajtar Suhajda ni bil povišan, kar se pa nikomur ni zdelo čudno. Vsem je bilo pa žal, da ni avanziral četovodja Erdkönig.

«Ta bi zaslužil, ker je človek!» je šlo od ust do ust.

Nenadoma pa je med moštvom strupeno zašumelo:

«Kje pa je Rom?»

«Feldvebel Rom...?»

Vse se je zamajalo. Vsi so iskali, da bi ga iztaknili, toda Roma ni bilo pri nobeni stotniji niti zadaj pri bataljonskem štabu, pri trenu, pri saniteti, z eno besedo, — njega ni bilo nikjer.

Rezek krohot je pretrgal napeto tišino:

«Ali ste ga videli, pesjan se je v zadnjem trenutku umaknil!»

Petrika se je obrnil naravnost k Erdkönigu:

«Kje je pa feldvebel Rom?»

«Ta bo šel s prihodnjim bataljonom,» je z zaničljivim nasmehom odvrnil četovodja.

Med moštvom je spet zašumelo:

«Poznamo tako odhajanje...»

Od nekod se je zvedelo, da je bil Rom zaradi srčne napake spoznan za nesposobnega.

Mučno čakanje pod žarki pekočega sonca sredi soparnega dvorišča je začelo utrujati in moštvo je že nestrpno pričakovalo ceremonij. Malo pred deseto je prišel major Kuretič s svojim spremstvom; z njim je prišla godba 27. pešpolka. Točno ob desetih je prišel tudi vojni kurat Fanedl. Maša se je za utrujeno moštvo predolgo vlekla, čeprav jo je kurat precej hitro opravil. Kurat je bil mlad duhoven, ki so si ga bogvedi kje izposodili za ta dan. Po maši je imel kratko pridigo, v kateri je rekel tole:

«Dragi bratje bojevniki! Vojaki, podčastniki in častniki! Dandanes doživljamo prečudne stvari. Ako se ozremo po naši širni domovini, kaj vidimo? Kmet zapusti plug na njivi, delavec kladivo v tovarni, učenjak pero v pisarni, sin svoje starše, oče svoje otroke, mož svojo ženo, ženin svojo nevesto — in vsi hitijo z nepopisnim navdušenjem tja, kjer se v teh velikih časih odloča usoda naše velike domovine — na bojno polje. In poglejmo! Kljub temu, da se vsak zaveda, kaj ga čaka tam, ne vidimo nobenega omahovanja, nobene žalosti, temveč ravno narobe: povsod, na vseh obrazih sije navdušenost, iz vseh grl doni petje, iz vseh oči gori: na fronto, tja na fronto! In kdo dela take čudeže? Nihče drugi, kakor zavest pravice ter ljubezen do domovine, do cesarja... Tudi vi odhajate zdaj za drugimi. In tudi med vami zastonj iščem žalostnega obraza. Kar vidim, je veselje, navdušenost, pogum. Kakor svatje greste na pojedino — kljub temu da greste morda po smrt... Toda smrt je neizbežna. Smrt vojaka, ki pade na polju slave in časti, je sladka, tisočkrat poplačana. Stara prislovica trdi, da so med vojno nebeška vrata na stežaj odprta. Na bojnem polju se odpuščajo vsi grehi. Priporočite se Mariji. Ona vam bo kot zaščitnica vseh vojščakov razgrnila svoj topli,

usmiljeni plašč pod vaša telesa in vaše duše bodo na njem odplavale proti nebu... Zato hura, trikrat hura!»

Vojni kurat je govoril nemški. Poznalo se mu je, da je novinec, ki ne pozna vojaške duše. Večina bi bila rajši slišala kako trdo besedo, ki bi ji bila za oporo na tvegano, prisiljeno pot, namesto tega pa je slišala nerazumljivo mešanico, ki je ni bilo mogoče resno vzeti. Kljub temu so imeli nekateri solzne oči, posebno pa tisti, ki niso niti besedice razumeli. Ganilo jih je razpoloženje. Potem je zaigrala godba...

Nato je major Kuretič zaprisegel bataljon. Štefanič je na tihem povprašal Amuna:

«Si držal figo...?»

Amun ga ni več mogel slišati, ker je godba zaigrala bučno koračnico, navdušeni, vriskajoči glasovi so napolnili dvorišče do vrha, zrak se je zazibal, zazibala so se tudi tla pod bataljonom. Srca moštva je zajelo čudno, tvegano razpoloženje. Torej gremo... Čim je koračnica utihnila, je zadonelo povelje majorja Kuretiča:

«Bataljon marš!»

Sedeč na rjavem konju, je major Kuretič krenil proti obokanemu izhodu. Godba je spet zaigrala, med njenimi prvimi zvoki se je slišalo kratko povelje stotnika Fortisa:

«Prva stotnija, marš!»

Po dvorišču je zabobnel paradni marš. Z oken in hodnikov kasarne, ki so bili polni moštva domobranskega polka, so se začuli nerazumljivi vzkliki, spremljani z mahanjem rok. Zunaj na ulici je moštvo začutilo, da tiste tesnobnosti, ki ga je oklepala na dvorišču, ni več. Prsi so široko zadihale, korak je bil lažji, oči svobodnejše...

Major Kuretič je vodil bataljon na kolodvor skozi najbolj obljudene ulice in ceste. Godba je hrupno in neutrudljivo igrala marš za maršem. Po žilah moštva je začela kipeti kri, porajal se je neki nov čut, neka mešanica pijanosti in ponosa, ki je lajšala korak. Bremena na hrbtih so postajala neizrečeno lahka. Godba je delala prave čudeže. Neprekosljiva ideja, povezati težke, odločilne in tvegane trenutke z glušečo godbo!

Mesto, že vajeno odhodov vojaških transportov, se spočetka ni mnogo menilo za odhajajoči bataljon. Domačim

četam so patriotična društva navadno prirejala bučnejše odhodnice z obdarovanjem vojakov, s cvetjem in venci. Vsega tega bataljon št. 100 ni bil deležen.

Dolg vlak je stal natovorjen in čakal na odhod. Službujoči uradnik je že stal na peronu in vsak hip je bilo pričakovati njegovega signala. Odprtine živinskih vagonov so bile polne moštva. Okrog podbojev je viselo cvetje in zelenje, ki so ga vojaki v zadnjem trenutku kdo ve kje vzeli. Po stenah vagonov so bila s kredo napisana vojna gesla. Segal je na zapah vagona narisal mrtvaško glavo, pod sliko je nameraval napisati še besede: «Taka je usoda izdajalcev!» Toda nekaj ga je zmotilo, da tega ni storil in tako je na vagonu ostalo kričeče mrtvaško znamenje samo. Iz posameznih vagonov je brnelo brundanje otožnih pesmi, iz vagonov tretje stotnije je bilo slišati zategovanje slovenske pesmi:

«Puška je pa ljubca moja...»

Infanterist Almer, ki je sedel na robu zapaha in nestrpno bingljal z nogami, je že nekajkrat zakričal:

«Heil Oesterreich, heil!»

Gruča potnikov, ki je čakala na brzovlak, je menda mislila, da jo hočejo vojaki izzivati in se je počasi pobrala na drugi konec perona.

Signal za odhod je bil naposled dan in že se je vlak pričel pomikati. Vojaki so vpili na vse grlo. Iz nekaterih vagonov so zaplapolale cesarske zastavice. Nenadoma pa je iz vagona prvega voda prve stotnije zavihrala slovenska zastava. Amun in Štefanič sta jo držala na drogu in mahala z njo zadnji pozdrav kolodvoru. Čez Segala, Almerja in tovariše, ki so prej zasedli rob, so se nagnili Slovenci in na vso moč vpili:

«Živijo, živijo, živijo!»

Slovenska zastava je zavihrala še iz dveh vagonov, iz nekih drugih pa češka zastava in potem ukrajinska. Glasovi so se strnili v vihar nerazumljivih vzklikov bataljona. Iz vsega nenadnega viharja je odmeval le Segalov votli bas:

«Heil Oesterreich, heil!»

DOBERDOB

DOBERDOB

I.

Ves bataljon je bil stlačen v dve tesni baraki na Krasu. Kljub temu, da so bile zgradbe še skoraj popolnoma nove, je duh svežega lesa že povsem izginil in v prostorih je vladal tisti smrad, ki je med vojno napolnjeval vse podobne zgradbe za frontami, duh po posušenem znoju, po ušeh, stenicah, loju in neki plesnivi prhnobi. Moštvo je bilo tako natrpano na pogradih, da si se komaj mogel obrniti. Že dva dni je bataljon tičal v tej gneči in čakal na odhod. Sreča v nesreči je bila le ta, da je zunaj že nekaj dni pihala mrzla kraška burja, ki se je to leto nenavadno hitro oglasila. Večina moštva ni bila navajena na ta piš in se ji je sprva zdel še hladnejši, kakor je bil v resnici. Sem pa tja je nosila vmes tudi že dež, ki je zmehčal svet okrog barak. Vojaki so bili torej navezani na tesne prostore, tembolj, ker so vedeli, da lahko vsak trenutek pride povelje za odhod.

Na fronti je bilo pričakovati važnih dogodkov in bataljon je kot drobec tako imenovanih svežih rezerv čakal, da poseže vanje. Pred durmi je bila novembrska ofenziva italijanskih soških čet 1915. leta.

Minuli so že trije polni meseci, odkar je bataljon zapustil garnizijo, ne da bi medtem prišel v ogenj. Najprej so ga odpeljali na koroško fronto ter ga izkrcali blizu Trbiža. Takrat se je zdelo, da ga hočejo že prvi teden potisniti v ogenj. Vendar se to ni zgodilo, ker je rahle sovražne poizkuse brez težav zadržalo nekaj črnovojnih in mladostrelskih bataljonov. Potem so ga vlačili po etapi za koroško fronto, dokler ga niso poslali na Kras kot svežo rezervo.

Razen majhnih izjem se ta čas ni nič spremenilo pri bataljonu. Infanterist Kapun je odšel v bolnišnico, čim je zavohal bližino fronte. Mogoče je zdaj že spet pri kakem maršbataljonu in nosi znak z napisom: «Drugič nad so-

vražnika!» Adam je naposled dobil službo, ki mu je ustrezala in ki je napravila konec njegovim mukam — prišel je k Rdečemu križu. Hergottov sluga si je na neki gorski turi zlomil nogo in je bil rešen fronte. Vsa stotnija ga je zavidala, ko je odhajal. Almer je medtem postal v resnici frajtar. Tudi stotnik Fortis ni več poveljeval prvi stotniji; napredoval je za majorja in bil premeščen nekam drugam. To so bile glavne spremembe pri prvi stotniji.

Namesto stotnika Fortisa je prevzel prvo stotnijo stotnik Hering, strahovit pijanec in neverjeten čudak. Bil je majhen, debeluhast mož kratkih nog, ki ni nič na svetu bolj črtil, kakor marše. Že v tem je bil pravo nasprotje prejšnjega komandanta Fortisa, ki bi bil najrajši oblezel vse visoke gore v etapi. Pod njegovim poveljstvom so se za prvo stotnijo pričela prava nebesa. Silno rad je poslušal harmoniko. Infanteristu Leči iz četrtega voda, ki je bil izvrsten mehač, je celo pomagal nekje iztakniti harmoniko, ki jo je potem Leča stalno vlačil s seboj in ob vsaki priliki raztegoval. Uvedel je tudi petje cesarske pesmi vsako jutro na tešče pred kavo. To je storil najbrž zaradi politične preteklosti večine moštva, ki ga je hotel s petjem vzgajati k patriotizmu. Stotnija je prepevala dober teden dni, dokler ni nekega jutra nenadoma prišel k razdelitvi kave major Kuretič in je z obupno gesto prepovedal vsako nadaljnje prepevanje cesarske pesmi na tešče. Bil je tako prepaden, da se je ves tresel...

Nekega jutra ni bilo stotnika Heringa v službo. Kompanija ga je dolgo zaman čakala. Hkrati so ugotovili, da manjka tudi mehač Leča. Tedaj se je vsem zasvitalo, da se je s stotnikom nekaj posebnega zgodilo. Iskali so ga prvi dan zaman, drugi dan so ga pa iztaknili v neki beznici v Postojni, kjer je popival v družbi treh navadnih vojakov od trena.

Vsi poskusi, da bi Heringa na miren način spravili iz te družbe, so se izjalovili. Lajtnant Hergott, ki je bil najprej poslan k njemu, se je moral vrniti z dolgim nosom, ravno tako lajtnant Domin. Naposled je major Kuretič stvar naznanil mestnemu poveljstvu, ki je odredilo posebno oficirsko patruljo z nekim stotnikom na čelu, da pijanca za vsako

ceno spravi domov. Ko je patrulja vstopila, je Hering ravnokar objemal zavaljenega trenskega vojaka ter na ves glas vpil:

«Kako naj ta s.... a zmaga, ko ima pa v vsaki deželi po enega pankerta? Kako naj potem zmaga...?» Mislil je namreč cesarja.

Patrulja je zadnje besede slišala. Vodja je iztegnil roko in dejal z resnim glasom:

«Kaj pa počenjate, gospod stotnik?»

Stotnik Hering je takoj izpustil preplašenega vojaka, se dvignil izza mize in rekel s popolnoma mirnim glasom:

«Poglejte dobro, kaj počenjam!» Pri teh besedah je z bliskovito naglico potegnil iz žepa revolver in si pred patruljo pognal kroglo v glavo.

Po stotnikovi smrti je prevzel poveljstvo stotnije nadporočnik Kobe od druge stotnije, ki je pripeljal s seboj tudi četovodjo Rodeta. Rode je bil razvpit kot največji surovež. Bil je doma nekje iz Kranjske in baje v civilu kovač. Medtem, ko so se ob bližnji fronti poboljšali celo častniki kakor Hergott in postajali znosnejši, se Rode ni brigal za to in je dosledno uganjal svoja zverinstva z moštvom. Prvi vod, kateremu je bil prideljen, je stiskal zobe in molčal, češ, saj bomo itak v kratkem tam...

Kje...? V presledkih po deset minut jih je na to opominjalo bobnenje z bližnje fronte. Kljub temu, da je bil bataljon izven območja topovskega ognja, ni moglo moštvo tisti večer zaspati. Po tesnih prostorih je vladal napet mir. Posamezniki so ga skušali motiti s pripovedovanjem raznih dogodkov iz preteklosti, ki pa z vojno niso imeli nobene zveze. To je bilo, kakor bi živce rezal, in pripovedovalci so drug za drugim utihali.

Luči so ugasnile, toda miru, tistega miru, ki ga razgrne počitek, v baraki ni bilo. Tisti, ki so takoj zaspali, so bili le redki, večina se ni mogla upokojiti. Temu niso bile krive le uši, temveč tisti nemir, ki je že ves večer mučil možgane. Po deskah so škripale kosti premetavajočih se vojakov in tu in tam je kak globok vzdih spremljal brezuspešni napor, priklicati spanec in vse pozabiti.

Kanonada na fronti pa je postajala čedalje hujša.

II.

Bataljon se je prebijal skozi temno noč proti ognjeni črti, ki je ležala pred njim na zapadu. — Bataljon je skoraj preveč povedano, kajti prva stotnija, ki je prva zapustila barake, je vedela komaj sama zase. Nihče se ni brigal za usodo ostalih štirih stotnij in čimbolj je pritiskala tema, tembolj je iz zavesti posameznikov izginjala misel na usodo tovarišev.

Predvčerajšnjim se je pričela na fronti novembrska ofenziva italijanske armade. Že dva dni je zemlja bobnela pod udarci tisoč in tisoč granat, ki jih je ognjeno žrelo onstran Soče neprestano bljuvalo proti vzhodu. Bataljon je še ves dan smel prisluškovati temu peklu, drugi dan pa je v mraku prišlo povelje: «Naprej!»

Nad vipavsko dolino je viselo grozotno nebo težkih, začrnelih oblakov, iz katerih je pršel droben, neprijeten dež. Na vzhodu je odseval drgetajoči svit fronte visoko pod nebo. Kosmi brejih oblakov so na vzhodni strani žareli od frontnega ognja, medtem ko so na drugi, zahodni strani, tonili v strahotne, dolge sence. Ves vzhod je bila ena sama visoka, goreča stena, ki je s širokim plamenom utripala na jug in sever. Nizko na obzorju te stene so se videli motni, goljufivi obrisi nekega hribovja, toda ti obrisi so se vsak hip zlivali v goreči sij grozotne ognjene stene za njimi in nad njimi...

Tla so bila opolzka, vendar je bila cesta še trdna in ravna, zatorej je šlo. Sij goreče stene je metal svojo luč po odprtih poljih in lajšal korakanje skozi noč. Polje in bregove so sekali sem in tja jeziki temačnih senc, ki so se kradle sem od bogve kod. Bilo je videti okolico, drevje, bele hiše, neko vas z visokim, topim zvonikom. Vendar se ni nihče oziral po okolici, oči vseh so bile uprte v gorečo steno na vzhodu.

Tja proti goreči steni je korakal bataljon...

Oči niso razločile ničesar, noge so same od sebe prebirale korak za korakom. Čeprav se je zdela stena tako blizu, da bi jo z roko dosegel, je bilo do nje še nekoliko kilometrov. Pot, ki je po njej korakal bataljon, še vedno ni bila v območju topovskega ognja.

Štefanič je uprl oči v Barfussa, ki je s sklonjeno glavo korakal poleg njega:

«Ali je bilo v Galiciji tudi tako?»

Barfuss je dvignil glavo, odgovoril pa ni takoj; njegove oči so se prej uprle v goreči pekel pred njim. Šele čez nekaj časa je odgovoril z votlim glasom:

«Ne, v Galiciji kaj takega ni bilo...»

Pred odhodom je dobil vsak čutaro ruma, toda s pripombo, da se pijače nihče ne sme dotakniti, preden ne pridejo v strelske jarke. Vendar je že takoj po odhodu zasmrdelo po rumu. In čim daljša je bila pot, tem močnejši je postajal ta duh. Naposled se je zdelo, da spremlja stotnijo z rumom napolnjen nizek oblak.

Pod gorečo steno je spet vztrepetal svetel obris nečesa podolgovatega, položnega .

«Kaj pa je tam?» je vprašal Palir.

«Hrib svetega Mihaela...» je odgovoril nekdo iz ozadja.

Niso še utegnili napraviti dveh korakov, ko se je obris že spet strnil s steno v en sam plamen, zemlja pod nogami se je še huje zazibala.

Nenadoma je Demarka prijela čudna objestnost; zasmejal se je, kakor da bi zaskovikala sova, in rekel:

«Tja gor gremo...»

Stotnija je hodila že kake tri ure, če ne že več. Medtem je zapustila glavno cesto in se napotila na levi breg reke, ki je kljub dežju in jeseni komaj slišno godljala proti goreči steni. Ona tudi... Odslej je bila pot zamudnejša, toda bila je varnejša. Vojaki so kmalu opazili, da je bila glavna cesta malo naprej že pod topniškim ognjem. Z vsakim korakom so razločneje videli eksplozije, ki so razbijale okrog ceste. Včasih je kaka granata zašla bliže proti njim, vendar čez reko ni padla nobena. Razločno pa se je čulo tuljenje železja in kamenja pa zraku.

Še malo naprej pa je stotnija zapustila dolino in krenila na levo proti Krasu. Pot je postajala čimdalje slabša, sklizka in kotanjasta. Ker se je vila na dnu velikih kotanj ter na obronkih, je bila z vsakim korakom tudi napornejša. Dobro uro so vojaki zdržali brez mrmranja, ker pa poti ni hotelo biti konec, je kmalu izbruhnila nejevolja.

«Kakšen svet pa je to?» je prvi zagodel Segal. Mož, ki je nosil gotovo dvojno breme na hrbtu, je imel pravico, razburjati se.

Tudi Pekolu je že začelo presedati, čeravno je bil potrpežljiv kakor božja mast. Toda Held, srdit sam nase, ga je takoj opomnil:

«V Karlauu je bilo bolje, kaj?»

Medtem je Holcman že drugič telebnil po kamenju. To pot so mu morali pomagati sosedi, da se je skobacal na noge. Komaj je dobro stal, je glasno zaklel:

«Naj mi še kdo tuli: S srcem in z roko za domovino... Čeljusti mu razbijem...»

Amun, Štefanič in drugi so se muzali. Palir je dregnil Štefaniča pod pazduho in mu šepnil:

«Ali čuješ?»

«Čujem, čujem!»

Toda čul jih je tudi četovodja Rode, ki je korakal spredaj, ter je s svojim zadirčnim glasom regnil nazaj:

«Tiho! Kdo pa ima že polne hlače?»

Temu ni bilo mogoče oporekati. Stotnija se je vedno bolj približevala ognjeni črti. Čeprav je bil svet, po katerem je korakala, nižji od onega, ki je ležal pred njimi, so vendar že razločili butanje granat v skalnate planote, proti katerim so šli. Posamezne škrbine so z odurnim žvenkom preletavale temačne kadunje in brez izjeme vzbujale neprijetne, mrzle občutke.

Kraški svet je bil goljufiv. Ko je moštvo že mislilo, da bo vsak hip prispelo na dozdevno planoto, kjer je bruhal frontni plamen, se je pred njim pokazala nova udrtina, v katero so se spustili. Medtem ko so prej korakali po samoti, so zdaj nenadoma naleteli na ljudi. Pot je vodila skozi odprto taborišče. Kotanja je bila izvrstno zavetišče vsaj od tiste strani, ki je mejila na vzhod. Iz polteme je bilo mogoče razločiti kolone voz, konji so bili večinoma vpreženi, nekateri so ležali pod ojesi, nekateri so mirno hrustali iz nagobčnikov. Zdelo se je, da ne slišijo bobnenja topovskega ognja, ki je ropotal tik nad robom kotanje, ali pa so ga bili že tako vajeni, da jih to ni več vznemirjalo.

Tudi vojaške postave so se prikazale iz mraka, toda za korakajočo stotnijo se ni nihče zmenil. Vojaki so očividno

imeli svoje opravke. Spredaj se je nekaj zataknilo in kolona ni mogla dalje. To je izkoristil Barfuss in se obrnil k temni postavi na desni:

«Kje pa smo?»

«Kje — na Doberdobu!» Vojakov glas je bil začuden in porogljiv obenem.

Barfuss je hotel slišati čisto kaj drugega. Ko je spre-videl, da tako ne pride nikamor je, dobrohotno menil:

«Tukaj ste varni pred ognjem.»

«Varni, dokler ne bo začel srati v kotanjo.»

Vojak je izginil v temo. Medtem so se spredaj spet začeli premikati, slišal se je Rodetov glas: «Na levo!», in že je bilo treba iti dalje. Sedaj so mnogo lažje stopali. Zdelo se je, da so se obrnili naravnost proti ognjeni planoti. Kljub temu se korak ni upiral. Dovolj je bilo že tavanja po tem kraškem labirintu! Toda namesto na planoto, se je kolona spustila v drugo, še globljo in še bolj temno kotanjo. Ta je bila bržkone še bolj varna od prve, zakaj nekje na dnu so iz teme migljale celo drobne lučke. Šli so mimo strme stene in videli dva svetla vhoda, ki sta bila le slabo zastrta. Iz enega je gledal vojak. Palir ga je hitro vprašal:

«Imate kaj vode?»

Vojak je bil Hrvat in ga je k sreči razumel.

«Vode? Kaj si znorel?»

Čudno, nekako mrtvaško so zvenele te besede v noč. Spredaj se je spet zagozdilo. Polovica vojakov je počenila na kamenita tla. Iz temnega ozadja se je priplazila vojaška postava. Ko je bila tik kolone, se je videlo, da ima glavo prevezano z belim ovojem. Ranjenec...

«Ali ste videli sanitetne vozove?» je vprašal z rahlim, izčrpanim glasom. Bil je Nemec.

«Kakšne sanitetne vozove?» so se začudili trije, štirje glasovi.

«Saj prihajate vendar iz zaledja?»

Ah da, sedaj so šele razumeli vprašanje.

«Ne, nismo jih videli...»

Kratek molk. Poleg ranjenega Nemca so se pojavile kmalu še druge postave. Vsi so bili obvezani.

«Čakate na trasport?»

«Da.»

«Vas je veliko?» je vprašal tam spredaj neki glas. Menda je bil Segalov.

«Veliko. Toda še več jih ostane tam spredaj...»

Vpraševalci so obmolknili kakor na povelje. Vsem je zavezalo grla. Šele tedaj so zavohali, da smrdi po obvezovališču, po jodu, po lizolu in še po nečem, česar doslej še niso ovohali in kar je imelo zaprn duh. Kakor po strjeni krvi, po neki trohnobi... Medtem so se oči navadile teme in polagoma so ugotovili, da so na robu obširnega obvezovališča. Spredaj so ležali ranjenci kar na prostem, čeprav je pršelo. Najbrže lahko ranjeni, ki so čakali na transport. Zadaj so bili šotori, skozi špranje so se svetlikale luči in skozi medli odsev so se videle premikajoče se postave sanitetnih vojakov. Da, tam je frfotala tudi plahta z rdečim križem... Ali ni bilo slišati tudi nekakšno stokanje? Toda tega ni bilo mogoče razločiti, saj je vendar artilerija neprestano razbijala.

Rodetovo povelje jih je spet spravilo pokonci. Ko so zavijali okrog jame, se je za njihovim hrbtom začul ukazujoč glas:

«Sanitetnih vozov še ne bo. Kdor more, naj gre peš nazaj!»

Vzdihovanje in preklinjanje, ki ga je to povelje izzvalo, se je kmalu izgubilo v štorkljanju po kamenitih tleh. Na desni je nekdo iz navpične, temne stene stopil z žepno svetilko. Obrnjen proti bližnjemu šotoru, je zavpil:

«Major Farkaš je pravkar izdihnil.»

Od tam je najprej odgovoril svarilen glas:

«Ugasni vendar luč!»

Ko je žepna svetilka ugasnila, je taisti glas zopet rekel:

«A tako! Potem ga vrzite ven, da bo prostora za druge.»

In obvezovališče se je pogreznilo za kolono. Vojaki so molče, zatopljeni vsak v svoje misli, korakali dalje. Prav za prav ni mislil nihče več. Prevladovalo je neko topo, stiskajoče čustvo. Vojaki so le še čutili, kako so izmučeni in kako jih žeja po počitku. Ali ne bo te poti nikdar konec? Kam vendar rinemo? Ob poti so se vrstile kotanje, robovi so bili sem in tja prerasli z nizkim grmovjem. Kdo ve, ali so to žrela, ki so jih napravile granate, ali pa je priroda. Srečali so kolono mul. Živali so korakale počasi in kljub

temi zelo zanesljivo. Neka žival je prsknila skozi nozdrvi in Demarku je priletela mokra slina v obraz. Zdelo se mu je kakor topel, nem pozdrav in še obrisal se ni... Iz neke kotanje je močno zadišalo po kavi z rumom. To je bilo mučno, ker je dražilo že itak neznosno žejo. Vsem je odleglo, ko je zmanjkalo opojnega duha.

Pred kolono je postajalo svetleje in tudi hrušč je postajal z vsakim korakom razločnejši. Zaradi plohe topovskega ognja sicer ni bilo mogoče razločevati posameznih eksplozij, ali vse je razodevalo, da se bližajo ognjenemu pasu. Prav v trenutku, ko so vsi instinktivno pričeli kriviti hrbtenice, je glava kolone spremenila smer; zavili so najprej na desno, potem na levo, se spustili nizdol in proti vsemu pričakovanju so zaslišali Rodetov glas:

«Na mestu smo!»

V tem trenutku so zagledali v bregu podolgovato, temno senco. Bila je navadna, zasilna skrev, iztesana v breg, pokrita s kratko streho, od katere so visele mokrotne plahte do tal. Prvi so odgrnili plahte, pod nogami jih je mokrotno pozdravila slama. Ležišče? Da, ležišče...

Prvo spoznanje jih je neprijetno stisnilo. Saj to ni zanesljiva kaverna! Toda že je prevladala misel: saj ne strelja sem! In naposled komanda že ve, kam jih spravlja.

«Lezite in spite!»

Izmučena telesa so popadala po gnili slami in kmalu je bila skrev spet tiha, kot bi bila prazna. Takoj nato se je na vzhodu začel svitati dan.

III.

Kakor nalašč je že prihodnji večer prišlo povelje:

«Naprej!»

Sovražnik, ki je celih štiri in dvajset ur obdeloval avstrijsko prvo linijo z najhujšim topovskim ognjem, kar ga je do takrat poznala soška fronta, je v prepričanju, da v prvih črtah niti miš ni mogla ostati živa, poslal pehoto v napad. Hkrati pa, ko je njegova pehota stopila v akcijo, je topovski ogenj zaprl vse ozadje prve linije z namenom, preprečiti prihajanje rezerv. Tudi v kotanjo, v kateri je

bila skrev, so že nekaj ur padali streli. K sreči je sovražnik v tem odseku streljal predaleč, ne mnogo, komaj za širino kotanje. Tja je bruhalo nekaj baterij ekrazitne granate težkega kalibra. Nekaj ur je bil bataljon že priča tega obstreljevanja. Možgani, ki so topo ždeli, so glodali samo na eni edini misli: Kaj bo, če prične jemati krajši cilj?

In res, proti večeru so opazili, da sovražnikove baterije odskakujejo od prvotnega cilja. Široki ognjeni lijak se je bližal kotanji, počasi, strel za strelom, kolikor je bilo izstrelke sploh mogoče razločiti. Plohe kamenja in železnih črepinj so kolobarile vsako minuto bliže.

Held se je drugič obrnil k svojemu sosedu, čepečemu na slami.

«Ti, Pekol, kaj praviš?»

Toda obračal se je ravno k pravemu. Pekol ni bil boječ in strahu ni poznal. Toda zdaj je že ure molče čepel, naslonjen na mokro skalo, in strmel predse, kakor bi ga bila zapustila pamet. Tega, kar se je odigravalo pred njegovimi očmi, niso mogli njegovi možgani doumeti. Vedel je le eno, da pred silo, ki sika in šklepeta tam pred njim, ni mogoča nobena obramba. Pomagalo bi le, zakopati se v zemljo, bog ve kam. Venomer je tulilo nad streho z ostudnim zvokom. Vsak odmev je bil le kratek, vzdihujoč pisk, toda teh piskov je bilo toliko, da so se zlivali v en sam, dolg, smrten piš.

Pekol tudi na drugo vprašanje ni odgovoril. Namesto njega se je vzdramil sosed na Heldovi levici, cigan Maroš.

«Kaj pa naj kdo še k temu reče...»

Glas je bil tak, da Held ni več izpraševal, kajti v njem je našel odgovor, ki ga je že ves večer sam čutil.

Po strehi se je vnovič vsula težka ploha kamenja, najtežja tega večera. To je prišlo od strani, kajti tam se je zemlja sumljivo stresla. Copotajoč zvok je udaril ob mokro odejo, ki je visela s strehe, kakor da bi se nekaj težkega, okornega zapletlo v debelo tkanino. Potem je zveneče padlo na kamenita tla. Rainer, ki je čepel za steno, je instinktivno sedel pod odejo in pobral grdo zmrcvarjen kos železa.

«Kaj pa imaš?» ga je mehanično vprašal Amun.

Rainer mu je molče stisnil črepinjo v roko. Potem je šla iz roke v roko. Vojaki so jo s čudnim občutkom tehtali.

Ko pa jo je Petrika pomolil Popoviču, je ta odgrnil zaveso in zagnal nestvor po kotanji, da je zažvenketalo. Vsi so na tihem to odobravali, zdelo se jim je, kakor bi kdo vrgel kačo iz ležišča.

Naposled jih je Rodetov glas rešil topega čakanja smrti. Odhod. Drug za drugim so se dvigali z ležišča. Iz skrevi se je pocedila dolga vrv temačnih, sklonjenih vojaških postav, ki so hitele iz jame proti planoti. Oči so zagledale nizek svet, pokošen in razrit od granat. Še vedno ga je z nezmanjšano silo obdelovala artilerija. Kljub temu se je povelje glasilo, da je planoto treba prekoračiti. Živ ali mrtev, tega nihče ni rekel, toda bilo je razumljivo samoposebi.

Veriga se je spuščala po planoti, plazeč se ob razrušenih kamenitih plotovih in padajoč iz kotanje v kotanjo. Povelje je bilo, paziti na zvezo, toda to povelje je bilo v tem trenutku odveč, kajti sleherni se je zavedal, da je zanj izguba zveze s tovarišem, ki stopa pred njim, prava smrt. Kam bi se človek tu sam dejal? Čeprav so vsi vedeli, da je pot, koder jih peljejo, pot v smrt, se je vendar vsak bal samotne smrti na tej, od ognja prekljuvani, kameniti poljani.

Veriga se je zvijala po planoti, po kateri so butale granate in kamor je neprestano škropilo iz prskajočih šrapnelov. Najhuje je bilo, priti mimo razvalin zapuščenega naselja. Kakšno je bilo nekdaj, ni bilo mogoče spoznati, le nekaj posameznih zidov je še kljubovalo. Po tem naselju je artilerija posebno užigala. Zato so ga skušali obiti. Dolgo so ležali za nizkim zidom, ki je nekoč obrobljal cesto. Odtod so se le v večjih presledkih in bežeč spuščali čez cesto. Ko so imeli nevarni prehod za hrbtom, so se oddahnili. Tam dalje menda ni bilo z artilerijo tako hudo. Potem so se spustili na desno na neko pobočje. Tu se je pred njimi odprla podoba prve linije. Ognji min, raket in žarometov so se kresali in pretvarjali noč v svetel dan. Zdaj še ni bilo megle, zato je bilo prodiranje neprijetno. Toda naprej je bilo treba, ker se je tam spredaj linija na nekaterih mestih lomila.

«Na tla! Ogenj...»

Od spredaj je opozorilo letelo po verigi nazaj. Da. Ušesa, toda ne le ušesa, vse žile so prisluhnile rezkemu

žvižganju nizko nad glavami. To so že muhe... Prva linija ni več daleč. Pokanje pušk se sicer ne sliši ali muhe pikajo vsevprek. Pač, nekaj reglja vztrajno in strupeno. To so ose, strojnice, ki se čujejo, kadar za hip utihnejo race. Zdelo se jim je, da prodirajo že celo večnost čez planoto in da so prehodili že desetine kilometrov. V resnici je bila daljava, ki so jo imeli za seboj, skoraj neznatna.

Čelo je spet poslalo vest:

«Še malo pa smo v rovu. Potem bo bolje...»

Bolje...? In vendar se zdi, da srca verujejo.

Čez nekaj časa spet:

«Zasedamo sektor številka 5.»

Tam je menda sovražnik napravil luknjo. Bog ve kdo, ali Almer ali Segal, je tudi že vedel, da so tam bili Rumuni, ki so vse pokazili. Toda ta novica ni zdaj nikogar zanimala. Zdaj je sektor št. 5 zaposljeval možgane. Dokler za ta sektor nihče ni vedel, ni nikogar brigalo, kam prav za prav vodi pot. Zdaj je pa ta zagonetni sektor začel pikati po možganih. Še nekajkrat se je bilo treba potuhniti, potem se je pot pod verigo pogreznila, noge so zagazile po mehkem, sklizkem blatu, iz katerega so molele skalnate glave.

«Dovodni rov!»

Oni spredaj so pričakali in veriga se je strnila. Čeprav je bil rov slab, nizek in ozek in je bila hoja po njem slabša, kakor po odprtem terenu, je vendar nova zavest navdala vsakega posameznika. Rov je rov, tudi za tistega, ki prvič v življenju koraka po njem. Iz artilerijskega ognja so že bili, zdaj so prihajali vedno bliže ognju prve linije. Čulo se je tudi že pokanje pušk, prihajajoče nekje iz same zemlje. V steno rova je zadirčno pikalo: z-z-k s-k. Hrbti so se še bolj skrivili. Snopi žarečih luči pred njimi so postajali vedno močnejši...

Od spredaj so neprestano svarili:

«Tiho, tiho, kaj pa delate tam zadaj?»

Kaj bi kdo delal v takem položaju? Veriga se je nekajkrat prekotalila v neke stranske rove, ki so bili še slabši; šlo je navzdol in navzgor. Dva ali trikrat so se morali prihuliti na dnu, ker je čez kamenite krtine plahutala mina in se razpočila tik za njimi, da je nekatere obrizgalo blato. Potem je zapokalo tik pred nosom. Še nekaj korakov in

frajtar Kopajnik, ki se je nenadoma pojavil ob nizkem nasipu jarka, je zgrabil Štefaniča za rame, ga pritisnil k mokri steni jarka in mu dejal:

«Tukaj si!»

«Kaj?» je zazijal Štefanič.

Toda ni še utegnil zapreti ust, ko je Kopajnik že izginil dalje po krtini, od leve pa je znova začul njegov pritajeni glas:

«Barfuss, tukaj si!»

Mimo Štefaniča, ki je še vedno nepremično slonel ob steni, je veriga rožljala dalje, ne da bi se kdo zmenil zanj. Mimo so šli Amun, Palir, Holcman, Pekol, kolikor je mogel razločiti v mraku. Potem se ni utegnil več brigati zanje, kajti iz ozke zaseke jarkove stene se je izvila majhna vojakova senca.

«Tukaj je varno!» mu je zašepetala senca. Ne da bi mogel spoznati, s kom govori, se je senca že obrnila od njega in izginila v vrtinec krtinastih rovov. Njega je nek čut porinil v zaseko, katero je pravkar zapustila senca, z rokami je otipal nekaj mehkega, kamor se je usedel, da si je zavaroval glavo za prenizkim nasipom. Sedež je bil udoben in mehak ter še topel od prednika. Preden je utegnil pretipati prostor okrog sebe in najti zarezo, kamor je položil puško, so zadnji vojaki odropotali mimo njega po rovu.

Bil je sam. Čudna tesnoba ga je stisnila. Nekaj časa je še oprezal, če pride še kdo po jarku, potem je prisluhnil tesnobi, ki ga je obdajala. Toda to je trajalo le hip. Nato je nadvladalo spoznanje, da je na fronti, v ognjeni liniji. Desno in levo so regljale puške. To so njegovi tovariši. Tedaj se je sklonil k puški tudi on in izstrelil prvi naboj, ki je zletel visoko nekam pod sinjasto nebo, kakor bi mu pošiljal svoj prvi pozdrav...

Almer je previdno oblezel svoj rov. Od moža do moža je nosil rezko novico:

«Pazite! Ko se zgosti jutranja megla, bo sovražnik napadel.»

Kot bi ta novica nikogar ne zanimala, je vsak najprej vprašal:

«Kje so pa ostali?»

V brigi za tovariše so menda iskali zaslombe. Bili so vsi takorekoč na kupu. Na najskrajnejši desnici je bil Segal, potem Barfuss nato Amun in dalje po redu na levo. Prvi roj se je stikal s stotnijo 87. pešpolka. To je bilo vse, kar je Almer vedel.

Roj je čepel in čakal. Ukazano je bilo neprestano streljati. Zato so prskali. Toda brez cilja, tjavendan. Saj niso vedeli, kam naj streljajo, kje je sovražna linija. Po zraku je šklepetala smrt. Na desno se je videlo v meglovito nižavo, za katero je vstajalo plameneče hrbtišče. Tam doli je najbrž tekla Soča. Pobočje do nje, kolikor ga je bilo videti, je bilo deloma pod topovskim ognjem, sprednja stran se je zdela kakor mrtva. Tudi tam so čakali. Zdelo se je, da se topovski ogenj z vsakim hipom stopnjuje.

Palir je slišal, da ga od leve nekdo kliče. Bil je Held.

«Ali vidiš kaj?»

«Nič. In ti?»

«Nič.»

Postajalo je hladneje. Dež je že pred polnočjo nehal škropiti, zato pa je bril precej oster veter od morja. Vendar je trajalo nekaj ur, preden so se živci toliko navadili, da so začutili mraz. Potem se je opazila prva megla nad jarkom. Kakor bi obliznil pobočje dolg jezik, se je potegnila, mokrotna in hladna. Od leve je na desno krilo spet prišlo tiho povelje:

«Pripravite se na napad.»

Roke, ki so tesneje poprijele za puške, so postale mrzle, možgani so se skrotivičili v top, neobčuten nestvor za vse, kar je bilo dosegljivo očem in dotipljivo rokam. Toda tega je bilo zelo malo. Kakor pa so bili možgani topi za najbližjo okolico, tako so bili dovzetni za tisto, kar je ležalo nad vlaknasto meglo. Za njo so vstajale razne davne slike. Možgani bi te slike pili do omotičnosti...

Potem se je začelo. Na desni, kjer je ležal 87. polk, je mahoma divje zaregljala strojnica. Dve, tri, potem ni bilo več mogoče razločiti, koliko jih je. Vse se je strnilo v en sam glušeč ropot, ki je zajel vso linijo. Neštevilne rakete so

utripale in padale v megleno ozračje. Nekje na desni se je slišalo kričanje, toda razločiti ni bilo mogoče, kaj vpijejo.

Roj je napeto čakal, kdaj in kje se bo pojavil sovražnik. Toda megla je pritiskala vedno gosteje. Čut obrambe je deloval. Tudi Amun, Štefanič in drugi, ki so včasih delali sklepe, da bodo šli v linijo kakor teleta, ki jih vlečejo v mesnico, so sprevideli, da je to druga pesem. Iz megle lahko dobiš pozdrav z ročno granato, ki bo napravila vsem načrtom konec, preden boš utegnil vplivati na svojo usodo. Treba je braniti lastno življenje, tisti majhni prostor, ki te varuje. Da — ako bi sovražnik kje prodrl in te od strani zajel! To bi bilo prijetno. Toda kdo more trditi, da ne bo ravno tam, kjer čepiš, poskušal odpreti vrata.

Glušeč ropot je naposled zatrl sleherno samostojno misel. Roj je streljal in buljil v meglo. Toda iz nje ni vstalo nič, razen gostih ognjev, ki so na gosto mežurkali tam nekje spredaj in bili mogoče čisto blizu, mogoče pa še daleč. To so bile ročne granate. Do svita ni sovražnik napadel odseka, ki ga je branil prvi vod. Po tem, kako so žvižgale svinčenke, je moštvo moglo soditi, da je v nekih škarjah, kajti mušice niso pikale le od spredaj, temveč tudi od strani, posebno od desne.

Jutranji svit, ki je vstajal nad planoto, je končal delni sovražni napad. Za hribom, ki je bil na levi, posebno pa zdolaj na pobočju, ki se je spuščalo proti dolini, je najvztrajneje regljalo ter je nehalo šele, ko je bil že dan. Počasi se je vsa črta umirjala, zaporni topovski ogenj je prenehal, le nekaj baterij je še pljuvalo. Zato so pa postali naši predrznejši in so podvojili topniški ogenj, kakor bi hoteli reči: Vidite, mi smo tudi še tu! Ogenj pušk je na nekaterih odsekih utihnil, le tu in tam je iz sovražne linije srdito prskalo. Noč je minila.

Amun je nategoval vrat. Vstajajoči dan je razkazoval žalostno, jesensko pokrajino. Po dolini je ležala še megla, tako debela, da se ni videl niti goriški grad nad mestom. Videla pa se je Podgora, potem hribi proti severu, ki so segali tja do gor, pokritih z meglo. Na nebu so se med oblaki pojavljale prve razpoke, skozi katere je silila prijaznejša svetloba vedrega neba. V čudni radovednosti se je začel ozirati po bližnji okolici, ne da bi si upal z glavo

čez nasip, za katerim je čepel. Videl je nekaj sveta od strani. Toda kar je videl, je bila kamenita, razrita površina, iz katere je tu in tam gledal kak grm. Kdo ve, ali je vse to preluknjano od granat ali pa je bilo vedno tako? Tudi po odprtem pobočju, ki je bilo manj kamenito, ni bilo mogoče spoznati sledi kakih rovov. Spredaj, mogoče kakih dvajset korakov pred linijo, je bilo razmetanih nekaj žičnih kolovratov, vse križem. To je napravila artilerija.

Nenadna tihota je še huje stisnila srce. Amun se je začel ozirati po sosedih. Zdelo se mu je, da na desni nekaj ropoče. Rahlo je zaklical najprej Barfussa, potem Segala, toda nihče mu ni odgovoril. Potem je klical na levo Palirja. Ta je koj priropotal k njemu.

«Ti si tu? Kako pa je bilo?» je vprašal, stiskajoč se v ogromen plašč, preko katerega je imel vrženo še šotorno plahto.

«Dobro je bilo,» je odvrnil Amun ves vesel, da je iztaknil živega človeka.

«Od mene proti levi bi moral biti Held, toda na klicanje se ni oglasil.»

«Mogoče pa spi?»

«Mogoče.»

Oba sta namreč čutila zaspanost. Tedaj so se Palirjeve oči zapičile v neko stvar na dnu rova tik pred Amunovimi nogami. To je premagalo tudi Amuna, da je pogledal k nogam. Spreletel ga je oduren mraz — na dnu jarka poleg njega je ležal mrtev vojak s podvitimi nogami in z obrazom, potisnjenim v dno jarka. Telo pa je bilo stlačeno nekam pod rob skale, ki je tvorila steno rova; le nahrbtnik, ki je mrliču čepel na ramah, je tičal v jami sredi korita.

«Ali nisi prej videl?» je vprašal Palir in pri tem previdno izpustil besedico: ga.

«Nisem!»

Oba sta nekaj časa neodločno strmela pod oblačno nebo. Prvi je spregovoril Palir:

«Spraviti bo treba stvar iz rova...»

«Seveda, sicer bo začelo dišati.»

Preden sta utegnila kaj ukreniti, je prišel po rovu frajtar Almer.

«Takoj v kaverno! Sovražnik bo začel obstreljevati naš sektor z artilerijo.»

Kazal je z roko proti levi. Palir in Almer nista imela časa, da bi mu pokazala mrliča pod nogami, ker je medtem že odplezal na desno. V tem hipu sta tudi sama izgubila smisel zanj in sta se spustila po rovu proti dozdevni kaverni. Že za prvim ovinkom sta dohitela Helda, ki je okorno kobacal pred njima. Potem so dohiteli še Pekola. Pri prihodnjem ovinku je v ozki zaseki čepel Štefanič in jim mahnil z roko.

«Tu sem!»

Zaseka je vodila v nizko skrev, ki je bila izdolbena pod poševni skalnati pokrov, moleč dober meter iz brega. Zijalka je bila spredaj zadelana s prstjo in kamenjem, le majhna odprtina, ki je bila zagrnjena s prazno vrečo, je ostala za vhod. Vsa stvar je bila videti smešno majčkena in silno nezanesljiva.

Drug za drugim so se spustili za zagrinjalo. Prostor, v katerega so takorekoč padli, je razsvetljevala brleča svečka v kotu. V luknji so našli že Holcmana, Demarka, Popoviča ter Rainerja. Kmalu je bil ves vod stlačen v brlog, razen Popoviča in Kalivode, ki sta morala ostati na straži. Bilo je tako tesno, da so sedeli drug na drugem in so komaj dihali. Janoda in Barfuss sta čepela že na pragu. In pri tem niso smeli pozabiti, da so še trije zunaj, ki bodo prej ali slej iskali zavetja v tesni luknji. Naravnali so ude, kakor so najbolje mogli. Nato se je začelo čakanje. Od nizkega stropa je kapljala umazana brozga, vendar to nikogar ni vznemirjalo. Samo da bi stvar predolgo ne trpela.

Janoda je bil prvi, ki je prekinil molk.

«Ali smo še vsi?»

S tem kratkim vprašanjem se je hotel porogati, namesto tega pa so besede izražale veliko, resnično skrb do tovarišev. Bilo pa je še prehitro in nikomur se ni ljubilo govoriti. Večina je mislila na napovedano bombardiranje. Strašno, če bodo morali dolgo čepeti v tem brlogu. Malo pozneje je pokukal Almer v skrev.

«Kako gre?»

«Gre!» so odgovorili.

Barfuss je hitro dodal:

«Ti, kdaj se bo pa pričelo?»

Toda Almerja že spet ni bilo. Palir, ki je bil z obrazom obrnjen proti izhodu, je čez nekaj časa strokovnjaško menil:

«Če smo v tej luknji varni, potem pa tudi nič nočem.»

Zdaj so se začeli ogledovati še drugi in kmalu so bili s Palirjem istih misli; jama, v kateri so bili, je bila skrajno dvomljivo zavetje. Vsa prednja stran je bila navadna, v naglici nametana stena, ki bi se najbrž vdala že močnemu udarcu s kramjom. Bog varuj, če bi od te strani priletela granata! Ozadje se je zdelo boljše in tudi skalnati strop se je zdel še precej varen. Prebivalci brloga so se spogledali in se razumeli; iz oči vseh je gorel pritajen strah: Kaj bo, če prileti copata od spredaj? To so tudi takoj povedali Almerju, čim se je vrnil. Frajtar je skomignil z rameni:

«To je poglavitno zoper izstrelke, črepinje in kamenje. Mislite, da imajo drugi kaj boljšega. Hergottovo skrivališče ni nič boljše od tega. Da, ko bi ne bilo prepozno, bi lahko poiskali kaverno, ki je baje med našo in sovražno linijo. Rode je rekel, da le kakih dvajset korakov odtod. Ta je velika in popolnoma varna. Toda jarek je zasut in zdaj se še miš ne more pokazati na odprtem.»

Novica o skrivnostni kaverni je užgala oči. Ugibali so, kje da je in kako priti tjakaj. Zunaj je medtem še vedno vladal mir.

Od oddaljenega butanja granat se je luknja brez prestanka tresla, kar pa nikogar ni vznemirjalo. Mahoma so se pa vsi zdrznili. Kaj je to? Tudi plamenček drobne lučke, pritrjene na skalnati pomol pod stropom, se je sumljivo zganil. Nekje, kakor bi bilo pri srcu vsakega posameznika, je zabobnel nov, trd odmev. Kratko butanje se je ponavljalo vedno hitreje. Bilo je gotovo zelo blizu, dasi eksplozije še niso dosegale strehe nad skrevjo.

Bombardiranje jarkov se je torej pričelo. Sovražne baterije so vzele pobočje v škarje in pričele pometati hkrati od spodaj navzgor in od zgoraj navzdol. Sistematično obstreljavanje jarkov, meter za metrom, je opravljalo na odseku treh kilometrov nekaj sto topovskih žrel vseh mogočih kalibrov. Že po prvih udarcih se je pri odprtini pokazalo Almerjevo lice. To lice je povedalo vse, kar je v

tem trenutku kdo sploh mogel izraziti. Kmalu za njim sta prišla v skrev še Popovič in Kalivoda. Sedaj so bili takorekoč na kupu. Toda nihče ni godrnjal. Kanonada je prihajala vedno bliže. Očividno je lezla tista od spodaj hitreje navkreber, kot ona z vrha nizdol, kajti izstrelki še vedno niso dosegali strehe nad njimi. Potem je začelo škropiti nad glavami, jedki odmev železnih škrbin je zvonil zunaj po kamenju, dvakrat je nekaj s tako silo padlo na skalo nad skrevjo, da so vsi trenili z očmi.

Prvi pas, ki ga je obstreljevala sovražna artiljerija, je bil rov, mogoče kakih dvajset, trideset metrov oddaljen od njih. Tam, koder so žrela tolkla, gotovo ni miš ostala živa. Hudiči ne streljajo slabo! Potem je pričel leteti v zrak drugi pas. Zemlja, ki je tudi tega napovedala, jim je razodela, da tudi to pot ne bo veljalo njim. Odleglo jim je. Komaj da so še prisluškovali ure in ure trajajoči železni, ognjeni plohi. Zanje je bil sedaj svet majhen, stisnjen, segajoč le nekaj metrov okrog skrevi...

Barfuss je dvakrat obnovil svečo. Čudno je bilo, da niso marali sedeti v temi. Ko se je lučka že v tretje nagibala h koncu, je Demark dejal:

«Madona, kako mi kruli po želodcu!»

Vsi hkrati so se spomnili, da so lačni, da prav za prav že dva dni niso nič toplega zaužili. Demarkov glas je bil kakor božji signal. Poiskali so v krušnikih rezervne porcije in začeli glodati suhor. Toda komaj so se jim prvi zalogaji stajali v ustih, so spoznali, da jih ne žge toliko glad, temveč žeja, silna, pekoča žeja. Čutare so bile že davno prazne. In zunaj je butalo, butalo, butalo...

IV.

Do večera je neštotokrat tolklo mimo prvega roja. Že tik pred mrakom je vrtalo tako blizu, da se je vreča, ki je zakrivala luknjo v svet, majala in je razgreti zrak puhal v skrev. Skozi špranje se je videl kepast blisk eksplodirajočih granat. Popovič in Rainer sta že hotela planiti iz skrevi, boječ se, da ne bo prihodnja sekunda poslala smrti v skrev. Toda imeli so srečo. Ko je bila napetost najhujša,

se je butanje začelo oddaljevati. Z mrakom se je oddaljilo zopet nazaj na planoto, kakor včerajšnjo noč.

Še so bili vsi živi in celi.

Toda ko so o mraku hoteli iz luknje, so sprevideli, da so takorekoč zasuti. Granata, ki se je najbližje zarila, je dvignila ogromno plast zemlje in kamenja ter zasula zaseko do vrha. Morala je priti na pomoč lopata, da so se mogli splaziti drug za drugim iz luknje. Zdaj so se znašli v lijaku, ki ga je napravila eksplozija. Bil je premajhen za cel roj, pa so se le stisnili. Čez pobočje je žvižgala železna toča v zaledje.

Toda že se je oglasil tudi ogenj pušk, nato strojnic, nato ročnih granat. Barfuss je hotel nekaj zagodrnjati, pa ga je prekinil razburjen, pritajen vzklik:

«Italijani...!»

Da, tam spredaj, za njihovim bivšim rovom so migljale temačne postave, mogoče dvajset, trideset korakov niže od njih. Rakete, ki se nekje dvigajo, le slabo prodirajo skozi motnjavo. Temne postave so se zagnale, a ne proti lijaku, kjer so bili oni, temveč nekam na desno.

In že je počil iz lijaka prvi strel. Potem drugi, potem tretji, nato je zaregljala salva... Italijani, ki so hoteli pravkar preiti v napad, so zbegani obstali in se potuhnili. Do lijaka so prodrli nekaki glasovi, ni se pa moglo razločiti, ali so bila povelja ali pa vzdihi ranjencev, kajti nastal je peklenski hrušč, ki je zajel ves odsek na pobočju. Kakor zjutraj, so tudi zdaj zaregljale strojnice.

«Streljati, streljati!» Almerjev glas je bil spremenjen, hripav in ni mogel nikogar podžgati, ker je itak vse streljalo. Sovražnik se je medtem popolnoma potuhnil; zato pa so ugotovili, da nad lijakom, nizko nad njihovimi glavami, kosi gost svinčen dež od vseh strani. Bili so obsojeni na ozki prostor, odkoder ni vodil noben, še tako neznaten rov.

Znočilo se je. Italijanov ni bilo več na spregled, zato je stvar postala dolgočasna. Najdlje so prskali iz lijaka bivši zanesljivci. Mahoma se je pa Barfussu le zasvitalo:

«In če nam zmanjka streliva?»

Kakor bi komaj čakal na to, se je oglasil tudi Janoda:

«Ne le to! Sovražnika tudi opazarjamo nase.»

Almer je uvidel, da imata oba prav ter je zaustavil streljanje. Sedaj so čepeli v lijaku in prisluškovali kroglam, ki so žvižgale tik nad površino zemlje. Tako so ležali, dokler ni vprašal Holcman:

«Koliko je ura?»

To čudno vprašanje je pri nekaterih izzvalo porogljiv nasmeh. Segal pa, ki je iztuhtal, da se nad njegovo glavo križa ogenj pušk od treh strani, ga je jezno zavrnil:

«Ali ne vidiš, da tudi naši streljajo na nas?»

To se ni dalo več zanikati. Tedaj se je Rainer spomnil:

«Kje so le naši?»

Rainer je predramil novo, skelečo skrb, ki jim je neusmiljeno kruto predočila njihovo osamljenost.

Polagoma so ugotovili, da svinčenke redkeje kosijo in da so one iz zaledja skoraj prenehale. Začeli so misliti, kako bi se izmuznili iz pasti, v katero so padli. Janoda je izvlekel krampič in štorkljal z njim čez rob lijaka. Odkopal je nekaj grušča in pogledal skozi rovič.

«Jama!» je bleknil z navdušenim glasom.

Palir in Demark, ki sta ležala tik njega, sta začela z lopaticami rezati prehod iz lijaka. Pridružili so se še nekateri, ki so na tej strani našli prostora. Almer je prvi splezal na ogled. Da, jama, obsežnejša jama, kakor lijak, za njo pa razmetan in razrit svet. Ni izključeno, da se tja izteka kak rov. Začeli so se smotrno pripravljati, da prekopljejo vsaj tako globok rov, da se bodo brez nevarnosti skotalili čez rob. Toda kopali so neprevidno in nekdo je čul ropotanje orodja po kamenju. Takoj sta se na desni in levi dvignili dve raketi, ena italijanska, ena avstrijska. Spet so se potuhnili nazaj v lijak. Nekaj muh je zapikalo v nametani grušč. Pokalo je čisto pred njihovimi nosovi.

Nenadoma jih je bliskovit dogodek vrgel iz neodločnosti. Sovražnik je bil najbrž osupel nad odporom, ki je naletel nanj na kraju, katerega je čez dan njegova artilerija na drobno prepikala. Zato se je maščeval. Poslal je iz bližine veliko raco nad zasuti rov. Mina je počila z velikanskim, glušečim ropotom nekje pod lijakom, kamor je vrglo nekaj košev zemlje in kamenja. K sreči je dobil le Kalivoda kamen v nogo, drugo se je odbilo ob robu. Kalivoda se še ni utegnil prijeti za boleče mesto, ko je plahut-

nila že druga raca pred lijak, a malo više. Stvar je postala nerodna in smrdljivi puh je dvignil najprej Janodo, da se je pognal skozi prekop iz lijaka v jamo. Za njim Štefanič, potem Amun, Demark, nato vsi ostali. Komaj so bili prvi na dnu jame, je spet prhutnila tretja raca, menda že tik samega lijaka. Ne oziraje se nazaj, so se zagnali iz jame dalje po razriti površini. Janoda je padel v jarek, se koj pobral in rinil dalje po vseh štirih. Rov je bil že boljše zavetišče.

Drug za drugim so se prevračali v zapuščeni jarek. Prihodnja mina je zatulila naravnost v jamo. Blato in kamenje je deževalo po rovu. Vse, kar je bilo v njem, je rinilo dalje. Tedaj so tisti, ki so šli za Janodo, zaslišali njegov vroči glas:

«Kaverna!»

Potem je pred Amunom nekaj štrbunknilo in ko se je ozrl tja, ni videl več Janode, temveč nizko, črno žrelo na koncu rova.

Janoda je posvetil z vžigalico. Bili so v dobri, prostorni kaverni. Svod je bil naraven, iz skale, ki je bila umetno izpodjedena. Votlina je bila od vseh strani zavarovana z naravnimi stenami, tla so bila mnogo nižja od vhoda. Bila so suha, v kotu je bilo celo nekako ležišče, na katerem so se kopičile odeje in plahte.

«Ti si fant!» je pohvalil Janodo Barfuss.

Zunaj je spet zarezgetala nova mina, toda tukaj so se čutili tako varne, da se niso zmenili zanjo. Tedaj se je zaslišal Almerjev zaskrbljeni glas:

«Ali smo vsi?»

Spogledali so se. Kar je zavpil Palir:

«Helda ni!»

Almerju se je zameglilo pred očmi.

«Helda ni!»

Res, Helda ni bilo, Held je ostal zunaj.

Almer, Palir in Holcman so se povzpeli k vhodu, toda vsi trije so drug za drugim poskakali nazaj v brlog. Zunaj je razsajalo divje streljanje pušk, nekje v bližini so metali tudi ročne granate. Čez nekaj časa je Almer znova poskusil, pa se je moral spet umakniti. Šele ko so mine ponehale, sta se splazila iz kaverne Pekol in Demark. Ob-

lezla sta po trebuhu ves rov, kolikor ni bil zasut, pretipala vse, kar sta dosegla, toda Helda ni bilo nikjer.

Kaverna je sprejela novico z globokim molkom. Bilo je videti, da so izgubili prvega tovariša, izgubili tako, da ne vedo, kaj je z njim. Held sicer ni imel mnogo prijateljev, toda njegova usoda jih je spomnila tega, kaj čaka tudi nje same, in postalo ga jim je žal.

Almer pa je bil mnogo pretankovesten človek, da bi s svojim rojem križem rok čakal v kaverni. Organiziral je tričlansko stražo. Najprej so morali ven Rainer, Janoda in Popovič. Ostali so si namestili ležišče in se naslonili k počitku. Bili so izčrpani, da so jim oči lezle skupaj. Toda pravega počitka ni bilo, ker so do jutra prišli vsi na vrsto. Jutro je minilo brez sovražnikovega napada. Ko se je zdanilo, je stražo opravljal le en sam. Prvi je bil na vrsti Demark. Kmalu je pokukal v brlog in hlastno rekel:

«Helda sem našel!»

Vsi so planili pokonci, tudi tisti, ki so spali.

«Kje?»

«Zasut je.»

Hoteli so iz brloga. Toda Almer ni izgubil glave. V jarku pred kaverno je bilo komaj toliko prostora, da so se mogli trije potuhniti, vse drugo je bilo zasuto. Od boka sem je sovražnik lahko opazil vsako premikanje. Za Almerjem je zlezel v rov še Palir, Janoda pa je občepel pri vhodu.

Da, tam na desni je ležal Held na zobeh, do križa zasut s plastjo ruševine, nepremičen kakor mrlič. Do njega je bilo le tri, štiri skoke. Že na prvi pogled se je videlo, da ga ni podrla na tla tenka zemeljska plast, ki mu je pokrivala pol telesa. Moral je biti drug vzrok, da je obležal.

«Ali je mrtev?» Almer je pogledal svoja dva tovariša, ležeča v rovu.

«Da, to bi bilo treba vedeti. Koliko bi morali izkopati ruševine, da bi se prekopali do njega.» Palir je skušal stvar izmeriti s pomočjo svojih rudarskih izkušenj. Koliko kubičnih metrov grušča? Malenkost, ako bi lahko kopali vsaj čepé.

Janoda je sporočil v brlog, kako stoje stvari.

«Kopati! Vsake pol ure bo kopal drugi!» je odločil brlog. Mogoče je bil še živ.

Palir se je takoj lotil dela. Ležeč na trebuhu, je z lopatico začel vrtati prekop v steno jarka. Toda to je bilo vražje delo. Vsak najmanjši ropot je lahko izzval katastrofo. Zato je delal največ z rokami. Odsek sam je bil približno miren. Ali je bila ofenziva že končana, ali pa je bil to mir pred viharjem? Nebo je medtem že posrkalo vso meglo in kakor je bila podoba, se je obetalo tudi nekaj sonca.

Palir se je vrnil v brlog, na njegovem mestu pa je delal Janoda. Dvanajst parov oči se je obrnilo v Palirja:

«Ali je upanje na uspeh?»

«Če ne bo motil Lah, smo v nekaj urah tam.»

Iz motnjave brleče luči so strmeli zaskrbljeni obrazi. Vojaki so ležali po tleh, kamor so prej pogrnili plahte in odeje. Nahrbtnike so si položili pod glave. Na ta način so si napravili udobno ležišče. Tukaj bi naposled lahko še čakali na odločitev. Samo ta stvar s Heldom. Utrujenost se jih je vedno huje polaščala. Počitek zadnjih nekaj ur, ki so jih preživeli v kaverni, je bil tako nezadosten, da so bili še bolj zbiti, kakor prej.

Komaj se je Palir zvrnil po ležišču, je brlog stresel kratek, trd odmev, prihajajoč nekje iz osrčja zemlje. Kakor včeraj, ko so bili v skrevi in se je pričela kanonada jarkov. In potem zaporedoma neštevilni trdi udarci, nato salve, nato eno samo, brezkončno drgetanje zemlje.

«Ali ste ga videli?» je vprašal Kalivoda, ki je imel nalogo, izmenjavati kopače za prekop do Helda in stražo zunaj v rovu. Almer je bil omagal in zaspal.

«Kaj nas briga, tu nam ne morejo do živega!» je Barfuss malomarno zamahnil z roko in se obrnil, da bi zaspal.

Toda prihodnji hip je Segalov glas predramil ves brlog.

«Kaj bo s Heldom?»

Res, kaj bo s Heldom, če ga doseže kanonada...? Kalivoda se je sklonil proti izhodu.

«Kje pika?»

«Kakor včeraj, od spodaj in od zgoraj,» je pojasnil Demark.

Brlog je napol spal, napol prisluškoval razsajajoči kanonadi. Živci so mehanično spremljali gomazenje granatnih

udarcev po hribu. Čez nekaj časa je Demark zaklical v jamo:

«Dobri smo, kanonada gomazi pred nami, proti vzhodu.»

Dopoldne je vse pobočje tri ali štirikrat pregomazilo od enega konca do drugega, a vsakikrat jim je bilo prizanešeno; le kamenje in zemlja sta dosegala njih postojanko. Straža in kopači so nemoteni lahko ostajali zunaj. Tudi Helda se ni dotaknilo. Upanje, da ga bodo izkopali, je še živelo.

Amun je bil menda že sedmi na vrsti. Izkopali so že precejšen jarek in do Helda je bilo še kaka dva metra. Kakor njegovi predniki je Amun delal, da mu je znoj tekel po obrazu. Tla so bila zdaj ugodnejša za kopanje, manj kamenita, medtem ko sta bila prva dva metra silno naporna. Na potu je ležalo nekaj ogromnih kamnov, katerih ni bilo mogoče izruvati in se jim je bilo treba ogniti. Delal je z vsemi silami, kajti bil je že skrajni čas. Kanonad se je zopet bližala.

Holcman, ki je bil pred njim v prekopu, je ves razburjen sporočil, da Held še živi. Rahlo da ga je poklical, Held pa mu je mignil z roko, ki je ležala na zemlji.

Med krčevitim delom je Amunu nenadoma prišel na misel njegov odnos do Helda. Held je bil prav za prav svinja, v vsakem pogledu svinja in pokvarjenec. Koliko je prve mesece prizadejal osumljencem, predvsem Talerhofovcem. In potem tista stvar z «bajonetpucerjem». Slovane je sovražil, kot menda nihče drugi pri bataljonu. In zdaj ga rešuje še on. Toda kakor bi se zalotil pri grdem dejanju, je stresel z glavo in s podvojeno silo poskušal pregnati neprijetne, grde misli... Held leži ranjen in zasut, tovariš je, človek je... Tudi Kašul bi tako ravnal.

Amunu se je zdelo, da je sikanje svinčenk, ki je bilo še vse dopoldne precej gosto, malone ponehalo. Le tu in tam je siknilo nad glavo, zdaj od te, potem zopet od druge strani, medtem ko strelov samih zaradi neprestane kanonade ni bilo slišati. Kaj ko bi človek tvegal, preskočil tista dva koraka in rešil Helda. Pomolil je glavo više, da je od strani videl ranjenca, in rahlo zaklical:

«Held, Held!»

Potem še enkrat, še dvakrat. Res, Heldova prosta roka je odgovarjala, zapestje se je precej močno zganilo. Held je bil še živ.Amun se je potegnil nazaj v prekop in poklical Rainerja, ki je bil na straži. S pritajenim glasom mu je razložil svoj načrt. Rainer je pozval Almerja iz jame. Toda Almer ni bil teh misli. Kraj da je itak ves zelo izpostavljen, Helda bi en sam niti ne mogel spraviti do prekopa. Takih misli je bila tudi večina roja. Zato je bilo treba pospešiti kopanje.

Kopali so dalje. Čez dobro uro pa se je pri vhodu pokazal Popovičev mirni obraz.

«Granate pikajo naravnost proti nam!» Njegov glas je bil pravo nasprotje obraza; bil je suh in prazen, kakor vedno, kadar je bil Popovič razburjen.

Sedaj ni bila šala. Da izbira kanonada pravo pot do njih, se je poznalo tudi po odmevu zemlje. Mogoče so le še minute, sekunde odmerjene za rešitev Helda.

Tedaj se je oglasil Pekol:

«Grem po Helda! Kdo gre z menoj?»

«Jaz!» je vse prehitel Kalivoda in že skočil za Pekolom skozi izhod. Vse je spogledalo, ker je bil Kalivoda znan kot občutljiv, če že ne bojazljiv človek.

Zunaj se je jeklena nevihta urno bližala s črnimi koraki zakajene, tuleče pošasti. Skozi ozračje je huškajoče poplesaval en sam oduren, mozeg prtresujoč odmev razbesnelih izstrelkov in kamenja. Sklonjenih hrbtov sta se reševalca plazila po izkopanem prekopu, prvi Pekol, drugi Kalivoda. Segal, ki je bil ravno na vrsti v prekopu ter se je vzdržal le še s krajnim naporom svojih živcev pri delu, se je začudil. Za kaj več pa ni imel časa, ker sta reševalca planila mimo njega proti Heldu. Tudi on se je mehanično dvignil iz jarka.

V prihodnjem hipu pa je zračni pritisk vse tri zagnal nazaj v jarek, iz katerega so skočili. Očem je vzelo vid, v obraz jim je puhnila žveplena toplota. Tam za Heldom nekje se je razkadila granata.

Komaj sta Pekol in Kalivoda dobro zapustila tovariše, so drug za drugim popadali v kaverno Popovič, Segal, Pekol in Kalivoda. Kot bi jih poslal nazaj pritisk bruhajočega žrela. Kalivoda se je držal z obema rokama za usta, iz

katerih mu je curljala kri ter se med okrvavljenimi prsti vlivala na tla.

«Ali si ranjen?» Vprašanje, ki je bilo popolnoma nepotrebno, mu je zastavil Janoda. Kalivoda ni mogel odgovoriti, le nekaj je hohotal in kimal, potem se je pa sesedel na steno.

Hkrati se je kaverna v aemeljih zamajala. Okrog nje je neprestano treskalo. Ognjeni pas je dospel do njih. Za trenutek so vsi pozabili na ranjenca. Če strop ne vzdrži, če se vdado stene...? Toda to je bila abotna misel. Barfuss se je prvi spomnil na Kalivodo. Bil je za take reči sploh kakor rojen. Že je imel v rokah neko krpo, počenil k ranjencu ter mu začel otirati kri. Potem je pristopil še Segal z velikim zavojem obvez, katerih je nosil s seboj za deset drugih. Kalivoda je imel neprijetno rano; droben projektil mu je preluknjal desno čeljust, mu izbil nekaj zob in ranil jezik. Stvar ni bila po Barfussovem mnenju tako huda, toda bila je zelo boleča. Kri je močno tekla in Kalivoda ni mogel govoriti. Obvezali so ga in mu kolikor mogoče mehko postlali na tleh.

Potem je okrog kaverne razbijalo do noči. Niti straže niso mogli postaviti zunaj, temveč so morali ždeti v brlogu in čakati, da pride, kar ima priti. Naposled so imeli še srečo. Bili so na varnem in dokler strelja artilerija, se ni bilo bati napada pehote. Tudi Kalivoda je imel srečo, ako se pomisli...

Da, imel je srečo, da je odnesel glavo. Rana se mu je sicer razbolevala, dasi se je kri ustavila, in že celo uro je neprestano mrmral in vzdihoval. Janodi je začelo tovarišev tarnanje pomalem presedati. Ni mogel spati, ker je ležal tik njega. Dvakrat se je že okrenil k njemu, tretjič pa je le zinil:

«Kaj boš tarnal, dragi moj! Boš pač jezik malo manj gnal. Poglej Helda!»

Na Helda so mislili ves čas. Tega reveža je gotovo razneslo pod nebo. Večina je popoldne prespala, toda ne s tistim sitim, počivajočim spancem, temveč v nekem raztrganem nemiru, ki ga je vsak trenutek prekinjala nespečnost. Tega pa ni bila kriva kanonada, pač pa neki drug, nemiren občutek; mogoče Kalivodina prisotnost in njegovo tožeče

mrmranje, mogoče prevelika izčrpanost, mogoče, mogoče strah pred neznanim...

Proti večeru je Štefanič dejal:

«Če kmalu ne dobim kaj mokrega, ne vem, kako bo?»

Izrekel je nekaj, kar je vse neznosno mučilo. Pekla jih je strašna žeja. Pili prav za prav že niso, odkar so zapustili barake pri železnici. Včeraj, ko je še rosilo iz oblakov, se ni nihče spomnil na rjavo brozgo, ki je polzela po jarku, danes bi pili menda tudi to. Občutek gladu je bil veliko manj neprijeten; zdelo se jim je, da bi glad takoj izginil, če bi se mogli napiti česa mokrega, ledenega. Zadnjo kapljo mokrote, s katero je roj razpolagal, je malo prej Segal skušal vliti Kalivodi v grtanec, kar se mu pa ni posrečilo.

Oči vseh so se obrnile k Almerju. Ta je to opazil, a se ni ganil, temveč je strmel v tla. Vedel je, kaj gori iz teh oči. Eno samo veliko vprašanje: Kaj bo...?»

Ker niso dobili odgovora, je Rainer vprašal naravnost:

«Almer, ali se ti ne zdi, da smo odrezani od naših?»

Namesto Almerja je odgovoril Palir:

«Gotovo smo odrezani! Že po tem lahko sodimo, da Italijan bombardira svet desno od nas, proti vzhodu, sluteč naše linije tam. Temu se imamo zahvaliti, da smo dobili le zadnji pas kanonade na glavo.»

«Najbrž so naše potisnili nazaj, mi smo pa ostali spredaj!» Amunov glas je bil mrzel, prepričevalen. V odgovor ga je zadelo nekaj obupanih oči. Barfussove so sijale, kakor bi hotele reči: ‚Menda si komaj čakal na to!' Amun pa se ni ganil.

Nekaj časa so molčali. Zunaj je še vedno divjalo obstreljevanje jarkov. Zdaj se je prvi predramil Almer:

«In kaj bo zdaj?» Njegov glas je bil slaboten, brezupen.

«Kaj bo zdaj?» je postrežljivo odvrnil Demark. «Preprosta stvar: O mraku bo konec kanonade, ponoči bodo Italijani spet napadali in če nas že to noč ne bodo ujeli ali pa pobili kot mačke v tem brlogu, potem bomo jutri zopet priče nove kanonade. In tako dalje...»

Demark je raztrgano govoril nemški, toda razumeli so ga vsi. Njih položaj je bil res obupen, toda če so še tako napenjali možgane, niso videli nobenega izhoda. Tudi Šte-

fanič, Amun in Palir niso bili na boljšem, kljub temu da so se na videz zabavali z zadrego drugih.

Almer je že prej nekajkrat pogledal skozi izhod. Zdaj se je znova splazil ven. Zdelo se je, da se kanonada oddaljuje. To pot pa ni več skočil nazaj v brlog, temveč je kar z višine ukazoval:

«Mrak se že dela in vsak čas lahko napadejo. Eden naj ostane pri Kalivodi, drugi pa ven.»

To je bilo pametno povelje; treba je bilo nekaj ukreniti, kajti čakanje v jami res ni imelo smisla. Pri Kalivodi so pustili Barfussa, drugi so se splazili ven. Zunaj se je res začel vlegati mrak, to se pravi, začela je svetiti nočna svetloba fronte. Kanonada se je že prestavljala v zaledje, v daljavi, tam na Podgori, so zabrlikale prve rakete. Odločili so se, da bodo očistili rov pred kaverno, ki bi jim omogočal vsaj obrambo na prostem.

Začeli so z vso previdnostjo. Delo ni bilo lahko. Z nočjo so zaprskali avstrijski jarki. Na dveh, treh krajih je tudi že zavrelo: Ratatata rrr... So že začeli. Pred kaverno je bilo še nekako tiho, toda muhe so že na gosto frčale sem od naših.Dva sta stražila, drugi so se zarili v zemljo. V pričakovanju skorajšnjega napada jim je delo šlo hitro od rok. V dobri uri so stari rov toliko očistili, da so se za silo lahko prilepili na njegovo dno. Toda napada ni bilo. Čudno, pod njimi in proti vrhu je že vrelo, tam preko Soče na podgorski strani pekel sploh ni prenehal, tu pa ni bilo nikogar na spregled. Motile so jih rakete, ki so jih naši neprestano metali. Takrat se ni smel nihče ganiti. Še huje je bilo, kadar je začel stikati po pobočju kak žaromet. Ta hudič je bil kakor smola. Kakor bi iz temne daljave strmelo veliko, zlobno oko, je gledal snop svetlobe cele minute na mesto, kjer so bili pribiti k zemlji.

Moralo je že biti blizu polnoči. Dvakrat so že zamenjali lopatice s puškami, da so z njimi posvetili v smer, kjer je prej ležal 87. polk. Videli sicer niso ničesar in tudi vedeli niso, kam streljajo in ali sploh prav streljajo, toda močna želja po ohranitvi, po uveljavljanju jih je gnala k temu. A tudi na to izzivanje jim ni nihče odgovoril z napadom.

Tedaj se je Demark polglasno spomnil:

«Almer, na vsak način moramo najti z našimi zvezo!»

Govoril je, kakor da bi poveljeval on.

Zvezo! Demark je imel prav. Ako nocoj ne dobijo zveze, bodo morali čakati spet do prihodnje noči. Čutili so, da jim pešajo moči. Tudi živeža ni bilo, ne pijače. In Kalivoda... Kalivoda se mora na vsak način spraviti na varno.

Almer je neodločeno migal z glavo in strmel zdaj v enega zdaj v drugega. Preteklo je nekaj težkih minut. Potem se je Demark odločil:

«Jaz jih pojdem iskat, velja, kar velja...»

«Sam ne moreš, biti morata dva,» se je znašel Almer.

Vsi so razumeli, kaj pomeni to: Če se enemu kaj zgodi, lahko še drugi izvrši nalogo...

Spet je nastal kratek molk, ali krajši od prvega. Zdelo se je, da vojaki čakajo frajtarjevega povelja. Toda Almer je molčal. Tedaj se je oglasil Pekol:

«Bom pa jaz šel s teboj!»

Drugim je bilo žal, da so zamudili in se niso oglasili pred njim. Ali je to bila tista hrabrost, o kateri je toliko govoril Hergott? Ne, tega niso čutili, vedeli so le, da jim zveza z njihovimi lahko reši življenje in da se je za to ceno treba boriti, tvegati...

Almer je Demarku in Pekolu še nekaj dopovedoval, nato sta izgnila proti vzhodni strani.

«Saj ni daleč, saj mora biti kar tam za onim robom,» je Almer še šepetal za njima, Rainer pa je dodal nekoliko smeleje:

«In po Kalivodo naj pridejo!»

Od trenutka, ko sta tovariša izginila za krtinastim robovjem kotanj in lijakov, je ostale navdal nov pogum. Nekateri so se zagledali v nebo, kjer je bilo opaziti nekaj zvezd, kot bi z njih pomočjo hoteli ugotoviti čas odhoda in na ta način izračunati čas, kdaj bi se poslanca že spet lahko vrnila k njim. Potem so čakali. Vsaka ura je bila hujša, nemirnejša. Rezgetanje granatnih obodov nad glavami so komaj slišali, tudi neskončno ratatanje strojnic jih ni toliko vznemirjalo, kakor negotovost tega čakanja. Nekajkrat so nekateri zaslišali nek šum, kakor bi kdo praskal po zemlji, toda bila je le domišljija, ki je delovala. Roke so jim odpovedale in nihče ni imel veselja, nadaljevati z delom. Potem se je nekje daleč začelo svitati. Hkrati se je

začela kaditi jutranja megla. Zdaj bi še bilo upati, najugodnejši čas je zjutraj v megli. Toda prišel je svit tudi do njih, se spremenil v dan, megla je počasi skopnela in onih dveh ni bilo nazaj.

Ni bilo napada, ni bilo poslancev...

V.

«Zdaj smo pravi ujetniki.»

Janoda, ki je to dejal, se je s tveganim pogledom zastrmel proti ozkemu izhodu kaverne, odkoder je padal vanjo ozek šop dnevne luči.

«Kakšni ujetniki? Saj nihče ne ve za nas!» mu je skoraj surovo odgovoril Palir.

«Ko bi bili vsaj ujeti...!»

Amunov vzdih ter molk, ki je po njem nastal, sta pričala, kakšno razpoloženje je vladalo v brlogu. Brez tega bi Almer, Segal in še nekateri drugi težko požrli željo, ki jo je Amun tako odkrito izrazil.

Bili so res v obupnem položaju; že tretji dan so bili odrezani od stotnije ter od avstrijskih jarkov sploh, brez tople jedi, brez kapljice pijače, zakopani pod skalo, okrog katere je že drugi dan neprestano razbijala kanonada. Poleg njih na tleh se je valjal ranjenec, ki mu nihče ni mogel pomagati. Rezervne porcije so bili prehitro pospravili. Tudi tobaka ni bilo več in kadilci so zaman preobračali žepe, stikajoč za poslednjim prahom tobaka. Vrh tega je zmanjkalo še sveč. Zadnjo svečo je zasegel Almer in jo spravil za skrajno potrebo. Le municije so imeli dovolj, kajti v kaverni so našli dva zaboja patronov in nekaj tucatov ročnih granat.

Najhuje je bilo, da niso videli nobenega izhoda iz trenutnega položaja.

«Ko bi pa Demark in Pekol le prišla do naših...?»

«Mogoče sta dospela do njih, pa ne moreta nazaj,» je dejal Popovič.

Njegova misel je vplivala tako porazno, da sta celo Segal in Almer povesila glavi nizko na kolena.

Barfuss se je pričel rogati:

«Ali naj nataknemo srajco na bajonet?»

Popoldne je postalo naravnost neznosno; ne le da se je kanonada stopnjevala, tudi s Kalivodo ni bilo več mogoče izhajati. Mrmral je s slabotnim glasom kakor črviček v travi. Težje, kakor njegovo mrmranje, je bilo prenašati njegov pogled, njegove vprašujoče, očitajoče oči. Janoda mu je skušal dopovedati, da so odrezani in da čakajo na zvezo.

Kalivodine oči pa niso bile s tem zadovoljne. Videlo se je, kako rad bi nekaj odgovoril. Janodi se je ranjenec zasmilil in ga je še dalje tolažil:

«Prav za prav, Kalivoda, si lahko zadovoljen s tem, kar si izkupil. Glej, midva sva prišla skupaj k bataljonu in ti boš že nocoj v bolnišnici. Preden ozdraviš, bo vojne že konec. Nas pa še čaka...»

Ranjenčeve oči so buljile v Janodo; zdelo se je, da mu prijateljeva tolažba še veča bolečine. Ali je morda uganil, da Janoda tolaži bolj sam sebe, kakor njega? Ker ni mogel zaradi zatekle rane okreniti glave, si jo je pokril z obema rokama. In bolestno grgranje njegovih, s krvjo zalitih ust je bilo še močneje kakor prej...

«Za bolnika je najbolje, da ga pustiš v miru!» je zaklical Rainer, ki mu je stokanje neznosno rezalo živce.

Nekateri so poskušali zaspati, vendar je spanec bežal od njih, čeprav so bili tako trudni, da bi spali noč in dan. Celo Holcman, ki je bil pri roju znan kot največji poležuh, se je moral prepričati, da zaman rine glavo pod odejo. In čudno, sčasoma so jim urneje začeli teči jeziki. Čim bolj se je nagibal poldan, tem bolj tvegane, objestne misli so jih navdajale.

Janoda je razlagal, kaj bi bilo po vojni najpametneje storiti. Njegovo mnenje je bilo, da bi se bilo treba prav bogato oženiti in se potem požvižgati na ves svet.

«Bogatih nevest, posebno pa vdov bo po vojni na pretek.» S temi besedami je zaključil svoje razmišljanje.

Barfuss pa je še dalje razpredal načeti razgovor. Pripovedoval je, kako je slišal govoriti, da ima Rotšild hčer, ki je sicer normalna, lepo razvita in mlada, le glavo ima svinjsko. Zaradi tega se ne more omožiti, kar ie delalo očetu že velike preglavice. Vsak ženin se je skesal, čim jo

je videl v obraz. Zato je Rotšild zdaj povišal doto; prej ji je dajal le deset milijonov, kdor pa bi hčerko poročil, dobi petdeset milijonov. Na ta način upa, da bo hčer spravil v denar.

Zunaj je tresnilo tako blizu, da je pripovedovalcu in poslušalcem zazibalo mozeg po kosteh. Ko so si spet opomogli, se je po jami razlegel Barfussov prilepljivi, globoki glas:

«Petdeset milijonov, kaj pravite...?»

«Petdeset milijonov, to je denar!» je pritegnil Palir.

Niti Segal niti Popovič nista spremenila potez na obrazih. Edini Štefanič je zadvomil:

«To vendar ni mogoče — ženska s svinjsko glavo?»

Toda Barfuss je trdovratno branil svoje, rekoč, da je na tem svetu vse mogoče, celo to, kar se zdaj godi z njimi.

Jama je za hip utihnila, slišati je bilo le bobnenje zemlje in stokanje Kalivode. Potem se je Barfuss obrnil k Almerju:

«Ali bi jo ti vzel?»

«Bi, — za petdeset milijonov...»

«Jaz tudi!» je dejal Palir.

«Jaz tudi, jaz tudi!» sta se zaporedoma oglasila Holcman in Janoda.

«In jaz bi jo tudi!» je odločno dodal Barfuss.

To je bilo v trenutku, ko je življenje vse enajstorice bilo manj vredno kot počen groš, ko bi jih en sam težki kaliber lahko dvignil iz jame in jim raztresel kosti po zraku.

«In čeprav je židinja...?» jih je prekinil Segal.

Pripomba je izzvala kratko, mučno napetost.

«Vseeno...!» se je odrezal Almer.

«In če bi bila zamorka!» je potrdil Palir.

Kot bi si bili pogasili pekočo žejo, so zaključili poglavje o Rotšildovi hčerki in petdesetih milijonih. — — —

Popoldne je Rainer že najmanj petkrat pričel:

«Ubogi Held. Kdo bi si bil mislil, da bo prvi?»

Toda vsakikrat brez odziva. Predvčerajšnjim in včeraj so o Heldu večkrat govorili in je njegova usoda izzivala sočutje, danes pa so postajali zanj vse bolj neobčutljivi.

To ni bila posledica brezbrižnosti, temveč podzavedni strah, ki je vsakega davil, kadar se je domislil nesrečnega tovariša. Čisto na dnu nekje, tam pri srcu, se je sem in tja posvetil opomin, da bi Helda vendarle rešili, če bi bili napeli vse skrajnosti. Zato jim je bilo mučno govoriti o tem. Tudi zdaj je Amun zavrnil Rainerja:

«Kaj boš govoril, ko sam dobro veš, kako je bilo?»

«Kakor z njim bi lahko bilo z vsemi. Nas je rešil gol slučaj. Ako bi se ne bili zaleteli v izgubljeno kaverno, bi bili zdaj vsi Heldi.»

Almer je govoril resignirano, a prepričevalno. Rainer je moral vnovič obmolkniti in sam glodati svoje občutke.

Proti večeru se je kanonada posebno razhudila. Tako je bila vsake večeri. To je pomenilo, da je bo kmalu konec. Bilo je treba stisniti zobe in pretolči zadnje trenutke. Jama je molčala, strmeč v svetlobo, ki se je zaradi mraka z vsakim dihom zoževala po prostoru in se naposled spremenila v medel ris okrog izhoda. Nenadoma je trpek, škodoželjen nasmeh loputnil po jami. Vsi so se ozrli, odkod prihaja. Bil je Štefanič:

«Veste kaj? Hotel bi, da bi bil v tem trenutku med nami Rom...»

Malo prej ni mogel Rainer vzbuditi zanimanja za nesrečnega Helda. Misel pa, ki jo je izustil Štefanič, je takoj osvojila vse. V njih dušah je zagorel žgoč plamen, tako žgoč, da je zapekel stisnjene ustnice. Le Almer in Segal sta kakor krivca sklonila glavi...

Čim je prenehala razbijati artilerija, je roj zlezel iz kaverne in v pričakovanju splošnega napada italijanske pehote začel mrzlično čistiti jarek, ki ga je kanonada čez dan zopet razrila. Njihove moči so bile sicer pri kraju, toda čut samoohrane jih je držal pokonci. Poleg tega je z mrakom ponovno vzplamtel up na zvezo. Malomarnejši, kakor sta bila Štefanič in Amun, pa so upali, da se bo to noč odločilo na eno ali na drugo stran.

Že večer je bil zelo nemiren. Ni se pričel s splošnim regljanjem puškinega ognja in strojnic, temveč je ogenj zalajal v salvah le tu in tam z vso močjo, trajal pa ni nikjer

dolgo. Na vso moč so delovale to pot tudi sovražne rakete, ki so se z zelenkastim sijem ostro razločevale od avstrijskih. Takoj so pričeli sitnariti tudi sovražni žarometi, ki so v velikanskih žarkih škilili po ozadju fronte, nekaj pa jh je snudilo tudi po hribu svetega Mihaela. En tak sitnež je venomer strmel na prostor, kjer je ril prvi roj.

Roj se je morda že kaki dve uri prerival po jarku, ko se je tam, kjer sta kopala Janoda in Popovič, nenadoma skotalila v rov temna postava. Bil je Pekol.

«Dober večer!» so bile njegove prve besede. Iz somraka se je videl zadovoljen, režeč se obraz.

Janoda in Popovič se od iznenadenja še nista utegnila znajti, ko se je za Pekolom zvalila čez rob še druga postava, potem tretja, četrta.

Ha, to sta dečka, ta Demark in Pekol! Kdo sta še ona dva? Menda Grum ter Žinko? Seveda sta! Zveza je bila tu, halo...! Sedaj je bil roj spet na konju. Vojaki so od veselja onemeli na dnu jarka. Reakcija je bila tako silna, da so mahoma začutili, kako so izčrpani. Skoraj tresli so se od razburjenja.

Potem so se zgrnili okrog četvorice.

«Kako...?»

V kratkih, raztrganih stavkih je pripovedoval Demark. Ko sta s Pekolom zapustila rov, sta imela najprej srečo. Svet je bil tako razrit, da je bila krtina pri krtini, in sta se lahko brez škode prerila po njem. Krogle niso kosile tako trdo ob zemlji, kakor tukaj, kjer je svet najbolj napet. In naša črta je razen tega čisto blizu, največ kakih petdeset korakov. Toda kakor sta skraja imela srečo, sta potem imela smolo. Ko sta se že precej oddaljila, so jima naši začeli streljati v lica. Menda so čuli ropotanje, pa so mislili, da je sovražnik. Streljali so tako divje, da sta morala med dvema krtinama ležati in čakati cele ure. Šele proti jutru ju je slišal Grum, nakar sta mogla naprej. Nazaj pa že nista več mogla, ker se je medtem zdanilo. Imela sta srečo, je ves navdušen ponavljal Demark.

«Kaj pa zdaj?»

«Zdaj? Počakajte! Nekaj smo prinesli za pod zob. Postojanko s kaverno je treba držati za vsako ceno. Kalivodo moramo spraviti nazaj. Zato sta prišla dva z nama.»

Govorila sta s s samim komandantom stotnije, Kobetom. Prvi roj je imel več sreče ko pameti. Izgubiti dva moža, to ni nič; tam zadaj stoje stvari drugače...

Medtem so že pričeli okrog njiju oprezati vroči pogledi. Poslanci iz onega sveta so bili nekam omašni. Kaj pa je to? Polna torba komisa. In to? Sir. In to? Zopet kruh. In kaj ima Žinko? Ogromna, s suknjem prevlečena oficirska čutara, ki drži najmanj tri litre. To je rum... Dedci sploh vsi smrdijo po rumu.

«To je za prvo silo. Če pride nocoj menaža do rovov, dobimo še toplo jed. Kavo...»

Pekol ima božji jezik.

Moštvo je tako zavzeto, da ne strne z očmi. Celo Štefanič, ki bi moral stražiti, je pozabil na ospredje in zija z drugimi vred. Če bi se ta hip priplazil en sam sovražnik, bi vse pometel. Toda vse se godi tako silno naglo...

Almer vidi, da ne gre drugače. Izvleče svojo kovinasto čašico in zaporedoma naliva. Vsakemu zvrhano mero. Po žilah umira otrplost in začne švigati vroča kri. Nato pravi Almer:

«Zdaj pa nad Kalivodo!»

Mogoče so pretekle od prihoda poslancev vsega tri, štiri minute in že so bili nosači v jami pri Kalivodi. Razen Žinka in Gruma sta bila določena še Amun in Holcman. Nosil ni bilo in treba ga je bilo spraviti brez njih na varno. Za ranjenca je bil že skrajni čas; izguba krvi in bolečine so ga tako zdelale, da je proti noči začel že blesti. Bilo se je bati, da ne nastane kako vnetje.

Transport ni bil lahek, čeprav je bila nevarnost mnogo manjša, kakor druge noči. Naši namreč niso streljali, redke italijanske krogle pa so preletavale teren višje v loku. Bolj neprijetno je bilo neprestano razsvetljevanje terena s strani sovražnika. Vendar bo teh petdeset korakov, kakor sta pravila Demark in Pekol, nekako šlo. In šlo je — ni preteklo pol ure in ranjenca so že smuknili v rov frajtarja Kopajnika, kjer so ga položili na nosilnico in izginili z njim v zaledje rova. Kalivoda je bil rešen in roj se je globoko oddahnil.

Amun in Holcman sta morala počakati na nočni provijant. Čakala sta vso noč in šele ob jutranji megli so

prišli nosači — toda brez juhe z mesom, brez kave. Samo kruh in sir ter rum so privlekli. Nekje na potu je namreč kolono s provijantom zadela granata. S težkim srcem sta se vračala Amun in Holcman nazaj k roju. Žal jima je bilo predvsem kave. Drugega je bilo dovolj in rum je vsekakor nadomeščal kavo.

Prvi roj je imel res srečo. V prvih dneh ofenzive je sovražnikova artilerija prizadejala četam veliko škode, bile so nevarno decimirane. Nekaj enot je izgubilo več kakor polovico moštva. Tudi bataljon št. 100 je bil zelo prizadet. Pri prvem vodu so storili smrt Zapf, Ebner, Horomada in še nekateri drugi, zmanjkalo pa je rabina Hurka in še nekaterih drugih. Ker je šlo ravno za Hurka, so nekateri mislili, da je utegnil pobegniti k Italijanom, toda bržkone ga je le stolklo v kraško zemljo, kakor Helda. Cigan Maroš in še nekaj drugih je bilo ranjenih. Hergottovemu slugi je razmesarilo nogo. Pri drugih stotnijah je bilo še bolj žalostno. Pri tretji je storil konec skoraj ves vod. Ubilo je tudi četovodjo Žganka. Govorili so tudi, da je ranjen komandant pete stotnije, a nekega kadeta pri drugi stotniji je s tremi vojaki vred vrglo v zrak, da niti njihovih kosti niso našli. Almerjev roj je torej res imel še srečo.

Sovražnik, ki je z velikim zaletom in tveganostjo napadal, ni kljub temu nikamor prišel; le na nekaterih mestih je vtisnil linijo in zasedel nekaj zapuščenih jarkov. Mogoče ni znala italijanska komanda izkoristiti uspehov svoje artilerije. Če bi krepkeje pritisnili, bi gotovo prišli dlje. Tako je bila vtisnjena linija tudi na desno in levo od prvega roja, ki je zdaj čepel zagozden v italijansko linijo.

Iz povelja, ki so ga dobili poslednjo noč, so lahko posneli, da hudih dni še ni konec, da se še hujši morebiti šele pričnó. Treba držati pozicijo za vsako ceno! Rezerv ni na razpolago, kakor hitro pa bodo, jih pošljejo. Sploh pa da bodo v kratkem, mogoče že jutri, izmenjani in poslani na počitek. Ponoči jim je glavni jarek poslal nekaj zabojev municije, ročnih granat in raket... Iz glavnega rova so pričeli še tisto noč kopati jarek proti prvemu roju...

Četrti dan se je roj hotel pošteno naspati. Vojaki so bili najedeni, napiti, zveza z bataljonom je bila upostav-

ljena, kaverna preizkušena, pošteno spal pa še nihče ni, odkar so zapustili skrev na planoti.

Mogoče so že spali kaki dve uri, ko jih je prebudilo preplašeno Holcmanovo klicanje, ki je stal na straži. Godrnjaje so si začeli mencati oči, toda Holcman je nestrpno mahal z rokami ter z vročim glasom ponavljal:

«Ven, hitro ven...»

«Kaj pa je?»

«Napad...!»

Vrglo jih je pokonci. Globoka, nenavadna tihota jih je objela, le nekje daleč je bobnela artilerija. Toda napad ob takem času, pri velikem dnevu? Drug za drugim so se skobacali iz jame. Zunaj jih je sprejel Holcman, ki je sam čepel na dnu jarka in jim dajal znamenja z roko, naj bodo tiho. V oči jim je puhnila rumena svetloba. Prvič, kar so bili na fronti, je z jasnega neba sijalo sonce.

Videl se je kos lepe pokrajine z gorami v ozadju. Toda za te stvari zdaj ni bilo časa. Holcmanova roka je kazala po jarku nizdol. Hej, tam doli, v zapuščenem, napol zasutem jarku, kakih dvajset do trideset korakov niže, je stal šop vojakov s čeladami na glavah. Majhni, drobni ljudje, le eden je bil pravi orjak. Italijani... Njihove postave so čudno odsevale v sončni svetlobi in brezskrbnost, s katero so se ozirali naokrog, je bila skoraj omamljiva. Kaj jih moti, da stoje tako brezskrbno, skoraj razkriti? Na fronti je res vladala trenutna tihota, niti ene same puške ni bilo slišati. Podoba je bila, da se ne morejo načuditi temu, kar vidijo. Vsa slika je bila čudna, neverjetna, naravnost zagonetna. Gotovo so bili prepričani, da hodijo po praznem, mrtvem svetu.

Toda slika se je razblinila kakor goljufiv mehur...

Rezko je počila puška, najprej ena sama, kakor za signal, potem se je vsula salva. Roj je streljal. Prvi rezget je požrl Almerjevo nepotrebno povelje: «Streljati!» V jarku je postalo vroče. Italijani so se zganili, potem je nekaj mrknilo skozi sončno luč, nekaj je zakrililo, tisti orjak, ki je molel iznad drugih, se je zvalil po jarku, nekaj glasov je kriknilo... in slika je že izginila. Vabljiva, varljiva sončna slika...

Po odseku je križem zaregljalo. Roj je še dolgo po nepotrebnem streljal. Naposled je Janoda zagodel:

«Kam pa prskamo?»

Na njegove besede so prenehali streljati. Vse skupaj je trajalo le nekaj minut, vendar se je zdelo, da so streljali celo večnost. Linija je polagoma utihala in sonce je lilo svoje spokojne žarke po pustem svetu, ki ga je oblivala čudno rumena barva.

Spogledali so se, kot bi oči iskale odgovora na nenadno, nemirno vprašanje. Amun in Štefanič, ki sta ležala drug poleg drugega, sta iskala Palirjevih in Demarkovih oči. Oba so bolele rame od butanja puškinih kopit. Nobeden ni bil zadovoljen, vse skupaj se jima je zdelo kakor zle sanje. Oba sta sicer streljala, toda kar tako, nekam v zrak.

V jarku, kjer so prej stali Italijani, je bilo mrtvaško tiho. Nekaj trupel je ležalo križem po zemlji, ostali so se menda rešili. Nekatera trupla so visela čez jarkov rob. Barfuss, ki je prvi vstal, je rekel z zanosom:

«Ti so dobri...»

Počasi so se tudi drugi pobrali s tal. Zdelo se je, da nihče ni vedel, kaj naj počne.

«Napad to ni bil,» je dejal čez čas Popovič s suhim glasom.

Vsi so ga pogledali kakor rablja. Barfuss se je skušal braniti:

«Lahko bi bil, če nas bi bili oni zalotili...»

Imel je seveda tudi prav. Toda Segal, ki se je od trenutka, ko je čutil, da je njihove odrezanosti konec, spet pričel postavljati na noge, je kruto dejal:

«Kolikor jih je padlo, toliko jih je manj!»

Počitek je bil pri vragu, toda tudi zaspanost je nekam izginila. Najprej niso vedeli, kaj naj storijo, ali naj čakajo na nove dogodke, ali pa naj se vrnejo v kaverno. Toda zunaj je bilo zaradi sonca lepše in kljub pozni jeseni je bilo sonce tako toplo, da bi se dalo spati tudi na prostem. Vznemirjali so jih pa Italijani, ki so po praski obležali v jarku nedaleč od njih. Gotovo niso bili vsi mrtvi. To se je dalo soditi tudi po nekem tarnanju, ki je prihajalo od tam; eden pa, ki je ležal preveznjen čez rob, se je pričel celo premikati.

Janoda je predlagal:

«Poglejmo, kaj je?»

Vzbudil je splošno zanimanje.

«Saj res, morda še koga ujamemo,» je menil frajtar.

«In če je kdo le ranjen, ga lahko rešimo,» je nadaljeval Janoda, kot bi frajtarja ne bil slišal.

Frajtar, Segal, Barfuss in še nekateri so ga zabodeno pogledali. Ko pa je Palir z odločnim glasom rekel, da so Italijani tudi ljudje in ranjenec da je ranjenec, je bila opozicija strta. Dohod do Italijanov je bil igrača. Razen nekaj mož straže so se ostali odplazili proti Italijanom.

Našli so prave koline; vsega skupaj je bilo sedem mož prevrženih po jarku. Le trije so bili še živi, toda eden izmed njih je ležal že v zadnjih zdihljajih. Svinčenke so jih takorekoč prerešetale. Med mrtvimi je bil tudi tisti orjak. Obrazi mrličev so bili začudeni, iznenadeni. Torej niso pričakovali smrti. Njihova trupla so bila še topla in kri je še čisto sveža curljala iz številnih ran. Janoda, Amun in Palir so skušali dvigniti prvega ranjenca, mladega, rejenega črnogledca. Komaj so se ga pa dobro dotaknili, je zastokal s presunljivim glasom:

«Mama mia, mama mia...»

Izpustili so ga in onemeli občepeli na tleh.

«Mater kliče,» je dejal Demark, ki je znal italijanski.

Iz lakta mu je tekla kri po kosmati koži, toda očividno to ni bila edina rana, ker se ni mogel držati na nogah. Našli so, da je ranjen tudi na nogah. Demark in Rainer sta vzdramila iz omotice drugega ranjenca. Bil je že bolj prileten mož, ki je imel dve rani v nogi. Ko je poleg sebe zagledal dva Avstrijca, je zaklel:

«Maladetta la guerra!»

«Kaj pravi?» je Rainer vprašal Demarka.

«Vojno preklinja,» je razložil Demark na ves glas.

«Kdo pa jih je silil v vojno — Italijane?»

«In kdo je silil nas?»

Tretji ranjenec je imel prevotljene tudi prsi in ni mogel spraviti razumljive besede iz ust. Njegove ure so bile štete. Mrtvi Italijani so bili zdelani čisto drugače. V naglici so obvezali ranjence — tudi tretjega, nad katerim so vsi obupali. Dva, ki sta bila lažje ranjena, sta kmalu

sedla in se naslonila na steno jarka. Gledala sta pa še vedno zelo mračno in nezaupljivo. Ko jima je Amun pomolil ruma, ni hotel nobeden piti, misleč, da jih hočejo Avstrijci zastrupiti. Demark je vzel čutaro ter vlil vase požirek.

«Vidita, da ni strup!»

Nato sta pila tudi Italijana.

Kljub temu, da so bili na razvalinah lastnih kolin, jih je ob zavesti tega, kar so storili za ranjence, prevzelo toplo, samozadovoljno čustvo, kakor da so se oddolžili za to, kar so zakrivili. Potem se je bilo treba spraviti iz nesrečnega jarka, ki je gotovo visel kot odtrgana perot med obema linijama. Lažje ranjena so s težavo spravili v kaverno, mrliče in tretjega ranjenca pa so pustili tam; zanj ni bilo nevarnosti, da pobegne. Če dočaka večera, dobro, spravili ga bodo o mraku iz jarka, če ga pa najdejo trdega, ga bodo z ostalimi vred zagrebli.

Palir in Štefanič sta zadnja odšla iz jarka kolin.

«Veš kaj, Štefanič», je Palir zaupal svojemu tovarišu, «če bi bili mi vsi, kar nas je bilo, streljali v Lahe, bi gotovo niti eden ne ostal živ...»

Ko se je zmračilo, so odšli Janoda, Barfuss, Amun, Demark in Rainer k Italijanom, da jih zagrebejo. Res, tretjega ranjenca so našli že mrtvega. Moj bog, saj mu nihče ni mogel pomagati. Nekaj jih je stiskalo za grlo in hiteli so na vso moč izvrševati svojo dolžnost. Tako blizu res ni mogoče pustiti nepokopanih mrtvih trupel. Almer jim je še naročil, naj poberejo legitimacije in kar je kake vrednosti. Te stvari da se bodo s posredovanjem rdečega križa poslale v Italijo.

Toda stikanje okrog mrtvih, nabuhlih udov je bilo priskutno. Komaj da so dvema vzeli ure in orjaku listnico z denarjem, prstane pa, ki so se dvema svetili na rokah, so pustili. Če bi jih hoteli sneti, bi morali rezati prste. Kdo bi to delal! — — —

Četrtega dne čakanja na granato, ki bo prvi roj dvignila v zrak, je vrhovna komanda izdala naslednji komunike:

«Italijanska ofenziva na Soči brezuspešna. Razbila se je ob hrabrem zadržanju naših črnovojnih enot. Posebno se je izkazal bataljon št. 100, ki je štiri dni vzdržal v naj-

hujšem ognju in s protinapadom osvojil sektor št. 5 — neko važno točko na hribu svetega Miahela.»

Ta važna točka je bila kaverna, v kateri je roj štiri dni čakal na smrt...

VI.

Ker ni bilo nobenih rezerv na pomoč, je bataljon št. 100 zdržal še naprej, z njim vred pa tudi druge enote tretje infanterijske divizije, ki je prsi svojih vojakov nastavljala novembrski ofenzivi italijanske armade na hribu svetega Mihaela nad Sočo.

Prihodnji dnevi so bili zopet hujši. Razočaran nad neuspehom, je sovražnik odprl nov, še hujši pekel na hrib. Moštvo, zarito v skalnati svet, se je krčilo od dneva do dneva. Le prvi roj je imel zopet srčo. Na jarek s kaverno, od katerega je bila italijanska linija le dvajset korakov oddaljena, kakor so ugotovili tiste dni, sovražnik ni mogel streljati s potrebno silo. Medtem, ko so drugod letele v zrak cele skrevi kosti, mesa in cunj, so pri prvem roju še čakali odločitve.

Šesti dan pa jih je lastna komanda spravila pokonci. V jarku se je meglene noči pojavil četovodja Glažer s tremi možmi in s strojno puško... Bataljonska komanda je uvidela strateško važnost v sovražno linijo zaritega konca jarka ter je tam namestila gnezdišče strojne puške. Kaverna se je pokazala kot izvrstno zavetišče. Od tam je bilo mogoče obvladati cele kose sovražnih jarkov in nekaterim je bilo mogoče šteti rebra prav od boka.

Glažer je prišel s takim nosom, kot bi bil on komandant divizije.

«Spravite vaših sedem češpelj iz kaverne. To je zdaj za nas!»

«Kako!»

Poleg Almerja so stali pred kaverno Štefanič, Palir in Segal.

«Tako! Kaverna je namenjena našemu oddelku. Ali me je tako težko razumeti, frajtar?»

Almer je že cincal, čeprav mu je bilo kaverne zelo žal. Tedaj mu je Segal lokavo skočil na pomoč:

«Almer, ali si dobil kako povelje?»

«Ne, povelja pa nimam!» Almer se je očividno oddahnil. Namesto njega so četovodji odgovorili glasovi treh infanteristov:

«Če naš frajtar nima povelja, nas nihče ne spravi iz kaverne.«

Po teh besedah so vsi trije stopili pred vhod v jamo. Četovodja Glažer je osuplo strmel zdaj v frajtarja, zdaj v vojake pred kaverno, zdaj v svoje tri spremljevalce. Medtem so po jarku ropotale nove postave proti kaverni.

«Kaj pa je?» je vprašal Barfuss. Za njim je bilo videti Amuna, Janodo in potem cel rep drugih.

«Iz kaverne nas hočejo vreči,» je razlagal Segal.

«Kdo?»

«Ti od strojnih pušk!»

«He, he, kdo pa je otel kaverno sovražniku? Ali morda ne prvi roj...?»

Četovodja Glažer je bil ves iz sebe. Kaj takega ni pričakoval niti v sanjah. Doma nekje od Idrije, je bil dobra duša in pri svojem moštvu resnično priljubljen. To mu je pa vendarle šlo čez glavo. Poskušal je z lepim:

«Almer, to vendar ne gre! Dobil sem povelje od bataljonske komande, da naj tu namestim strojnico.»

Almer je ostal trdovraten.

«Jaz nisem dobil nobenega povelja. Kaj naj storim?» Ozrl se je po svojem moštvu, kakor bi iskal zaslombe.

Moštvo je bilo kakor iz kamena.

«Nič ni, mi ne gremo nikamor, dokler nam naš komandant ne zapove!»

Pri tem je tudi ostalo: Glažerju ni ostalo drugega, kakor poslati poslanca nazaj k stotniji, s katero je postojanko vezal zdaj nov, dober rov, ter čakati odločitve. Moštvo prvega roja je že pri sami novici postalo malodušno, čeprav tega ni hotelo priznati, sluteč, da bo igro gotovo izgubilo. Vendar so hoteli braniti svoje pravice do zadnjega.

Med čakanjem nihče ni prijel za delo. Glažer in njegovi tovariši so jih izpraševali, kako je bilo pretekle dni.

«To je treba izkusiti, tega ni mogoče dopovedati!» se je začel v imenu vseh širokoustiti Barfuss. «Sam ogenj, okrog

glave ti žvižga, ti pa niti z očesom ne smeš treniti, da bi ne dal sovražniku prilike...»

«Vražje je moralo biti! Tudi mi smo imeli hudiča!» je godel eden izmed Glažerjeve dvojice, Slovenec, infanterist Skobir.

Naposled se je Glažerjev odposlanec vrnil, toda ne sam; z njim sta bila tudi četovodja Rode in lajtnant Hergott. Almer in njegovi so mislili, da se bo izsula nanje ploha psovk, kakor sta znala Rode in lajtnant. Namesto tega ju je bila gola ljubeznivost. Hergott je prijel Almerja za roko ter mu jo navdušeno stisnil, rekoč:

«Čestitam vam in vašemu moštvu za to, kar ste v teku zadnjih dni storili za domovino. Kaj takega so zmožni le junaki! Domovina vas ne bo pozabila.« Nato je vsem zaporedoma stisnil roke.

Almerjevi niso mogli svojim ušesom verjeti. Ali je res tak hudič, če se med begom zatečeš v varno luknjo, prečepiš nekaj dni, potem se pa pokažeš, ker hočeš rešiti kožo...?

Kljub tej plohi navdušenih besed je roj vendarle izgubil kaverno. Brez potrebe jim je Hergott na široko razlagal, da je postojanka potrebna za višje namene — kaverna in z njo varnost je šla rakom žvižgat. In ne le to: imeti poleg sebe tako gnezdo, je skrajno neprijetno, kajti sovražno topništvo tudi ni na glavo padlo, da bi kar tako pustilo lastnim postojankam pljuvati v rebra.

Toda to je bilo prvemu roju prizanešeno, kajti že prihodnjo noč je bil bataljon izmenjan in nadomeščen s svežimi četami. Kar je od bataljona ostalo, je odšlo tja nekam na planoto v okroglo kraško kadunjo.

«Tu si bomo torej izlizali rane,» je dejal Barfuss, ko se je s svojimi tovariši mašil skozi ozka vrata nizke in dolge barake. Taborišče ni bilo varno pred topovskim ognjem.

Toda moštvo je bilo tako izmučeno, da se ni za nič brigalo. Prvi dan je spalo kot ubito, ravno tako tudi naslednjo noč. Šele drugi dan so živci spet po malem jeli prisluškovati odmevom težkih kalibrov, ki so prihajali iz bližnje planote. Italijani niso točno poznali taborišča ter so šele iskali cilj. Neprijetni so bili šrapneli, ki so prskali nad taboriščem. Pogosto je bezenkalo celo po strehah barak,

kritih z železno pločevino. Tem huje pa je hrumelo zadaj, odkoder so šele prišli, kajti tam je zopet besnel sovražnikov naval.

Zvečer drugega dne je pridrvel v barako prve stotnije frajtar Kopajnik in zavpil:

«Dva moža od vsakega voda!»

Moštvo, ki je bilo vse brez izjeme že na ležiščih in so nekateri že hrlili, se je potuhnilo. Vsak je poznal tako petje —: enkrat en mož od vsakega voda, potem dva, potem že eden od vsakega roja in kdo ve kam. Nihče se ni zglasil prostovoljno. Nato so komandanti vodov določili ljudi. Almer je vprašal Kopajnika:

«Ali tudi prvi roj?»

«Tudi, brez izjeme!»

Prvemu roju so se nategnili obrazi. Tako je s temi stvarmi: zasluge prvega roja so torej hitro začele plahneti Včeraj je še šlo, ko so potrebovali od vsakega roja po enega moža za kopanje latrine. Rode je rekel: «Prvi vod je izvzet!» Danes je že vse en host. Almer se je s kislim obrazom obrnil k svojemu roju.

«Kdo pojde?»

Oči, ki so se uprle vanj, so mu odgovarjale: «Kdo bi bil tako neumen zdaj na noč? Sam odloči, kogar misliš.» In res mu ni preostalo drugega.

«Infanterista Amun in Demark!»

Sam ni vedel, kako je izbral ta dva, toda imeni sta bili izrečeni. Amun in Demark sta se dvignila.

«Kaj bo?» je vprašal Demark.

Kopajnik je nevedno skomignil z ramami. Izbrani pa so kmalu zvedeli, da so kolona, ki bo nosila večerjo 17. polku v prvo linijo.

Kopajnik je svojo kolono odpeljal v noč. Pot je bila neprijetna, ker je šlo čez same kotanje, ki jih je svit fronte le tu pa tam presekaval. Pod nebom so se odbijali sviti žarometov in delali strahotne sence, ki so begale po vsemirju. V neki kadunji je kolona prevzela tovor od kolone mul. Po dolgem čakanju sta Amun in Demark prevzela sod, ki je mogoče držal kakih šestdeset, sedemdeset litrov.

«Pazita na sod! Vidva nosita najdragocenejši provijant,» jima je rekel komandant kolone.

Razpetih, vohajočih nosnic sta zadela tovor na rame. Bil je rum. Sod je počival na dveh drogovih, ki sta jih nosila na ramah. Nekdo, ki je spredaj nosil nekak kotel, je vpil:

«Pazita, da ne zaideta!»

Amun in Demark sta molčala. Iz soda je čedalje močneje dišalo in oba sta hlastno vdihavala omotični duh, ki je od koraka do koraka vzbujal neke čudne, daljne želje. Kolona se je počasi pomikala skozi prve obronke planote proti zapadu. Na skrajnem robu planote so krvaveli obrisi hribov svetega Mihaela in svetega Martina. Tja je šla pot. V zraku je tulil topniški ogenj in obdelaval planoto na več odsekih. Luč raznobarvnih raket, ki je švigala izza obrisov na zapadu, se je zdela silno blizu, toda to je bila goljufija noči.

Hodili so že celo uro. Drogova sta že občutno rezala v rame. Kolona, ki je sprva strnjeno hodila, se je začela trgati in komandanti so jo morali zganjati v vrsto. Planota je postajala vedno bolj sumljivo svetla in nekajkrat je nedaleč od nje puhnil iz nje svetel, košat steber bobneče eksplozije. Bližali so se pravi ognjeni črti.

Dvakrat se je bilo treba potuhniti pred sovražnikovim žarometom. Amun in Demark sta čepela za nizko grobljo, poleg nju je čepel nosač kruha. Rum je zapeljivo dišal in vsem trem so se cedile sline.

«Odprimo!» je predlagal nosač kruha s poželjivim glasom. Šele zdaj so se spoznali: Bil je infanterist Grum.

Preden so se mogli odločiti, je kolona spredaj že spet zaropotala. Dober streljaj dalje so prišli do zapornega ognja sovražne artiljerije, ki ga je bilo treba prekoračiti. Prednji so bežali posamič, zadnji pa še čakali, da pridejo na vrsto. Naposled je prišla vrsta na nosača ruma. Z dolgimi koraki sta se zagnala Amun in Demark skozi ognjeni pas. Imela sta srečo in čez nekaj minut je bil nevarni pas za njima. Potem se je kolona spet strnila v tesnejšo vrsto. Toda tu se je pričela smola: sovražnik je menda nekaj zavohal, ker je kmalu pričel trositi granate za njimi in okrog njih. Od spredaj je prišlo povelje:

«Dvajset korakov distance!»

Povelje je bilo težko izvesti, posamezni nosači so pričeli begati po kotanjasti površini, znoj je curkoma lil po obrazih, a granate so se z vsakim korakom bolj bližale koloni. Amun in Demark sta še komaj sledila vrsti, za seboj pa nista opazila nikogar več. Nenadoma je puhnilo tam spredaj; če ni zadelo ravno v glavo kolone, jo je v sredino. Puhnilo je dvakrat, trikrat, skoraj na eno in isto mesto. Amun in Demark sta se vrgla na tla, kajti po zraku je plesalo kamenje. Čulo se je neko vpitje, toda razločiti ni bilo mogoče, kaj vpijejo.

«Na desno!» je šepnil Demark, ki je nosil sod spredaj.

Visoko v zraku so zaprskali šrapneli, toda izstrelki so štrkali predaleč. Dvignila sta se in se zagnala s sodom proti desni. Svet je kmalu začel padati v neko pohlevno pobočje, po katerem je raslo nizko grmičevje. Kakor bi se zmenila, sta oba hkrati zaustavila korak ter mehanično spustila sod na tla. Tiho sta vlekla na ušesa, kaj se godi tam, odkoder sta se rešila. Niti koraka ni bilo slišati, le od časa do časa je zarjula kaka težka granata, vmes pa so piskali šrapneli.

«Rešila sva se!» je dahnil Demark in se spustil na zemljo poleg soda.

Amun mu je sledil. Oba sta nekaj hipov molčala, premišljujoč, kaj se je zgodilo s kolono. Granata je gotovo zadela v živo. Komaj sta pa prišla v dotik z zemljo, ju je neznosno zažejalo. Tedaj je Demark segel po kamen in odbil pilko vrh soda. Nato je prijel sod, se sklonil z ustnicami k pilki in nagnil. Potem ni bilo slišati drugega, kakor dolgo, poželjivo lokanje.

«Na!» se je Demark naposled oddahnil in se umaknil Amunu. Amun je črepal najmanj tako dolgo, kakor njegov prednik. Potem je zataknil pilko in tovariša sta počivala.

«Koliko pa misliš, da je ura?» je vprašal Demark.

«Polnoči je že,» je odgovoril Amun, strmeč nekaj časa v nebo.

Prostor, kamor sta nehote zašla, je bil kakor majhen otok miru. Neverjetno, najti tak prostor tako blizu prve linije, sredi ognjene črte. Polastila se ju je želja, ostati tu dolgo, do konca vojne, in prisluškovati vretju zemlje in

ozračja. Pila sta še nekajkrat in pijača je delovala blagodejno kakor balzam. Naloga, ki sta jo imela, je splavala nekam nad redke oblačke, ki so plavali po nebu, in ju trenutno ni motila.

Amunu je bilo po godu, da je bil sam z Demarkom. Ta Istrijan je bil izvrsten tovariš, veder in jasen, ki v vojni ni izgubil pameti, kakor mnogi drugi.

«Koga pa imaš doma?» ga je vprašal.

«Mater in tri brate,» mu je vedro odgovoril Demark, ležeč vznak na vlažni zemlji.

«Ali bi se dal ujeti?»

«Bi, če bi moralo biti!» je odgovoril Demark komaj slišno.

«Ali bi pobegnil sam k njim?»

«Tega pa ne, nikdar ne!» Demarkov glas se je odločno dvignil.

Amun je vedel dovolj. Ves čas, kar so bili na italijanski fronti, ga je ta misel zasledovala in mu ni dala pokoja. Njegova odločnost, da pobegne, čim pride nekam na fronto, da si reši glavo, je iz nekega čudnega notranjega nesoglasja kopnela. In h komur koli se je zatekal, vsak ga je puščal praznih rok. Tudi tovariši, s katerimi je delil misli in ki so si želeli na rusko fronto, da bi bili ujeti, niso vedeli tukaj ne kod ne kam... Na besedo, ki jo je imel z Rainerjem , je od daleč še mislil, toda če bi šel, bi rajši s kakim rojakom.

Demark se je nenadoma dvignil in se z obrazom obrnil k Amunu:

«K Italijanom bi ne pobegnil, k Rusom ali Srbom pa! Jaz sem Hrvat! Istrijan!»

«Prav imaš!» je z razdvojenim glasom potrdil Amun in se globoko oddahnil.

Ležala sta nehote predolgo, morebiti že kake pol ure, zato sta se dvignila. Zaužita pijača ju je prijetno razgrevala in sod, ki sta si ga zopet naložila, se jima je zdel neverjetno lahek. Demark je svetoval, naj nadaljujeta pot naravnost proti svetlikajoči se črti raket, trdeč, da pozna svet. Tam za robom da se čisto gotovo sestaneta s kolono. Pol ure hoda je svet ostal, kakršen je bil, mehak in pokrit z nizkim, redkim grmičevjem in s kupi belega

kamenja. Potem se je začel spreminjati v svet, kakršnega so poznali iz jarkov: kotanja za kotanjo in krtina za krtino. Dva, trikrat sta počivala in se napila iz pilke. V sodu je tekočina že občutno pljuskala, toda pijana še nista bila; vsaj občutila nista tega.

Tam, kjer je Demark prerokoval, da se bosta sešla s kolono, sta krenila na levo, toda kmalu bi bila prišla v past; kajti bilo je, kakor da sta prišla v pravi žleb ognja iz pušk. Morala sta kreniti nazaj proti desni. Čez dobro uro hoje kolone še vedno nista našla, pač pa sta bila oba skoraj do kože mokra. Ne le naporna hoja, tudi skrb, kam rineta, jima je gnala kri v glavo. Naposled je Amun predlagal:

«Počivajva in poglejva, kje sva.»

Demark je že odlagal svoja konca drogov na tla. Ozirala sta se na desno in levo, toda vedela sta toliko, kakor prej. Tam spredaj so švigale rakete, pri Podgori, ki je ležala za pobočjem, so delovali žarometi in so regljale strojnice, na planoti za njima je treskala kanonada. Od nekje se je slišalo, kakor da pokajo puške, toda od katere strani, ni bilo mogoče vedeti. Vse je bilo kakor zagonetka.

Čeprav sta počivala, sta se zopet pričela znojiti. Toda ostati nista mogla tu in čakati belega dne. Zato sta se napotila dalje. Obema se je zdelo, da poznata robove tam spredaj. Zato sta kratko malo krenila naravnost proti tem obrisom, sluteč za njimi jarke.

Demark je mahnil z roko:

«Pojdiva! Nekam bova že prišla.»

Medtem je nebo postajalo temnejše in po tleh so rasle begajoče sence frontnega svitanja. Po neskončni hoji sta naposled nenadoma prišla do jarka.

«Zdaj sva dobra!» je rekel Amun, ki je z Demarkom vred postajal malodušen.

Žeja, ki ju je prej malodane minula, se je zdaj spet oglasila. Spet sta se drug za drugim naslanjala k pilki, sluteč, da se bliža trenutek, ko se bosta morala ločiti od soda.

Kmalu sta ugotovila, da je bil skrajni čas najti jarek, kajti že po prvih korakih je pričela nad njunima glavama

sikati svinčena toča. Bila sta torej v strelskih jarkih. Ko pa sta bila trdno prepričana, da zdaj pa zdaj naletita na moštvo 17. polka, ali na nekoga, ki jima bo vsaj znal povedati, kam naj kreneta, je pričela pritiskati jutranja megla s tako naglico, da je mahoma zalila jarek in pokrila vso okolico. Tavala sta deset minut, potem še dvakrat tako dolgo in slednjič nista še vedno nikamor prišla. Zašla sta v pravi labirint jarkov, rovov in prekopov, ki so begali sem in tja. Včasih se jima je zdelo, da sloni temna postava ob steni in da pokajo puške čisto ob njunih glavah. Toda ko sta pogledala natančneje, ko sta tipala za sencami, sta spoznala, da je vse gola utvara. Le nemirne luči utripajočih raket so se dvigale in padale po megli...

Pričeli so ju pomalem spreletavati mravljinci; kri ki je dotlej vroče valovila po žilah, se je spreminjala v hladne curke, po glavah so se pa motale sumljive misli. Noge so se jima zapletale, zdrsavale in se opotekale čez kamenje, da sta vedno pogosteje padala po tleh.

«Prokleti rum!» je klel Demark na ves glas, pobirajoč se s soda, kamor ga je potegnil vznak Amunov nenaden padec.

«Prokleta vojna!» mu je odgovarjal Amun.

Megla je postajala vedno bolj gosta, mokra in hladna, hkrati pa je ogenj okrog njiju popuščal. Zavladala je mrzla tihota, kakor vedno pred težkimi trenutki. Slutila sta, da se bliža nekak konec. Demarka, ki je še vedno nosil spredaj, je potegnilo v globok jarek. Tla so postala zložnejša, tudi rame niso zadevale pri vsakem koraku ob stene. Šla sta hlastno, trdno...

«Buona matina!»

Iz megle, tik pred Demarkovim nosom, je zadonel globok bariton, kakor bi prihajal iz prehlajenega grla. Skozi belo meglo se je videlo nekaj ozkega, sajastega.

Demark je hipoma obstal, izpustil ročaja drogov ter se z vso težo svojega telesa nagnil vznak. Sod, ki mu je zdrknil z rame, je podrl Amuna na dnu jarka. Ropot lesa, pljusk, kletev, nato pa hrupen skok po jarku — to je bilo početje enega samega hipa. Demark je planil čez kobacajočega se Amuna in kakor pošast drvel nazaj. Amuna je

čuden strah vrgel pokonci in v prihodnjem hipu jo je tudi on ucvrl za njim...

Sredi jarka, zalitega z meglo, je ostal le osamljeni alpinec nekega polka iz Pijemonta, ki se ni mogel dovolj načuditi, ko je odkril sod z dišečim rumom...

VII.

Osem dni pozneje je jutranje sonce sijalo po fronti; megla se je pravkar dvignila in svet se je zdel svež in opran. Tudi dolina, kolikor se je videla, je bila čista, na širokem rečišču, ki je v velikem loku prihajalo izza Gorice in se izgubljalo pod bregovi hriba svetega Mihaela, se je svetil vijugast, pohleven pas Soče. Na njenem levem bregu se je potisnjena pod strme obronke sosednih hribov bleščala Gorica, vsa bela in spokojna. Julijske Alpe v ozadju, od vrha do tal pokrite s snegom, so veličastno in mirno strmele proti nebu. Naravnost tja proti zapadu se je videl kos furlanske ravnine, njena rjavkasta ploskev je prehajala v sivomodrikasto peno, ki se je izgubljala v nedogledno obzorje. Čez vso to pokrajino, od vrhov belih gora na severu do penastega obzorja na zapadu in na jugu, je ležala čista, razkošna sončna svetloba, ki se je naglo kopičila in segala vedno više proti modremu nebu. Te podobe ni motil najmanjši odmev niti dih vetriča. Veličastna spokojnost je počivala pod kopreno čudovitih barv. Pekel, ki je tod okrog divjal celih štirinajst dni, je izgorel in njegov plamen se je neviden umaknil pod ožgano površino. Novembrske ofenzive leta petnajstega je bilo konec...

Bataljon št. 100, ki je že štiri dni spet ležal v prvi črti, malo više, kakor prvikrat, da je njegovo levo krilo segalo prav do vrha hriba svetega Mihaela, se je počasi kopal iz svojih brlogov in kotanj. V taborišču jih niso pustili dolgo, komaj tri dni. Tisto noč, ko sta se Amun in Demark vrnila s svoje odisejade, je Italijan vdrl v rove 7. pešpolka. Nista se utegnila dobro vleči, ko je alarm pognal bataljon v ogenj.

Prvi je prišel na dan Palir. Ves zgrbljen in pokrit z ilovico je obstal sredi jarka, kot bi se bil šele zdaj zavedel

tihote, ki je vladala nad hribom. Skušal je pogledati tja v sončno rumenkasto praznino, pa se mu ni takoj posrečilo; oči, vajene dima, plamena in megle, so se upirale. Naposled jih je očistil zemlje in druge nesnage, nakar so se široko razprte zastrmele po pokrajini.

Kakšna čudovita, spremenjena podoba! Tihota, ki je vladala naokrog, je Palirja skoraj vznemirjala. Zato se je hitro sklonil, odgrnil visečo, z ilovico pokrito, luknjasto vrečevino, ki je zastirala ovinek jarka, ter poklical:

«Štefanič! Kako lep dan imamo!»

Preden je Štefanič prilezel iz luknje, je moral Palir še dvakrat ponoviti svoj klic. Naposled se je le prikobalil. Tudi on si je moral čistiti oči, preden je mogel pogledati v svetlobo. In mir, ki ga je objel, mu je stisnil srce, kakor prej Palirju.

Nekaj časa sta nema stala drug poleg drugega, strmeča tja nekam proti modrikastemu obzorju zafurlanskih ravnin. Potem se je Štefanič odločil:

«Pokličiva druge! To vendar ne gre, da bi ob takem vremenu hrlili po brlogih!»

Odkorakala sta okrog ovinka, kjer sta bila Segal in Holcman. Toda teh dveh ni bilo treba buditi, ker sta že stala sredi jarka in gledala zdaj proti Gorici, zdaj pod nebo.

«Ho, ho, ho!» se je hohotal Holcman s širokim, zadovoljnim glasom, kakor bi sedel za mizo v domači gostilni. Ta močni, srčni smeh je pričal, kako mu je v duši.

Spogledali so se s toplimi, iskrenimi očmi; nobene zlobe, nobene pege ni bilo v njih, bili so, kakor bi se na novo rodili in bi šele ta hip začeli spoznavati življenje.

Izza prihodnjega ovinka se je prikazala postava Janode, takoj za njim pa Amuna.

«Ho, ho, ho... Ho, ho, ho...»

Bilo je, kot bi medvedi po dolgem prezimovanju zapuščali svoje brloge. Kmalu sta se pojavila še Rainer in Pekol, od spodnje strani pa Almer in Demark. Rov je bil poln širokih, okornih, rasastih postav, ki so stale v soncu z razkoračenimi nogami in razpetimi rokami kakor otroci, ki nenadoma stopijo pred čudovito, pravljično uganko. Njihovi široki, še do podbradkov zapeti in blatni plašči so jih

delali siromašne, zapuščene, kape so jim čepele kakor pokveke na glavah. Bili so rumenkasti od kraške ilovice, ki se je držala plaščev, rok, brad in kože, ki pa se je pod sončnimi žarki koj pričela trditi in luščiti.

«Ali ste videli...?»

Ni povedal, kaj so videli, toda vsi so čutili, kaj misli. Da misli na sonce, na zrak, na modro nebo, na penasto obzorje, na reko v dolini sredi prodnastega korita in na mesto pod hribi — na noči polne rezgeta, smrtnega piša, na treskanje, ki prihaja iz osrčja zemlje in se bliža, bliža z vsakim novim odmevom...

Tako so tisto jutro stali stotisoči podobnih rasastih, ilovnatih postav po vsej liniji od morja do vrhov sneženih gora in strmeli širokih, iznenadenih oči v veličastno prelest sončnega miru. Proti jutru, ob pojemajočem ognju štirinajstdnevne ofenzive, so ti stotisoči brez dovoljenja in brez povelja obležali izčrpani na zemlji, si zastrli oči z rokavi ohlapnih plaščev in zaspali težko spanje. Ves armadni zbor bi takrat z lahkoto uničila peščica vojakov. Komaj par ur potem pa so jih sončni žarki prebudili in priklicali iz vlažnih krtin.

Toplota je pila iz vlažnih cunj, iz potez njihovih neumitih obrazov. Kmalu je začelo nategovati premrle ude in jih dvigati, da se jim je zdelo, kakor bi rasli. Z blagodejno naslado so se vdajali toplini zraka in neskončnemu miru. Nenadoma jih je prevzela brezskrbnost otroka sredi polj in že so se jim iztegnili hrbti ter so se dvignile glave iznad rovskih nasipov tako mogočno in samoposebi razumljivo, kakor da bi nikdar ne hodili drugače. In koder je še malo poprej rezgetajoči odmev smrti zadušil vsak človeški glas, so se zdaj slišali topli, domači glasovi ter brezskrben, miren smeh. Po jarkih so odmevali počasni koraki zamišljenih popotnikov, katerim se nenadoma nikamor ne mudi...

Še vedno so stali na kupu in se niso mogli nagledati, kar je vstajalo pred njimi. Skozi čisti zrak so jim udarjali na ušesa razni glasovi. Bilo je, kakor da bi se slišalo bezenkanje čebel in čmrljev. Toda to je bil odmev neštetih skupin, ki so stale kot oni in ki so se z njimi vred čudile.

Kdo ve, koliko časa bi bili še stali, ako bi zamišljenosti ne bil prekinil Almerjev glas:

«Kje pa je Popovič?»

Spogledali so se. Da, Popoviča ni bilo med njimi. Gotovo je še spal v svoji krtini. Ves roj se je napotil proti njegovemu skrivališču. Almer je dvignil cunjasti zastor stare plahte, ki je visela čez odprtino v steni vrečic, napolnjenih z zemljo.

«Popovič, na sonce, na sonce!»

Almer je podregal v odprtino s svojim ogromnim, blatnim čevljem. Toda čeprav je zadel Popovičevo mehko telo, se vojak ni ganil. Zato sta se s Holcmanom oba hkrati sklonila in pogledala v luknjo. Čuden sopuh jima je udaril v nos, kakor bi se nekaj parilo. Na dnu luknje, ki je bila prekratka, da bi se mogel človek stegniti v njej, je pod plastjo cunj ležal Popovič. Ko sta ga odkrila, sta zagledala razgret, znojen obraz in dvoje ogljenih oči.

«Kaj pa ti je?» ga je vprašal Almer z vidno preplašenim glasom.

«Vročino imam,» je slabotno odgovoril Popovič.

Že ponoči ga je pričela kuhati vročina in ne meneč se za povelje, je zapustil strelno lino ter se pokopal na dnu luknje pod plast cunj, ki jih je zmetal na sebe. Zadnji čas se je njegovo zdravje vidno slabšalo, jetika, ki jo je nosil v sebi še iz aradskih zaporov, je dosegla nevarno stopnjo. Ko so bili na odmoru, se je javil bolnega, toda bataljonski zdravnik ga je odpravil z nekimi tabletami.

«Ali ne moreš vstati?' ga je izpraševal Almer. «Poskusi vendar!»

S Holcmanom sta ga prijela pod rame in mu skušala pomagati na noge. Ker pa nista čutila v njegovih udih nobene moči, sta ga položila nazaj na ležišče. Popovič je bil resno bolan.

«Spravimo ga nazaj, danes je lep in miren dan,» so predlagali tovariši. Almer se je počohal za tilnikom, potem pa rekel:

«Saj res, najbolje bo!»

Amun in Barfuss sta se prostovoljno priglasila za spremljevalca; Amun zaradi tega, ker je hotel s Popovičem še na samem govoriti. Barfuss pa zaradi tobaka, ki ga je ob tej priložnosti hotel iztakniti kje zadaj.

Popovič je novico, da gre v etapo, sprejel čudno ravnodušno, kakor bi mu bilo prav vseeno. Štefanič ga je hotel tolažiti:

«Poglej, prišel boš v bolnišnico, kjer se boš lahko dolgo in temeljito zdravil. Medtem bo vojne konec. Taka bolezen se ne ozdravi hitro.»

Popovič je molčal, le pogledal ga je z očmi, iz katerih je sijalo, kot bi bil že sklenil račune tega sveta. S pomočjo svojih spremljevalcev je Popovič kmalu nato zapustil jarek prve stotnije. Spremljevalca sta mu nosila stvari. Povsod, koder so hodili, so našli vojake na soncu, ki so počivali.

Pred bataljonskim obvezovališčem so vnovič počivali. Barfuss je zagledal onstran steze dva vojaka, ki sta se najbrže potuhnila tja zaradi ljubega miru. Stopil je k njima zaradi tobaka.

Popovič in Amun sta ostala sama. Amun je takoj pričel:

«Ti greš nazaj, toda mi ostanemo tukaj ...»

Pogledal je tovariša, ker pa ni dobil odgovora, je nadaljeval:

«Ali ima vse to sploh kak smisel? Ko bi ne bil na italijanski fronti, bi že vedel, kaj mi je storiti?»

Tedaj se je Popovič obrnil k njemu; zdelo se je, da pri tem hrešče njegove kosti. Dvoje prodornih oči ga je pogledalo:

«Saj je to vendar vseeno ...»

«Ali misliš? Italija bo te kraje vendar zasedla.»

«Gotovo je vseeno! Na vsaki fronti se bijejo za en edini, skupni cilj: razbiti Avstrijo. Zato je vseeno, kam človek prestopi. Povsod služiš istemu cilju.»

Amuna je tiščalo v grlu. Ta človek še vedno govori, kakor tedaj, ko so se spoznali. Govori še vedno, kot bi Slovencev sploh ne bilo na svetu. Pozna le eno edino stvar — svojo Srbijo. Mogoče ima pa le prav?

Barfuss se je že vrnil in sicer brez tobaka. Nato so odšli. Še mimo dveh, treh ovinkov in že so bili na obvezovališču. Popoviča je prevzel Kafka, sedaj že narednik. Spravili so ga v šotor, kjer bo čakal nočnega transporta. Vse se je zgodilo tako hitro, da so si komaj utegnili stisniti roke.

Spremljevalca sta še nekaj časa oprezala, da bi kje kaj iztaknila, kar se v jarkih potrebuje, nato sta se pa počasi vrnila proti postojankam. Sonce se je nagibalo na popoldne in planota, po kateri sta korakala, je bila prijetno topla.

«Poglej, Barfuss!» je povzel Amun skoraj otožno. «Bilo nas je štirinajst, še pred dvema tednoma, a zdaj nas je le še enajst.»

«Da! Meni se zdi, da je še največ sreče imel Held. On je svoje opravil, nas pa še čaka. Kdo ve, kaj nas še čaka?» Barfuss je bil slabe volje, ker ni mogel nikjer iztakniti tobaka.

V rovu sta našla vse, kakor pred odhodom; tovariši so hodili vzravnani sem in tja ter se glasno menili, kakor bi bili kje v etapi. Vojaška komanda se še ni utegnila znajti, da bi novo, mirno stanje izkoristila z novimi povelji.

Tudi pri Italijanih je bilo podobno. Najprej je Demark nekaj zapazil. Tam za nekimi grobljami, prepletenimi z žičnimi ovirami, je čisto pri tleh nekaj gomezljalo. Potem je isto videl še Holcman, le malo niže. Naposled je lahko vsak videl, kako se v soncu gibljejo včasih do ramen odkrite postave italijanskih vojakov.

Segala so skoraj zasrbeli prsti. Napravil je kretnjo, kakor da bi hotel zgrabiti za puško:

«Tem bi ne bilo napačno kaj zasoliti.»

Toda Demark in Palir sta kot risa skočila nadenj:

«Ali si znorel? Saj vidiš, da nas tudi oni puste v miru! Ali ne smemo niti en sam dan svobodno dihati?»

Segal se je zavedel nameravane neumnosti ter se izgubil po jarku.

Nenadoma je na levi, na temenu hriba zaigrala harmonika. Široko in poskočno. Vmes je zavriskal razposajen glas. Ha, to je bil mehač Leča od četrtega voda. Torej je bil še živ, čeprav so nekateri govorili, da ga je ubila granata. Bilo je, kot bi od nekod zapihal spomladni veter, prijetno, oživljajoče...

Nekje, bogsigavedi kje, je počila puška. Njen odmev, ki je trohnobno puhnil pod nebo, je zbodel vsa srca, kakor strupeno želo. Kri je zastala in sklepi udov so za hip okameneli. Potem je bilo spet vse mirno in tiho kakor prej.

Palir je slekel srajco in začel pobijati uši, dva koraka od njega je isto počel Rainer. Bila sta tako zaverovana v delo, da nista opazila Štefaniča, ki ju je klical izza ovinka.

«Kaj pa je?» je skoraj nejevoljno dejal Palir.

«Pojdita sem in videla bosta.»

Šla sta kar brez srajc, ki sta jih nosila v rokah.

«Tu poglejta!» jima je rekel Štefanič ter pokazal z roko v udrtino vrh nasipa, ki je bila za strelno lino, a se je preveč usedla ter se spremenila v pravo jarkovo okno.

Oba hkrati sta se sklonila in pogledala. Videla sta precejšen kos rjave groblje, prerite s kotanjami in prepletene z redkimi zarjavelimi štrenami bodeče žice. To so bili ostanki španskih jezdecev. Velika, rjava groblja je bila pokrita z mrtvimi vojaki, ki so bili križem nametani po njej. Nekateri so ležali na zobeh, drugi vznak, spet drugi so čepeli nataknjeni na žična rogovila. Iz raztrganih in okrvavljenih cap je bledelo golo, izprano človeško meso. Nekaj zabuhlih obrazov z izbuljenimi očmi je bilo uprtih proti jarku...

Palir in Rainer sta onemela.

«Kako, da tega še nismo opazili...?»

VIII.

Noč, ki je sledila, je bila razmeroma mirna; na hribu svetega Mihaela skoraj ni počila puška, nekaj streljanja je bilo slišati sem od juga, a to je moralo biti daleč. Od časa do časa so padale rakete, žarometi so popolnoma mirovali. Vso noč je bilo slišati le nekaj topovskih strelov, kam so pa izstrelki šli, ni bilo mogoče ugotoviti.

Brezdelje po jarkih se je z mrakom končalo. Polagoma so jele ropotati lopate, potem so donašali vedra apna in posipali z njim tudi prostor pred jarki, kolikor se je dalo. Vojaki so delali z nejevoljo, toliko, da je minil čas.

Menaža je prišla po polnoči. Bila je izdatna; zadaj so imeli še dovolj rezerv, ker niso mogli poprej redno dostavljati hrano.

Zjutraj ob svitu je Barfuss prinesel v rov prvega roja čudno novico. Najprej jo je zaupal Palirju.

«Pri sedmem regimentu, kjer imam znanca, sem izvedel, da je pri zadnjem nočnem spopadu, ko so Italijani prodrli v naše jarke, padel stotnik, ki je imel pri sebi bataljonsko blagajno. Bilo je ravno tukaj nekje.»

Palir se je hotel že nasmehniti, toda Barfussov glas je hitel dalje:

«Ni izključeno, da je bilo ravno tukaj, kjer smo zdaj mi. Nadomestili smo sedme. In pred našim jarkom jih je celo pokopališče. Meni se zdi... Toda zaklinjam te, da nikomur ne črhneš besede, nikomur...»

Od Palirja je Barfuss odšel k Holcmanu ter tudi njemu zaupal skrivnostno novico, od Holcmana k Amunu, a od Amuna k Rainerju. Preden je bil dan, je vedel ves roj, razen frajtarja Almerja in Segala.

Novica naposled ni bila preabotna in kmalu so se vsi zagrizli vanjo. Komaj so čakali, da se zdani. Prva sta stražila Pekol in kakor slučajno Barfuss sam. Od trenutka, ko je popilo meglo z zemeljske površine, je Barfuss visel v steni, kjer si je že prej izkopal poševno luknjo, da je bil zavarovan tudi pred sovražnikovim iznenadenjem. Pregledal in preštel je vse mrliče, kolikor jih je bilo videti. Že koj skraja je njegov pogled obvisel na precej rejenem, v plašč iz boljšega, svetlejšega blaga oblečenem mrliču, ki je ležal precej na samem, kakih dvajset korakov pred jarkom. Zdelo se mu je, da vidi na ovratniku razpetega plašča zlate našive. Zvezd ni mogel razločiti zaradi povezanjene brade. Čim dlje je gledal mrliča, tem bolj je bil prepričan, da ima pred seboj ubitega stotnika. Naposled je poklical Pekola.

«Tisti mahedrač tam, ali ni tisti stotnik?»

Pekol je zijal v ležečega mrliča toda razločiti ni mogel nič drugega, kot nekaj rjavkastega na ovratniku.

«Ali ne vidiš rumenkastega traka, slepuh?» se je jezil Barfuss in zagrizeno trdil, da vidi pod brado kos zlatega našiva.

Potem so iskale stotnika vse straže. Zlatih našivov sicer res ni bilo mogoče razločiti, toda domneva, da bi ta mrlič utegnil biti dozdevni stotnik, je bila vsekakor verjetna. Oficir je bil na vsak način, to se je poznalo po obleki.

Barfuss je čez dan izginil iz jarka in se je proti večeru vrnil z dodatno novico, da je stotnik imel pri sebi stotisoč kron.

«Stotisoč kron, to je denar...»

Kako bi ne bil denar, stotisoč kron? Pekol, Amun, Palir, Demark in Holcman, ki so čepeli na kupu v jarku, so napenjali možgane. Holcman je imel še pomisleke.

«Ali ni denar lastnina vojaške uprave?» je menil z dvomljivim glasom.

Barfussa je skoraj zadavilo. Potem je izkašljal:

«Seveda, vojaške uprave... Denar bo tistega, ki ga bo našel, ki ga bo dobil. Ali misliš, da bo šala, plaziti se ponj tja do sovražne linije, kjer leži? Jaz se že ne bom plazil za drugega, ti pa lahko, če si tako neumen.»

Potem so se posvetovali, kdo se bo splazil do tja. Kakor je bilo sinoči, včeraj in danes, riziko ni bil prevelik. Toda kdo ve, če bo tako tudi ostalo? Vsaj še to noč. Podnevi ni mogoče iz jarka, že zaradi naših ne. Tisti, ki niso obveščeni, bi gotovo mislili, da namerava kdo pobegniti k sovražniku.

«Barfuss naj gre!» je počasi dejal Palir.

»Tako je, mi drugi bomo pa pazili.»

Barfuss se je nekaj praskal za ušesi, nato pa je pristal, rekoč:

«Sicer bi rajši videl, da bi šel kdo drugi, če pa mislite, da sem dober za to, pa pojdem.»

Vso noč so oprezali na priložnost, kdaj bi se Barfuss mogel izmuzniti, vendar brez uspeha. Vedno je kdo ometal po jarku, zdaj Almer, potem Kopajnik ali Rode, nato spet Hergott. Pritiskali so z delom, od nekje so pričeli vlačiti municijo in proti jutru, ko se je pričela vlegati megla, so morali Barfuss, Amun, Demark in Rainer nekam za jarke po bodečo žico. Pri drugem vodu so celo že postavljali nove žične ovire.

Prihodnji dan so si posebno natančno ogledali teren pred jarkom. Ako so nameravali kaj storiti, potem je bila prihodnja noč pač zadnja priložnost, kajti fronta je postajala zopet nemirnejša. Rode je govoril, da bodo pospravili mrliče, potem se bo pa svet pred jarki prepletel z visokimi žičnimi ovirami. Kmalu bo tako, kakor pred ofenzivo.

Njihov odsek je bil miren, vso noč ni padel noben strel. O polnoči pa je začel prskati Janoda. Izprskal je vse naboje. Desno od njega je streljal Rainer, levo je začel streljati Pekol. Vse je šlo v zrak.

Almer je pridirjal po rovu:

«Kaj pa je?»

«Tam spredaj smo nekaj zapazili, tu na desni. Kakor da se je nekaj plazilo proti nam,» je lagal Janoda.

Stvar je bila neprijetna, kajti pravkar je Rode ukazal, naj gre četvorica od prvega roja po španske jezdece.

Toda že je bil tudi Rode tu.

«Kaj pa uganjate?» Njegov obraz je bil tako bled, da je medlel skozi mrak. Mož se je bal.

«Tu na desni so se pravkar plazile temne sence. Še sam sem jih videl. Najbrž polagajo hudiči kake mine!»

Almer je bil res čudovit človek; na take stvari je šel, kakor pes na kost.

«Streljati!» je kratko ukazal Rode in izginil proti svojemu skrivališču.

Italijane je nenadni ogenj vznemiril. Enkrat, dvakrat je prsknilo nazaj, potem so švignile v zrak tri rakete in posvetile teren pred jarkom do zadnje sence. Medtem so pa Italijani tudi zapazili, da strižejo svinčenke visoko po zraku, zato so utihnili.

Prvi roj je pomalem zmanjšal ogenj, le Segal je kakor za stavo sejal skozi lino, toda na srečo je bil na skrajnem desnem krilu in je streljal tja nekam v praznino nad pobočjem.

Almer je spet dirjal od enega konca do drugega.

«Ali ste še kaj opazili?»

«Nič...»

«Vseeno, nihče naj se ne premakne, vsak naj ostane pripravljen, hudiči so hudiči!»

Potem je stekel na levo, kjer je v skrivališču tičal Rode.

Niže proti dolini se je medtem pojavila prva megla, kmalu so se videle neznatne štrene tudi po pobočju in naposled je močna vlaga, ki je pritisnila po jarku, napovedala prihod megle tudi nad jarke bataljona št. 100.

Janoda, ki je stal poleg Barfussa, je šepnil:

«No!»

Barfuss se je zganil. Moral se je torej odločiti. Že prej je vse pripravil, tudi nekaj ročnih granat si je zataknil za pas na hrbtu.

«In če bi se kaj pripetilo, ali mi boste priskočili na pomoč?»

«Kar miren bodi!» mu je zatrjeval Janoda, ki je bil poleg Barfussa najbolj vnet pristaš akcije. Ker je Barfuss še vedno neodločen stal ob steni, se je Janoda sklonil k njemu.

«Sicer je pa vse skupaj igrača. Glej, kakšna megla! Niti plezati ti ne bo treba, nekaj skokov pa si pri njem...»

Barfuss se je odločil in se pognal iz jarka. Prvi hip se mu je zdelo, da je megla zunaj, na nezavarovanem prostoru, mnogo hladnejša, kakor v jarku. Potem so se pojavile neprijetne skomine v hrbtenici in že se mu je zazdelo, da mu polze po čelu vroče potne srage...

Šele ko se je privil k zemlji, se je spet umiril. Megla je pritiskala s tako gostoto, da je videl le to, kar je dosegel z roko. Mrzel mir je vladal nad odsekom, tako mrzel, da se je krčilo src. Pozabil je na svoj prvotni sklep: zagnati se, v nekaj skokih preleteti neznatno razdaljo, pograbiti in skočiti nazaj.

Pričel se je po trebuhu premikati dalje. Šlo je brez težav, ker je poznal vsako ped zemlje. Bil je tako napet, da je čul, kako mu utripa kri po žilah in najmanjši šum, ki ga je povzročil s svojo obleko, se mu je zdel usoden, čeprav ga razen njegovih živcev ni nihče slišal. Za njim so začeli tovariši nekaj prskati. Kako čudno odmevajo streli, če človek leži na trebuhu dva, tri metre pred cevmi lastnih pušk!... Menda se vendar ne bo kdo spozabil in potisnil puškino kopito kvišku... Ne, brez skrbi, dečki vedo kaj delajo! — Plezal je hitreje, opirajoč se z levico ob zemljo, z desnico pa ob puško, ki jo je vlekel poleg sebe. Tu je bilo še lahko, ker so bila tla skoraj brez kamenja. Menda je smer prava? Seveda... tu je tisti plosknati kamen, ki se je tako lepo videl iz jarka.

Kopal je dalje. Nenadoma mu je zastala kri po žilah. Kaj je to?... Tam na levi, skoraj tik pred njim, je štrknila iz zemlje raketa, se razpočila v zraku in pričela padati z

utripajočo lučjo prav nanj. Tr-tr-tr — je delalo po zraku. Luč je bila tako močna, da se je videlo skozi meglene špranje tu in tam prav do tal. Barfuss je zrastel z zemljo v eno samo nepremično snov. Potem je raketa ugasnila in obod je čofnil na zemljo ne daleč od njega. Zaradi te rakete je gotovo izgubil dve, tri minute.

Pot se mu je zdela neznansko dolga in je kar ni hotelo biti konca. Začel se je že bati, da je zgrešil smer. Toda ne, saj je pravkar zagledal razbito špansko rogovilo na levi, kamor je po načrtu moral dospeti. Globoko si je oddahnil. Zdaj je imel že čez polovico poti za seboj. Mir je bil popoln, le sem in tja je prsknilo tam zadaj. Zagnal se je s podvojenimi močmi dalje. Tu je bila kamenita groblja, ki jo je bilo treba obiti, nato se je moral izogniti še kotanji. Nenadoma je njegova levica segla v kepasto, vlažno snov. Hitro jo je umaknil. Po žilah mu je zagomazel mraz... Potem se je urno pomikal dalje. Njegov napeti čut je srebal vsak najmanjši gib. Vendar je bilo vse tiho, le megla, zemlja in kamenje...

Že je dotipal grobljo — grobljo, za ktero je ležal tisti stotnik. Barfuss se je skrčil kakor slep črv. Sto misli mu je švignilo skozi možgane, toda le eno samo so možgani zgrabili za rep... Kaj, ko bi denar zatajil pred tovariši...? Kdo pa mu more kaj, če jim reče: nič nisem našel? Vsak mu bo verjel, mu bo moral verjeti... Črna misel ga je stresla in ga zapustila. Ali se mi blede, se mu je potem zasvitalo in že se je globoko oddahnil.

Megla se je oprijela zemlje s tako silo, da se je njena belkasta snov spremenila v neprodiren črnosivkast plašč, ki je očem vzel poslednji vid. Stotnik je ležal za grobljo, vendar ni mogel Barfuss ničesar razločiti. Tedaj se je odločil in segel za grobljo. Roka je začutila nekaj vlaknastega, nabuhlega. Iztegnil se je še malo naprej, otipal je nekaj okroglega, trdega. Aha, to je glava... Umaknil je roko. Kako naj bi pričel to reč...? Potem se je znova stegnil. Spet je otipal tisto okroglo, trdo stvar... Toda kaj je to? Glava ali kar je že, se premika, se giblje... Z grozo je Barfuss umaknil roko, ne da bi se v tem hipu tudi že zavedel, kako ga je od temena do peta oblil vroč znoj.

Ali ne sliši tudi hrstanja zemlje, premikanja, kakor bi se slinil polž za grobljo? Ali je stotnik morda oživel...?

Barfuss se je zadenski umaknil od groblje, nato se je obrnil, skočil po konci in se v diru zagnal proti domačemu jarku, ne meneč se za morebitno streljanje, za nič na tem svetu... Preskakoval je groblje, kotanje, rogovile. Zdelo se mu je, da sliši za seboj tik za petami korake. Ne vedoč, da je dospel že do domačega jarka, se je s tako silo pognal čez nasuto steno, da je preskočil Amuna in Palirja, ki sta čepela za steno, in se je za njunima hrbtoma zaletel v notranjo steno jarka. Nato se je zgrudil na dno.

Amun in Palir sta prestrašena planila na noge.

«Kaj pa je? Barfuss, ali si ti...?»

Sklonila sta se k njemu. Da, bil je Barfuss, v vsej svoji podobi. Toda kakšen! Čisto mrtev, kakor testo, prava carapa. Morala sta ga držati, da se ni koj spet sesedel na dno jarka.

«Kaj je, povej vendar!» sta silila vanj. Toda Barfuss ni mogel blekniti niti besedice, le hropelo mu je iz ust. Pri tem je ves trepetal.

Pritekli so še drugi, ki jih je privabil nenadni ropot. Janoda je silil v klopčič, ki se je kotalil pred njim v temi.

«Kaj, ali je našel, ali je dobil...?»

V tem trenutku je v jarku tik njih nastal nov ropot. Preden so mogli priti k zavesti, je čez strelni nasip planila v jarek temna postava, potem druga, potem tretja. Na mah jih je bilo v jarku pet. Nastala je prava gneča, toda ne le gneča teles, temveč tudi gneča duha.

«Italijani...»

Amun in Palir, ki sta še vedno držala Barfussa, sta ga izpustila in se skušala umakniti. Nihče ni imel pri rokah puške, ker so bile vse v strelnih linah. Tudi kakega drugega orožja ne. Nastalo je gluho prerivanje, zadaj za postavami so se začuli koraki in neko ropotanje. Tam so bili Demark, Segal, Rainer.

Toda preden se je prvi roj utegnil znajti, se je iz gmote temnih postav zaslišal glas v slabi nemščini.

«Ne streljati, dezerterji, ne streljati!»

Iz megle so se zarisale nekakšne rogovile — ubežniki so moleli roke v zrak.

Tesnoba je takoj popustila in napravila prostor zadregi. Niti ujetniki niti prvi roj, ki se je zbral okrog njih, se niso ganili, ne vedoč, kaj naj počno. Nato je presekal zadrego hripav glas, smeh, jok in kletev obenem:

«O ti hudič ti...!»

Bil je Barfuss, ki se je znašel. Zasvitalo se mu je v glavi in polastil se ga je obup. Najbrž se je v megli srečal z dezerterji, ki so od druge strani lezli po prostoru. Ko jo je odkuril nazaj, so jo Italijani pocedili za njim...

Kot bi njegove misli uganili, so se zasmejali še drugi.

«Ho, ho, ho...» je šlo po jarku. Mahoma se jim je vse skupaj zazdelo tragično in smešno obenem — tista stvar z blagajno, ki so jo vzeli tako resno, vsi načrti, vse priprave... Potem Barfuss, ta ubogi Barfuss! Zdaj imajo v svoji sredi pet prepadenih ujetnikov...

Od zadaj je prišel Almer. Prvi hip je bil tudi sam iznenaden, potem so obkolili ubežnike. Demark se je oglasil italijanski. Izpraševanje je bilo kratko, pobegnili so, ker so siti vojne, siti vsega tega, kar so doživeli zadnjih štirinajst dni.

Lisasta jutranja svetloba je začela lesti v jarke. Že je bilo mogoče razločiti obraze ubežnikov; bili so bledi in prepadeni, iz tolstih lic so gledale proseče, življenja žejne oči.

Almer jih je hotel sam odvesti na komando.

«Marš!» je zapovedal in se postavil ubežnikom na čelo.

Demark, ki je zaradi znanja jezika moral biti zraven, je vrgel na ramo puško, za njim Pekol. Italijani so drug za drugim odropotali za Almerjem. Ko je šel zadnji mimo Barfussa, je ta skočil za njim in ga v zaletu sunil z nogo v zadnjico, da je vojak zastokal in padel po jarku.

«Na, tu imaš, ti prekleta figa ti!»

Bridka in razočarana Barfussova kletev je odjeknila po vsem jarku.

IX.

Zatišje je še vedno trajalo. Čez dan ni padel skoraj noben strel, ponoči je tu pa tam prsknila kaka puška, tu pa tam je počil tudi kak top, enkrat na laški, enkrat na

avstrijski strani, toda vse nekako mrtvo, prigodno. Zdelo se je, da vse počiva, da si na obeh straneh ližejo dobljene rane.

Tudi vreme je bilo še vedno lepo; sonce je sijalo nenavadno toplo in vabilo prebivalce skrevi in lukenj na zrak. Iz italijanskih rovov, mestoma oddaljenih le po petnajst, dvajset korakov, se je slišalo govorjenje, večkrat pa tudi vesel, veder smeh. V rovu pred prvim rojem je moral biti neki veseljak, kajti pogosto je tam razposajeno žvižgalo, a včasih je mogočen, sit glas zapel:

«Eviva l' amore...»

Ob lepih sončnih urah se je zgodilo, da je ta ali oni kakor zamaknjen stal in dolgo strmel v dolino Soče, polno sonca. Nekoč sta, ne da bi vedela drug za drugega, strmela tja Amun in Barfuss. Zadnji se je prvi predramil iz zamaknjenosti; ko se je okrenil in zagledal Amuna, je rekel z zamišljenim glasom:

«Ali si že kdaj gledal na gozd z višine, od zgoraj. Na primer, ako bi bilo tu spodaj pod nama vse temnozeleno, sam črn gozd, kamor bi seglo oko...?»

Amun mu je odgovoril s sanjavimi očmi...

Prvi roj je dobil nalogo, da pobere mrliče pred rovom in jih spravi v kotanjo, v kateri je težak italijanski kaliber napravil prostora za dvajset oseb. Megla, ki se je že zvečer vlegla, jim je lajšala delo.

Najbližji mrliči so bili že pobrani in so ležali na dnu kotanje; tudi dozdevni stotnik z blagajno je bil že tam. Trupla so bila nabuhla, ohlapna in so že močno zaudarjala. Povelje se je glasilo, da je treba vsem pobrati legitimacije in vrednosti. To je bil opravek; celo Barfuss, ki je zdaj lahko preiskal dozdevnega stotnika, se ga je komaj dotaknil. Denarja ni bilo pri mrtvem oficirju, rjava torba, ki se je opazila iz rova, je vsebovala neke brezpomembne stvari.

Jama je bila že skoraj polna, toda še vedno niso bili pobrani vsi mrliči.

«Ali bi še iskali?» je vprašal Janoda tovariše, ki so v krogu stali okrog jame.

«Kakih deset bi jih še našli,» je menil Pekol.

Po kratkem molku je dejal Štefanič:

«Ah kaj, naj jih poberejo Italijani!»

Po odseku je bilo tiho, le tam pri sosednem roju je bilo slišati neko mrmranje. Malo dalje na desno je odurno ropotalo železo v noč; tam so menda Italijani opravljali isti posel.

Potem so se oglasile lopate in krampiči; zemlja, ki jo je nasula granata ob eksploziji, se je zdaj naglo nižala in izginjala v kotanjo. Skozi temo je odmevalo z mokrotnim, prilepljivim odmevom. Nekdo, menda Pekol, je vrgel v jamo težak kamen, da je čofnilo kakor v testo. Trije, štirje glasovi so vzrojili:

«Ne meči vendar kamnov nanje!»

Dokler niso pokrili kotanje s plastjo zemlje, niso vrgli nobenega kamna vanjo. Šele potem, ko so imeli občutek, da kamen ne more nobenega mrtvaka več zadeti, so začeli grob zasipati tudi s kamenjem.

Komaj so bili gotovi, je prišla tudi menaža. Šele zdaj so začutili, kako so se jim želodci napolnili z odvratnostjo. Navzlic temu so jedli, samo jed so se bali prijemati z rokami. Naposled so dobili še kavo in rum. Pijače je bilo toliko, da niso vedeli kam z njo. Srečo so imeli Janoda, Barfuss, Demark in Palir, ki so pobrali mrličem nekaj čutaric, ki so jih zdaj napolnili s kavo in z rumom.

Dva dni pozneje je prišla v rov brigadna inšpekcija, neki generalmajor s celim repom oficirjev.

Lajtnant Hergott se je zgodaj zjutraj postavil v rov prvega roja in čakal do večera na inšpekcijo. Ker se tudi četovodja Rode ni odmaknil od prvega roja, je bila v rovu skoraj gneča. Ker sta bila oba od sile prijazna, se je vojakom zdelo, da nimajo njihovi komandanti mirne vesti.

Inšpekcija pa je odkrila čisto popolnoma drugačno ozadje. Proti večeru se je pojavil v rovu močan, rdeč komandant druge infanterijske brigade, polkovnik Votura; spremljala sta ga major Kuretič in poveljnik stotnije.

Nadporočnik Kobe je takoj ob vhodu v rov stopil pred polkovnika ter mu rekel:

«Gospod komandant, tukaj je prvi roj prvega voda prve stotnije bataljona št. 100.»

Brigadni komandant je dvignil glavo.

«A tukaj je ta famozni prvi roj!»

Njegov obraz se je razširil in poznalo se mu je, da je navdušen.

«Lajtnant Hergott, komandant prvega voda!» je predstavljal nadporočnik Kobe in rinil lajtnanta v ospredje.

Polkovnik mu je vzpodbudno stisnil roko.

«Četovodja Rode, namestnik poveljnika prvega voda.» je predstavljal Kobe dalje.

Spet vzpodbuden stisk roke ter vzpodbujajoče besede.

Od zadaj so porinili pred brigadirja frajtarja Almerja.

«Frajtar Almer, komandant prvega roja, gospod brigadir!»

Brigadir je povzdignil glas:

«Frajtar Almer, komandant tega hrabrega roja! Štejem si v pravo čast, poznati komandanta tako hrabrega moštva, kakor je vaš roj. Čestitam vam, čestitam!»

Votura je z obema rokama stresal Almerjevo, od strahu in iznenadenja mrzlo desnico. Nato se je obrnil po rovu. Dva koraka stran je pri strelni lini v očividni zadregi čepel Holcman.

«No, kako je, vojak?»

«Dobro, gospod brigadir!» je odgovoril Holcman, ne da bi si pri tem sploh kaj mislil.

Brigadir se je razveselil in obrnjen k častnikom je dejal:

«Vidite, to je vojak!»

Potem je inšpekcija odropotala dalje po rovu.

Komaj so koraki utihnili, je roj že staknil glave; Almer je bil tako ganjen, da je še vedno stal na prejšnjem mestu.

Palir je takoj planil na Holcmana.

«Zakaj si mu rekel, da ti je dobro? Zakaj mu nisi povedal resnice? Jaz bi mu jo že!»

Palir je seveda lagal, kajti tudi on, kakor vsak drugi, bi bil storil isto, kar je storil Holcman.

«Ali ste videli, kakšno zadnjico je imel?» se je rogal Barfuss. «Vse naše skupaj nimajo toliko masti.»

Almer si je naposled le opomogel.

«To je komandant!» je rekel in vzpodbudno pogledal po svojem moštvu. Namesto, da bi mu kdo pritrdil, je Janoda zlobno pripomnil:

«Ali ste jih videli, naše kalibre, kako so se nastavili? Rode, Hergott? Kot bi nekaj vohali...»

«Meni se zdi, da vohajo medalje...?» je skrivnostno menil Štefanič.

Kmalu se je pokazalo, da je imel prav.

Ko se je drugo jutro razpršila megla, so opazili, da so Italijani res pospravili mrliče, ki so jih bili oni pustili. Tako je bil teren med obema linijama takorekoč očiščen. Le tam pri koncu, kjer je bilo največ starih žičnih ovir, je po rogovilah viselo še nekaj cunj. Vendar so bile to gotovo le še same prazne, prerešetane skorje, brez drobovja, ki so ga brezštevilne svinčenke že davno kakor krvavo vetrovo seme razpršile po ozračju. Ti prevrtani obodi se bodo itak sami od sebe porušili...

To je bil obenem tudi zadnji dan nedogovorjenega premirja.

Popoldne je bilo posebno lepo, sončno in prijetno. Ozračje bilo svečano in nad jarki je ležala neka praznična nost. Pokrajina pod hribom svetega Mihaela in okrog njega je bila polna sonca in miru.

Ta čas je bil kakor nalašč za pretegovanje in iskanje uši. Celo Segal je slekel srajco in sedel v zatišju svojega ovinka, ves črn in porasel. Na straži sta bila Pekol in Rainer, oba brezskrbna, kakor bi bila sto kilometrov za fronto. Rainer se je zgrbil na kup in spal, medtem ko se je Pekol naslonil s hrbtom na peščene vrečice, iz katerih je bila zgrajena njegova opazovalnica, ter se zastrmel nekam tja, kjer se je plavkasto nebo stikalo z vrhovi sneženih triglavskih gora. Mir, ki je ležal nad jarki, je tu pa tam prijetno motil kak akord oddaljene godbe — Leča je tam zgoraj spet raztegoval svoje mehove, nekako sanjavo, kot bi dremal zraven.

Potem je nekje med jarki zapelo: penk. Kratko, brez odmeva, kakor bi piknilo iz peska.

Demark, ki je pravkar oblekel srajco, je stikal po žepih za tobakom, toda kakor koli jih je obračal, ni mogel ničesar iztakniti.

«Pekol, ti imaš gotovo še kakega smetja,» je dejal še med stikanjem, ne da bi se ozrl na tovariša, sedečega dva koraka stran v opazovalnici.

Ker ni dobil odgovora, ga je spet poklical:

«Pekol, ali imaš kaj smetja?»

Okrenil je glavo, toda že v prihodnjem hipu ga je vrglo pokonci.

«Pekol, kaj ti je...?»

Pekol je sedel na svojem, malo vzvišenem sedežu, in še vedno gledal tja proti daljnim goram; toda po levem licu mu je polzel curek črne krvi, ki se mu je stekal že za vrat in je kapal po ilovnati bluzi...

Pekol se tudi zdaj ni premaknil, ampak ostal neobčuten, držeč roke v naročju in opirajoč se z nogami v steno peščenih vrečic. V lini poleg njega je ležala puška.

Demarkov krik je odjeknil po rovu, izza ovinka sta skočila Štefanič in Barfuss.

«Kaj pa je?»

«Ne vem!» je prepadeno jeknil Demark.

Pekol je bil mrtev, topel, a mrtev. Neviden projektil ga je zadel v levo sence ter tam izvrtal brazgotinasto luknjico, iz katere je počasi tekla črna kri. Kdo ve, odkod je prifrčala smrt? Ali je bilo kakšno izgubljeno frčalo, ali pa je bilo to delo tistega topega, suhega: penk? Umrl je, kakor je bil...

Vsi so se zbrali okrog njega, ne vedoč, kaj bi. Polastila se jih je velika potrtost. Sredi takega velikega miru napravi nekje nad zemljo: penk in tovariševo srce preneha biti; nekoga, ki je bil doslej sredi njih, ni več... Ko bi se to zgodilo med rezgetanjem kanonade in košnjo svinčenk, bi bilo drugače. Smrt sredi tihote pa vzbuja toliko slutenj.

In razen tega — Pekol je bil tovariš, ki so ga imeli vsi radi. Prišel je kakor pankrt med vaške otroke, tuj, iz nekega drugega sveta, a je postal njihov, morda najbolj njihov. Zato jih je njegova nenadna smrt zaskelela. Nekateri so se spomnili obiska njegove matere. Pekol je bil človek, ki svojega srca ni odkrival drugim, a vsem je bilo znano, kako velika ljubezen do stare, borne matere gori v njem. Vedeli so tudi, da gori sredi te široke, vse objemajoče ljubezni še druga tiha, strahopetna in sramežljiva ljubezen, o

kateri ni nikoli govoril. Zdaj je zanj vsega konec; vsega je konec tudi za njegovo staro mater. Štefaniču, ki je bil na postaji pri materinem odhodu, se je zdelo, da sliši njene začudene, a obenem obtožujoče besede:

«Oh, ti moj sin ti, kaj so napravili iz tebe...!»

Vsako premišljevanje je bilo odveč — Pekola ni bilo več. Treba je bilo misliti na to, da ga spravijo iz jarka. Seveda ga ne bodo pokopali kar tukaj, temveč ga bodo spravili tja, kjer pokopava saniteta.

Almer je sporočil nesrečo komandi in kmalu so prišli saniteti z nosili ponj ter ga odnesli.

Demark in Štefanič sta bila določena za spremstvo in da poleg Almerja prisostvujeta pokopu. To malo ceremonije je zahteval tudi Hergott, trdeč, da je bil Pekol junak. S tem se je približal tudi tem, ki so ga sovražili, a to so bili razen frajtarja Almerja in Segala bolj ali manj vsi.

V naglici so tovariši pregledali njegov nahrbtnik, ki je bil strpan v luknjo pod skalo. Tam ni bilo nič posebnega, le na dnu so našli pločevinasto škatljico. Ko so jo odprli, so v njej našli v cunje zavito rdeče jajce. To je bila pisanka od Lence, katero mu je o veliki noči prinesla mati...

Vse je presunilo. Pisanka je bila cela, nepoškodovana. Pekol jo je nosil s seboj celih osem mesecev. Štefanič jo je pred očmi vseh dolgo držal na dlani;njih oči se niso mogle nagledati te rdeče, sveže barve.

Potem so se spogledali. Čez nekaj časa je rekel Štefanič:

«Pisanko bom shranil. Kdor bo prvi odšel v etapo, jo bo dobil, da jo pošlje njegovim nazaj.»

«Prav tako!»

«In če se medtem meni kaj zgodi, naj prevzame to skrb kdo izmed vas.»

«Na vsak način, Pekol je to zaslužil.»

Pozno ponoči sta se Demark in Štefanič vrnila od pokopa. Nihče ni vprašal, kako je bilo in tudi onadva nista govorila o tem. Segal, ki je od vseh bil videti najmanj prizadet in se je tudi najmanj zanimal, je dejal:

«Tako! Zdaj smo izgubili že štiri: najprej Helda, potem Kalivodo, potem Popoviča in zdaj tega. Kdo ve, kateri je zdaj na vrsti.»

Toda še nekaj je bilo treba urediti: pisati bi bilo treba Pekolovi materi. To je bila naloga ožjih Pekolovih tovarišev, Slovencev.

«Kdo bo pisal?» so drug drugega izpraševale oči.

«Ti piši, ker imaš že pisanko,» je rekel Amun.

«Ne, piši ti! Tebi gredo take stvari bolje od rok,» se je branil ta.

«Meni je težko pisati o tem,» je priznal Amun.

«Piši: Vaš sin je tega in tega dne padel in konec,» je z grobim glasom svetoval Palir, odbijajoč s tem že vnaprej vsak poskus, da bi njemu naprtili težko nalogo.

«No, pa piši ti, če se ti zdi tako lahko,» se je Amun skoraj obregnil vanj.

Zdaj je Palir molčal kot kotanja za jarkom, ki so jo zasuli prejšnje jutro. Čez čas se je pa le oglasil:

«Veste kaj, najbolje je, da ji zdaj nič ne pišemo. Pekolovo smrt ji bo itak sporočila vojaška oblast in to je dovolj. Mi ji pišemo pozneje, ko bo že vse malo pozabljeno in kadar bomo kje v etapi. Takrat ji napišemo lepo pismo.»

Vsi so se oddahnili in molče odobrili Palirjev predlog...

XI.

Napočili so dnevi, o katerih je feldmaršal von Hötzendorf poročal: «Na soški fronti vlada mir.» Imel je toliko prav, da ni bilo večjih napadov. Toda brez manjših prask ni prešel niti en sam dan. Včasih se je sovražnik lotil kakega odseka, kakega gnezdišča strojnih pušk in ga skušal spraviti v zrak s pomočjo artilerije, min in ročnih granat. Včasih se je baterija zagrizla v baterijo in potem sta tekmovali, katera bo prej uničila drugo. Po jarkih niso vojaki umirali na kupe, kakor o velikih ofenzivah, ali umirali so neprestano, vsak dan, vsako uro, vsako minuto...

Tudi prvi roj, o katerem je po bataljonu šel glas, da ima posebno srečo, je doživljal izgubo za izgubo. Kmalu za Pekolom je padel Holcman. Padel je zaradi brezvestnosti stotnijske komande. Gradili so kaverno za stotnijsko komando, pa jih je nadporočnik Kobe nagnal o belem dnevu v skladišče po material. Zapeljal ga je najbrž trenutni mir, ki je

vladal po odseku. Ko je sovražnik zagledal kolono nosačev, jo je pričel obsipati s šrapneli. Tako je padel Holcman.

Kmalu nato je prijelo Segala. Nekega večera so ga našli napol mrtvega v skrevi, odkoder ga je hotel Almer spraviti na delo. Bil je ves črn in v nekaj urah je neverjetno shujšal, okrog njega se je pa širil neznanski smrad. Očividno je šlo že pod njega. Take stvari so bile večkrat nevarne. Ko so ga s težavo spravili na sanitetno postajo, so ugotovili grižo.

Naposled pa je bataljon le dočakal izmeno.

«Torej vendarle...»

Tako so govorili pri vseh stotnijah. Popoldne so dobili povelje, da se morajo pripraviti na odhod, ker bodo ponoči izmenjani za daljši čas.

Izmena je dospela proti polnoči. Menda Madžari ali kaj. Šlo je kakor po navadi: vojak se je nemo odluščil iz kota, kjer ni bilo prej opaziti živega bitja, na njegovo mesto je stopila nova, temna postava, polna negotovosti, pričakujoča razlag, pojasnil, navodil... Toda prejšnji vojak izgine v temo, na mestu je ostal novi; koraki njegovega prednika so se že izgubili, kakor da bi utonili tik za njim...

Prvi roj je zadnji odštorkljal iz jarka. Kmalu so bili v odvodnem jarku. Svit fronte je postajal vedno slabotnejši. Ta noč je bila tudi izjemoma mirna. Nebo je bilo jasno in polno zvezd, ki so kakor drobne oči gledale na pusto kraško zemljo. Po zraku se je sem in tja izgubila kaka svinčenka, toda puška, ki je počila, se je zdela daleč, kakor bi kdo streljal v kleti.

Pot se je nagnila navzdol po razdrapani zemlji. Svet naokrog je bil neznan in neprijazen. Potem so prišli do nekih jam. Ob poti so tleli iz teme ogorki cigaret. Ko so pogledali natančneje, so videli, da sedijo tam dolge vrste vojakov. Kmalu so se iz teh vrst oglasila razna vprašanja. Neznanci so gotovo šli v prve linije in so bili radovedni, kako daleč je še do tja, kako je tam. Kakor se je godilo njim, ko so odhajali v ognjeno črto — tudi oni niso dobili zadovoljivega odgovora. Vsak naj sam izkusi, pa bo vedel, kako je. Malo dalje gredo mimo nekih rogovil, menda je kaka polomljena baterija ali kaj.

Pod nogami so zabobnela trša, bolj gladka tla. Bili so na veliki cesti. Zdaj so se šele zavedeli, kako so zdelani in izčrpani. Nato so srečavali kolone voz, konj, avtomobilov. Vse je drvelo tja, odkoder so se oni vračali.

Nenadoma je stopila iz teme neznana postava in se jim pridružila.

«Dober večer, fantje!»

Aha, Erdkönig, narednik Erdkönig!

«Dober večer!»

Vsem je bilo nekako prijetno pri srcih, da jih je počakal.

«Fantje, ali veste, da je nocoj božična noč...?»

Barake, kamor so jih spravili, so stale za topovsko linijo in so bili torej po dolgem času spet na varnem. Redkih Capronijev ni bilo treba preresno jemati.

Že istega dne popoldne so jim razdelili božična darila. Zavoje, poslane iz vseh krajev države, uspeh velike ženske akcije, katere namen je bil, iznenaditi frontno moštvo z majhnimi darovi. Vsebovali so čokolado, kake kekse in druge sladkarije, potem cigarete in tobak, sem in tja tudi kak kos perila. Nekaterim zavojem so bili pridejani tudi naslovi darovalk:

Demark je v svojem našel listič te-le vsebine:

«Nepoznani junak! Kadar boš odpiral ta skromni paket, se spomni rok, ki so ta neznatni dar zavijale. Maria Stummel, Hirt, Spodnja Avstrija.»

V zavoju, ki ga je odprl Janoda, je bil list, popisan v madžarščini. Četovodja Rode se je v neki bolnišnici na Madžarskem naučil nekaj madžarščine, zato je stvar prevedel. Pisano je bilo:

«Moj izvoljenec počiva v Karpatih, zatorej sprejmi ti ta mali spomin. Antonija Kerteš, Budapest, Nagy utca 5.»

V Amunovem paketu je bil listek z napisom: «Naženite Laha do Rima.» Podpisa ni bilo nobenega.

Rainerju je neznana darovalka pisala:

«Upam, da mi boste pisali. Stara sem devet in dvajset let in še neoddana. Imam samostojen poklic. Berta Hanzman, Salzburg.»

Almer je našel listč, na katerem je bilo v češčini napisano: «Na zdar, sokolovi!» Palirjev zavoj ni imel posebnega lističa, le na čokoladni papir je bilo napisano z okorno pisavo: «Pussi!»

Kopajnikov zavojček je vseboval listič z napisom:

«Osli, kako dolgo se boste še dali imeti za norce.» Podpisa seveda ni bilo nobenega. Kopajnik se je tako razburil, da je treščil listič s paketom vred po tleh.

Navzlic vsemu so bili darovi dobrodošli. Zvečer so med moštvo razdelili še vino; vsak ga je dobil polno čutaro. Kljub temu, da so spali prav za prav le dober dopoldan, je utrujenost nekam izginila in na spanje je malokdo mislil. Vojaki so iskali prijateljev in znancev.

Zdaj so si spet gledali iz oči v oči. Veliko jih je sicer manjkalo, tudi Slovencev. Revhuna, Piskra, Jaznika, Mlakarja in drugih ni bilo več. Ti so ostali za vedno tam na robu. Pekola je bilo posebno škoda, to je bil fant, ki ga je vse rado imelo. Tudi četovodje Žganka je bilo škoda; mari bi bil padel Rode. Potem pa drugi, Held, Ebner, Zapf, Hromada in toliko, toliko drugih.

V baraki se je prikazal frajtar Suhajda, ves rumen in zelen, menda od plinov ali česa. Prišel je iskat svoje Ukrajince.

«Suhajda, Suhajda!» je vpilo vse vprek. Bil je tako prisrčno smešen in ljubek.

Nekdo ga je prijel za rame in zaplesal z njim po hodniku. Vsem se je zdelo prav, da jo je tudi Suhajda odnesel.

Potem je Leča raztegnil mehove, nekaj raztrganih akordov je zadonelo po baraki. Potem je ubral melodijo:

«Delaj, delaj, dekle pušeljc, za to rajžo žalostno...»

Vendar ni šlo. Godba ni hotela užgati, bili so še preutrujeni, preraztreseni in preotročji za take stvari. Videli so se, bili so skupaj in to je bilo zadosti. Zdaj je bilo treba še počivati, še spati, mnogo in močno spati. Potem se bo videlo, kaj bo... Na trdih deskah se je tudi na sam božič prijetno ležalo...

Nekega jutra je moral nastopiti ves bataljon na travniku. Vreme je bilo mračno, deževno in puščoba je vladala okrog taborišča; pusta, vremenu podobna so bila tudi vojaška srca. Nihče ni vedel, kaj bo, toda sodeč po sitnarjenju šaržev pred nastopom, ki so se brigali celo za to, da bi na plašču ne manjkal kak gumb, je bilo pričakovati nekaj posebnega.

Ves bataljon! Pogled na to, kar je bilo zbrano tisto jutro za taboriščem, je bil žalosten. Na fronto je pred dvema mesecema odšlo pet polnoštevilnih stotnij, gotovo nad tisoč mož, sedaj pa je stalo tu — kaj? Dve stotniji bi napravil iz vsega, a še ti bi ne bili, kakor treba. Ko so vojaki videli to sliko, so se jim skrčila srca. Nepremični, tihi so obstali, kot bi zagledali svoj lastni grob...

Major Kuretič se je že zadrl:

«Bataljon, habt acht!»

Zdelo se je, da se je ob besedi ‚bataljon' tudi njegov glas tresel.

Nekje na levi se je zabliskala rdeča barva. Sam divizijonar? Da, komandant 3. infanterijske divizije z Doberdoba. Nekaj Habtachtov še in divizijonar je že korakal mimo prve stotnije. Ko je obhodil vse, se je postavil sredi četverokota in spregovoril:

«Soldati bataljona št. 100. Prestali ste prvo preizkušnjo in prestali ste jo dobro, kakor junaki. To je vse. Poklonimo se onim, ki se niso več vrnili.»

Habtacht in molk. Vojake je spreletelo neprijetno, tvegajoče čustvo, ki je žgoče sililo iz grl. Toda zdaj ni bilo časa misliti na to.

Divizijonar se je spet pojavil sredi četverokota, poleg njega pa major Kuretič, ki je imel v rokah bel papir.

«Nadporočnik Kobe, izstopite!'

Nadporočnik Kobe se je ločil od krila prve stotnije, stopil nekaj korakov od nje in se postavil sredi praznega prostora.

«Lajnant Hergott!» je bral Kuretič dalje.

Hergott je sledil Kobetu. Med moštvom je nekaj zašumelo, nekateri so se zganili, polni pričakovanja...

«Lajtnant Domin!»

«Četovodja Rode!»

«Frajtar Kopajnik!»

«Frajtar Almer, prvi roj, prvi vod, prva stotnija!»

Almer, ki je že ves trepetal, je moral napeti vse sile, da se je otresel togosti in se priključil izbrani četi pred četverokotom.

«Infanterist Pekol, isti roj! — Padel!» je dostavil major.

«Infanterist Demark, isti roj!»

«Infanterist Štefanič, isti roj!»

«Infanterist Amun, isti roj!»

«Infanterist Barfuss, isti roj!»

«Infanterist Janoda, isti roj!»

«Infanterist Rainer, isti roj!»

«Infanterist Palir, isti roj!»

«Infanterist Segal — v bolnišnici!»

«Infanterist Popovič — v bolnišnici!»

«Infanterist Held — padel!»

«Infanterist Holcman — padel!»

«Infanterist Kalivoda — v bolnišnici!»

Major Kuretič je še dolgo klical imena: bili so na vrsti še nekateri oficirji, med šarži je bil tudi korporal Smuk, a med vojaki Talerhofovec Žinko in še precej drugih. Toda samo od prvega voda prve stotnije je bil poklican kar ves roj.

Major Kuretič je končal in divizijonar se je v spremstvu svojega adjutanta, ki je nosil pločevinasto škatljo, približal vrsti poklicanih. Zdaj je že vse vedelo, da bodo delili odlikovanja.

Pri častnikih se je v divizijonarjevih rokah po večini svetlikalo zlato. Lajtnant Hergott je dobil križ. Potem so prišli na vrsto šarži. Četovodja Rode je dobil veliko srebrno, frajtar Kopajnik pa malo srebrno kolajno. Na navzoče je delovalo to kakor mrzel tuš. Čemu neki ta dva? Toda divizijonar je stal že pred Almerjem:

«Korporal Almer — veliko srebrno kolajno za hrabrost pred sovražnikom...»

Infanterist Demark, malo srebrno kolajno za izkazano hrabrost pred sovražnikom.»

«Infanterist Pekol, malo srebrno kolajno za izkazano hrabrost pred sovražnikom — se pošlje njegovi materi!»

Ves prvi roj je razen Almerja prejel bronaste hrabrostne svetinje za iste zasluge.

Potem je bataljon pred odlikovanci še defiliral. Amun, Štefanič, Palir, Demark so stali kakor kipi in skoraj nekako osramočeni, ko so korakali mimo njih Poznik, Petrika in drugi, katerih mišljenje jim je bilo bolj ali manj znano. Ti, ki so se vedno rogali vsemu, ki so bili vsemu moštvu znani kot nekaki, vsaj tihi puntarji — stoje zdaj odlikovani pred njimi. To je bilo tem neprijetneje, ker je vsak zase vedel, kako je brez hotenih zaslug prišel do tega odlikovanja.

Tisti večer je Štefaniča in Amuna gnala čudna tesnoba iz barake v noč, v samoto, čeprav je bilo zunaj hladno. Gosta tema je ležala nad taboriščem in nebo, kolikor se je videlo, se je zdelo silno daleč. Kdove kolikokrat sta že premerila ozki prostor za temno barako.

«Praviš torej, da bi bilo najpametneje pobrati šila in kopita tja na ono stran...» je Štefanič skoraj šepetaje dejal Amunu. Njegov glas je bil dvomljiv, negotov.

«Kakor kaže, da! Ne iz ljubezni, iz solidarnosti do Italije, temveč zategadelj, da bi se človek o pravem času izmotal iz te štrene. Kajti nekoč se bo zgodilo, da tebe ali mene ne bo več nazaj z Doberdoba. Jaz na to že dolgo mislim. Ali naj crknem za Avstrijo...?»

Amun je govoril vroče, prepričevalno in njegov obraz se je tovariševega skoraj dotikal. Pri tem ni več mislil na svoječasni dogovor z Rainerjem. Zadnje čase je ta postal nekako zaprt, kakor da bi se otepal ožjih prijateljev. In Amun bi to rajši storil s Štefaničem kakor s komur koli drugim.

«Toda postati izdajalec...» je še dalje dvomil Štefanič. Kakor da bi se zavedel, je hitro dodal. «Seveda, saj ni tako! Če bomo čakali prekrižanih rok, bomo dočakali smrt. Nekaj je treba napraviti...»

«Tako je!» je hlastno zagrabil Amun. «Če hočemo narodu kdaj kaj koristiti, moramo ostati živi Dva to reč lažje izpeljeva kakor en sam...»

«Dobro Amun — tu je moja roka! Toda tiho, tiho, da nihče ne bo slutil...»

«Seveda tiho, tiho...!»

Njuni roki sta se krepko stisnili. Zvečer tistega dne, ko sta prejela odlikovanje za hrabrost, sta se dogovorila, da bosta ob prvi priložnosti pobegnila...

XII.

Bataljon je moral zapustiti barako; preselili so ga v neko vasico nekaj kilometrov zadaj, ležečo v dolinskem kotu, ki sta ga od treh strani objemala dva iztegnjena kraška jezika in kjer so moštvo namestili kar po hišah.

Prej so bataljon še reorganizirali, to se pravi, njegove ostanke so zmetali skupaj in iz petih stotnij napravili dve. Vojaki so o njih trdili, da sta za seme. Preosnova je spremenila tudi lice prve stotnije; od ostankov drugih stotnij so ji dodelili nove ljudi. Tako so prišli k prvemu vodu Dervodel, mehač Leča, Grum, Poznik in še nekateri drugi. Za Lečo so se vsi pulili, ker je njegov hahatajoči instrument prinašal s seboj vedrost in pozabe težke sedanjosti. K prvemu vodu je bil prideljen tudi korporal Smuk. Vod je zdaj štel četovodjo in kar tri korporale. Podobno je bilo tudi pri drugih vodih in šaržev je bilo torej dovolj.

Na vasi je čas zelo hitro potekal. Če bi ne bilo četovodje Rodeta in podobnih, bi bilo življenje še lepše. Bilo je manj vojaško in manj vojno, fronta je bila tako daleč, da se je njen sij še komaj videl nad obronkom, ki je molel za vasjo v dolino. Tudi vrvež se ni popolnoma dotikal vasi, ker je bila glavna cesta daleč stran od nje.

Že prvi večer, se je pri prvem roju sprožil pogovor o ženskah. V vasici je bilo mogoče kakih dvajset žensk, če so prišteli tudi šolarke, ki so tukaj pri trinajstih, štirinajstih letih hodile z močno razvitimi prsmi okrog. Stanovali so v majhnem skednju nad hlevom, ki niti pred vetrom ni bil zavarovan, toda stanovali so kljub temu prijetno. Le Janoda, ki je trdil, da ima revmatizem, si je postlal v zidanem svinjaku pri tleh.

Barfuss je bil tisti, ki je načel razgovor.

«No, vi Slovenci, vam bo šla zdaj pšenica v klasje pri babah, kaj?» je dejal skoraj razdraženo.

«Zakaj?» se je Štefanič naredil neumnega.

«Zato, ker znate jezik! Ko bi ga jaz znal...»

Potem je šlo tako ob vsaki priložnosti.

Že v hiši je bila taka zapeljivost; gospodinji je bilo okrog trideset let in čeprav je bila zelo zgarana ter je imela kopo otrok, je bila vendarle postavna. Njihovim izstradanim soldaškim očem se je vsaj zdela taka; posebno kadar je koga pogledala s svojimi črnimi očmi, je kar zašumelo po hrbtu. Njen mož je bil seveda v vojni bog ve kje. Kadar je šla čez dvorišče, je Janoda mežikal onim na skedenj. Vendar je bil ženin obraz vedno tako zaskrbljen, tako zatopljen v nekaj, česar nihče ni mogel doumeti, da je pogled nanjo vsakemu misel že v kali zadušil.

Potem je prinesel Rainer od nekod neverjetno novico: Ženske niso tukaj kar tako, kakor bi si kdo mislil. Neko dekle je nekemu Madžaru, nekemu naredniku ali kaj, ki jo je stalno zalezoval ter jo naposled hotel posiliti — kar kratko malo odrezala rep.

«In veste, da se dekletu ni nič zgodilo!» je z zadoščenjem zatrjeval Rainer.

«Fronta je preblizu,» je menil Demark «in ženske imajo preveč skrbi; delo, otroci, vojaška nadlega, misel na to, da bo mogoče že jutri treba povezati culo in jo pobrati odtod. Vse to vpliva...»

«In potem — naša dekleta tudi niso kar tako!» je ponosno dodal Štefanič.

Slovencem je bilo prijetno slišati kaj takega o svojih rojakinjah.

Zvečer, med mrakom, je bilo najbolj sitno. Takrat so ženske po navadi stale med hišnimi vrati in govorile čez cesto. Vojaki so hodili med hišami, toda ženske se niti zmenile niso zanje. Kako tudi! Vsak dan, odkar je izbruhnila vojna, ista slika, čete, prenočevalci, čete in čete.

V vasici je bila tudi gostilna. Prvi roj je zvedel, da sta tam dve dekleti in da se okrog njiju smukajo šarži. Zlasti četovodja Rode da je tam kuhan in pečen. Prvi roj je prešinila ena sama misel: temu tiču moramo to preprečiti. Vsi so pogledali Štefaniča, ki je bil lep dečko kodrastih las.

Še tisti večer so razen Amuna, ki je imel službo, in razen Janode, ki se je nekje potepal, sedeli vsi v krčmi.

Rodeta so že našli tam v družbi Kopajnika, Glaženja in še nekaj drugih šaržev.

Vino je bilo neznansko kislo, kakor bi raslo kje na gornjem Štajerskem. Dekleta so bila res tu. In kakšna dekleta! Kdo bi si mislil! Ni čuda, če bi kdo postal mehak. Črne oči, črne lase in zagorela koža.

Stregli sta obe in še njun oče. Toda največ sta se smukali okrog šaržev. Rode je bil naravnost nesramen in si jih je upal loviti za roke. Kadar je katera ostala pri vojakih, jo je takoj poklical z domačim, sladkim glasom:

«Alo, gospodična, novo mero in vi jo morate prinesti!»

Kopajnik, ki bi nikdar ne spregovoril slovenski in je večina mislila, da je sploh Nemec, se je mahoma spomnil svojega materinega jezika in se je z njim sladkal okrog deklin.

Vojaki so komaj utegnili dobro spregovoriti z dekleti. Nekaj časa so še pili kiselico, potem so se dvignili slabe volje. V veži jih je srečal oče.

«Vi ste Slovenci, Slovence imamo radi!» je skušal biti prijazen.

«Veste kaj, oče,» ga je prekinil Štefanič s krutim glasom, »ali niso vaše hčerke kurbe?»

Starec se je zasmejal in zastrmel, ne da bi mogel takoj odgovoriti.

Vojaki so mrzli stali okrog njega. Iz sobe se je glasil smeh.

Starec je prišel k sebi.

«Ne, ne, naša dekleta niso taka! Toda prijazni moramo biti, kaj si hočemo. Drugače bi ne mogli živeti.»

Njegov glas je bil hripav, njegov obraz pa v odsevu ognja, ki je gorel na ognjišču, bled in potrt. Vojakom se je zdelo, da se je v starčevih očeh zabliskala solza. Štefaniču je postalo skoraj žal trdega očitka, zato je rekel malo mehkeje:

«Bolje je, če se dekleta pazijo pred temi prijatelji.»

Gospodar je pogledal proti gostilniškim vratom.

«Težki časi so danes, težki.»

«Da težki, težki.»

Počasnih, zamišljenih korakov so odšli proti skednju. Komaj si toliko zadaj, da te granate ne dosežejo, pa se že kaže življenje s svojim pravim obrazom.

«Mi smo zopet nič — kaj?» je zamrmral Demark.

Zaradi težkega vtisa, ki so ga dobili, tisti večer dolgo niso mogli zaspati. Drugi dan je hodil frajtar Kopajnik kakor petelin po kupu gnoja, očividno vesel sinočnjega večera.

Štefanič je že dva večera prišel zelo pozno domov. To se je dogajalo tudi drugim. Sem in tja je kdo prisedel zvečer k družini na ognjišče in pokramljal, kakor je vedel in znal. Včasih se je kje dobila tudi žlica mleka ali polente. Toda ko Štefaniča tudi tretji večer še posebno dolgo ni bilo spat, je morala stvar na dan. Vsi so nepremični ležali, ko je Štefanič naposled prilezel po lestvi in se neopaženo skušal prihuliti na svoje mesto.

Tedaj se je oglasil Amun:

«Kako je bilo, Štefanič?»

Štefanič se je zdrznil.

«Kaj naj bi bilo?» je odgovoril hitro. Toda glasu se je poznalo, da je iznenaden. Kot bi ga kdo zalotil pri skrivnem opravku.

«Ne delaj se neumnega! Zakaj pa skrivaš?» je nadaljeval Amun izpod odeje z očitajočim glasom.

Tudi drugi so se pričeli obračati.

«Katera pa je...?» ga je naravnost vprašal Demark.

Poznali so že vse ženske v vasi.

«Saj ti nihče ne zavida!» je prigovarjal Palir.

«Nobena! Kakšne neumnosti!» Štefaničevemu glasu se je poznalo, da ni odkritosrčen.

Kmalu se je izvedelo, kam zahaja Štefanič. To je bila hiša ob cesti, ki je vodila proti enemu izmed obronkov, majhna, štirioglata in visoka, kakor so bile vse v vasi. Kamenito dvorišče je z ene strani obdajal že breg. Gospodarskega poslopja skoraj ni bilo videti, a kmetija je to vendar bila. V tej hiši je bila mlada, mogoče petindvajsetletna žena, tiha, bleda, a lepa stvar. Okrog nje je bilo dvoje majhnih otrok, njen mož je bil v Galiciji pri 97tih.

Vsak večer je bil tam. Žena je kuhala večerjo, otroka sta sedela v enem kotu velikega ognjišča, v drugem pa

postarna mati, ki je ves čas nema sedela ob črnem zidu, nastavljajoč noge k ognju. Njena usta so mirovala, toda njene svetle oči so bile tembolj pazljive. Spremljala je vsak gibljaj mlade žene, njene sinahe, da, vsak gibljaj njenih drobnih, hitrih rok in vsak pogled njenih oči. Sem in tja je Štefanič spregovoril kako besedo, ki je dobila kratek, suh odgovor mlade žene. Tako je minila ura. Potem je bila večerja skuhana: polenta in mleko. Ko je starka zagledala pred seboj rumen kos koruzne prepečenke, se je prvič oglasila:

«E-e-e!» Nato je spet molčala, dokler ni vsega pospravila. Nato je spet rekla: «E-e-e!»

Štefanič je tudi dobil svoj kos polente. Čeprav ni nato čakal in ga je ob pogledu na družinico skoraj obšel sram, je vendar jedel z veliko slastjo. Za te grižljaje je sem in tja opravil kako malenkost; zdaj je naklal drva, drugič je izkidal gnoj iz hleva na dvorišče, tretjič je našel kaj drugega.

Po večerji je žena spravila otroka spat ter se spet vrnila v kuhinjo. Starka je ostala kakor prirasla k zidu.

Štefaniča je grelo in oči ni mogel odtrgati od blede, tihe žene. Zdelo se mu je, da je tudi ona razburjena in da se njene oči včasih kradoma zapičijo vanj. Mogoče se mu je le zdelo tako, ker si je tako želel. Potem sta včasih kaj govorila. Veliko kaj ni bilo. Žena je pravila, da mož že dva meseca ni pisal in da je morebiti že ujet v Rusiji, če... Pri tem so se ji na bledem obrazu zapisale zaskrbljene poteze.

«Ni treba takoj hudo misliti!» jo je tolažil Štefanič. «Mogoče ne more pisati. Zakopani so kdovekje v Galiciji. In koliko pošte se izgubi. Še celo iz soške fronte odhaja pošta neredno, ko so razmere vendar drugačne, kakor v Galiciji.»

To mu je šlo lahko od srca. Govoril je, dokler ni postal njen obraz spet čudovito miren in čudovito lep. Včasih je sedla blizu njega na rob ognjišča, sklenila roke na privzdignjenih nedrih in se zamislila. Tedaj se mu je zdelo, da prihaja od nje čudna, vonjajoča krvna toplota. Polotevala se ga je omotičnost. V svitu pojemajočega ognja je bila še bolj očarljiva. Včasih se je okrenila in pobrskala

z železom po žerjavici, nato se je stisnila še bolj na kup, da so se njene grudi dotikale rok, počivajočih na skrčenih nogah. Nekoč se je dotaknil njene roke, da ga je ožgala njena vročina. Naglo jih je umaknil, kakor bi imel slabo vest, toda ona ni umaknila svojih... Seveda, tudi take žene nimajo lahko na svetu. Otroci so, skrbi so, mož je daleč proč, kri pa vseeno valovi po žilah in draži...

Potem je starka spet zaknesala: «E-e-e!»

Tako je mineval večer za večerom. Štefanič je zamišljen prihajal iz hiše in ostajal tak tudi čez dan. Tovariši so si mislili vse kaj drugega in so se muzali. Nekajkrat je odšel tja, odločen, da jo pričaka, da jo vsaj stisne kje v kakem kotu in si umiri kri, toda zvečer je bilo spet kakor prej. Vedno je posegel vmes tisti kratki, suhi: «E-e-e!» in vse skupaj pokvaril. Vendar so bili dnevi zanj srečnejši kakor za druge, polni neke sladke, upa polne razburjenosti, ob kateri je čas hitro mineval.

Barfuss je nekje zvedel, da so v trgu, ki je videti tam na polju, neke ženske, ki se človeka usmilijo, toda imeti je treba vsaj kruha, če že ne drugih živil. Tren je hodil tja kakor k darovanju. Tri večere niso govorili drugega, kakor o tem in večina se je pridušala, da bo drugi dan odšla tja, pa naj bo, kar hoče. Toda ostalo je le pri besedah.

Nenadoma je bil bataljon pomnožen. Nekega mrzlotnega jutra je na cesti pred hišo, v kateri je bila nastanjena bataljonska komanda, stalo novodošlo vojaštvo, približno kaki dve stotniji.

«Prirastek!» je šlo po vasi od skupine do skupine.

Vojaki so se zbirali okrog novincev. Kje so neki nabrali to družbo: Sami tuji obrazi, slabotni ljudje, nekaj še pravih otrok, a nekateri so imeli že sive lase. Kateri narodnosti le pripadajo? Videti jim je bilo, da so zbiti od vožnje. Gotovo prihajajo naravnost iz zaledja.

Toda Janoda je že vpil:

«Ho, Ježek, kaj pa ti?»

Našel je starega znanca.

Tudi Štefanič se je zganil:

«Meglič, ali si ti?» Da, tam na koncu je stal Meglič v svoji pravi podobi.

Med novinci je bil tudi Kapun, tisti, ki je spomladi zaradi sifilide ostal zadaj.

«Ha, ha!» so se smejali njegovi znanci.

Kmalu so odkrili cel kup znancev in Janoda se je takoj lotil Almerja, naj spravi Jegliča in Ježka k prvemu roju. Oba da sta vojaka, ki kaj veljata. Almer je napravil kisel obraz, ker bi bil rajši imel kake svoje rojake, toda naposled je le ustregel. Poleg Jegliča in Ježka sta prišla k prvemu roju še dva Nemca, stari Zugmeister in mladi Orter ter Bosanec Davtovič.

S tem je bil bataljon spet popoln ter je štel štiri polnoštevilne stotnije. To je pomenilo, da ga bodo skoraj poslali nazaj na fronto. Bil je tudi že čas, kajti šest tednov je že trajal njegov oddih. Vendar so minili še dobri trije tedni, preden se je nekega dne zvedelo, da drugi dan zapustijo vas.

Tedaj je v deželo prihajala že pomlad. Sonce je že februarja imelo tako moč, da je pričelo pokati brstje breskev, češenj in drugega sadja ter grmičevja. Med rjavimi, pohojenimi polji je poganjala trava. Prebivalci so tavali po vrtovih, poljih in vinogradih. Toda vsa južna narava s toplimi vetrovi in s soncem vred ni mogla dati pokrajini prave pomladanske podobe; vse preveč je bilo vmes rjave barve, izvoženih, nenavadnih cest, nekih doslej nepoznanih kolobarjev, ki so kvarili prihod nežne, južne pomladi. Toda bila je tu, vznemirljiva, mlada in sveža, vsako uro močnejša in vsak dan mogočnejša...

Štefanič je zadnjikrat sedel na ognjišču. Otroci so že legli spat in tudi starke ni bilo več v kotu. Ko je o mraku vstopil, se je dvignila, se obregnila po svoji navadi in izginila. To je bil pravi čudež, ker je bil prepričan, da starka straži svojo sinaho, da gleda po kuhinji z očmi svojega sina, ki je bog ve kje.

«Jutri gremo!» je tiho dejal Štefanič.

«Škoda,» je zamišljeno odvrnila mlada kmetica.

Oba sta molčala, kakor bi ju nekaj tiščalo. On je bil trdno odločen, da mora nocoj poskusiti, pa naj se zgodi, kar se hoče. Misel na njenega moža, ki v svoji osamelosti morda želi k svoji ženi in ki ga je vse dotlej motila ter se postavljala med njega in med mlado ženo, je nocoj

surovo pokopal pod valovi čustev, ki so plali po njegovi krvi.

Njena duša je bila en sam trepet rahlih, sladkih slutenj, ki so se prerivale iz globine, kjer je še stiskal strah, in vedno močneje zajemale vso njeno hrepenečo bit. Vojakova bližina jo je vznemirjala. Že nekaj tednov sedi večer za večerom na ognjišču ter govori malo in nič takega, česar bi kdo ne smel slišati. Nikoli ni mislila kaj takega, pač pa je zadnji čas ob njegovi prisotnosti močneje, poželjiveje mislila na moža, odtrganega od njene postelje. Sčasoma se je pa navadila nedoločenih, obzirnih vojakovih oči, ki so včasih utripale kakor osamele zvezde na nebu.

«Mi gremo in prišli bodo drugi.» je nadaljeval Štefanič v zadregi.

Mlada kmetica ni poslušala njegovih besed, pač pa njegov rahli, nalezljivi glas. Ta hip je v svoji roki začutila vojakovo. Hkrati se je primaknil čisto k nji.

«Mislil sem...» ji je rekel tihi soldat.

«Jaz tudi...» mu je odgovorila ona.

Vendar se nobeden ni ganil.

V jedru samih čustev, sredi misli, ki so oba navdajale, je ležalo nekaj neznanega, težkega, preprečujočega. Ako bi jo bil Štefanič takrat objel, bi bila žena mogoče njegova. Namesto tega jo je pobaral:

«Kaj si mislila...?»

«Mislila sem, kako je vojna huda stvar... Dalje sem mislila, ali se vse izplača. Bog ve, kako bo že jutri? In pojutrišnjem... Potem bi nama obema mogoče ne bilo prav...»

Ko bi ji bil on rekel, da je ravno narobe, da se ne izplača misliti na to, kaj bo jutri, temveč da je zaradi vojne edino pametno misliti, kaj je ugodno danes in za kar bo jutri morda že prepozno, bi mu bila gotovo položila roko okrog tilnika, kajti kljub temu, da je bila zadelana do vratu, je čutil, da ji telo drgeče. Njeno telo se mu je zazdelo še drobnejše, kakor je bilo.

«Ali se izplača...?»

Njen glas je zdaj resnično vpraševal. Ob tem zvoku se je Štefanič nehote spomnil njenega moža, a hkrati tudi

njenih otrok, njunih drobnih ročic, segajočih k materi. V tem hipu ga je spreletelo mrzlo čustvo in žena, pri kateri je grel svojo kri, se mu je zasmilila. Mogoče se res ne izplača? Mogoče bo kdaj pozneje spomin na to uro grd. Lahko pa bo tudi lep. Videl je, da se mu ne vda rada, da se še boji.

Ognjišče se je še komaj svitalo; v žerjavici je pričelo oglje cviliti tenko in zoprno.

«Kdaj pa greš?» se je obrnila žena k njemu, kot bi se oddahnila po težkih sanjah.

«Jutri.»

«Pridi še zjutraj sem.»

«Bom!» Tudi on je govoril lažje, prosteje kakor malo prej. Pljuskanje čustev se je polegalo.

Štefanič se je dvignil in jo še vedno držal za roko. Sedaj bi jo lahko pritisnil k sebi in jo poljubil. Toda zdelo se mu je tako lepše, močneje. Potem ji je dejal:

«Vidiš, to je zato, ker je vojna...»

Stopil je v noč vigrednih sap. Trenutki, ki jih je pravkar preživel, so bili tako težki, tako izčrpljivi, da ga je bolelo v možganih. Mahoma ni več sam sebe poznal. Potem se mu je zahotelo, da bi se vrnil, toda to je bila le bežna misel. Prihodnji trenutek je že s trdim korakom stopil na cesto. Čim je začutil pod nogami trdo zemljo, mu je bilo lažje.

«Ah kaj, prav sem storil.» si je govoril, kakor bi se opravičeval.

Navzlic pozni uri so bili njegovi tovariši še vsi budni. Tudi oni so izkoristili poslednjo noč za postajanje po vasi. Bili so več kot dva meseca v vasi in tu in tam je bil za koga kak kotiček toplejši, kakor za drugega. Palir in Amun sta bila v gostilni, kjer sta popila liter vina, in se vrnila dobre volje.

Čim je Štefanič splezal po lestvici, so ga tovariši že imeli.

«Nista mogla narazen, kaj?»

«Da, spomladi se rado sprime...»

Štefaniču so bile take opazke neprijetne, naravnost žaljive. Ni mogel dovoliti, da bi naprej kvantali, zato je dejal odločno:

«Če hočete, vam nekaj povem!»

«Pa povej!»

«Veste, da bi jo lahko imel, a je nisem hotel...»

In potem jim je pripovedoval do pičice natanko, kako je bilo. Ko je končal, se je Palir prvi zasmejal:

«Ah, prismoda!»

Tovariševo pripovedovanje jih je naravnost razjezilo. Amun mu je očital:

«Ali ne veš, da boš morebiti že jutri v ognjeni črti? Kaj se pravi to...?»

«Kakšna rahločutnost!» Kapunu se je skoraj za malo zdelo, kar je bil slišal. Toda Štefanič ga je nahrulil:

«Tebe bi tudi sifilis ne zadržal, kaj!»

Kapun je umolknil.

Tudi Demark ni mogel odobriti, kar je ravnokar čul.

«Da ti po pravici povem, še meni je žal zaradi tebe. Taka priložnost in taka ženska. Mogoče bi bilo zadnjikrat... Praviš, da se ne bi izplačalo; jaz pa pravim da bi se!»

«Ne, ne, tako ne mislim.» se je branil Štefanič. «Zaradi ženske same in zaradi mene samega bi se že izplačalo, toda tu je bilo še nekaj drugega po sredi... Saj vendar nismo živina! Zakaj bi si kazili to, kar lahko dolgo ostane lepo. Ali ni njen mož tudi tak ubog hudič, kot smo mi? — Ne — jaz sem zadovoljen, da je bilo tako...»

XIII.

Korporal Almer je že nekaj časa čepel v Palirjevi strelni lini in streljal v redkih presledkih. Fronta je bila precej mirna. Bataljon je bil v jami med višino svetega Martina in hribom svetega Mihaela.

Palir je stal kakor na iglah, toda korporala ni bilo mogoče odtrgati od strelne line. Čepel je tam kakor ukopan in strastno nadaljeval svoje delo. Kljub temu, da ni bilo prevroče, mu je zadaj po napetem tilniku polzel znoj.

«P-n-k!» je spet počilo.

«M-ha! — To je četrti!» se je oddahnil Almer. »Ali vidiš, kako se je zvalil po jarku? Osem strelov in štirje zadetki. Viš, Palir, kaj se to pravi...?»

Malo prej je bil Almer prišel po jarku, kjer je nadziral svoje moštvo. Pri tem je vsepovsod vtikal svoj nos. Vtaknil ga je tudi v vsako strelno lino. K Palirjevi pa je kar prirastel. Ugotovil je, da se skozi to lino vidi naravnost v laški strelski jarek, ki se je vlekel poševno proti hribu svetega Mihaela.

Sovražnega jarka je bilo videti kvečjemu dva, tri korake.

Almer je kmalu poudaril svoj prvi «M-ha». Prvi Italijan, ki je šel mimo prelihe, se je zrnil v jarek, zadet od boka. Čez nekaj časa je spet prsknilo iz Almerjeve puške, toda tokrat brez oddiha. Šele tretjemu poku je spet sledil korporalov odobravajoči: «M-ha!» Ustrelil je osemkrat in zvrnil v jarek štiri Italijane. To ni bilo pri Almerju nič čudnega, ker je bil znan kot eden najboljših strelcev pri stotniji.

Potem je korporal zaman čakal na nove žrtve. Italijane so štirje zaporedni mrliči ali vsaj ranjenci na enem in istem mestu iztreznili. Sprva se niso utegnili spoznati, od katere strani prihajajo streli, vendar nevarnega mesta nekaj časa ni nihče prestopil.

Almer je še vedno čakal. Medtem se je po jarku že raznesla novica o njegovem uspehu. Na lice mesta so prišli četovodja Rode, Barfuss in še nekaj drugih radovednežev, ki so izza Almerjevih ram škiljili v sovražni jarek. Almerja se je polastila prava strast. Tako bi človek lepo sedel skrit za varno lino in bi v presledkih pritiskal na petelina ter repetiral nove naboje, tam, sto metrov pred teboj bi se pa sovražnik drug za drugim postavljal na nos. Na ta način bi jih na uro likvidiral recimo petnajst, na dan tristošestdeset, na teden... To bi se izplačalo in naposled bi bilo te vojne tudi konec...

Vendar se Almer še ni vdal. Rode je že rekel:

«Zaman čakamo, zavohali so.»

Almer pa je ostal trden. In imel je prav: čez kake pol ure se je v jarkovi prelihi spet prikazala postava italijanskega vojaka. To pot je moral biti neki švedrač, ker se je

primajal kakor motovilo. Toda že po prvem koraku se je naslonil na steno, kot bi se stoje sklonil h kaki lini.

Almer ga je takoj vzel na muho in pritisnil. Švedralo se niti zmenilo ni za strel. Pritisnil je še enkrat, še dvakrat, še trikrat, motovilo pa je kakor prej nepremično slonelo v dozdevni lini. Korporalu je postajalo vroče.

Tedaj se je Barfuss prešerno zakrohotal:

«He, he, na tega pa lahko streljate.»

Krog, ki je bil zbran okrog Almerja, se je spogledal, nato pa bušil v smeh. Korporal pa še vedno ni razumel, kaj se godi, misleč, da se mu rogajo, ker ne zadene.

Tedaj ga je sunil Rode:

«Ali ne vidiš, da streljaš v šemo...?»

Almerju so skočile oči iz jam.

«Prekleti!»

Bil je tako srdit, da se je skoraj penil. Ker se je krog naposled le nehal režati, se je pomiril tudi Almer, le zagrozil je še proti italijanskim jarkom:

«Tega vam ne bom pozabil!»

Zdelo se je, kakor da bi se Italijani bili dolžni nastavljati njegovi strelski strasti. Potem je odkorital za Rodetom in celo pozabil poudariti, da naj Polir dalje budno pazi na preliho.

Prvi roj pa se ni mogel navdušiti za Almerjevo junaštvo, niti novinci ne. Starim je bilo celo krivo. Saj ljudje vendar niso zajci, da bi jih streljal kar tako! In čeprav so Italijani. To že ni več vojna...

Janodi pa stvar sploh ni ugajala. Rekel je:

«Bojim se, da bomo to krvavo ceho mi drago plačali.»

Njegova slutnja se je kmalu uresničila.

Prihodnji dan je bil v lini novinec Orter. Fronta je bila mirna in jarek je dremal pod toplimi sončnimi žarki. Orter, ki je bil prvič v ognjeni črti, je naravnost užival. Radoveden je opazoval čudni svet pred seboj, na katerem ni bilo mogoče odkriti sovražnikovih postojank, razen one prelihe, ki je svetila v jarek in kjer je še vedno slonela nastavljena šema.

Nenadoma je skozi toplo ozračje komaj slišno tiknilo. Orter se je zadet sredi čela zvalil po jarku, ne da bi dal najmanjši glas od sebe. Preden so njegovi tovariši pri-

tekli, je bil Orter že trd. Nagla, naposled prijetna smrt... Nekdo bo že jokal za njim.

Iznenadenje je vedno močnejše, kadar pride smrt nepričakovano, sredi tihote, kakor pa, kadar koga ubije sredi meteža. Možgani imajo čas vrtati naokrog. Vendar še nihče ni mislil česa določenega, saj je tudi Pekol storil smrt na podoben način.

Orterjevo mesto je zasedel Štefanič. Toda komaj se je pridno znašel na svojem mestu, je že spet prsknilo nad jarkom. Krogla je udarila ob kamenje notranje stene, kjer se je odbila in žvižgajoče odfrčala nekam nad zemljo. V jarku je ostal mrzel občutek.

Nenadoma se je začul Štefaničev glas:

«Ima me, ranjen sem!»

Amun, Palir, Barfuss, Janoda in Zugmeister so bili najprej pri njem. Štefanič je hvala bogu stal na nogah.

«Kam...?»

«Ne vem še prav, mislim pa da tu sem!»

Kazal je z roko na desno ramo. Bil je tako prepaden, da bolečin še čutil ni; v obraz je bil bled in njegove oči so se svetile s čudnim leskom. Tako se svetijo oči tistemu, ki je pravkar za las ušel smrti.

Janoda in Amun sta mu v naglici razpela bluzo in jo potegnila z rame. Pod njo se je že rdečila kri; toda imel je srečo — krogla je šla skozi ključnico tik vratu in mu prizadejala le lahko rano.

Stvar je bila zdaj mahoma jasna. Sovražnik je odkril lino in pričel, kdove iz katere smeri, vračati Almerjevo junaštvo.

Čim se je prikazal korporal, mu je Demark očital:

«To imamo za včerajšnje štiri Italijane!»

Almer je videl samo neprijazne, srdite obraze okrog sebe, zato se je potuhnil in kmalu izginil. — — —

Štefanič je zapuščal jarek. Stari so se težko ločili od njega. Od štirinajstorice, ki je šla skupaj v ogenj, se je sedaj poslavljal že sedmi.

«Z bogom, z bogom!»

«Na zdravje, pozdravi vse tam zadaj...»

«Pozdravi Roma!» je zaničljivo dodal Barfuss.

Ko je bil Štefanič že v jarku sosednega rova, je Palir zaklical za njim:

«Ali imaš še Pekolovo pisanko?»

«Imam!»

«Tedaj je ne pozabi poslati njgovi materi. In tudi pismo napiši, ker smo ga dolžni!»

«Bom, bom, le brez skrbi bodite...»

Odšel je tovariš, kateremu so bili prijatelji vsi brez razlike narodnosti. Amun je hotel pred odhodom še na samem spregovoriti z njim, zato je vzel njegov nahrbtnik ter njegovo puško in ga je spremljal do poveljstva stotnije. V samotnem rovu sta zaustavila korak.

«Ali te boli?» ga je vprašal Amun, ker ni mogel takoj odkrito začeti s tem, kar mu je bilo pri srcu.

«Skoraj ne čutim,» je odvrnil Štfanič sijočega obraza. «To je prava milostna rana, kaj?»

Tedaj šele je privrelo iz Amuna:

«Ti greš, jaz bom pa sam ostal tukaj. Iz najine zaobljube torej ne bo nič. Škoda — s teboj bi šel do kraja sveta...» Amunov glas je bil pobit, skoraj malodušen.

«Boš pa sam napravil, česar nisva mogla oba. Ni bilo priložnosti!»

«Da, ni je bilo! — Če bom utegnil in me prej kaj ne zadene, bom storil, kar sem odločil. Ti pa zadaj delaj, kar moreš, da bo te naše morije prej konec.»

«Bom, le brez skrbi bodi! Zanesi se na Štefaniča!»

Pet minut pozneje sta se poslovila za vedno.

Usode polno lino so zadelali, po jarku pa se je javno govorilo, da je Orterjeve smrti kriv Almer . Našli so se pa tudi taki, ki so Almerja zagovarjali. Med temi je bil tudi Rainer.

«Kaj hočete, vojna je vojna! Italijani bi delali ravno tako.»

Kapun mu je pritegnil.

«Vojna je vojna, vedno ista pesem!» se je zadrl Demark. — «Jaz bi pa rad kaj drugega slišal. Vojna traja torej zato, ker smo vsi skupaj zverine, mi in Lahi. Zakaj pa ne moremo biti ljudj?»

«Ker nam ne dovolijo, da bi bili ljudje. Mi sami bi kaj takega ne počenjali. Ali bi mi sami kaj takega uganjali, kaj?»

Janoda se je skoraj razburil, ko je to rekel.

«Bi tudi! Rečem vam, da bi!» se je oglasil Barfuss. «Pri nas so se v neki gostilni stepli in nekdo je nekoga oklal z nožem. Ko pa je zagledal kri, se ga je polotila taka besnost, da je začel mahati z nožem kamor koli. Ranil je nekih pet ljudi. Nato je odšel domov in ko so prišli orožniki, je visel na gumnu...»

«Almer pa se ne obesi in se ne bo obesil. To je tisto...»

S tem ga je Demark razorožil. Sklonil je glavo in kakor bi se zamislil, je s komaj slišnim glasom rekel:

«Da, to je tisto...»

«A zakaj smo taki?»

«Zakaj, da, zakaj...?»

Na odseku bataljona je divjal artilerijski dvoboj. Začelo se je prav za prav tako, da so se baterije najprej same med seboj obstreljevale. Obodi so enakomerno, v presledkih tulili nad jarki. Frčali so tako nizko nad glavami, da je tuljenje grozotno odmevalo po živcih. Predvsem so grdo zganjali italijanski obodi, ki so plahutali skozi zrak, kot bi imeli peruti.

Ta reč se v jarkih ni imenovala obstreljevanje temveč ustreljevanje. Topovska žrela so tipala za občutljivimi cilji. Navadno se je iz tega izcimilo prej ali slej tudi obstreljevanje samih jarkov.

Tako se je tudi zgodilo. Bilo je zvečer, črna noč je ležala nad pokrajino; pod njenim temnim, oblačnim svodom se je linija črtala le z redkimi odsevi dvigajočih se in padajočih raket.

Nenadoma se je doli v črnem ozadju, nekje daleč, zabliskalo s čisto neznatnim, drobčkanim ognjem. Bliska ni spremljal noben odmev. Vsi so pričakovali, da bodo hkrati tudi že slišali lajanje oboda kje v zraku. Tako je navadno bilo. Namesto tega jim je vroč puh zaprl sapo in jih pahnil vznak. Hkrati jim je nejasna svetloba vzela vid; glušeča,

omotična nezavest jih je objela. To je trajalo silno kratek čas.Ko so se spet zavedeli, jih še ni minil občutek vroče sape, ki je šla čeznje. Okrog njih se je širil zoprn smrad, kamenje in blato je padalo na tla.

Tik njih nekje je udarila granata. Na ta način bi niti smrt ne bila pretežka... Preden jim je bilo jasno, kaj se je zgodilo, so se spomnili tistega malega, okroglega ogenjčka sredi furlanske temine.

Nekje blizu se je nekdo kobalil:

«Ho, ho, ho...»

Kot bi se ne mogel načuditi, da je še živ in cel. Podobni zadušeni vzkriki se dvigajo tudi že na nekaterih drugih mestih. Radi teme niso mogli razločiti, kam je udarilo, toda jarek okoli njih je bil še nedotaknjen, kolikor je bilo mogoče spoznati.

Zadnji padci kamenja so utonili v noč in postalo je tiho; tiho je bilo tudi v italijanskih jarkih. Menda je vse iznenadeno prisluškovalo prihodnjim trenutkom. Amun, Janoda in Palir so čepeli tesno drug poleg drugega in zrli v noč. Tedaj je na furlanski ravnini spet zagorel tisti kratki, okrogli plamen. Vsi trije so zasukali glave, kakor bi si hoteli pogledati v oči. Potem so še strnili z očmi, nato pa obsedeli kjer so bili, dobro vedoč, da za kar koli drugega ni več časa. Nato se je ponovilo to, kar so doživeli malo prej. Ali zdaj je bilo že nekoliko lažje, pritisk je bil znatno slabejši kakor prvikrat. Ko se je na Furlanskem tretjič zablisnilo, so se že spet imeli v oblasti ter se bliskovito sklonili v jarek. Tretja granata je padla že dlje od njih. Četrta še bolj... Zdaj je bilo tudi že mogoče razločiti smer, v katero se je obstreljevanje pomikalo — šlo je proti hribu svetega Mihaela...

Od Rodetovega zakloniščа sem je priropotal Hergottov ordonanc Dorn, tipajoč za Almerjem.

«Almer, Almer?»

Almerja ni bilo mogoče priklicati, zato se je oglasil Janoda:

«Kaj pa je?»

«Obstreljevanje se je pričelo, vsi v zakloniščа! Nič bati, naši bodo kmalu začeli odgovarjati... Sporoči dalje!»

«Bom!» ga je pomiril Janoda. Ko pa je Dorn spet odropotal, je na svojo obljubo seveda pozabil. Čemu tudi tako abotno povelje, saj bo vendar vsak vedel, kaj mu je početi. Tisti, ki so celi, so že gotovo vsi potaknjeni po luknjah.

Tudi oni so pohiteli do prvega zavetišča, ki je bilo takoj za ovinkom jarka. V kotu so se pretipali do izdolbine, ki je imela vhod poševno obrnjen proti pobočju svetega Mihaela, druga stran pa je bila na debelo nasuta z zemljo in kamenjem. Proti granatam seveda ni bilo to nikako zavetje, proti begajočim izstrelkom, plesajočemu kamenju in podobnim frčalom pa je bilo bolje kot nič.

V zavetišču se je že nekaj premikalo; bila sta Barfuss in Davtovič. Za pet skoraj ni bilo prostora, toda saj je bilo to vseeno, ker bo naša artilerija itak kmalu stopila v akcijo. Sploh je bil napad italijanske artilerije neumljiv; navadno ni streljala tja, koder so bili jarki preblizu drug drugega, razen ob velikih ofenzivah, kadar so svoje lastne jarke počasi izpraznili.

Janoda in Palir sta se tiščala prav zunaj na robu. Granate so padale redno, vsake tri minute ena. Prh-huš! Toda dalje na desni, a še vedno neslišno, brez plahutanja po zraku.

Vsake tri minute ena... Ta neusmiljena doslednost je rezala živce. Avstrijske baterije so še vedno molčale. Nekaj časa so ostali na kupu, potem sta se Janoda in Palir nagnila čez rob. Po preteku dveh minut je Janoda napravil:

«B-z-z, spet ena!»

Izpred zavetišča se je poševno videlo proti furlanski nižini, videl se je tudi ogenj italijanske baterije, ki je to noč imela na piki njihov odsek. Čez tri minute je Janoda spet ponovil svoj: «B-z-z!»

Po tresenju zemlje so spoznali, da se bruhanje granat vrača spet proti njim. To ni bilo prijetno. Če bi bila res prava kanonada, bi se ji ognili v varnejša zavetišča, tako pa le to tipanje, enakomerno bruhanje.

Avstrijska artilerija še vedno ni odgovarjala, čeprav je bilo že pozno; tako je bilo vedno, s to njihovo artilerijo. Kot da bi zadaj spali.

Po jarku se je temna, skljućena postava pritipala do njih.

«Kje ste?» Bil je Megličev glas.

Ko jih je našel, je ves srečen počenil k njim. Ves čas je namreč čepel sam v jarku, kjer ga je obstreljevanje zalotilo, ne vedoč, kam naj se vtakne.

«Kaj je?»

«Zdi se mi, da je enega ubilo, koga, ne vem. Nekaj je štrknilo po kamenju, nato sem slišal nekak glas, potem je postalo tiho. Od tega časa je še vedno tiho.»

To je bilo vsekakor važno. Tam naprej so bili Kapun, Rainer, Demark in Zugmeister. In najbrž je bil tudi Almer na tej strani.

Obstreljevanje se je še vedno plazilo dalje proti svetemu Martinu. Zdelo se je, da meri baterija na širše cilje. Drug za drugim so se izmotali iz tesnega brloga ter se napotili po jarku. Bil je le malo poškodovan; samo kamenja in razne druge prge je od vseh strani nametalo vanj.

Amun, ki je šel prvi, se je nenadoma ustavil. Noga je zadela ob nekaj sumljivega.

«Tu je!» je sporočil tovarišem za njim.

«Kdo...?» so vprašali glasovi zadaj.

«Ne morem razločiti!»

Pridregnila sta Janoda in Barfuss vsak od svoje strani.

«Kapun je! Poznam ga po plašču!»

Janoda je imel mačje oči: bil je res novinec Kapun, tisti ubogi sifilitik. Bil je trd, nepremičen. Zaradi teme ni bilo mogoče videti, kam ga je zadelo. Barfuss ga je prijel pod pazduho, toda takoj je odmaknil roke; bile so mokre. Kri... in mnogo krvi. Bil je mrtev.

Spet eden. Revež, ta Kapun. Med njimi ni imel kaj dobrega. Zaradi sifilide se ga je vse nekako izogibalo. Kdo ve, če je sploh imel sifilido? Najbrž ne, ker bi ga sicer ne pošiljali v linijo... Prihodnje jutro so ugotovili, da mu je grda železna škrbina prebila nad srcem prsni koš.

Šele drugo jutro se je oglasila njihova artilerija, ko se je megla že razkadila in je italijanska baterija streljala le še v redkih presledkih.

«Naši!» je veselo dejal Davtovič, videč, kako tam proti hribu svetega Mihaela prhajo granate okoli italijanskih jarkov.

Ti «naši» so streljali vedno bliže, vedno po dve granati skupaj. Ko je vnovič udarilo, je bilo že povsem jasno, da streljajo prekratko.

Nekdo, menda Erdkönig, je vpil:

«Te šleve streljajo v naše jarke.»

Neki drug glas se je drl:

«Telefon, telefon...!»

Pri poveljstvu stotnije je bil pravi dirindaj; po vsej božji pravici sta dve granati udarili naravnost v Hergottovo kritje ter ubili njega in njegovega slugo. Oba je dobesedno stopilo, le nekaj cunj s koščki kosti in mesa je ostalo za pričo, da sta bila res ubita in da nista izginila na kak drug, nepojasnjen način. Dorn je imel srečo, njega je oplazilo le nekje po mečih, da je bil ravno prav za bolnišnico.

Hergott je torej mrtev? In na tak čuden način! Žrtev lastnega orožja. To je čudno vplivalo tudi na tiste, ki so lajtnanta mrzili, ki so mu svojčas prisegali smrtno maščevanje, ki so nanj nekoč tudi streljali... Mimo njegovih kosti so korakale mračne, zamišljene postave. Prišli so skrivaj Janoda, Matejčuk, Kašul, ta dva stara Ukrajinca, ki sta se še vedno klatila po jarkih. Prišel je Žinko, prišel je frajtar Suhajda, Amun je stopal stisnjenih ustnic mimo razdejanja. Če bi bili še tu, bi prišli gotovo še Hurk, Adam, Pekol in drugi. Poslednji je šel mimo Barfuss; ko se je vrnil, je rekel kakor sam sebi:

«Zdaj ima...»

Medtem so rovi bili tihi in mirni, tudi italijanski; riganje avstrijske artilerije, ki je zganjalo po zraku, ni motilo nikogar. Zdelo se je, da tudi sovražnik prisluškuje drami, ki se je pravkar odigrala nekaj korakov pred njim...

XIV.

V kaverni, kamor so jih stlačili, je bilo prostora za eno stotnijo, vendar so natrpali vanjo kar dve.

Luknja že na prvi videz ni bila povsem varna; bila je izkopana v breg plitve kotanje in spredaj podaljšana z umetnim prizidkom. Podaljšava ali razširjava je imela

strop iz lesenih hlodov, ki so jih nosile močne, železne traverze, na strop je bila nasuta ogromna groblja zemlje in kamenja, ki je segala še tja čez naravni, skalnati rob planote, ki je obrobljala kotanjo. S te strani je bila kaverna proti najtežjim kalibrom približno zavarovana.

Kljub temu, da je kaverna morala sprejeti vase preveliko število podstrešnikov, so bili gornji pogradi vendarle slabo zasedeni. Tem huje pa je bilo na tleh, kjer so bili vojaki zbiti v eno samo, negibno živo plast mesa. V številnih kotih, ki so bili zvrtani v breg med skalami, je bilo še huje. Pri zemlji je bilo namreč vsekakor varnejše, kakor pa na pogradih. Če prebije kaka svinja strop ali če se sesuje del stropa, je še vedno gornji pograd nekaka zaščita. Zato je bil pritisk v spodnje prostore neznanski. Noge in roke so se krčevito oprijemale zemlje, zemlje, zemlje...

Med prerivanjem je ostal Palir nekako zadaj, ob strani in preden se je znašel, so od zadaj pritisnili že drugi. Prostor na tleh je bil zavzet do zadnjega kotička.

«Kje pa si?» ga je klical Demark iz teme. Vendar je bilo brezupno misliti na to, da bi se mogel zriniti do njih, čeprav je Almer nekajkrat povzdignil svoj korporalski glas, češ, tam je še eden mojih ljudi.

Palir se ni dolgo obotavljal, temveč se je kratko malo povzpel na pograd, ki ga je v poltemi mogel le slabo razločiti. Tu je našel dovolj prostora, da bi poleg njega še dva udobno ležala. Na levi je bil k steni pritisnjen čokat in kosmat vojak, v katerem je spoznal infanterista Ručgaja od tretje stotnije, ki je s prvo delila streho kaverne.

Kaverna se je polagoma pomirjala. Luč še malo prej begajočih sveč se je zdaj ustalila in po prostoru je zavladala vlažna, motna svetloba. Dim cigaret je napolnjeval prostor do zadnje razpoke in vzduh je postajal vedno težji, trohnobnejši.

Zunaj je bila noč, težka, gluha noč, da je njena napetost prodirala skozi ovinkasto tesni vhod. Kmalu je v kaverni zavladala tej noči podobna tihota. Posamezni glasovi so zamirali drug za drugim — več kot tristo možganov je napeto čakalo...

Čakati ni bilo treba predolgo, kajti plahutast rig je zatulil nad kaverno. Šlo je tja čez kotanjo. Potem drugi, potem tretji, dokler se posamezni dolgi rigi niso stopili v en sam rezget, ki se je zgrnil čez vso planoto. Dobro delajo, bratje na oni strani...

Kaverna je prisluškovala. Tu in tam je skušal kdo motiti mir s kako porogljivo šalo, toda stvar ni vnela nikogar. — Čez grobljo nad njihovimi glavami pa tuli dalje. Tako tuli mogoče celo uro.

Palir je ves čas mirno ležal in strmel v strop, kjer so se risale temne špranje med hlodi in traverzami. Včasih je prisluhnil, kaj delajo njegovi tovariši tam v kotu. Zdaj jih je poklical on, zdaj oni njega. Toliko, da vedo, da še mislijo drug na drugega.

Potem ga je začel mučiti glad. Kosilo je bilo slabo, toliko, da si razburil želodec, kruh pa, ki ga je dobil dan poprej za dva dni skupaj, je pojedel že včeraj. Podobno se je godilo menda tudi staremu Ručgaju za zidom. Ob tleskanju, ki je prihajalo sem od leve, se je pričel premetavati. Naposled ga je pa stisnilo, da je sedel ter pričel stikati po nahrbtniku, na katerega je bil naslonjen. Zahrstal je neki papir.

Palir se ni ozrl, temveč je stisnjenih zob uporno ležal na hrbtu. Da bi se obračal k temu Ručgaju, ki ga niti dobro ne pozna, za kak grižljaj kruha, nima nobenega smisla. Povrhu je Ručgaj še gotovo kmet in trdež...

Tedaj je zaslišal poleg sebe tih glas:

«Ali si lačen?»

Palir še ni utegnil odgovoriti, ko mu je Ručgaj že porinil v roko ogromen kos kruha. To ni bil komis, temveč krajec hleba, ki ga pečejo po kmečkih pečeh. To ga je vrglo pokonci, v prihodnjem trenutku so se njegovi zobje že do dlesen zagrizli vanj.

Ručgaj pa je še dalje šaril po nahrbtniku. Potem se je kleče sklonil k sosedu in mu rekel še tiše kakor prej:

«Ali boš h kruhu kaj prigriznil?»

Palir je v svoji roki začutil grudo, iz katere se je širil duh — bila je gruda prekajene svinjetine.

Palir sam sebi ni verjel. Kaj se je zgodilo? In ta zagonetni Ručgaj. Ta se je nezaupljivo ozrl tja mimo Palirja po zasedenem pogradu, potem pa zašepetal:

«To sem ravno včeraj dobil za god. Sam ne morem vsega pojesti, čakati pa nima smisla, ker nas lahko vsak trenutek zasuje. Potem bi bilo vse fuč!»

Palir ni bil od samega iznenadenja sposoben pametne besede, zato je z vso silo mlel. Tudi Ručgaj je mlel, pri čemer so njegove oči vzpodbudno in svetlo sijale iz poraslega obraza. Onim na levi je menda od same poželjivosti in zavisti postalo slabo, ker so se pričeli razdraženi premetavati po deskah.

Ručgaj se je spet sklonil k njemu.

«Ali nas bodo...?»

«Kdo ve! Mislim, da ne!« ga je potolažil Palir, sklepajoč po glasu, da bi rad bil potešen. Hkrati pa je potešil tudi sam sebe.

Komaj je končal, se je kaverna zamajala do samih temeljev. Nekatere lučke so ugasnile. Po stropu in v stenah je sumljivo zastokalo. Bliskovita otrplost je švignila po udih, a ko je sleherni živec v njih otrpnil, se je izkazalo, da ni bilo nič: granata je udarila zadaj za grobljo, a je ni prebila. Medtem ko so se udje spet sproščali, je zunaj grdo razsajala kamenita toča. To je bila dobra preizkušnja kaverne.

Toda zdaj se je pričel pravi ples okrog nje in nad njo; kaverna se sploh ni nehala tresti od viharja granat, ki je butal zunaj. V kaverni se je čez tri sto življenj skrčilo v eno samo kepo čutnosti in utripanja.

Ručgaj se je pomaknil čisto k Palirju, kot bi ga bilo strah. Toda kakor njega je bilo groza tudi njegovega tovariša. Palir je spet živo občutil to, kar je čutil vsakokrat, kadar je smrt plahutala okrog njegovih ram — žgočo žejo za življenjem. Le da je bila ta žeja sedaj napeljana v tolmun velike gmote... Čez tri sto podobnih žej se je iztekalo vanjo...

«Kaj si pa ti?» je čez nekaj časa vprašal Ručgaj.

«Rudar,» je suho odgovoril Palir.

«A tako!» Ručgajev jazbečasti obraz je zaštrlel proti Palirju. Po kratkem odmoru se je spet začul isti glas: «Vidiš, jaz sem pa kmet.»

Palir mu ni vedel kaj odgovoriti, čeprav je iskal primernih besed. Ali je zdaj sploh važno, kaj je kdo bil tam zadaj? Toda kmeta je gotovo nekaj tiščalo. Najbrž ta smrtna tesnobnost, ki je tlačila kaverno in katere ni mogel mirno prenašati. Zopet se je obrnil vanj ta jazbečarski obraz in iz obrasle luknje sredi njega je prišel vroč glas:

«Majhno kmetijo imam visoko na Pohorju, sredi gozdov in sredi samih velikih, bogatih sosedov. Moja kmetija jim je bila vedno na potu in odkar smo Ručgaji tam, so nas hoteli požreti. Pa nas niso mogli. Ručgaji so trdi...»

Govoril je tiho, kot bi se bal, da bi ga razen Palirja še kdo drug slišal. Palir se je nagnil k njemu ter skušal hliniti radovedeh obraz, da bi soseda vsaj s te strani oškodoval za njegovo darežljivost, čeprav ni v resnici čutil prav nobenega smisla za njegovo pripovest.

Ručgaj je dobil zaupanje vanj, kajti nadaljeval je s še žarkejšim glasom:

«In še nekaj ti moram povedati! Pri nas doma smo imeli psa, ki mu je bilo ime Šapan. Čudno ime, dal mu ga je moj oče. Bil je pri hiši že dolgo let in jaz sem ga prevzel z domom vred. Menda je bil že blizu dvajset let star, ko je pričel očitno hirati. Njegova zadnja ura se je bližala. Ker nam je bil pa vsem mil in drag, smo sklenili, da ga ne bomo ubijali, temveč da ga bomo pustili umreti naravne smrti, pa naj bo kar hoče...»

Ručgaj je sam prenehal, hoteč se menda prepričati, če ga tovariš posluša ali ne. Po kratkem odmoru je nadaljeval še s tišjim, toplejšim glasom:

«To mi je prišlo ravno sedaj na misel, ko človek ne ve, kaj bo z njim. Je sicer neumno, ali je tako. — Nekega dne je naš Šapan neznano kam izginil. Ni ga bilo na spregled celih osem dni in vsi smo bili prepričani, da je proč. Nenadoma pa se je spet prikazal, toda bil je tako shujšan, da se je komaj vlekel. Dali smo mu jesti, mleka, vsega, kar je rad jedel, toda pes se ni ničesar pritaknil, temveč nas je samo gledal, gledal s tistimi svojim velikimi, toplimi očmi. — — Potem je spet izginil — — Nekaj dni pozneje

sem delal steljo na hribčku za domom in kaj sem našel? Psa! — — Šapana sem našel, ležečga v vresju, z glavo obrnjenega proti domu. Odtod se je lepo videlo celo naše dvorišče... Njegovo ležišče je bilo močno povaljano, gotovo je tudi prvič že ležal na istem kraju. Ko sem ga našel, je bil tako slab, da se ni mogel postaviti na noge, čeprav je poskušal. Le z repom je slabotno pomahoval. In kakšne oči je imel! — — Nisem jih mogel prenesti. — — Veš, Šapan je hodil tu sem umirat, — na kraj, odkoder se je videlo na dvorišče, kjer je skoraj dvajset let varoval. Ko je umiral, je hotel gledati tjakaj...»

Končal je z vročim, gostim glasom, nato pa obsedel kakor kip.

Palirjevi možgani so vročično pili sosedov prijemljivi glas. Ta pasja povest se je s čudno morečo težo vlegla na njegovo dušo. Zakaj mu Ručgaj ravno zdaj pripoveduje, ko se komaj lastna beseda čuje? Sosed poleg njega je nalahko drgetal. Kaj je z njim?

Po polnoči sta poveljnika stotnij ukazala, da lahko poje vsak po eno rezervno porcijo. Kanonada je treskala malo stran od kotanje in vzduh je postal znosnejši.

Janoda, ki je že ropotal s konzervno škatljo, je tleskal z jezikom:

«Če že grem tja, potem grem rajši sit...»

Tja...

Do jutra se je kanonada še dvakrat vrnila čez kaverno, toda le s kratkimi, mimoidočimi obsevi. Napetost je vidno popuščala.

Ručgaj in Palir sta zaspala in ko sta se prebudila, je bil zunaj že velik, sončen dan. Kaverna je bila že napol prazna. Obstreljevanje je utihnilo in zrak je bil tako miren, da se je iz daljave do najglobljega kota čulo tenko brnenje letalskega motorja. Vojaki so ležali med skalami, le redki so brez cilja tavali po kotanji, kakor bi nečesa iskali.

Iz sosednje, še širše in globlje kotanje, zvezane s koritastim prelazom, je nekdo prinesel glas:

«Voda!»

Tam je torej bila voda. To je užgalo in vrglo kosti s tal. Žeja, ki so jo vojaki trpeli, je bila strašna, samogoltna,

podobna žeji zemlje, na kateri, s katero in za katero so se borili. Pekoča strast je neumorno žgala noč in dan in ni ugasnila niti takrat, ko so bili možgani in živci otrpli, mrtvi. Ta žejna borba za večno žejni, razpokani, suhi, votli svet!

Že se je vsula rjava, ilovnata procesija čez koritasti prelaz. Šele potem, ko je že polovica ljudi izginila za njim, so začeli nekateri šarži vpiti:

«Za hudiča, zakaj pa hodite v tropah kot ovce? Naprosili boste artilerijo...»

Toda njihovo vpitje je pogoltnilo rožljanje čutar in skodel. Izza prelaza so se kmalu oglasili kriki, zmerjanje, kletve.

«Ali ste živina!» je vpil nekdo. To ni mogel biti nihče drugi kakor Erdkönig.

Živina! Komaj so ušli smrti in komaj se je nehala pod nogami tresti zemlja, pa že živina... Vpitje je prenehalo. Erdkönig jih je vendarle ugnal in napravil red. Prvi se že vračajo s polnimi posodami, njihovi obrazi so bolj živi, bolj človeški, njihovi koraki manj podrsavajo. Poljak Žinko nosi poln žehtar. Takoj so ga obstopili. Toda Žinko ne da.

«To je za naš roj!»

Tudi Ručgaj in Palir sta poiskala posodo.

«Veš kaj?», je predlagal Ručgaj; «jaz bom šel za oba po vodo, ti pa pripravi ogenj, da si skuhava kavo.»

Ručgaj je odšel skozi korito, Palir pa je stopil za gorivom. Komaj se je prevrtal po kamenitem žlebu do vrha planote, ko se je visoko nad kotanjo razpočil šrapnel. Bel, nedolžen oblaček se je prikazal pod nebom. Palir se je sklonil, toda pričakovano škrabljanje šrapnelovega drobiža je izostalo; snop je šel čez kotanjo tja proti etapi. To je bil prvi šrapnel, drugi bi utegnil biti že bliže. Toda vojaki so se zastonj vznemirjali; za njim ni prišel nobeden več, beli oblaček se je stajal v čistem, sončnem ozračju in bleščeč mir je znova zakraljeval nad soldaškim mravljiščem.

Palir se je vrnil v kotanjo z nabranim gorivom, pripravil med dvema kamnoma majhno ognjišče in čakal na Ručgaja. Nekam dolgo ga ni nazaj.

Meglič se je pravkar vračal z vodo. Postal je, potem pa rekel:

«Čakaš Ručgaja?»

«Da! Po vodo je šel.»

«Potem ne čakaj več, njega ne bo. Je že dober...»

Palir je odprl usta, Meglič pa je nadaljeval:

«Ne čakaj ga več, ti pravim. Tam na cesti leži za prelazom.»

«Kaj pa je?»

«Nihče ne ve. Kar na lepem je padel in obležal. Menda od šrapnela...»

Palir je malo pomislil, potem se je pa zagnal proti sosedni kotanji. Vrh prelaza je nenadoma obstal, sklonil glavo, a se koj nato počasnih korakov vrnil nazaj v kotanjo.

Ručgaj, kmetič s Pohorja, tisti, ki ga niso mogli požreti velikaški sosedje, tisti, ki je še nocojšnjo noč videl umirati psa na hribu, pa je ležal petdeset korakov stran razpetih rok in vprašujočih oči, kot bi gledal sinočnjo vizijo tudi zdaj, v svojem poslednjem trenutku življenja...

XV.

«Ne, tako ne gre več dalje. Nekaj se mora zgoditi...»

Tako so govorili pred Rainerjevim šotorom zbrani vojaki. Prednja stran šotora je bila široko odprta in na pragu sta sedela Amun in Rainer, medtem ko so na travi pred njima čepeli Palir, Davtovič, Demark, Barfuss in Meglič. Bilo še ni pozno, a navzlic jasnemu, zvezdnatemu nebu, ki je bilo na zahodnem obzorju še ožarjno s poslednjo, pojemajočo zarjico, je bilo taborišče že pokrito z dolgimi, črnimi sencami, iz katerih so se le motno odražale vrste belih šotorov. Tu in tam je po temni planoti pribežal soj žarometov, ki so svetili po fronti, ležeči tam nekje na koncu planote. Nocoj je bila videti nemirna.

Spet so se vrnili iz jarkov, kjer so prebili nekaj tednov. Brez posebnih bojev so pri prvem roju izgubili kar tri tovariše: Janodo, Ježka in Zugmeistra. Janodo je težko ranilo, druga dva je ubilo. Razen tega je bilo še več izgub,

ranjen je bil tudi Grum, dalje Skobir, Poznik pa je zbolel. To pot je doseglo tudi Kopajnika, ki ga je pošteno kresnilo granatno frčalo. Najbolj skeleča je bila izguba Janode. Ne le zato, ker jih je zapustil star tovariš, s katerim so toliko časa delili vse hudo in vse dobro. Izguba dobrega tovariša je bila zmeraj skeleča, toda če ga je rešila trpljenja na fronti kaka razmeroma lažja rana, so mu vsi privoščili. Pri Janodi pa ni bilo tako. Njihov Janoda je dobil za vse življenje dovolj...

Od starih so poleg korporala Almerja, ki se ga menda sploh nič ni prijelo, ostali le še Demark, Rainer, Amun, Palir in Barfuss.

«Ne — jaz imam po vsej božji pravici dovolj!» je spet povzel Palir, strmeč tja po grobljasti okolici, kjer se je izpod temačnega plašča zgrinjajoče se noči belinkalo mrtvo kamenje.

«Jaz tudi!» je poudaril Demark.

«Jaz tudi!» je ponovil za njim Amun in vsi drugi.

Meglič in Davtovič sta edina molčala. Seveda, ta dva še nista bila predolgo tu.

Zadnji čas jih je nestrpnost zelo mučila in njihove misli so neumorno vrtale za kakršnim koli izhodom. Če bodo, kot doslej, čakali, bodo pričakali to, kar se je zgodilo drugim — vsak svoj grob. Fronta je postala trda, neizprosna — tam zunaj je skoraj vsak strel pomenil pohabljenost ali smrt. Cilji so bili izmerjeni na milimetre. Vrh tega se je pričelo šušljati o novi italijanski ofenzivi...

Čez nekaj časa je dejal Demark:

«Leča je bil še najbolj pameten!»

Leča, ta lahkomiselni, vedno vedri mehač si je nekega dne položil na desno stopalo hleb komisa in si je pognal skozi kruh kroglo v nogo. Izkušeni vojaki so namreč trdili, da strel skozi kruh onemogoči ugotoviti samopoškodbo. Toda Leča se je kljub temu zmotil. Štabni zdravnik ga je obdolžil samopoškodbe. Toda kaj so mu mogli? Nazaj so ga morali poslati, a obesiti ga zaradi tega tudi ne morejo. Življenje si je pa le podaljšal.

«Primojduši, da napravim kakor Leča!» se je rotil Palir.

Demark, ki je kljub svoji velikosti po turški čepel na zemlji, je po kratkem molku dejal:

«Še ena pot je...»

«Katera?» so ga vprašali vsi hkrati.

«Tam zadaj nekje, ne predaleč odtod, sta baje dve babnici, kjer se lahko dobi kapavica. Ponoči hodijo tja cele procesije. To gotovo pomaga...»

Stvar o kapavici so čuli tudi že drugi, vendar niso še nikoli globlje razmišljali o tem. Nocoj se jih je to oprijelo. Njih duše, prazne in mrzle, so bile pod vplivom otožne pokrajine in brlinkastega odseva fronte, ki je včasih zaplahutal sem po Doberdobu.

«Ali bi ti to storil?» je vprašal Polir Demarka.

«Bi!» je rekel ta po kratkem premisleku. Tudi drugi so pritrdili.

Njihovi glasovi so bili zmedeni, skoraj obtožujoči. Obrazov ni bilo zaradi teme mogoče razpoznati, toda glas jih je izdajal, kako se v tem hipu vsi skupaj zavedajo, da je vojna večje, hujše zlo, kakor pa golo umiranje po strelskih jarkih...

«Bi — ako bi nobenega drugega izhoda ne bilo...» je nato pristavil Amun, kot bi se prebudil iz omotice.

«Da!»je isto ponovil Palir.

Pol ure pozneje je nad taboriščem ležal globok mir, ki ga je le sem in tja motilo razburljivo dihanje posameznih šotorov. Rainer in Amun, ki sta delila šotor, sta skušala zaspati. Amun se je zastonj mučil z odganjanjem raznih misli, ki so ga ta večer tako trdovratno oblegale. Ne — to se mora končati, tako ali tako! Končati se mora še pred napovedano ofenzivo. Saj nima nobenega smisla, nositi glavo naprodaj. Saj je popolnoma vseeno, kako, ali ustreza čustvom ali ne. Delati treba, dokler je še čas...

Zadnje dni je v njem naglo dozoreval sklep, ki se mu je sicer že davno porodil in ki se je doslej kakor senca plazil za njim — da s pobegom k sovražniku napravi konec vsem negotovostim vojne.Bili so časi, ko je na to misel pozabljal, ko se je umikala raznim vplivom in raznim okolnostim. Toda misel se je zopet vračala... Res je, da se je najprej, in sicer iz neke prešerne zaupljivosti obrnil na Rainerja. Takrat ga je njegova ideja zagrela in to mu ga je približalo. Pozneje se je stvar nekako ohladila in nikdar

več nista govorila o tem. Medtem se je tesneje navezal na druge. Poskusil je z Demarkom. Ta mu je stvar odbil iz mržnje do italijanske požrešnosti po naši zemlji. Demarkov odpor ga je tako udaril po glavi, da se je dolgo obotavljal. Seveda, saj je bil Demark poštenjak in mu ni mogoče zameriti... Nato sta se dogovorila s Štefaničem. Z njim bi gotovo gladko šlo, toda Štefanič je nehote našel drug, mogoče boljši izhod. Tako je ostal sam... Ne, sam ni ostal, tu je bil še Palir. Palir je bil skrajno nezadovoljen. Ali bi mu rekel? Vrag vedi, neprijetno je iskati vedno novih dogovornikov. Isto je z Megličem, z Davtovičem. Oba bi mogoče bila voljna, toda oba sta nekako premlada, preokorna ali kaj... Tudi Barfuss je bil še tu — od stare garde. Ta se je neverjetno spremenil, toda mož je vendarle Nemec in kdo ve, kakšen obraz bi napravil...

Da, ostal bo pri Rainerju. On je zaveden socialist in bo ostal trden, ker ve, za kaj gre, kaj je vojna. Kljub temu, da se mu je njegov nauk zdel preveč praznoten in se zaradi nečesa ni mogel ogreti zanj z ognjem vsega svojega srca, je vendar slutil v njem neko brv, ki je navzlic vsemu le vodila k nekemu cilju.

Obrnil se je k svojemu tovarišu, ki se je tudi še premetaval po ležišču, ter hlastno rekel:

«Ti, ali se še spominjaš, kaj sva govorila lani pri garnizijskih vajah? Takrat, ko so streljali na Roma in na Hergotta? — Jaz sem se odločil in naj bo kar hoče. Ali si ostal trden...?»

Na tovariševem ležišču se je zganilo, kakor bi se bil Rainer z zgornjim delom života dvignil in se naslonil na komolec desne roke. Minilo je nekaj hipov pričakovanja polnega molka, nato se je začul Rainerjev odločni, hladni glas:

«Dragi prijatelj, sicer te imam rad, vendar te prosim, da mi kaj takega nikdar več ne omeniš!»

Amuna je mrzlo spreletelo po hrbtenici. Tovarišev glas je bil tuj, popolnoma spremenjen. Dobro da zaradi teme ni mogel videti njegovega obraza. Toda saj ga je videl — celo njegove trde poteze in njegove tope oči je natančno razločil... V srce mu je planila skrb... Potem se je skušal

zasmejati, toda to, kar mu je privrelo iz prsi, je bilo prisiljeno, nenaravno. Nato je hotel stvar popraviti:

«Ah kaj! Le tako za šalo sem rekel. Resno tudi jaz nisem mislil na to...»

Rainer mu ni več odgovoril, temveč se je obrnil od njega, ne da bi zaspal.

Amun je bil sam nase jezen, ker se je dal od tovariša tako dober kup speljati na led. Prav na dnu srca ga je zaskrbelo, da bi ga ne izdal. Toda prav kmalu se je tega otresel: Ne, izdal ga ne bo, tega se mi ni treba bati! Ali se je Rainer res tako spremenil? Res je, da nista od takrat pri kadru nikoli več govorila o tem. O takih stvareh se itak ne razpravlja, na fronti sta se pa oba lahko prepričala, da za dogovorjeno namero nikoli ni bilo prave priložnosti... To je bilo res!

In zdaj ga je Rainer tako razočaral? Naj bo, on pojde svojo pot. Če Rainer misli, da prav dela, naj gre svojo...

Štirinajst dni pozneje je bataljon bil spet v ognjeni črti na Doberdobu. Komandant prvega roja ni bil več Almer, ki je prevzel posle ranjenega Kopajnika, temveč ga je vodil — Rainer. To je prišlo popolnoma nepričakovano. Sicer pa — ali je bilo kaj čudnega? Nekdo od starih je moral prevzeti to mesto. In kdo? Almer se je moral odločiti za tistega, ki je bil najbolj trden. Ali naj bi postavil širokoustneža Barfussa na to mesto? Rainer je postal nekam okornejši, govorili so tudi, da bo povišan za frajtarja.

Zdaj je Amun šele popolnoma razumel, zakaj se je Rainer skujal. To je torej bila tista cena, dragi tovariš...

Amun je s prvim mrakom moral na stražo. Nadrobno si je bil že prej ogledal teren pred linijo. Že dva dneva je posvetil temu vso svojo pazljivost. Vedel je na pamet za vsak kamen pred jarkom, za vsako grobljo in za vsako rogovilo žičnih ovir, ki so bile razmetane po svetu med obema linijama. Kakor nalašč je prvi vod prišel na mesto, kjer je dan poprej divjala huda kanonada ter obe vrsti žičnih ovir poškodovala, stopila in razmetala, da zadelj njih ni bilo nemogoče brez posebnih težkoč priti od enega do drugega jarka. Sicer sta bila pa oba jarka zelo blizu skupaj. Kanonada je bila že priprava na bližajočo se ofenzivo.

Petnajst korakov za ovinkom je stražil Meglič, vsi drugi so se pa trudili z motanjem žice v jami za jarkom. Z njimi je bil tudi Rainer.

Nocoj ali nikdar! To je bilo geslo za Amuna, pa naj se zgodi, kar se ima zgoditi. Italijani so sicer nasprotniki tega, kar je drago njemu, toda ali naj brani enega nasprotnika pred drugim. Naj se sama pretepavata, naj se uničujeta. Nekaj mu je reklo, da je to, kar namerava, izdaja ali strahopetnost. Tako bodo mogoče govorili za njim. Toda kaj ga to briga. On ne izdaja nikogar, ker svojega nasprotnika ne more izdati, pač pa lahko izda sebe, če temu nasprotniku služi. Tudi iz strahopetnosti ne bo storil tega; strahopetec bi bil le tedaj, če bi si ne upal končati tega, kar je prisiljen vršiti... V tem hipu ga je obšel bridek spomin na starše, na domače... Preganjali jih bodo zadelj njega. Očrnjeni bodo, da so vzgojili izdajalca. — To je res... Toda, kaj vedo doma, kako je tukaj? Odpustili mu bodo, večno pa to ne bo trajalo... Nocoj ali nikdar...

Za njim sta se pojavili dve temni postavi; bil je Rainer in nova straža, Barfuss. Moral mu je odstopiti mesto. Skoraj vroče mu je postalo. Ali sta pretekli že dve uri? Dve uri je že premišljeval in odlagal, namesto da bi se odločil.

Jezen sam nase je tiho stopal za Rainerjem, ki ga je vodil na delo. Toda kmalu se je prepričal, da priložnosti še ni zamudil. Začeli so nositi žične rogovile pred jarek. Nosili so trije pari, drug za drugim. On je nosil z Dervodelom. Že dvakrat so se vrnili brez škode, tretjič se mu je pa le posrečilo, da sta prišla zadnja na vrsto.

Odsek je bil nenavadno miren, niti ene puške ni bilo slišati niti ene rakete videti. Skoraj premirno je bilo... Prva dva para sta se že vračala v jarek, ko sta se z Dervodelom šele bližala mestu, kjer je bilo treba odložiti rogovilo. Naposled sta jo sunila k začetemu plotu. Dervodel je bil zadnji in je torej prvi začel lezti nazaj proti jarku.

Amun je obtičal, kjer je bil. Trenutno je začutil neko osamljenost in nekaj ga je priganjalo, da bi pridržal tovariša in mu razodel svoj namen. Imel bi tovariša, če bi oni šel z njim... Toda hitro se je predramil in rešil te abotnosti. Dervodel — ta? — Ta bo rajši pustil svoje kosti tu-

kaj. Škoda ga je, saj je dober fant, škoda je tudi drugih, ker so vsi ljudje. Toda kaj — ali naj še čaka na tovariše, da bodo zazorili toliko kakor on? Saj čaka že skoraj leto dni, saj je sam na svojo lastno zazoritev moral čakati skoraj dve leti... Ne — dovolj je vsega, čakati ne more, on noče umreti za Avstrijo.

Sklonjen, z glavo nizko pri zemlji, tipaje z nogami in z rokami, se je spustil proti italijanskim jarkom. Varovala ga je temna noč.

Eden izmed milijonov, ki so to noč stali v jarkih, se je predramil, prisluhnil svojemu srcu, prisluhnil svojim možganom, nato pa preskočil ograjo, ker ni hotel biti več suženj...

LEBRING

I.

Jeseni 1917. leta se je v baraki št. 6 zbiralnega oddelka centralnega vojaškega taborišča v Lebringu pri Gradcu začela tako imenovana «težka ura». Tako se je namreč imenoval čas, ki se je pričel nekako ob osmih zjutraj in se končal proti deveti uri; tedaj se je v taborišču vsak dan razdeljeval kruh. Okrog štiristo vojakov, stlačenih na osmih dolgih, golih pogradih, jo je pričakovalo s stisnjenimi zobmi in trepetajočimi srci.

Koj po osmih so se odprla vrata barake in med podboji se je prikazala krušna kolona; najprej je vstopil komandant barake, četovodja Zugast, takoj za njim dva vojaka z nasajenima bojonetoma in šele za njima so nosili štirje vojaki nekaj čez šestdeset hlebov kruha v veliki plahti. En sam pogled proti vhodu uprtih oči je zadostoval, da je štiristo prej trepetajočih src na mah otrpnilo...

«Habt acht!» je zavpil četovodja Zugast s tenkim, a močnim glasom, ki je planil tja do zadnjega konca barake. To je pomenilo, da mora vsak prebivalec ostati na mestu, kjer je. Zugastov obraz je bil sicer namazan z raznimi olji, toda vsa previdnost kljub temu ni mogla zabrisati nekaj globokih potez, katerih pred tremi leti na tem obrazu še ni bilo opaziti. Sicer je bil pa mož videti zdrav, ravno prav rejen in uniforma je bila naravnost vlita na obliknjeno telo. Na prsih sta mu bingljali velika srebrna in bronasta hrabrostna kolajna.

Potem se je pričela delitev kruha.

«Danes dobi vsakih šest oseb po en komis!»

S temi besedami je Zugast stopil k nosačem kruha in začel deliti:

«Ena, dve, tri, štiri, pet, šest — bumf! Ena, dve, tri, štiri, pet, šest — bumf!»

Vsakokrat je zletel na deske po en hleb. Drugega glasu ni bilo slišati. Včeraj je prišel po en hleb na vsakih pet

oseb, predvčerajšnjim na vsakih osem, danes spet na vsakih šest...

Mir, ki je med razdeljevanjem kruha vladal po prostoru, je po odhodu krušne kolone postal še strašnejši; — zdelo se je, da je bil še mnogo težji, kakor pa mir, ki je zavladal v kaverni na Doberdobu, kadar je pred njo, za njo ali pa nad njo razneslo granato najtežjega kalibra.

Na spodnjem pogradu je čepelo šest vojakov okrog črnorujavega, nalomljeni zidni opeki podobnega komisa. Bili so Slovenci Grum Janez in Fajdiga Franc, Bosanca Davtovič Joso in Turina Milan, Dunajčan Kalivoda in Nemec Barfuss. Sredi kroga je na deskah ležala črnorujava in negibna stvar, podobna ubiti, neznani živali v katero so bile uprte oči šestorice. Ta strahopetni, prezirljivi, samogoltni in sovražni, a obenem tudi božajoči, proseči in obtožujoči pogled je zadostoval za spoznanje, da je kruh nenavadno majhen, da se drobi in da mu skorja sproti odpada. Iz režečih se razpok je gledal vanje koruzni zdrob.

Ko so se oči najedle oblegane podobe, so se obrnile v stran in oblegovalci so se delali, kot bi jih med nje vržena kost nič ne brigala. Grum in Fajdiga sta strmela v deske gornjega pograda, medtem ko sta se Davtovič in Turina zagledala tja na sosedni pograd onkraj hodnika, kjer je na deskah ležala podobna črnorujava pošast; Barfuss in Kalivoda pa sta se zagledala vsak v svoj par čevljev na nogah.

Vsaka sekunda navidezno hladnokrvnega, ravnodušnega in mrzlega ponašanja jih je veljala vsakega kapljo krvi, ki se je izcejala iz njihovih žil tako boleče, da jih je zeblo pri srcu. Kajti vsi brez izjeme so bili tako lačni, da bi se bil vsak izmed njih z nenasitljivo krvoločnostjo najrajši vrgel na izzivajočo negibnost sredi pograda, jo z enim samim zamahom raztrgal in z enim samim goltom stlačil v želodčno brezdno. Tlačil bi, dokler bi ne občutil sitosti.

Tope, samogoltne bolečine so postajale z vsakim trenutkom bolj neznosne. Kljub temu so jim bili trenutki čakanja ljubši, kakor to, kar jih je neposredno čakalo. Najprej je omagal Kalivoda. Bil je že skoraj dva meseca na zbiralnem oddelku in zato najbolj izgladovan od vseh. Zdravniška komisija se namreč ni mogla odločiti, ali naj ga

pošlje domov, ali pa naj ga dodeli kadru, ali naj mu da A, ali pa C izvid. Zato ga je pustila čakati.

«Kdo bo delil?» je hotel reči, toda to, kar je prišlo iz njegovih, na desno lice potisnjenih, čudno zveriženih ustnic, ki niso mogle skriti majhne okrogle luknjice sredi njih, je bilo bolj podobno telečjemu glasu, kadar se žival napenja na verigi, kakor pa človeškemu glasu. Rana, ki jo je tisto strašno noč dobil na hribu svetega Mihaela, mu je poškodovala jezik ter desno čeljust. Leto dni je ležal po raznih bolnišnicah, dokler se v službi samopašnega, imperialističnega mrcvarjenja stoječi zdravniški znanosti ni s protezami in živi posrečilo, napraviti iz kepe mesa in škrbin ustim podobno luknjo. Kalivoda je spet imel svoja usta, čeprav dva centimetra bolj na desno od prvotnih.

«Deli ti!» je prvi odgovoril Fajdiga, ki je s Kalivodo vred podlegal skominam kričečega želodca. Fajdiga je pred nekaj meseci zbolel nekje na južnotirolski fronti in je šele pred kratkim priromal v Lebring.

Bosanec Davtovič, ki se je rešil fronte s pomočjo rane na nogi in je v Lebringu ozdravljen čakal na vrnitev h kadru, je predložil:

«Naj Grum razdeli!» Grumu je namreč neomajno zaupal od trenutka, ko sta se prvič srečala v življenju.

Toda Grum se je takoj uprl:

«Naj deli, kdor hoče, jaz ne bom!» S temi besedami se je obrnil v stran, kot bi hotel pokazati, kako mu je kruh deveta briga.

Tedaj se je oglasil Milan Turina iz Bosne, trenski vojak, ki mu ni bilo še dvajset let, čeprav je bil v vojski že od dneva prve mobilizacije.

«Naj razdeli Barfuss! Najstarejši je!» je rekel z nestrpnim glasom, čeprav se je tudi on obračal stran od kruha.

Na en mah so pritrdili vsi:

«Res, naj Barfuss razdeli...!»

Barfuss je že dva tedna pretepal glad po Lebringu in ga je bil bolj sit, kakor prej bataljona št. 100, čeprav je služil pri njem skoraj dve leti. Potem ga je izmed vseh Lebringovcev, služečih pri njem, zapustil zadnji, tik pred njegovo likvidacijo, ko so zadnje ostanke pridejali 17temu pešpolku. Barfuss je bil eden izmed tistih čudnih srečnežev v sve-

tovni vojni, ki so leta in leta lazili po frontah, ne da bi jih zadela najmanjša nesreča. Zato se je v svojem obupu zatekel k driski, kar se mu je posrečilo. Toda uspeh se mu je neusmiljeno maščeval. Prišel je v bolnišnico v Strnišču na Spodnjem Štajerskem, kjer se je sešel s starim znancem Grumom. Barfuss je bil zdrav, a Grum resnično bolan, oba pa ob dijeti, to se pravi, dan na dan nekaj žlic mleka in košček stare, posušene žemlje. Pred kratkim ju je Strnišče, glavni liferant Lebringa, vrglo v taborišče.

Barfuss se je branil:

«Zakaj bi moral ravno jaz deliti?»

Delitev kruha je bil namreč najbolj nehvaležen posel. Posamezne skupine so ga včasih delile po cele ure, odvzemale, pridodajale, tehtale, merile, primikale ali odmikale najneznatnejše drobtine ter se tu in tam naposled še steple do krvi.

«Najstarejši si, zato ti pritiče.»

«Za tako čast vam še svoje griže ne pustim!» se je Barfuss sirovo odrezal, ne da bi se ganil.

Nekje na zgornjem pogradu, kjer so že delili, so se pravkar sporekli. Nekdo je klel, neki drug pa je z zadirčnim glasom dejal: «Vprašam vas, ali smo še ljudje, ali pa smo že živina?»

Nekdo v soseski, ki je to slišal se je kruto zakrohotal:

«Niti ljudje, še manj pa živina!»

Fajdiga se je ponovno obrnil k Barfussu:

«Torej začni že!»

Barfuss se je počasi dvignil na kolena. Pridrsal se je do kruha, izvlekel iz žepa precej velik nož in se začel pripravljati. Preden se je pa komisa dotaknil, ga je še od vseh strani ogledoval s strokovnjaškim pogledom. Ugotovil je, da stvar ne bo lahka, kajti kruh ni bil samo majhen, temveč je bil videti tudi zelo krhek in na nekaterih mestih je skorja že odpadala od sredice.

Potem se ga je vseeno lotil. Otrl je nož ob hlače in začel v vrhnjo skorjo zarisavati porcije. Najprej je potegnil ris čez vso dolžino. To se mu je očividno posrečilo, kajti obraz se mu je samozadovoljno raztegnil. To je bil že velik uspeh. Nato je skušal zarisati tri enake dele počez. To je bilo pa zaradi neenake debeline kruha, ki je bil še nekako

pretisnjen, že težavnejše. Ko je prvič premeril, je bila ena porcija prevelika, druga pa mnogo premajhna. Zato je popravljal in črtal v skorjo nove rise. Pri tem nisi prav nič opazil na njem tistega svetega spoštovanja do svojega opravka, ki navdaja planince ter ljudstvo iz krajev, koder je borba za kuh huda in trda; bil je bolj podoben zločincu, ki z jezo zasaja nož v svojo žrtev, boječ se, da bi mu v zadnjem hipu ne ušla. Naposled se je zravnal in se globoko oddahnil:

«Poglejte, ali je prav?»

«Napravi, kakor hočeš!» so mu rekli nekateri mračni glasovi, medtem ko so drugi molčali. Že med prvim opazovanjem so se prepričali, da je Barfuss nekako zadel.

Nastal je mučen molk. Sem iz druge vrste pogradov se je začul prepirljiv glas:

«Kako pa režeš, človek božji...?»

Kot bi Barfussa ta glas zbodel, se je hipoma odločil in s štirimi hlastnimi, globokimi zamahi razvalil komis na šest približno enakih delov. Operacija se mu je čudovito posrečila in mož se je ponosno ozrl po tovariših, ki so zamaknjeni zrli v prizor. Težko je bilo reči, kateri kos je bil večji in kateri manjši.

«No?»

Petorica se je obrnila h kruhu, ki je majhnim neizoblikovanim možnarčkom podoben ležal po pogradu.

«Vzemite!» jih je pozval Barfuss, še vedno klečeč pred kruhom.

Nato se je pet parov poželjivih oči začelo kresati na ozkem prostoru, kjer so bili razporejeni posamezni kosi; pogledi so preskakovali drug drugega, ogledujoč si posamezne kose. Pri tem so bili vsi obrazi ledenomrzli.

Prvi je iztegnil roko Kalivoda in hlastno popadel kos, ki so ga izbrale njegove oči. Fajdiga se je skoraj razburil, ker mu je Kalivoda izpred nosa odnesel kos, ki si ga je bil sam izbral, misleč, da je za spoznanje obilnejši od ostalih; zato se je tudi on hlastno pognal za svojim kosom. Hkrati so posegli tudi drugi. Na deskah je ostal en sam kos in sicer tisti, od katerega se je skorja najbolj luščila. Po tem je naposled z prejšnim nasmeškom segel Grum ter ga dejal za hrbet, kot bi ga skril. Njegov nasmešek pa ni bil podoben

smehu zdravega človeka, temveč bolj joku bridko razžaljene duše.

Prvo poglavje «težke ure» je šestorica s tem opravila. H koncu je šlo tudi po drugih pogradih. Nato se je pričelo drugo, še hujše in težje poglavje, namreč požiranje dobljenih porcij. Po baraki se je že slišalo bolestno tleskanje dlesni in goltanje, vmes pa pridušeno stokanje ali pa enakomerno korakanje tistih, ki so bili najbolj obupani in v svojih dušah najbolj strti, pa si zato niso upali jesti, temveč so skrili porcije v krušnike in se razbežali na vse strani, boječ se svoje lastne slabosti. Po baraki je zadihalo strastno, krvoločno vzdušje gladu.

Kalivoda, ki je prvi imel svoj kos kruha, ga je tudi prvi začel mleti. Ker je jedel le s težavo, se je stisnil v svoj kot, se obrnil k steni ter pričel s prsti tlačiti majhne koščke v usta. Jed mu je sproti silila nazaj, zato si je moral venomer pomagati s prsti.

Drugi je popadel kruh mladi Fajdiga, za njim pa Davtovič. Zdelo se je, da nobeden ne drobi kruha, temveč da požirata kar cele kose. Turina je še vedno držal svojo porcijo v pesteh in se naslajal ob misli, da bo on kruh še imel, ko ga bodo drugi že pojedli. Toda strasten, samogolten grč, ki je medtem privrel iz Fajdiginega grtanca, je omamil tudi njega. Barfuss si je najprej z nožem odrezal tenek košček in ga počasi, premišljeno deval v usta, kot bi obhajal sam sebe. Okus, ki se mu je nato razlezel po ustih, ga je pa hipoma razdražil in naslednji kos je bil že cela tretjina dobljene porcije. Grum se je edini skušal zdržati; s počasno, okorno kretnjo se je stegnil proti krušniku in spustil vanj svoj kos; nato se je dvignil in s počasnimi koraki odšel po hodniku, kjer je pobešenih glav že hodilo nekaj drugih izstradancev.

Mlad, čokat Poljak, ki ga je bilo toliko, da bi požrl celega ovna, je po zadnjem požirku, ki mu je vidno lezel po grtancu, ves osupel obsedel na pogradu, iz prsi pa se mu je izvil presenečen vzkrik.

Medtem se je Grum vračal proti svojemu ležišču; poznalo se mu je, da je razburjen in da se v njem borita dve sili, ena, ki hoče biti človeška, pametna in se upira ukazujočemu nagonu želodca, druga pa je bil sam ta nagon, ki

je prihajal nekje iz osrčja njegove biti. Naval nagona je bil tako silovit, da se mu je skoraj nevarno zameglilo pred očmi.

Kakor bi gledal skozi dremavico, je videl, da sedijo Fajdiga, Davtovič, Barfuss in Turina drug poleg drugega podobni jastrebom, ki so pravkar namesto pričakovane obilne kokoši požrli suhega vrabca. Njih oči so bile osuple, njih obrazi bolestno presenečeni. Mogoče sta pretekli dve minuti, odkar jih je bil zapustil, a njih dlesna so se že ustavila; Fajdiga je uprl vanj svoje oči, ga nekaj hipov brezizrazno motril, potem pa zaklel z zategnjenim glasom:

«O, ti hudič, ti...!»

Grum se je tedaj brez pomisleka spustil na kolena, se dotipal kruha in ga začel tlačiti v grtanec. Preden je potekla minuta, je kos izginil, Grumu pa je ostal v ustih le pekoč, razdražljiv okus. Tudi on je občepel na deskah. Zadnji se jim je pridružil še Kalivoda.

S tem je bilo končano tudi drugo poglavje «težke ure». In tej je sledilo «čakanje». Opoldne bo «bodeča žica», smrdljiva zelenjava iz kdove kakšnega posušenega, nikomur znanega plevela, zvečer črna čorba, kava imenovana, jutri zjutraj spet taka čorba, dokler ne napoči čez štiriindvajset ur nova «težka ura»... — — —

Pomalem je baraka zopet začela oživljati. Iznenadenje želodcev je minevalo, bolečine dlesen so ponehavale in staro, vsakdanje življenje se je naselilo po prostorih.

Šestorica je še vedno čepela na pogradu in čakala, ne vede česa. Dnevi so počasi minevali, teden dni v Lebringu je bil podoben mesecu na fronti in mesec najmanj letu dni zunaj za visokim plotom iz bodeče žice, ki je obdajal taborišče. Sem in tja je komanda barake potrebovala kako delovno kolono, bodisi za kuhinjo, kjer je lupila krompir ali žagala drva, bodisi za kaka druga dela. Razen tega so vsi nestrpno čakali zdravniških pregledov, dodelitev k drugim oddelkom, sprememb in sprememb...

Kalivoda ni mogel dolgo molčati. V njegovem grlu je kmalu pričelo nekaj grgrati, hkrati pa so se mu oči zasvetile v strastnem ognju. To je bilo znamenje, da hoče govoriti. Navzlic pohabljenosti je imel Kalivoda čuden nagon, da bi govoril, neprestano govoril. Ta nagon je podkrepil

še zdravnik, ki mu je priporočal, naj kolikor mogoče goni in vežba jezik, da si bo s tem izboljšal gibčnost govorilnih organov. Nekaj časa je mlel, kakor pes, ki bi rad povrgel prehitro požrto kost, potem je izdavil, kar mu je bilo na jeziku:

«Zdravnik mi je rekel, da bom jutri ali pojutrišnjem prišel v barake za rekoncalescente. Tam je mnogo bolje, kakor tukaj.»

Tovariši so ga komaj razumeli. Kalivoda je v svojem hrepenenju, da bi se rešil zbiralnega oddelka, res verjel, da je povsod bolje kakor tu. To je ponavljal že ves mesec. Tovariši so ga pomilovalno gledali in molčali. To pa je Kalivodo spravilo iz ravnotežja, misleč, da se tovariši pretvarjajo zaradi njegove pohabljenosti. Vstal je in jih demonstrativno pustil same.

«Zakaj pa tega siromaka ne pošljejo domov?» je vprašal Davtovič, ki se še ni utegnil seznaniti z režimom, ki je vladal v taborišču.

«Ha, ha, ha — domov!» so se zasmejali drugi, «nazaj h kadru ga bodo poslali, pa ne domov...»

«Saj je vendar invalid!» je poudaril Davtovič.

«Invalid? Seveda je, toda za klavnico je še vedno dober!» mu je odvrnil Fajdiga.

Kmalu nato je pristopical k njim mali, suhljati Namerst. Nosil je barve 17. pešpolka in je v baraki veljal za čudaka, oziroma za človeka, ki ni bil pri pravi pameti. Nekateri so pa trdili, da se je nalašč pretvarjal, da bi bolje odrezal pri generalnem zdravniškem pregledu. Obstal je pred njimi, jih svetlo pogledal, potem pa dejal s skrivnostnim glasom:

«Jaz imam še kruha, kruha...»

Po teh besedah se je glasno zahihital, še malo postal, kakor bi čakal odgovora, in ker ga ni dobil, jih je ošinil z izzivalnim pogledom ter izginil dalje po baraki.

Vsi so molčali. Ta Namerst je redno vsako jutro po «težki uri» hodil po baraki in zaustavljal skupine ter posameznike, ponavljajoč svoj: «Jaz imam pa še kruha, hi, hi, hi...»

«Kaj napravi vojska iz človeka!» je čez nekaj časa povzel Fajdiga. «S tem Namerstom sva skupaj prišla k regimentu. Bil je normalen človek in radi smo ga imeli. Na

fronti pa je poleg njega prasnila granata in od tistih dob ni nič več z njim. Meni ga je žal, kakor bi bil moj brat.»

«Počakaj! Takih, kakor je on, boš imel kolikor boš hotel.» Grumov glas je bil skoraj žalosten. «Danes, jutri lahko postanem tak jaz, ti, Turina, Barfuss...»

Nato so se spet vsi pogreznili v molk, kakor bi čakali, da se bo kaj zgodilo. Toda minil je ves dopoldan brez kakega dogodka. Šele proti kosilu je prišla pošta. Pol barake se je zgrnilo tja, kjer je imel komandant barake svojo «pisarno», namreč posteljo s slamnjačo v kotu in mizo poleg nje. Le malokdo je pričakoval kako pismo, vse druge je gnala le strast radovednosti, da bi slišali vsaj imena tistih, ki so bil že povezani z zunanjim svetom.

«Fajdiga Franc, pismo in denarna nakaznica!» je zavpil Zugast.

«Hier!» se je oglasil Fajdiga. Čim je prišel v Lebring, je takoj pisal domov in jih prosil, naj mu pošljejo kak krajcar. Osem dni in glej, vse je tu!

«Kalivoda Konrad! Pismo!» je malo pozneje zaklical Zugast.

«Hier!» se je hotel zadreti Kalivoda, toda preden je utegnil spraviti iz sebe glas, je Zugast bral že nova imena.

«Barfuss Ignac!» se je razleglo iz kota. «Pismo!»

To je bila vsa pošta. Množica se je počasi razhajala in tisti, ki so bili klicani, so naposled lahko pristopili.

Fajdiga je dobil pismo in deset kron. V pismu so pisali, kako jih veseli, da je po tako dolgem času frontne nevarnosti srečno prišel nazaj. Sedaj lahko upa, da mu ne bo več treba na fronto, ker bo kmalu konec vojne. Vsi da govorijo tako. Pobirajo se podpisi za Jugoslavijo in podpisalo se je vse, kar leze in gre. Ljudstvo postaja vedno bolj enih in istih misli. Drugače tudi ne gre. Draginja je, glad, pomanjkanje... Tudi doma je težko. Najlažje se dobi kaj malega pri vojakih, ki jih je, hvala bogu, vedno polna domača vas. Kadar bodo mogli, mu bodo spet kaj poslali, samo piše naj, kadar koli more. Potem pozdravi od vseh.

Fajdiga se je stisnil na pograd in se zatopil v občutke, ki jih je prebudilo v njem to kratko, ljubo pismo. Čudno, da ga ni cenzura zadržala! Na fronto bi ga gotovo ne bil dobil. O deklaraciji za Jugoslavijo so sicer slišali tudi na

fronti, toda vsa zadeva se je zdela tako nerazumljiva, preveč neverjetna in oddaljena. Sedaj se zdi bližja, pristopnejša. Ljudstvo postaja vse bolj enih in istih misli... To je storila vojna...

Nedaleč od njega je bral pismo Kalivoda. Toda koj pri prvih vrsticah je pobledel v obraz in roka se mu je pričela tresti. Zganil je na drobno popisani modrikasti papir in pogledal podpis. Da — nobenega dvoma ni — pismo mu piše — — — Pismo mu je res pisala njegova nekdanja zaročenka Pavla. Tri leta se je valjala po neštetih postaljah, slamnjačah in skladiščih, od Dnjestra do Soče, od Krkonošev do Karpatov in Dolomitov; nato se je vrnila na Dunaj, kjer jo je nenadoma obšlo spoznanje, da je prav za prav še vedno Kalivodina zaročenka. Pri njegovih sorodnikih je iztaknila njegov naslov in mu poslala to pismo, ki ga je zdaj Kalivoda držal v svojih tresočih se rokah. Skoraj ni mogel verjeti, da je na papirju zapisano med drugim:

«Preljubi moj Konrad! Mnogo sem zagrešila nad teboj, toda ta greh sem v teku poslednjih treh let drago plačala. O tem ti podrobno ne bom pisala, toda povem ti, da sem dosti izkusila... Spoznala sem, da je moje mesto le ob tebi in da morem biti le s teboj srečna. — Zvedela sem, da si bil hudo ranjen, toda jaz in domovina te ne bova zapustila. Če mi dovoliš, preljubi moj Konrad, se bom zavzela zate in te bom spravila na Dunaj, kjer te bom negovala kakor svojega otroka. Ti boš spet zdrav in oba bova srečna, srečna do konca življenja...»

Kalivoda je čutil, da ga gleda vsa okolica, zato ni imel poguma, ozreti se, temveč je sklonjen, kakor je bil, lovil sapo. Ko je bil v največji zadregi, mu je slučaj nenadoma priskočil na pomoč.

Barfuss je na svojem ležišču nenadoma zagnal pismo, ki ga je dobil, od sebe, da je zletelo na hodnik, hkrati pa srdito zaklel:

«Hudič naj vzame vse skupaj!»

Njegov obraz je zalila rdečica, oči pa so razburjeno begale po tovariših, kot bi med njimi iskale krivca, ki je povzročil njegov nenadni izbruh.

«Kaj se je zgodilo?» je pohlevno vprašal Fajdiga in pobral pismo. Namesto odgovora ga je Barfuss sovražno pogledal in še enkrat ponovil:

«Hudič naj odnese vse skupaj, Ruse, Avstrijo, vojno, Lebring in ves svet...»

Spravil je pismo v žep, nato pa vstal in izginil iz barake. Takoj za njim je odšel tudi Kalivoda. Tovariši so osupli gledali za njima.

Nesreča, ki je zadela Barfussa, je bila zanj gotovo neprijetna. Od doma so mu pisali, da je njegova edina sestra, tista, v katero se je bil zaljubil rajni Holcman, porodila otroka z — Rusom. Morali bi mu sicer že davno pisati, je stalo tam, ker se je to zgodilo že pred nekaj meseci, toda na fronto mu niso hoteli sporočiti, da bi se po nepotrebnem ne razburjal. Sedaj pa nima smisla kaj skrivati, ker bo prej ali slej itak zvedel. Rus je bil pri njih že več kot dve leti za hlapca in je bil zelo priden. Toda dobil je, kar je zaslužil. Celo nedeljo so ga imeli privezanega pred občinsko hišo in vsak, kdor je hotel, mu je lahko pljunil v lice. In teh ni bilo malo... Potem so ga vklenjenega odvedli žandarji in gotovo ga nihče več ne bo videl. Barfussova sestra je prejokala cele dneve in noči in se še zdaj ni popolnoma upokojila. Otrok, dečko, je pa zelo prisrčen in popolnoma podoben svojemu očetu... Pismo je zaključil poziv, naj še on odpusti sestri, kakor so ji odpustili drugi. Stvar da je za družino in za občino res velik udarec, toda pomisliti je treba, da je, kakor vsega zla, tudi tega kriva vojna...

Barfuss je izginil nekje za barakami, da bi na samoti prebavil nenadno, neverjetno novico in si skrivaj otrl solze, katerih je imel polne oči. Takih grenkih, skelečih solz dotlej še nikoli ni okušal. Kako je vse to čudno? On se je tolkel po frontah za domovino, doma pa gre sestra, tista sestra, ki jo je imel tako otroško rad, — in leže v posteljo s tistim, proti kateremu je on nosil na prodaj svoje kosti... Kdo je kriv tega, ali sestra ali ta Rus ali nekdo tretji...?

Popoldne sta se srečala s Kalivodo, ki je tudi nekje za barakami hladil razgreto glavo. Barfuss je imel denar in je povabil Kalivodo v kantino na polič srednještajerske šmarnice. Česa drugega itak ni bilo mogoče dobiti. Tam

sta zalivala vsak svojo ljubezen, Barfuss izgubljeno, a Kalivoda spet najdeno. Ni minila dobra ura in že so po kantini odmevali pijani kriki. Barfuss je vpil:

«Moja sestra, najlepše dekle v vasi, se je sfretala z Rusom — z Rusom!»

Kalivoda pa: «Vedno sem trdil, da se bo moja Pavla spet znašla!»

Barfussov glas je bil otožen, samomorilen, medtem ko je bil Kalivodin glas vedno veselejši. Kmalu je vedel ves oddelek, kaj se jima je pripetilo. Proti večeru ju je moral Zugast s pomočjo patrulje s silo odstraniti iz kantine. — —

Po večerji se je okrog Gruma zbral krog znancev in prijateljev. Tako je šlo večer za večerom od prvega dne, ko je Grum prišel v barako. Slovenci so prihajali iz drugih barak in celo iz drugih oddelkov, čeprav je bilo to strogo prepovedano in zaradi visokih pregraj tudi težko.

Poznik, ki je prišel iz barake štev. 13, se je obrnil k Fajdigi:

«Čul sem, da si dobil pismo. Kaj ti pišejo?»

Pozniku je okrog ust vedno igral tisti nasmeh, kakor pred leti, ko je priešl k bataljonu štev. 100. Zdelo se je le, da je zdaj ta smeh za spoznanje bolj smel, kakor je bil takrat. To je vzbujalo videz, kakor da bi vse vedel, kaj se godi in kaj se ima zgoditi.

«Pišejo, da bo kmalu konec vojne. Deklaracijsko gibanje je imelo popoln uspeh. Dobili bomo Jugoslavijo...»

Pozniku so se raztegnila usta.

«To sem vedno trdil. Vedel sem, da ne more priti drugače...»

Po kratkem molku je dejal Prodan, vojak 26. domobranskega polka, doma nekje od Ptuja:

«Dobro, Jugoslavija! Ko bi človek le vedel, kakšna bo...»

Spadal je še vedno med tiste, ki so bili sicer siti vojne do grla, vendar se niso še zavedali izhoda iz trenutnega stanja. Grum mu je skoraj razburjeno odgovoril:

«Taka bo, kakršno si bomo sami napravili. Če si jo bomo slabo uredili, bo slaba, če dobro, bo dobra!»

«Misliš, da bomo mi sami delali državo?» je nejeverno zinil Prodan.

«Morali bi jo, če bomo dovolj pametni,» je menil Fajdiga zagonetnega obraza.

«Tedaj bi se zgodilo tako, kakor se je v Rusiji...»

Grum se je dvignil in pogledal okrog sebe. «Zakaj pa ne? Na pol poti smo že, pa še sami ne vemo, kako. Poglejte samo, kako govorimo. Ali bi si, recimo, še pred letom dni upali tako govoriti? Ne bi si, vam rečem! To pride tako neopaženo in mi sami se spreminjamo, ne da bi se tega zavedali. Poglejte tega tukaj, ki spi poleg onega z usti. Ta je danes preklel vse, kar mu je bilo še včeraj sveto. Domovino, cesarja, svoj lastni rod. Pa bi ga videli še pred dobrim letom! Kakor pes je bil. Ker je ruski vojni ujetnik skurbal njegovo edino sestro, se je v njem vse zrušilo. Tako se razvijajo stvari...»

Grumove besede so povzročile dolg, zamišljen odmor; nekateri so strmeli predse, drugi so kradoma gledali hrlečega Barfussa in Kalivodo, ki sta spala težko, pijano spanje. Davtovič se je prvi streznil ter rekel:

«Pravim: civilisti morajo začeti, vojak ne more.»

«Jaz pa pravim, oba morata začeti, sicer ne bo šlo!» je počasi in premišljeno poudaril Grum.

«Vidite, tista stvar z deklaracijo je bila dobra stvar. Nekaj takega da bi napravili še mi, pa bi vse imelo večji pomen.»

Tedaj se je zganil Ivad, vojak 27. domobranskega pešpolka, bled, suh in tih fant, ki je včasih preležal cele večere v njihovi družbi, pa še besede ni spregovoril.

«Ne verjamem, da bi vse tako gladko šlo,» je dejal s pritajenim glasom. «Še ni tako daleč z ljudmi. In potem, če pride do tega pri nas, ne bo prišlo na drugi strani, pri sovražnikih. Lahko pridemo z dežja pod kap...»

Čez nekaj časa se je oglasil Pesjak, vojak 5. artilerijskega polka, doma nekje s Krasa.

«Bo, kakor bo, toda le eno vam povem — zame je vojne konec. Tri leta sem bil na fronti in živega me ne dobijo nazaj. Tukaj bi človek crknil, toda če bo treba, ostanem tudi tukaj. Rajši tu, kakor še enkrat nazaj!»

Pesjak je bil menda šele nekaj dni v taborišču.

Spet se je zganil Grum in rekel počasi, kakor bi bil v zadregi:

«Ne vem, kako bi dejal. Tako govorijo vsi, ki na novo prihajajo sem. Tudi jaz sem tako mislil prve dni in menda mi vsi. Toda če si tukaj dalj časa, potem postaneš drugih misli. Življenje v teh barakah je tako, da začneš premišljevati, če je sploh vredno, da človek živi tako življenje. Če ni mogoče boljša kakšna druga odločitev...»

«In kljub temu živijo tukaj ljudje mesece in mesece. Neki moj znanec je že pol leta tu in bil je že v vseh oddelkih,» je trdil Pesjak svoje.

Kot bi se nečesa prestrašili, so vsi umolknili. Nenadoma se je oglasil Turina z vedrim, prostodušnim glasom:

«Jaz pojdem v zeleni kader!»

Vse se je spogledalo. Turina se je delal, kakor da bi rekel nekaj najbolj navadnega na svetu. Njegove besede pa so bile tako težke, da se je krog začel razhajati. Najprej je vstal Poznik, voščil lahko noč in odšel; za njim so začeli vstajati tudi drugi.

«Lahko noč!» je rekel Grum, «jutri pa na svidenje, če bomo še tu!» Potem sta se s Fajdigo uvrstila v procesijo, ki se je sprehajala po hodniku že ves večer. Zunaj je bilo mrzlotno, dvorišče blatno in razhojeno; zato so se vojaki tiščali v barakah, ki so bile razgrete od sto in sto teles. Kmalu se jima je pridružil še tovariš Skobir, Janez kakor Fajdiga, ki je prišel od nekod. V kratkih stavkih jima je pripovedoval, kar je pravkar slišal v neki drugi baraki. V Rusiji je izbruhnila nova revolucija. Baje so že vrgli vlado. Boljševiki... Nihče ne ve, kaj bo... Pravijo, da bo zdaj mir z Rusijo, potem pa po vsem svetu... Novica, ki je padla v taborišče v temni, brezzvezdni noči, je užgala čuden ogenj v neštetih srcih. Ne da bi kdor koli vedel kaj določnega, je razgrela in razburila tisoče... Počasne, komaj premikajoče se procesije, ki so ob tej uri napolnjevale hodnike vseh barak, so same od sebe pričele stopati hitreje.

Kmalu nato se je začul glas komandanta barake:

«Spat!»

Skobir se je nasmehnil:

«Ta se tudi iz golega strahu dere!»

«Menda bo tako,» sta pomembno odgovorila tovariša.

Vsi so vedeli, da hodi Zugast ponoči skrivaj iz taborišča k neki gostilničarki in da zaradi tega goni vojake vsak

večer pred časom spat. Procesija se je redčila in ležišča so zašumela. Kmalu je zatrobilo k počitku. Zugast je počakal, da je veter odnesel zadnji odmev trobente, potem je izginil skozi vrata. V baraki je ostal le njegov pomočnik, neki tihi, mirni korporal.

Grum in Fajdiga ter tovariši so prirejali ležišča, ko je na koncu drugega hodnika nastal strahovit trušč. Nekdo je javkal, kakor bi mu šlo za življenje, njegov javk se je pa dušil v plohi zamolklih, topo odmevajočih udarcev. Prisluhnili so.

«Že spet peračijo nekoga!» je dejal Fajdiga. Tepli so nekoga za kazen, ker je ukradel kruh. To se je često dogajalo in take kazni so bile neusmiljene, surove. Tatu, večjidel kakega siromaka, ki ni več mogel krotiti svojega želodca, so po retreju zavili v odejo, potem so pa maščevalci tolkli po njem z vsem, kar so imeli pri rokah; s pestmi, z okovanimi čevlji, z bajonetnimi pasovi, z bajonetnimi nožnicami, ne meneč se, kam so padali udarci. To so bile tako imenovane eksemplarične kazni tovarištva, ki jih je vojaška uprava tolerirala ne le v Lebringu, temveč tudi drugod. Nesrečnež, ki je zapadel taki kazni, je navadno obležal nezavesten, razbitih ust, izbitega zobovja in črno marogastega telesa. To je bila kazen izobčenca.

Divja ploha udarcev je odmevala po prostoru, javkanje kaznovanega pa je postajalo vedno tišje. Tedaj se je na drugem hodniku začul Skobirjev glas:

«Namersta tepejo!»

Nič drugega. Toda že to je bilo dovolj, da so Grum, Davtovič, Fajdiga in Turina skočili pokonci in planili tja, odkoder je odmevalo pretepanje. S Skobirjem, ki je bil z njimi vred tam, so skočili na osuple kaznovalce in jih potisnili z Namerstovega ležišča. Dva izmed njih sta popadala po hodniku, kjer sta pomolila vse štiri kvišku.

«Zverine, ali ga mislite ubiti!» je vpil Skobir.

«Ali ne veste, da ni pri pravi pameti?» se je drl Fajdiga.

Maščevalci, dva Nemca, dva Madžara, en Čeh in en Poljak ali kaj, ki so si opomogli iz prve osuplosti, so se strnili v grozečo fronto, preden je bilo mogoče Namersta izmotati iz ovoja. Podoba je bila, da hočejo navaliti na Namerstove branilce.

«Kaj, vi hočete braniti tata? Vi...!»

«Vi — vi, ki ste sami taki...!»

«Gliha vkup štriha!»

Pretepači so pri nekaterih zapazili našitke kranjskih Janezov.

Grumu je planila kri v glavo:

«Kaj si rekel?»

Pripravljen na napad se je sklonil proti čokatemu vojaku, ki je držal v rokah pas z bajonetovo nožnico.

«Zmerjate nas s tatovi?» sta vpila Fajdiga in Skobir.

«Ker se zavzemate za tatove — za vaše tatove!»

Grozil je neposreden spopad. Obe fronti sta rili druga proti drugi in čulo se je že pritiskanje teles. Medtem je bila pokonci vsa baraka; vojaki so oblečeni in slečeni stali po pogradih ali se rinili v ospredje.

Okrog pretepačev se je neopaženo strnil krog Namerstovih pristašev. Že prej so s pogradov nekateri glasno obsojali napad na siromaka. Tu so stali Pesjak, Obid, potem Bosanci Rapajič, Batinič, Travica, dalje neki Hrvati, v krogu sta bila tudi že Barfuss in Kalivoda, ki ju je trušč prebudil. Pretepači, ki so še malo prej bili odločeni, planiti po svojih nasprotnikih, so se strnjenega plotu okrog sebe vidno ustrašili. Neki Nemec, ki je držal okovan čevelj v rokah, je vpil:

«Zakaj se zavzemate zanj? Meni je že dvakrat ukradel kruh!»

«Meni ga je tudi, meni tudi!» sta se drla Čeh in Poljak, vsa zbegana zaradi nastalega odpora.

«Zakaj pa tepete njega?» je vpil Grum, da se je čulo po vsej baraki. «Bijte rajši tiste, ki ne dajo dovolj kruha njemu, ki ga ne dajo dovolj vam, nam! Ali je sam kriv, da je tukaj?»

«Kruh se ne krade tovarišem!» je izbruhnil eden od pretepačev.

«Ti bi ga tudi kradel, če bi te ne bilo sram! Vsak bi ga kradel, kolikor nas je tukaj, če bi ga kje imel.» Fajdigin glas je bil naravnost izzivalen.

Branilci lačnega tovarištva so naposled umolknili, pretepaško orodje pa, ki so ga še malo prej vihteli v rokah,

jim je skrivaj popadalo iz rok. To je bil dokaz, da so se vdali, čeprav neradi.

Korporal, ki je nadomestoval komandanta barake in ki je stopil na plan šele, ko je bilo rabuke že konec, je poravnal stvar na ta način, da je precej zbitega, a še bolj preplašenega Namersta spravil spat na drugi konec barake, kjer je nesrečnež še dolgo ihtel pod odejami.

Na ležišču, kjer so spali Grum in tovariši, pa tisti večer še dolgo ni bilo miru. Ko je že po vsej baraki odmevalo sopenje spečih vojakov, se je Grum še vedno obračal po deskah. Tudi Fajdiga in Davtovič sta še bedela.

«Ali smo prav storili?» je šepetaje vprašal Davtovič.

«Mislim da!» je odgovoril Grum.

«Vojna je vsega kriva!» je tiho dodal Fajdiga kakor v opravičilo.

Njihov, še dolgo neugnani nemir je delila tudi nad velikanskim taboriščem razprostrta noč. Veter, ki je prihajal sem od panonskih nižav, je bril nizko nad strehami barak; včasih so njegovi valovi plahutali po ostrešjih, včasih pa so s tako močjo brili skozi žične mreže telefonskih in električnih napeljav, da je odurno žvižgalo. Kakega drugega glasu ni bilo slišati; niti ropot kakega mesta niti stok drevja ali bučanje planine ni dosegalo te samote sredi murskega polja. Enkrat ali dvakrat je mimo taborišča drvel nočni vlak, toda ta odmev je naglo loputnil mimo njih, nakar je bila samota še težja, še neznosnejša. Nad Lebring se je grozotno sklanjala četrta zima svetovne vojne...

II.

Četovodja Rode je pravkar nadzoroval barako štev. 16 rekonvalescentnega oddelka, kateri je bil že precej časa komandant. Ko se je z neznatno prasko rešil fronte, je kmalu obvisel v Lebringu. Služba mu je ugajala in zato jo je skušal podaljšati, kolikor je bilo v njegovih močeh. Tej skrbi se je komanda taborišča imela tudi zahvaliti, da je bil red v njegovi baraki najbolj vzoren.

Že na prvi pogled se je notranjščini barake poznalo, da vlada v njej trda roka; vse postelje, ki so stale v štirih

dolgih vrstah od enega konca barake do drugega so bile kakor štiri vrste zravnanih paradnih soldatov. Slamnjače so bile tudi vse enako natlačene, vse enako velike, vse enako štirioglate. Oglati, do pičice si podobni zlogi odej na vzglavjih so oglati, mrzli red še povečali. Leseni pod je bil pomit in zdelo se je, da je tudi malenkostna prtljaga stanovalcev bila obešena po enem in istem redu.

Enoličnost dolgih posteljnih vrst je motilo le nekaj ležišč, ki niso mogla biti zlikana kakor druga, ker so na njih ležali vojaki. To so bili bolniki s posebnim zdravniškim dovoljenjem, da smejo ostati v posteljah tudi čez dan. Čeprav je bil rekonvalescentni oddelek namenjen okrevancem kot počivališče in so drugod navadno smeli po mili volji polegati tudi čez dan, je Rode v svoji baraki uvedel poseben režim. Zjutraj je moralo vse iz postelj ter zlikati ležišča. V posteljah so smeli ostati le oni, katerim je zdravnik posebej predpisal ležanje. Ako je bilo lepo vreme, so morali rekonvalescenti na prosto in malo je manjkalo, da se niso morali po jetniško vrteti okrog barake.

«Sveži zrak je najboljši zdravnik!» je Rode neprestano gonil. In bog ne daj, da bi se dopoldne kdo usedel na slamnjačo.

Rode je oprezal okrog ležišč kakor lisica okrog kurjih gnezdišč in ni mu ušla niti najneznatnejša nerednost ali površnost. Baraka je bila prazna, ker so bili rekonvalescenti na sprehodu.

«Kdo spi tukaj?» je vprašal svojega pomočnika pri slamnjači, ki je bila na videz podobna vsem drugim. Toda tudi pomočnik se ni mogel spomniti, zato se je četovodja obrnil k bližnjemu ležišču, kjer je ležal vojak okroglih lic:

«Kdo spi tukaj, infanterist Zega?»

Rekonvalescent Zega, ki se je že dolgo selil po Lebringu iz oddelka v oddelek, ki je vse pretrpel in bil na vse pripravljen, samo da bi se obvaroval pred fronto, se je naslonil na laket in dejal:

«Kdo leži tu? Ne vem, toda zdi se mi, da Štefanič...?

«Štefanič! Seveda ta Štefanič! Saj poznam njegovo površnost,» se je oblizoval Rode. «Toda tudi moja mera bo nekoč polna. Ne vem, kolikokrat sem ga že opomnil. Počakaj, zelenjak, z menoj ne boš bril norcev!»

Zapisal si je Štefaničevo ime. Počasi se je približeval drugemu vojaku, ki je imel dovoljenje za celodnevno ležanje. Rode je zelo nerad hodil mimo njega. Čeprav je bil mišljenja, da je poležuh simulant, ga je vendar vselej, kadar ga je videl, nekaj neprijetnega stisnilo. Posebno njegovih oči ni mogel prenesti, ker so se mu zdele očitajoče. Kakor bi hotel odgnati neprijetno misel, ga je ogovoril:

«No, infanterist Popovič, kako gre?»

Na postelji je res ležal infanterist Popovič, bivši soldat btaljona štev. 100. Jetika, ki jo je nosil s seboj iz Arada, ga v teku treh let še ni zglodala. Še vedno je ležala dobra tretjina tega moža v baraki štev. 16 v Lebringu, kamor so ga pred nekaj meseci spravili kot okrevanca iz Hergasta pri Gradcu. V Lebringu se mu je bolezen spet kmalu poslabšala, vendar ga je zdravnik še vedno držal v taborišču. Mogoče bi ga bil že poslal kam drugam, ako bi bolnik sam sitnaril, toda Popovič je slutil, da je zanj vsako zdravljenje odveč in da je njegova življenjska karantena že do skrajnosti izčrpana; zato je bil popolnoma ravnodušen do vsega. Tudi za Rodetov nagovor se skoraj ni zmenil. Mirno je ležal na hrbtu, si podpiral glavo z dlanmi sklenjenih rok in nepremično strmel naravnost predse.

Rode je mimogrede in nehote ujel Popovičeve oči ter je še vedno čakal na odgovor. Pogled soldatovih, skoraj gorečih oči ga ni le razorožil, temveč mu je pognal v srce neki skriven strah. In spet mu je prišlo na misel: kdo ve, ali ta človek simulira, ali pa je resnično bolan? Pozabil je na prezir, ki ga je doživel, in hotel dalje, ko je zaslišal Popovičev zasmehljivi glas:

«Prav dobro, gospod četovodja!»

«Hudič te vzemi!» si je mislil Rode, a glasno je rekel:

«Zakaj nočete k zdravnku, Popovič?»

Namesto odgovora je Popovič začel kašljati; po dolgem, suhem hropenju se je nagnil nad škatljo, ki je stala ob njegovem vzglavju. Rode jo je pobral na drugi hodnik. Popovič se je zavedal, da je njegov kašelj drugim neznosen, toda v stanju, v kakršnem je bil, je bil ta kašelj edino orožje, s katerim je mogel pokoriti svet okrog sebe. Zato je kašljal, kašljal...

Pred menažo je komandant barake — Rode zgrabil tiste, kateri niso imeli ležišč v redu. Klical je tudi Štefaniča.

«Tukaj!» se je oglasil Štefanič z malomarnim glasom.

«Kakšen tukaj, pri nas se pravi Hier!» je zavpil Rode.

«Pa hier!» je dejal Štefanič tiše. Toda četovodja ga je le slišal.

«Vam že pokažem, kako se morate vesti! — Kakšna je vaša postelja? Kakor bi se kdo valjal po njej! — Kje pa ste, ali ste pri ciganih ali v armadi? — Stojte vendar pozor pred menoj!»

Četovodja je zgrabil za konec zloženih odej in jih zagnal na hodnik, s kolenom pa je sunil v slamnjačo in jo odrinil od sebe. Štefanič je tiho stal na hodniku in si grizel ustnice. Razjarjenega četovodje se ni prav nič bal. Kaj pa mu je tudi mogel? Vedel je, da bo pri prvem pregledu zletel iz Lebringa in da bo prišel spet h kadru, od tam pa s prvim maršbataljonom tja, odkoder se je pred kratkim že drugič vrnil. Večje kazni mu pač ne morejo dati, tudi Rode ne.

«Ali boste pobrali odeje?»

Štefanič se ni premaknil.

«Poberite!» je vpil Rode že ves zaripljen.

Tedaj se je zganil Štefanič in mu rekel s prejšnjim prisiljenim mirom:

«Zakaj ravnate z menoj kakor z rekrutom? Jaz nisem več rekrut!»

«Ali boste pobrali odeje?» je grozeče vpil četovodja.

«Ne, ker se tako ne ravna z nami!» je odvrnil Štefanič, pripravljen na vse posledice.

«Ha, dobro, še z nosom jih boste pobirali, še z nosom! Toda na Golgoti...»

Na gornjem koncu taborišča, ki je bil obrnjen proti bližnjim hribom in kjer se je stikalo več oddelkov, je stalo nekaj samotnih dreves. Pod njimi skoraj ni bilo ruše, a kotanjasta tla so bila pokrita z odpadlim listjem, kolikor ga že ni odnesel veter, ki je imel tu svojo pot od juga proti severu. Ta skrajni konec taborišča se je imenoval: Golgota.

Nad obširnim taboriščem je ležala svetloba pozno novembrskega sonca, vsa medla, kakor bi se v resnici že poslavljala. Proti jugu, kjer se je dolina širila, je bila jasnejša, toda proti severu, kjer so jo obrobljali rjavo zeleni hribi, se je hitro spreminjala in se stapljala z barvo hribovitega obzorja. Za hribi na zapadni strani doline so se videle podolgovate, visoke gore, katerih vrhovi so bili pokriti s snegom. Onkraj teh gora ni bilo več sveta. Ozračje je bilo napolnjeno z ostrim zrakom, vendar se je še čutila prijetna toplota bledikastih sončnih žarkov. To pa zaradi tega, ker ni pihljala nobena sapica. Bil je dan, ko se jesenski čas poslavlja in je pred durmi že zima... Srca, ki živijo sredi takega ozračja in take ovenele svetlobe, so otožna in se krčijo v neznanih, težkih slutnjah...

V kotu, ki je pripadal rekonvalescentnemu oddelku in je bil pregrajen z bodečim plotom, je stalo pet dreves. Pri vsakem drevesu pa je bil privezan po en vojak s hrbtom k deblu. Sem so namreč od jutra do večera gonili vojake iz vseh oddelkov. Kotanje pod drevesi so bile izkopane in udrte od navpik stoječih nog, raskava skorja dreves je bila polna globoko vanjo zajedenih krogov. Toda udrtine niso bile le pod drevesi, okrog debel in pod vejami, temveč tudi ob cementnih stebrih, ki so nosili bodičasti plot.

Štefanič je visel pri prvem drevesu. Obrnil se je k svojemu sosedu Megliču in ga vprašal:

«Zakaj pa visiš?»

«Zaradi subordinacije...»

Meglič je bil iz barake štev. 12 istega oddelka.

«Zakaj si pa ti?» ga je vprašal Meglič.

«Zaradi subordinacije...»

Potem se je Štefanič obrnil okrog debla, da je od strani lahko videl drugega soseda, ki je visel za njim ter ga vprašal:

«Zakaj pa visiš ti?»

«Zaradi subordinacije...» mu je odgovoril sosed za hrbtom, ki ni bil nihče drugi, kakor Žinko iz barake št. 7.

Štefanič se je nato obrnil na drugo stran, kjer je visel neznan soldat zarjavelega, brkatega obraza. Bil je očividno Madžar. Viseči je razumel že Štefanovičev pogled, zato je namršil obrvi in takoj dejal:

«Subordinazion...»

Pri zadnjem drevesu je visel prav tako neznan vojak. Ko se je Štefanič obrnil k njemu, je ta zinil po nemški:

«Wegen der Scheisssubordination, was den...!»

Vsa petorica je visela zaradi nepokorščine. Razen na Štefaničevih prsih sta se svetila traka hrabrostnih svetinj tudi še na prsih Nemca in Madžara.

Po tej ugotovitvi je pod drevesi zavladal mir, ki so ga motili le kaznovanci sami, kadar so se prestopali z ene noge na drugo in pri tem šušljali z listjem pod nogami. Ta dan so imeli nenavadno srečo, kajti privezani so bili čisto nalahko, da so mogli stati na nogah. Zaradi nizkega motvoza sploh niso čutili, da imajo na rokah kako zadrgo. Dobili so vsak eno uro priveza in ako bi jih privezali, kakor je bilo predpisano, bi s konci svojih čevljev vsak vsaj za nekaj milimetrov poglobil kotanjo pod seboj. Privezoval jih je neki korporal stražnega oddelka. Bil je na videz živa surovost in kaznovanci so že mislili, da jih je dobil pravi v pesti. Ker ni imel nobenih barv na ovratniku, niso vedeli, h kateremu regimentu pripada. Toda Štefanič, ki je imel barve kranjskih Janezov, je izzval njegovo zgovornost; tedaj se je izdal za Slovenca. Ko je korporal že vse privezal in jim je zabičal, naj se držijo upognjene, da se bo od daleč videlo, kakor da so pošteno nategnjeni, se je oddaljil proti barakam, kjer je kakih trideset korakov od njih mirno koračil s puško na rami in pušil cigareto.

Čez čas se je pa počasi približal drevju. Postavil se je pred Štefaniča:

«Ti Janez, ali bi rad kadil?»

«Bi!» mu je odvrnil ta. «Toda kako naj kadim, ko imam pa zvezane roke.»

«Oh, to bomo že naredili!» je vzkliknil korporal, vzel iz žepa novo cigareto, jo prižgal na svoji, in ko se je prej v naglici ozrl proti barakam, se je hitro približal Štefaniču ter mu vtaknil cigareto v usta.

«Potegni hitro par dimov, ker bom potem še drugim dal,» je dejal in zastrl Štefaniča s svojim širokim hrbtom. Po nekaj dimih mu je korporal vzel cigareto in jo nesel Poljaku Žinku in dalje drugim. Ko je cigareta prišla naokrog, je bila tudi že dokajena. Dokadil jo je Nemec,

ki je izpustil še tleči čik na tla. Korporal ga je poteptal. Potem se je spet z vso širino postavil pred kaznovance, kakor bi se ne mogel nagledati njihovih začudenih, a bolj iznenadenih kakor hvaležnih pogledov.

«Ha, ha, ha!» se je zasmejal s širokim, prijetnim glasom; nato je nagajivo dodal: «Le niže z nosovi, drugače bom jaz visel...»

Obešenci so bili od same začudenosti pozabili, kaj jim je korporal s kraja naročil; zato so se spet sklonili. Čudni korporal jih je še nekaj časa motril, potem se je pa odstranil s počasnimi, širokimi koraki proti barakam, odkoder jih je spet nadzoroval.

Nemec, ki je visel pri zadnjem drevesu, je dejal:

«Vidi se, da gre vojna h koncu!»

«Čas bi že bil!» je menil Meglič v svojem materinem jeziku in namrgodil obraz.

Vsakdo je zinil kaj v svojem jeziku in čeprav niso vsi razumeli besed, so se vendar razumeli po glasu, po čustvih in po mislih, ki so jih navdajale. Na Golgoti so se ljudje razumeli brez jezikov.

Nenadoma pa je Žinko zaklical:

«Tja poglejte v rusko taborišče!»

Vsi so dvignili glave proti barakam ruskih vojnih ujetnikov.

Na kraju, ki se je dotikal dreves, je bilo nekaj plank odtrganih in skozi preliho se je videl ves zadnji prostor z drevesi.

«Tja poglejte!» je še enkrat ponovil Žinko, ki je sam kot zamaknjen strmel proti prelihi.

Kar so privezani vojaki videli, jih je tako presenetilo, da bi ostali kakor pribiti, tudi če bi ne bili privezani. Kolikor so mogli ugotoviti, je bilo tam privezanih kakih dvajset ruskih ujetnikov. Okrog enega drevesa so viseli po trije, drugi so bili pripeti na veje in na stebrovje ob plankah. Že od daleč je bilo mogoče spoznati, da so privezani zelo močno in da jim glave in gornji deli života vise od slabosti proti zemlji. Malo v stran sta mirno stražila dva vojaka. In še malo dalje od njih se je igralo dvoje majhnih otrok.

Vsej petorici je ob tej sliki postalo slabo. Prvi hip jim je zaprlo sapo in šele čez nekaj časa so prišli toliko k sebi, da so se spogledali in se je iz njihovih ust izvil začuden, a hkrati bolesten vzklik.

Pojav otročičkov na Golgoti je bil bolj bolesten od vsega drugega. Kako so mogli zaiti otroci tja, je šumelo vsem po glavah.

Rusu, ki je visel na skrajnem koncu, sta se tedaj otroka približala. Obstala sta nekaj korakov pred njim ter mu nekaj mahala z drobnimi rokami. Skozi napeti mir, ki je vladal na Golgoti, so se čuli tudi nekaki glasovi; najbrže sta otročička Rusu nekaj dopovedovala... Rus pa, ki je dotlej še vztrajal pokonci, je nenadoma omahnil, klecnil in se sklonil proti zemlji. Mogoče je imel doma sam take majhne otročiče, pa ga je pri pogledu nanje prevzel spomin. To mu je vzelo zavest in ga zrušilo pod planke...

Štefanič in njegovi štirje tovariši niso mogli več vzdržati; Nemec in Meglič sta se obrnila v stran, Madžar je glasno klel in pljuval, Žinku je postalo slabo, Štefanič se je pa zasukal proti barakam, kjer je stal korporal in zaklical:

«Korporal, korporal!»

«Kaj pa je?»

«Sem pojte, hitro, hitro!» je pritajeno, a vendar razločno klical Štefanič.

Korporal se je približal z dolgimi koraki.

«Tja poglejte!» mu je reklo hkrati vseh pet kaznovancev ter mu z glavami pokazalo proti ruski Golgoti. Tam sta otročička še vedno stala pri nezavestnem Rusu ob plankah.

Korporal je takoj razumel, kaj jih prav za prav boli. Tudi njemu je udarila kri v glavo. Skočil je k pregraji, vtaknil dva prsta v usta in zažvižgal s presenetljivo močnim, alarmantnim glasom. Takoj sta se oba stražnika okrenila k prelihi. Navzlic temu, da je žvižg šel skozi mozeg, se vendar ni noben Rus zganil.

Korporal je na ves glas zavpil proti ruski Golgoti:

«Svinje, prizanesite vendar otrokom! Spravite jih stran, če ne grem na komando!»

Stražnika sta očividno osupnila, ker se nista ganila z mest. Potem se je eden razkoračil in zavpil nazaj:

«Kaj pa tebe to briga?»

«Škandal, otroke stran, pravim!» je vpil korporal.

Tedaj sta menda stražnika zapazila, da je ta, ki vpije, korporal. Kakor bi trenil sta se obrnila k otrokoma in ju odpodila proti barakam. Rusi pa so viseli dalje...

«To je četovodja Kopajnik!» S temi besedami se je korporal vrnil od pregraje.

«Kdo, Kopajnik?» se je začudil Štefanič. «Tisti Kopajnik, ki je svočas služil pri bataljonu štev. 100? Slovenec, ki se pa ima za Nemca!»

«Bo menda že tisti! Na fronti mu je iz zadnjice iztrgalo nekaj mesa, zato se maščuje nad ujetniki in jih veže, kakor vidite. Pri tem se peni: Čakajte, vi ste mene, jaz bom pa vas! Veliko srebrno nosi!»

«Potem bo že tisti,» je potrdil Štefanič.

Korporal je ostal kar pri njih. Čez nekaj časa je pogledal na uro.

«Dobrih pet minut še manjka, toda končajmo to reč za danes,» je dejal in jih pričel odvezovati.

«Če bi vas pa kdo vprašal, se pritožite, češ, da vas je dobila v pest neka korporalska zverina od 17. polka.»

Postavil jih je v vrsto; spredaj Štefaniča in Megliča, zadaj Madžara in Žinka, Nemca pa samega za njimi.

«Habt acht, marš!»

Odkorakali so proti upravnim barakam, kjer jih je korporal moral oddati. Toda komaj so napravili nekaj korakov, se je korporal ustavil. Spet je pogledal vse po vrsti, potem pa dejal z značilnim glasom:

«Da boste vedeli, kdo vas je danes privezal: jaz sem korporal Hafner Anton!»

«Korporal Hafner Anton!» so zamrmrali vojaki.

«Marš!» Molče so odkorakali dalje.

«Korporal Hafner Anton! To ime si bo treba zapomniti!» sta vsak zase premišljala Štefanič in Meglič, ko sta korakala proti baraki štev. 16....

Kakor po navadi je Štefanič tudi ta večer pristopil k Popovičevi postelji in ga vprašal:

«No, ali jih bomo vrgli?»

Pri Popoviču so namreč vsak večer igrali karte, Štefanič in njegovi ožji prijatelji.

Popovič je počasi okrenil glavo k njemu, uprl vanj svoje globoke oči ter mirno a naporno dejal:

«Nocoj, dragi brat, pa ne bom igral kart. Nocoj bom umrl...»

Štefanič ga je začudeno pogledal. Kaj mu je, Popoviču? Doslej se ni nikdar šalil! Videti je tak, kakor vsak večer, malo znojen je sicer in oči mu malo bolj gorijo, toda tak je, odkar je tu. Zato se je zasmejal:

«Beži, beži, kaj pa govoriš?»

Navzlic temu, da je bil Popovič strasten kvartač in da mu je bila to edina zabava, ga Štefanič ni mogel pripraviti k igranju. To mu je dalo misliti.

«Ali naj pokličem zdravnika?»

V odgovor ga je zadel tako neprijazen pogled, da je nehal siliti vanj. Pustil ga je samega in odšel iskat nove tovaršije. Ko je prišel do kota, kjer je kraljeval rekonvalescent Segal, se je pravkar vršila vsakdanja Segalova «konferenca». Skoraj tucat vojakov se je tiščal okrog njegove postelje. Pristopil je tudi Štefanič in prisluhnil.

Rekonvalescent Segal je veljal v baraki že za nekakega preužitkarja. Njemu se ni nikamor mudilo. V oddelku je že šesti mesec živel najbolj preprosto življenje. Od doma je dobival večje ali manjše pakete, tako da se hrane ni pritaknil, razen kruha, ki ga je redno jemal, čeprav je tudi na deset ljudi prišel po en hleb. V baraki je bil gotovo najbolj rejen, vendar bi vsak, kdor ga je videl pred tremi leti, moral priznati, da je mož nevarno shujšal. Od zdravnika je imel dovoljenje za ležanje, kar je tudi dosledno izkoriščal. Vsak drugi dan je hodil k pregledu, kjer je dobival praške zoper ture v črevesju. Akoravno ni moglo biti z njegovim zdravjem vse v redu, so vendar vsi slutili, da stvar ni tako nevarna. O tem je bil prepričan tudi komandant barake Rode.

Vendar je Segal kljub Rodetu podpiral tri ogle barake, če ne celo tri ogle celega oddelka. Vsako jutro je redno dobival več časnikov, ki jih je dopoldne prebiral, popoldne pa razlagal tistim, ki so ga hoteli, in tistim, ki ga niso hoteli poslušati. Ker se je pisalo že konec leta 1917.,

je bilo teh drugih vedno več. Segal je bil seveda še zmeraj navdušen patriot. Imel je tudi veliko lažje stališče, kakor pa pred dvema, tremi leti: centralne velesile so bile povsod zmagovalke in so povsod stale daleč v notranjščini sovražnih ozemelj. Okupirana je bila cela Srbija, del severne Italije, severne Francije, skoraj vsa Belgija, večji del Ukrajine, cela Rumunija. Kaj hočete še več, ljudje božji?

«Domov bomo šli, trdi Segal,» je dejal rekonvalescent Jarnik od 7. pešpolka Štefaniču. Na njegovem obrazu se je poznalo, da verjame, kar je pravkar čul. Jarnik je bil tudi že nekaj mesecev v Lebringu. Njegov oče je bil gosposki koroški kmet, ki za sina ni stiskal. Sin je mazal, kjer se je dalo in je v teku dveh let, odkar je bil v vojski, prišel šele dvakrat do fronte in se vsakokrat pred nosom ognjene črte vrnil v zaledje. Da je bil nevaren zaledni potepuh, se mu je poznalo tudi na drznem obrazu. Čeprav je bil veseljak, ga večina tovarišev ni marala.

Segal je pripovedoval dalje z mogočnim, prepričevalnim glasom:

«... in tako se bo zgodilo, kar sem že spomladi trdil, ko je v Rusiji izbruhnila revolucija: z Rusijo se bo sklenil mir. Boljševiki so siti vojne. Naša vzhodna armada bo potem navalila na zapad in na jugozapad. Dva poštena sunka in stvar bo opravljena za vse večne čase.»

«Samo da bo mir,» je vzdihnil Zega in pozabil pri tem na svojo italijansko narodnost. Borba za zaledje, katero je moral voditi zadnja tri leta, ga je popolnoma demoralizirala.

«In potem se bo začel obračun!» je s poudarkom nadaljeval Segal; «potem bomo obračunali s tistimi, ki so ves čas škilili za mejo, s tistimi, ko so zakrivili Sarajevo, s panslavisti, socialisti in podobnimi prekucuhi.»

«Nekdo je vprašal z zagonetnim glasom:

«Torej še ne bo miru...?»

Segal ga je nezaupno pogledal in oni se je zdrznil:

«Samo tako sem mislil...»

«Dobro,» je pogoltnil Segal zadrego, «eno je, mi smo zmagoviti...»

Toda nocoj ni imel potrpežljivih poslušalcev. Porcije kruha, ki so jih dobivali zadnje čase, so bile vsak dan

manjše, želodci rekonvalescentov so bili razdraženi, vojaki nemirni, razburljivi. Štefanič ni mogel več brzdati jezika.

«Zmaga, zmaga, to je že lepa reč, toda naj bi nam tudi več kruha dali!» je zagodrnjal zbadljivo.

«Da, kruha, hruha!» je pritegnilo več glasov.

Tisti, ki je prej izjavil svoj dvom o miru, se je zdaj spet opogumil:

«Vrag vedi, kako je s temi zmagami? Bolj ko zmagujemo, bolj gladujemo...»

«Če bi bili siti, bi se torej vojskovali tudi sto let...?» jih je zbodel Segal. O kruhu in gladu se nikoli ni maral pogovarjati, ker se je zavedal, da ga baraka gleda postrani zaradi njegovih paketov.

«Tega ne, saj so siti tudi tisti, ki se ne vojskujejo in ki nas pošiljajo na vojno!» je zajedljivo dejal Štefanič.

Segal ga je izzivalno pogledal, potem pa rekel:

«In tako govoriš ti, ki nosiš hrabrostno kolajno...?»

«Če bi pa ti visel na Golgoti, bi mogoče z mano vred tako govoril!» ga je ostro zavrnil Štefanič.

Potem so vsi obmolknili. Poznalo se je, da je večina zelo slabe volje. Jarnik je skušal stvar ponovno spraviti v tek, rekoč:

«Vojna je vojna, kaj hočemo...!»

Toda nocoj tudi tisti večni izgovor: Vojna je vojna, ni več užgal.

Rekonvalescent Mak od 4. domobranskega polka, ki je ležal tri postelje dalje in se ves čas ni brigal za svojo okolico, se je nenadoma oglasil:

«Škoda je mlatiti prazno slamo. Jaz imam svojo sodbo; vojna je naperjena proti ubogemu ljudstvu in dokler nam samim ne bo dovolj, bo trajala morija — — To je vsa resnica! Povejte mi no, kdo pa crkuje po frontah, na naši strani in pri sovražnikih? Kdor je bogat, ta redkokdaj zaide tja, kjer se kadi... Gospoda se zna izogibati... Mene ne bo nihče več imel za norca!»

Mak se je z zaničevanjem obrnil v stran.

«Tako je!» so mu pritrdili Štefanič, Meglič, Žinko in še nekateri drugi. Nihče se ni brigal za to, kaj bodo rekli tisti, ki vojne še nimajo dovolj, čeprav so vedeli, da bi za take stvari še Golgota ne zadostovala. Toda kar je bilo še

pred dobrim letom zelo nevarno, to je bilo zdaj že lažje; doušniki so se pričeli bati. Leto sedemnnajstvo je šlo h koncu...

Segal pa se še ni hotel vdati. Odpor proti temu, kar je pravkar čul, ga je dvignil do pasu z ležišča.

«Govorite kakor zarotniki ali kakor otroci, ki se še ničesar niso naučili! Danes je vendar vse v službi domovine. Vsak odsek po svoje koristi. In da bi gospode, kakor vi pravite, ne bilo na fronti, to tudi ni res! Poglejte mene! Meni ni nikdar manjkalo denarja in mi ga še danes ne, pa sem vendar šel na fronto. In kakor hitro bom mogel, bom spet šel...»

Videč mrzle ali pa naravnost nejeverne obraze okoli sebe, je vstal, segel pod vzglavje svojega ležišča in izvlekel od tam neko trikotažno stvar; nato se je razkoračil proti sredini barake, raztegnil tisto stvar z obema rokama in s svojim hreščečim glasom začel razkazovati:

«Vidite, to so bil moje spodnje hlače takrat, ko sem odšel na vojno. To so bile moje takratne spodnje hlače... Danes bi tri Segale lahko spravil vanje... vidite — — tri Segale...»

In da bi še nazorneje pokazal razliko treh let, je raztegoval perilo tik svojega trebuha. Spodnje hlače, ki jih je imel v rokah, so bile res neverjetno velike, in če je trdil, da bi bile za tri sedanje Segale, se ni prav nič motil.

Tovariši so se muzali, nekateri so prasnili v smeh. Ni bilo namreč prvič, da je Segal mednarodno vladajočo plast zagovarjal s svojimi nekdanjimi spodnjimi hlačami.

«Ha, ha! Segal kaže spet svoje spodnje hlače!»

Segal je še stal na svoji slamnjači, ko je po baraki odjeknil prestrašen krik:

«Popovič umira!»

Segalu so padle hlače iz rok, a vojaki, ki so bili zbrani okrog njega, so planili pokonci in se zagnali proti Popovičevem ležišču... Okrog Popoviča je bil že strnjen tesen krog radovednežev. Štefanič in njegovi tovariši so se komaj zgnetli v ospredje.

«Kaj je?» je vprašal prestrašeni Štefanič in se spomnil, kaj mu je Popovič rekel pred dobro uro.

Toda na odgovor mu ni bilo treba čakati. Našel ga je na samem Popovičevem obrazu. Popovič je ležal še natančno tako, kakor prej, vznak, do vratu odet z odejami in strmeč tja nekam pod strop. Toda njegove oči so bile kakor iz stekla in na ustnicah mu je ležala krvavkasta pena. Le rok ni imel več sklenjenih pod glavo, temveč sta mu počivali ob vsaki strani suhega telesa. Sicer pa je bil popolnoma negiben in razen težkih redkih sunkovitih dihov ni dal nobenega drugega glasu od sebe.

Nekdo izmed gledalcev je prestrašen klical zdravnika, zadaj, kjer je imel komandant barake svoje ležišče, se je čula Rodetova kletev:

«Sakrament, kaj pa je spet?»

Štefanič se je preril k Popovičevemu vzglavju, potegnil iz žepa umazano krpo, ki mu je služila za žepni robec, in mu obrisal ustnice.

«Popovič, kaj je?» je hlastno dejal s prizanesljivim glasom.

Toda bolnik se ni ganil. Tedaj se je Štefanič sklonil čisto nad njegov obraz in rekel:

«Popovič, ali me poznaš? — Jaz sem, Štefanič!»

Bolnik se ni zganil. Vendar se je zdelo Štefaniču in tistim, ki so stali tesno ob vzglavju, da so se Popovičeve osteklenele oči rahlo zasukale proti Štefaniču. To je bilo tudi poslednje znamenje, da je Popovič še živ. Takoj nato so se njegove prsi vzbočile pod odejo, iz ust mu je privrel zadnji naporni dih... Nato je obležal...

III.

V invalidski baraki štev. 24 ni bilo že od ranega jutra pravega razpoloženja. Kriv je bil invalid Kašomiš, vojak 3. domobranskega polka, doma s Krasa, mož kakih tridesetih let. V Galiciji so mu pred letom dni izbili desno oko, da je nosil zdaj črno prevezo. Pred nekaj dnevi se je pri delitvi kruha sprl z invalidom Ožepom od 7. lovskega bataljona, s tistim mladim in razburljivim Štajercem, kateremu je manjkalo pol pljuč in mu je polg tega še sapa uhajala skozi luknjo nad rebri. Kašomiš mu je izpred nosa

odnesel večji kos kruha. Iz gole maščevalnosti je Ožep začel vpiti:

«Le požri ga, le požri ga, toda kljub temu boš čez eno leto vendarle popolnoma slep. Noben specialist in sam sveti Peter ti ne bosta pomagala!»

Od teh dob je bilo, kakor bi Kašomišu podtaknil oso v možgane. Nikjer ni našel miru. Najprej se je takoj priglasil k zdravniku invalidskega oddelka in kratko malo zahteval od njega, naj mu pove, kdaj bo oslepel. Zdravnik ga je debelo gledal. Ali je zlobna domneva invalida Ožepa bila neutemeljena ali pa mu zdravnik ni hotel povedati resnice, tega ni bilo mogoče zvedeti, toda Kašomiš je prišel domov še bolj nemiren, kakor pa je odšel. Najprej se je zakadil v trepetajočega Ožepa in mu zabrusil v obraz:

«Ti si tepec, navaden tepec!»

Komaj je bil od njega stran, je že ustavil korak, niknil z glavo in zamrmral s prestrašenim glasom:

«Da, da, oslepel boš... Oslepel boš, nič ti ne pomaga.»

Tako je šlo potem ves dan. Vsakega, ki ga je srečal na hodniku ali zunaj barake, je ustavil, ga zgrabil za bluzo in ga vprašal:

«Ti, ali res lahko oslepim tudi na levem očesu?»

Pri tem je z zdravim očesom gledal tako obupano, kakor bi mu že mrena lezla na okerc. Drugi dan se je malo umiril, toda tretji dan je bilo z njim še huje. Da bi mu vrnili mir, so prebivalci barake nagovorili invalida Ožepa, naj reče Kašomišu, da se je le šalil. Po dolgem prigovarjanju je povzročitelj nemira res storil to. Toda namesto da bi nesrečneža pomiril, se je ta še huje razburil, kričeč, da ga je slišala cela baraka:

«Kaj, ti me hočeš imeti za norca, ti... ti...!»

Ni pomagalo nobeno prigovarjanje tovarišev, seme, ki je bilo vrženo iz obupane duše v razdvojeno, se je že zajedlo v invalidovo miselnost in ga ni bilo več mogoče iztrgati. V treh dneh je Kašomiš vidno shujšal. In danes je že pred «težko uro» vprašal tri, štiri tovariše, medtem tudi invalida Janodo:

«Kaj bi ti napravil, če bi popolnoma oslepel?»

Ko je prišla pošta, je dobil pismo. Pisala mu je njegova teta iz begunskega taborišča v Lipnici in mu namignila

nekaj neprijetnega o njegovi ženi, ki je bila v istem taborišču. Nič določenega sicer ni stalo tam, toda namig je bil tako dvoumen, da je Kašomiševo že itak razdvojeno srce zajela obupna grenkoba. Nekaj časa je begal po baraki, potem je odšel h komandantu barake četovodji Smuku, ki je imel nanj še največ vpliva.

«Vidiš, Franc,» mu je rekel, «tako se godi človeku: Najprej mi je vojna porušila domačijo, potem mi je vzela eno oko, mogoče mi bo v kratkem vzela še drugo in zdaj mi bo vzela — če je še ni — tudi mojo ženo. Povej mi, čisto odkrito mi povej,kaj mi še lahko slabega stori vojna?»

Četovodja Smuk ga je skušal pomiriti, toda tudi on brez uspeha. Kakor je imel Kašomiš navado, strastno in zadirčno odbijati tolažbe zaradi očesa, tako je tudi zdaj Smuka trdovratno odbijal, trdeč:

«Ne, ne, poznam jo, predobro jo poznam...»

«Saj vendar ni otrok, nezrela deklina, saj ima dvoje otrok!» je vztrajal četovodja.

«Ravno to je hudič, Franc! Če ti zrela ženska znori. Takrat ti uide čez ojnice, če bi jo noč in dan imel v komatu. Teta ne bi zastonj pisala teh reči.»

Komandant barake je v zadregi molčal. Kašomiš pa je čez nekaj časa nadaljeval z vdanim, tveganim glasom, kakor bi bilo že vse djano:

«Sicer pa, ali ji sploh morem zameriti. Tri leta je mlajša od mene. Že četrto leto sva narazen. In potem, če pomislim, da sem že napol slep — da bom jutri morebiti že popolnoma slep... ali imam sploh še kakšno pravico do življenja? To je vojna, moj dragi Franc...!»

Potem sta molčala oba. Smuk je vedel, da je tu potrebna predvsem potrpežljivost. Nenadoma je Kašomiš skočil:

«Veš kaj, za dopust prosim! Ali ga bom dobil?»

«Da, zahtevaj dopust! To je najpametneje. Potem boš doma vse uredil. In do Lipnice je samo nekaj streljajev. Priporočil bom stvar komandi oddelka. Mogoče bi šlo celo z Romom...?»

«Z Romom ne, Rom je svinja!» ga je razdraženo zaustavil invalid. «Rom ravna z nami kakor s simulanti. Toda tudi zanj bo prišla ura plačila.»

Smuk ni hotel in tudi ni mogel zagovarjati računskega vodje velikega invalidskega oddelka, ki je veljal za pravega boga v taborišču, zato je molčal.

Kašomiš se je torej odločil za dopust.

Invalid Dervodel se je z bergljami primučil do svojega tovariša Demarka, ki je ležal na nasprotnem koncu barake. Oba, Dervodel kakor Demark sta morala priznati, da sta jo še dovolj poceni odnesla. Dervodela je pri padcu Gorice ranila granata v nogo nad kolenom in mu iztrgala veliko zaplato mesa in kit, poškodovala pa mu je tudi kost. Stvar sama na sebi še ni bila pretežka, toda v teku enoletnega zdravljenja so nastopile razne komplikacije in tako se rana še vedno ni zarasla; še vedno je sluzil smrdljiv, zelenkast gnoj iz trdovratne luknje. Vendar ga je bolnišnica v Gradcu že pred nekaj tedni oddala v Lebring, kjer je čakal, kakor so mu rekli, na odpravo v neki invalidski dom. Medtem je hodil vsak drugi dan k prevezovanju. Bil je še tako slab, da je moral rabiti dve berglji.

Demark je prišel pred italijansko strojnico, ki mu je prerešetala levi bok. To je prešlo brez prevelikih posledic za njegovo zdravje. Dve krogli sta mu pa ostali v telesu in sicer ena nekje v trebušnici, druga pa pod pazduho. Teh dveh krogel zdravniki niso mogli odstraniti. Njima se je Demark imel prav za prav zahvaliti za svojo invalidnost. Krogli ga nista skoraj prav nič ovirali, bilo je celo narobe: začeli sta sami od sebe riniti iz telesa na površje kože. Če bi se zdaj podvrgel operaciji, bi mu jih brez težkoč lahko odstranili. S tem bi seveda prenehal biti invalid. Demark pa je čakal na nadpregled, ki ga oprosti vojaške službe.

Pri Demarku je Dervodel našel že invalida Blažuna od 87. pešpolka. Ta Blažun je bil še večji siromak, kakor Dervodel in Demark skupaj: Imel je prestreljeno koleno leve noge, razen tega pa suho desnico, ki mu jo je po dolgem razparal slep strel, ki se je najbrž odbil kje na kaki kraški skali. Komanda in razni drugi vneteži so Blažunu in tovarišem dopovedovali, da ga je zadela dum-dum krogla. Blažunu je bilo seveda vseeno, kaj mu je raztrgalo roko, zanj je bilo važno, da je bil invalid in za delo nesposoben.

«Demark,» je dejal Dervodel in se usedel na njegovo posteljo, «danes sem zvedel, da pridem v invalidski dom v Linz, kjer se invalidi učijo raznih obrti. Kakšno obrt bi mi ti nasvetoval?»

Dervodel je kljub pohabljenosti bil še vedno optimist in se je skušal znajti tudi v novem položaju.

«Kaj lahko vsak izbere, kar hoče?» je vprašal Demark.

«Vsak, kar se mu poljubi. Lahko se izučiš za čevljarja, za mizarja, za kolarja, za mehanika. Za kar si pač zmožen.»

«Potem bi ti jaz svetoval, da se naučiš delati denar...» je odvrnil Demark s pikrim glasom. Bil je namreč že sit vseh raznih Dervodelovih načrtov in fantazij, s katerimi ga je ta znova in znova nadlegoval.

Dervodel ga je začudeno pogledal, potem pa skoraj užaljeno zamrmral:

«S teboj ni mogoče več govoriti!»

Blažun se je pomalem nasmihal.

«Prej so trdili, da bomo živeli od invalidnine,a zdaj nam govorijo že o rokodelstvu...»

«Po pravici ti povem, da bi mi bilo brez dela preveč dolgočasno. Imam pa že rajši kakšno opravilo,» je Dervodel že spet zaupljivo modroval.

Invalid Ožnik, tudi Janez, ki je dobil strel v pljuča in je pljuval kri, je položil desno dlan pod brado in zamigal z vsemi prsti:

«Bežite, bežite, invalidnina...»

«Kaj misliš? Ali smo zastonj nosili kosti na prodaj? Zahteval bom svojo pravico. In če jo bomo vsi, nam jo morajo dati!» Dervodel je govoril vneto, skoraj razjarjeno.

«Torej se bomo morali spet boriti! Prej so nam pridigali, naj se borimo za Avstrijo, da bomo dobili naše pravice; zdaj, ko smo dali zanjo vse, kar smo imeli, pa naj se znova borimo s tistimi, za katere smo se borili doslej.»

Po teh besedah je Blažun zaničljivo pljunil.

Demark je premišljeno dodal:

«Za nas se vojna prav za prav nikoli ne bo končala...»

«Zame se je že in za marsikoga,» je menil Dervodel.

Tovariševa preprostost je spravljala Demarka v obup. Ali je temu človeku mogoče pomagati ali ne? Sklonil se je k njemu in mu dejal s toplim, prizanesljivim glasom:

«Vem, Dervodel, da si ne daš dopovedati. Saj si že sam dovolj skusil, pa se ti še vedno niso odprle oči. Vojska? Pognali so nas tja, ne da bi koga vprašali, če hoče, in ne da bi mu povedali resnico, zakaj ga gonijo. Vzeli so nam življenje, zdravje, mladost. Ali misliš, da nas bodo zdaj po rokah nosili? Zato morda, ker nismo več celi, kakor smo bili? Poglej kako ravnajo z nami, kako nas hranijo. Slabše kakor kmet hrani svoje svinje. In kdo? Vidiš Roma in druge, ki smo jih petnajstega leta pustili pri kadru. Nihče ni bil na fronti!»

Dervodel je molčal. To so bile zanj in za njegovo vdanost trde, krute besede. Včasih je že sam o tem premišljeval, toda protivila se mu je glava, srce, kri, vse, kar je v njem bilo živega.

«In če še vojno zaigramo...?» je rekel nekdo na sosednem ležišču z zlobnim naglasom.

O možnosti izgubljene vojne se v nobenih barakah ni toliko govorilo, kakor v invalidskih barakah. In čisto odkrito, brezobzirno. Temu je bilo krivo seveda največ bolestno nerazpoloženje, ki je vladalo v tem oddelku, velika nezadovoljnost, depresija, razdvojenost, ki je morila pohabljeno moštvo.

«Malo verjetno je, da bi nam invalidnino plačeval sovražnik.»

Blažun, ki je to rekel, sicer sam ni verjel tega, toda iz splošne zoprnosti, ki ga je obvladala, se je pridružil še on najbolj črnim mislim, češ, naj vzame hudič vse skupaj, če je že mene vzel...

«In če pride Jugoslavija...?» je rahlo vprašal Dervodel.

«Če pride Jugoslavija...?» Nihče ni vedel odgovora.

«Jugoslavija prav za prav ne bo sovražna dežela.»

«Sovražna dežela? Eno je gotovo: Če bo ostala Avstrija, kakršna je zdaj, ne bo Jugoslavije, če bo pa Jugoslavija, ne bo več sedanje monarhije.» Po teh besedah je Demark pomenljivo pogledal po okolici.

«Podpise so pobirali za tako Jugoslavijo, ki bi ostala v Avstriji,» je oponesel Dervodel.

Spet je nastal dolg molk, ki ga je prvi zmotil Blažun:

«Naj bo tako ali tako, za nas bo slabo. Če bodo prišli novi gospodarji, nam bodo očitali, da smo se borili za ne-

kaj, kar je propadlo.. To je čisto naravno. Zato mi je vseeno. Ko bi se vojna tako končala, kakor mislim jaz, bi bilo nekaj drugega...»

«Kako misliš ti?» so ga hkrati vprašali trije, štirje glasovi.

«Da bi zmagalo ljudstvo...»

«Mogoče!» je čez nekaj časa zamišljeno pristavil Demark.

Kar jih je zdaj navdalo, je bilo tako težko in tako zagonetno, da so spet obmolknili. Potem so drug za drugim pričeli misliti na druge stvari. Plod tega je bil, da je Ožnik čez nekaj časa zaskovikal s škodoželjnim, naravnost zlobnim glasom.

«Tako ali tako, mi smo preklet rod. Dobro vem, kaj me čaka kot invalida. Lajno bom dobil, z njo bom hodil od hiše do hiše in šlo bo: Tri-li, tri-li, tri-la... Samo žene mi je še treba, ki bo nosila lajno in pobirala denar. Za ženo bo težje kakor za lajno, primojmuši da...!»

Obup je bil pristen in je porazno vplival na tovariše; celo Demark, ki je v težkih trenutkih za vsakega našel kak izhod, je zdaj sklonil glavo in malodušno strmel pred se.

«Zato smo bili mladi, zato smo šli na vojsko...» je sam pri sebi šepetal Blažun.

Ožnik pa je nadaljeval:

«Zato pa sovražim vse, kar je okrog mene. In ker poznam le sovraštvo, ne more iz mene — ako bom še sploh nekaj časa živel — ne more biti nobene koristi več. Ljudje, ki sovražijo, so škodljivi. Tak postaneš, če ti iz živega telesa trgajo meso...»

Posilil ga je kašelj in sledilo je dolgo, sunkovito kolcanje, ki mu je narušilo vse drobovje in ga naposled vsega izmučenega vrglo na slamnjačo. — — —

Popoldne, takoj po kosilu, je komandant barake, Smuk, zavpil z nekako prisiljenim, tujim glasom:

«Infanterist Janoda!»

«Tadi!» se je oglasil invalid Janoda v naglici češki. Toda pri Smuku ni bilo zategadelj nobene nevarnosti. Janoda se je pravkar vlegel na slamnjačo in se pokril z odejo ter se zagledal v sirov, špranjast strop, kjer je sicer poznal že vsako, najmanjšo razpoko, a kamor se še vedno ni naveli-

čal strmeti. Pri nadpregledu je bil spoznan za stalno nesposobnega in sedaj štel le še dneve, da ga pokličejo, mu dajo maršruto za Olomuc in mu poreko: Na zdar, opravil si in zdaj lahko greš. Po štiridesetih mesecih je tudi on dočakal uro, ko bo lahko slekel zasovraženo koprivasto monturo in se spravil iz te lebrinške norišnice, kamor so ga bili spravili sicer še le pred nekaj tedni, a kjer se mu zdi, da životari že celo večnost.

Janoda je bil invalid, obenem pa tudi ni bil invalid. To je bila tista prekleta stvar... Od vseh, kar jih je bilo v baraki, je bil na videz najbolj zdrav. Tak je sicer že prišel v Lebring, vendar tudi čas, ki ga je prebil v taborišču, ni bil pretrd zanj, ker mu je žena medtem od doma pošiljala živež. Imel ni zlomljene nobene roke, nobene noge, njegova pljuča niso bila prevotljena in po njegovem telesu se ni sprehajala nobena krogla; hodil je pokonci, bil gibčen kakor vrtavka, skratka bilo ga je samo zdravje. In vendar bi ne našel niti v baraki štev. 15 niti v celem invalidskem oddelku in tudi ne v celem taborišču s tisoči in tisoči najnesrečnejših prebivalcev človeka, ki bi hotel menjati z Janodo...

Pred letom dni je namreč na Doberdobu pljusknila italijanska hruška v njegovi neposredni bližini. Bilo je, ko sta se oba rova kepala z ročnimi granatami in je pri tem njegovemu sosedu pol take hruške obtičalo v vratu. Janoda je že mislil, da je po njegovih nogah in jih skoraj ni upal premakniti. Toda noge so bile cele. Namesto tega je spoznal, da ga je kos hruške kresnil med noge in da mu od tam curlja kri. Hkrati je začutil neznosno bol in ko je začel nesrečo natančneje pregledovati, je vzkriknil tako močno, da je prevpil šunder, ki ga je obdajal. Spoznal je namreč z grozo, kaj mu je projektil raztrgal...

Janoda je nenavadno hitro ozdravel, toda kljub temu so ga mesece vlačili po raznih bolnišnicah, ne vedoč, kaj naj počno s človekom, ki bi lahko zgrabil za puško in se vrnil nazaj na fronto. Kajti bilo ga je samo zdravje. Rana se mu je hitro zarastla in ga pri vsakdanjih potrebah najvzornejšega vojaka ni ovirala. Pričel se je rediti, njegovo lice je postalo sčasoma okroglo in lična jabolka so bila podpluta z rdečico. Obraz je kljub njegovim tridesetim

letom postajal nekako mladeniški... Hkrati se je začel spreminjati tudi njegov dotedanji krepki, siti glas; postal je tenak, zadirčen, nekako skovikast.

Janoda se te svoje spremembe ni zavedal. Nekaj časa ga je zavest njegove nesreče strahovito pekla, ko so pa prenehale bolečine, se je polagoma umiril... Čeprav se sam nikomur ni izdal, so vendar povsod, kamor je prišel, vsi takoj izvedeli za njegovo nesrečo. Tako je bilo tudi v Lebringu.

«Kaj je, gospod četovodja?» je še gredoč po hodniku izpraševal Janoda.

«Nič posebnega, le nekaj sem vam mislil povedati...» Komandantu barake se je poznala velika zadrega ne le na glasu, temveč tudi na obrazu. Stoječ poleg svoje postelje, se je oziral zdaj v Janodo, zdaj v vrata barake. Potem je okorno dejal:

«Domov boste šli...»

«Torej je že prišlo?» Janodin glas je bil vesel, vendar je bilo v njem mogoče zaslutiti prizvok nekega strahu.

Janodina žena je namreč dopotovala že dopoldne in sicer z rešitvijo v rokah, da se Janoda lahko takoj vrne domov, kar ji je uspelo doseči v Olomucu in kar jo je stalo pol praseta. Za mazanje raznih taboriščnih koles je privlekla s seboj skoraj celo ostalo svinjsko polovico, od katere je največji delež dobil feldvebel Rom, dasi popolnoma po nepotrebnem.

Rom in njegovi kolegi so v pisarni takoj izvohali, da žena niti ne sluti, kaj manjka možu, ker je v eni sapi izpraševala za vzrok njegove invalidnosti. Janoda ji namreč resnice res ni sporočil. Mislil si je pač, da bo še takrat prehitro, kadar bo moral povedati. Mazilo, ki ga je žena dala Romu, pa je povzročilo, da je ta odurnež postal mahoma zelo prijazen in da je takoj poklical četovodjo Smuka k sebi. Nastalo je vprašanje, na kak način naj se mladi ženi dopove, kaj jo čaka. Tedaj se je Rom nenadoma pokazal neznansko človekoljubnega in obzirnega.

«Ženo je treba nekako pripraviti na to, kaj jo čaka. Da ji Janoda ni pisal, to razumem... Popolnoma razumem... Njemu bo tudi sedaj težko. Toda nekako je treba pomagati,» je besedoval.

Četovodja Smuk je predlagal, da se stvar najenostavneje reši, če povedo ženi kar v pisarni, in sicer zaradi vpliva bi bilo najbolje, če bi to stvar prevzel sam Rom...

Toda feldvebel se je naloge branil ko hudič križa.

«Nikakor nisem za to, nikakor ne! Stvar ne sme imeti uradnega značaja, temveč mora biti samaritansko opravljena. Po moje si ti, Smuk, najbolj pripraven za take reči. Razen tega znaš tudi jezik, ki je češkemu blizu. Jezik je pri tem važna reč...»

Sklenili so, naj Smuk kot Janodin četovodja prevzame neprijetno nalogo in jo reši, kakor pač more in zna. In tako sta si Smuk in Janoda stala nasproti.

«Kdaj pa?» je vprašal Janoda.

«Lahko takoj! Pospravite svoje stvari...»

Komaj je Smuk izustil zadnjo besedo, so se odprla vrata barake in med podboji se je pokazala Janodina žena, ki jo je prej pustil četovodja zunaj, potem ko je z njo trikrat ali štirikrat premeril pot od pisarne do barake in nazaj, ne da bi ji mogel razodeti resnico.

Janoda in njegova žena sta si stala iz oči v oči...

«Jan, moj Jan!» je zavpila žena in se razprtih rok zagnala proti možu, ki je kar obstal na podu.

«Jan, moj Jan...»

Mlada žena se je oklenila Janode ter ga pritiskala na prsi s tako silo, kakor bi ga nikoli več ne mislila izpustiti. Iz prsi ji je vrelo nerazumljivo, grgrajoče ihtenje najglobljih srčnih čustev. Saj ni bilo tudi nobeno čudo, ker ga je videla zadnjikrat pred skoraj tremi leti, ko ga je iz njene postelje odgnala patrulja garnizijskega sodišča v Olomucu. Pri tem so ji močne, lepe prsi ognjevito valovile in iz oči so ji vrele vroče solze razmehčanega, srečnega srca.

«Jan, ti moj Jan...!»

Janoda se najprej skoraj ni mogel znajti in je drhtel s povešenimi rokami v njenem naročju. Bil je videti neznansko nebogljen in nesrečen. Zagrnil ga je mogočen in sočen val življenja, pod katerim je revež zadrhtel kakor šiba na vodi. Šele po prvih sunkih iznenadenja in strahu je dvignil svoje roke in jih položil na ramena svoje žene, vzdihujoč s pridušenim glasom:

«Ana, moja Ana...»

Tako sta nekaj časa ostala objeta pred vso barako, ki je molče, kakor onemela, spremljala prizor. Skoraj vsem je burno bilo srce, nekateri so morali celo gledati stran, da so se ubranili solz. Nenadoma pa je grozen, sunkovit krik pretresel barako. Ali ni ženino telo našlo tiste prave toplote, ko se je stisnilo k pohabljenemu možu, ali so njegove roke bile preslabotne, premrzle in je bil mogoče možev poljub neobčuten, pretuj... kdo ve; mlada žena je kriknila in izpustila Janodo. Odstopila je dva, tri korake, kot bi se odmikala od čudne, nepoznane pošasti, ki ji streže po življenju; njene oči so bile preplašene, razočarane in zbegane obenem, njeno ponosno, mlado, lepo telo se je skrivilo, kakor se skrivi pohojen črv...

«Jan...?»

Strahoten glas je napolnil barako do zadnjega kotička. Žena je dosegla steno, kjer ni mogla dalje.

«Jan...?»

Janoda je pobledel kakor zid. Zavedal se je, da se je v tem trenutku odkrila vsa tajnost njegove nesreče in da je ni mogoče več skrivati. Povešenih rok je obstal sam na praznem prostoru in zbegano gledal okrog sebe. Njegovi proseči pogledi so se obračali zdaj k ženi, ki je zakritega obraza slonela ob plankah, zdaj h komandantu barake, Smuku, ki je v zadregi gledal skozi okno, zdaj k tovarišem, ki so nemo prisostvovali prizoru. Toda nikjer niso njegove proseče oči našle pomoči, rešitve...

V tem hipu se je žena odtrgala od plank in se zagnala proti četovodji Smuku ter ga objela tako krčevito, kakor malo prej svojega moža. Malo je manjkalo, da ga ni zrušila na tla.

«Ali je res, gospod komandant ali je res...?» je ihtela s prosečim, usmiljenja vrednim glasom. «Povejte mi, ali je res...?»

Komandant Smuk jo je po prvem iznenadenju začel s svojimi velikimi rokami usmiljeno trepljati po hrbtu in po ramah, zraven je pa pomirjevalno golčal:

«No gospa, no gospa...»

Drugega ni mogel spraviti iz sebe. Po prostoru so se slišali kratki, pritajeni vzdihi, nekatere priče tega žalostnega dogodka se niso mogle vzdržati ganjenosti. Četovodja

Smuk se je naposled izvil iz obupnega objema ter je ženo z največjo prizaneljivostjo posadil na svojo posteljo, kjer je ihteč obsedela.

Janoda je še vedno stal tam, kakor prej, ne vedoč, kaj naj počne. Smuk je videl njegov iznenadeni, bridki obraz, zato se je hitro sklonil k plakajoči ženi in ji rekel z vzpodbudnim glasom:

«Gospa, nehajte že, nehajte zaradi njega; siromak je...»

Pri teh besedah ga je žena pogledala z dolgim, objokanim pogledom, potem jo je znova posilil jok. Toda ta jok je bil zdaj drugačen kakor prvi jok iznenadenja in razočaranosti, podoben joku smrtno ranjene živali. Bil je mnogo bolj človeški, bridek, tožeč in objokujoč bol, katere ne bo nikoli več mogoče izjokati. Bil je podoben joku, s katerim se objokujejo mrliči.

Minilo je nekaj težkih minut. Toda zdelo se je, da se na dnu te tihote sliši nekaj še težjega, nekaj mnogo glasnejšega kakor ženin jok, in to je bil Janodin smrtni molk. Pohabljenec je stal še vedno na enem in istem mestu, brez volje, brez najmanjše podjetnosti, da bi posegel v tragedijo. Tedaj se je spet četovodja Smuk nagnil k ženi in ji rekel:

«Žena, dovolj bo...»

Žena je spustila roke na krilo in dvignila k njemu svoj obraz. Poznalo se ji je, da se ji počasi vrača zavest, da zmaguje pamet nad boljo in čustvom. Počasi se je dvignila in se obrnila k možu; toda komaj je začutila njegovo bližino, jo je znova zrušila bolest. Zopet si je zakrila obraz z rokami in zatarnala z glasom, ki je izražal več usmiljenja do nje same, kakor pa do moža.

Njen jok se je zdaj kot bolestna sebičnost razlegal po baraki. Pod njegovim udarcem se je zdelo, da se je postava moža zamajala. Smukov obraz je zadobil grenke poteze, nekje v ozadju se je začula polglasna kletev... S postelje, kjer je ležal invalid Ožep, se je zaslišal surov glas:

«Prekleto, ali ne veš, da je invalid...? Ali ne veš, da ga je vojna zaklala...?»

Baraka ni mogla prenesti ihtenja, ki je zvenelo sebično in je šlo že na račun pohabljenega tovariša.

Žena je osupnila, kakor bi razumela smisel tega, kar je dejal tuji glas. V tem hipu je spet pristopil k njej komandant barake.

«Ne pozabite, da je vojna...»

Njegov glas je bil bodrilen, a trd.

Žena je odgovorila z dolgim, vprašujočim pogledom, kakor bi mu hotela prodreti v notranjost; od njega je zdrknil njen pogled po baraki, od ene vrste postelj do druge, od enih do drugih, ta čas vanjo uprtih oči. Potem je zrušena ženina postava začela rasti, njeno telo se je streslo in ko je spregovorila, je bil njen glas spremenjen, močan, zaupljiv:

«Da, vojna... Naj pa bo, kar je. Z Janom sva izgubila življenje, toda saj nisva sama. Navadna češka žena in kmetica sem, toda svet naj ve, da tudi navadna Čehinja zna biti močna, kadar je treba... Jan, pojdiva!»

Njene oči so bile polne solz, ko je spregovorila zadnje besede, toda njene prsi niso več ihtele in njeno telo je bilo zravnano, ko je stopila k svojemu možu in ponovila:

«Jan, pojdiva...!»

Napetost, ki je do tega hipa vladala po prostoru, je popustila; namesto tega se je začutila neka topla prazničnost, ki so jo pljuča vseh invalidov globoko vdihavala; celo Ožep, ki mu je manjkalo pol pljuč, je lažje dihal. Nad sovražnostjo je zmagala velika človeška moč.

Ženi se je zdaj tako mudilo, da je začela skoraj vihrati, a tudi Janoda je postal nestrpen ter je kakor brez glave skakal sem in tja. Oči so se mu napolnile z velikimi solzami. V naglici se je poslavljal od svojih tovarišev, toda bil je tako razburjen, da ni vedel, komu podaja roko. Demarku in Dervodelu, s katerima ga je vezalo več let skupne usode, je samo mimogrede stisnil roki, nekega Nemca pa je objel kakor brata in šepetal:

«Srečno, Demark, dobro se drži, stara korenina...»

Seveda mu tega nihče ni zameril, marveč so ga vsi spremljali s toplimi očmi. Potem je hlastno odprl vrata. Žena, ki ga je držala za roko kakor otroka, je na pragu obstala in, obrnjena napol proti komandantu Smuku, napol proti baraki, je rekla:

«Srečno, pa hvala za vse, kar ste mu tukaj dobrega storili...»

Potem so se za vedno zaprla vrata za njima. V baraki je postalo neizrečeno tiho. Če bi ob tem času bila v prostoru najmanjša mušica in bi šla skozi vzdušje, bi njen let odjeknil v slehernem srcu. Mogoče bi Janodinim tovarišem ne bilo tako težko pri srcu, ako bi njegova žena namesto izrečenih besed glasno preklela barako, ki ji ne vrača več moža, temveč pohabljeno spako. Navzlic siromaštvu, ki so ga vsi težko občutili, jih je postalo nekako sram, kot bi bili sokrivi... Šele po dolgem času je imel Demark toliko poguma, da je spregovoril:

«Kdo ve, kako se bo to končalo...?»

«Kako naj se konča?» je z zagrizenim naglasom odgovoril Ožep. «Baba bo imela druge...»

«Mogoče pa tudi ne! Ali ste čuli, kako je rekla: ... če je treba, bo tudi navadna Čehinja ostala močna...»

«Da, ko bi življenje ne bilo močnejše od nje!» je zamrmral Blažun.

Srčna mora je ponehavala in naposled se je vsem zdelo da so doživeli nekaj težkega, nekaj grdega, a tudi nekaj lepega. Le zvečer, ko se je invalid Kašomiš, ki je že imel v žepu svoj osemdnevni dopust, začel pripravljati na odhod, se je Blažun nagnil k svojemu tovarišu Ožniku in mu tiho zašepetal:

«Bog ve, kaj bo še ta doživel. Ako bi bil jaz na njegovem mestu, bi ne šel na dopust...»

IV.

V ordinacijski baraki bolniškega oddelka je bilo že zgodaj vse pokonci. Ker je bil za tisti dan določen generalni nadpregled v istih prostorih, so morali prej opraviti vsakodnevne bolniške ordinacije. Toda prekletstvo usode, da je takrat, kadar se komu posebno mudi, zmeraj polno zaprek, ni prizanašalo niti c. in kr. taborišču v Lebringu.

Ko je sanitetni narednik Kafka zjutraj odprl vrata v vežo, je le malo manjkalo, da ga ni vrglo vznak. Čakalnica je bila namreč tako nabita pacijentov, kakor že dolgo ne;

prihajali pa so še vedno novi. Tega je po njegovem mnenju bilo v veliki meri krivo tudi vreme, ki se je čez noč spremenilo; zunaj je iz nizkega, nad taborišče in nad vso pokrajino sklonjenega sivega neba padal mrzel dež. Zemlja se je hitro mehčala in kmalu so se po taborišču nabrale široke luže, ki so se z vsako uro širile, ker se voda ni mogla odcejati tako naglo, kakor je padala izpod neba. Pusto lice Lebringa je postajalo še obupnejše, temačne, dolge barake so bile podobne mrtvaškim rakvam, ki se počasi pogrezajo v mokrotno, med nebo in zemljo stisnjeno pokopališče. Infanterist Palir je stal v dolgi vrsti bolnikov, ki so najprej prišli na vrsto. Sklonil se je iz vrste in pogledal proti vratom, kamor se je vrsta iztekala — čez štirideset oseb je pred njim. Potem je pogledal nazaj, toda tu sploh ni mogel videti konca, ker je vrsta segala ven pred barako.

Palirju je postalo motno pred očmi; spet stoji v dolgi vrsti, kakor je stal pred dobrim letom tam v Roverettu na Južnem Tirolskem... Skoraj kraj mesta je stala hiša s prostranim, obzidanim dvoriščem. To je bil k. u. k. Mannschaftspuff za Roveretto in južnotirolski vojni odsek. Čez vse obširno dvorišče je stala vijugasta veriga čakalcev, ki so jih neprestano dovajala vrata s ceste, in katero je nenehoma požiral eden izmed dveh hišnih vhodov. Gneča je bila tolikšna, da je morala delati red straža z nasajenim bajonetom. Vrsta, ki so jo požirala prva vrata, se je vračala pri sosednih vratih na dvorišče.

V tej vrsti, podobni živi niti, ki se ji drobi glava in ki hkrati raste pri repu, je neke noči po dolgi borbi sam s seboj stal Palir. Prišel je s fronte z neko komisijo za tri dni. Šele zadnjo noč se je odločil na prigovarjanje svojih tovarišev, ki so svoje darovanje že kar po prihodu opravili, in se priključil repu žive niti. Dokler se je bližal repu, se je moral še vedno boriti s strahom, s pomisleki. Toda trdi in neusmiljeni izgovor, zakaj bi ne izkoristil morda zadnje priložnosti, kajti jutri se že vrne nazaj v strelske jarke, kjer ga lahko zaloti smrt, ga je tiral dalje. Ko pa je bil uvrščen v živo verigo, ko je čutil za seboj živi, migajoči rep, so pomisleki minili in zajela ga je topa nagonska strast, ki ga je molče tirala dalje... Izpod neba je pršelo, kakor danes, toda on kot člen žive verige ni čutil

hladne mokrote. Brezmiselno je z drugimi vred strmel v komaj vidljive obrise temne, enonadstropne hiše na koncu dvorišča, kjer ni bilo zapaziti nobenega svetlega okna. Le v pritličju je vsakih nekaj minut pljusnila medla luč iz veže, kadar so se odprla vrata in je neki sanitetni četovodja v spremstvu dveh vojakov z nasajenima bajonetima zaklical:

«Drugih deset...!»

Čim bliže hiše, tem tišja je postajala veriga. Kakor molčeča, dolga, črna žival... Včasih je tam pri vhodu nastal trušč, čuli so se surovi sunki s pestmi, s škornji in s puškinimi kopiti ter vpitje:

«Stoj! Ali ste zverine ali pa ljudje? Če se ne boste obnašali kakor se spodobi, vam zapremo puf pred nosom!»

In ponižana, pozverinjena črna veriga je sklonila svoj izpostavljeni tilnik in se znova potuhnila...

Nekaj mesecev pozneje je Palir spet stal v taki dolgi, žalostni verigi, kateri se je glava sproti drobila. To je bilo v bolnišnici Strnišče pri Ptuju v oddelku za spolne bolezni Temešvar. Tudi tam je moral čakati ure in ure, dokler je prišel na vrsto. Veriga, s katero se je pomikal dalje, je bila še tišja, kakor pa veriga na dvorišču v Roverettu, živi sklepi pa, iz katerih je bila sestavljena, niso bili povezani med seboj s topo, nagonsko strastjo, temveč s strahom, ki jim je trepetal v očeh. Izza vrat, kamor se je veriga pomikala, se je čulo bolestno stokanje, ki ga je včasih prevpil zaničljiv, rogajoč se smeh.

Glava verige se je pomikala skozi vrata, za katerimi se je cepila na dvoje ter odhajala potem mimo dveh škafov raztopljenega hipermangana, poleg katerih sta stala dva saniteta v širokih haljah...

Tako je romal Palir v Strnišču najprej vsak dan mimo teh škafov z rdečerjavo, smrdečo tekočino, potem vsak drugi dan, potem vsak tretji dan, potem vsak četrti dan — s prekletstvom in strahom v srcu in v očeh, dokler mu nekega dne niso napravili maršrute za Lebring in mu rekli:

«Ozdravljen, če se pa še enkrat vrneš, te bomo izžgali z živim ognjem...»

Oddelek za spolne bolezni Temešvar v Strnišču je vojaška uprava sestavila po večini iz pripadnic javnih hiš in

njihovih uniformiranih in neuniformiranih priganjačev banaškega vojnega okrožja, ki jih je zaposlila kot strežnike in strežnice.

Pri vrhovni komandi je imel nekdo srečno misel, kako povečati privatno iniciativo prebivalstva za pomoč avstro-ogrskemu rdečemu križu. Ustanovili so posebne bolnišnice pod imeni raznih podeželskih mest ter so potem tem mestom prepustili tudi pokroviteljstvo. Stvar se je imenitno obnesla, kajti lokalni organi so kar nenadoma vedeli kam z raznimi varovančki in drugimi ljudomileži, ki jim ni dišala fronta, doma pa je bilo premalo mest za skrivanje. Na ta način je bila sestavljena tudi centralna bolnišnica Strnišče pri Ptuju, ki je imela celo vrsto pokroviteljskih oddelkov, kjer so potem razni sumljiveži, strahopetneži, razuzdanci in podobni elementi s krajo in ropanjem pomagali rušiti centralne velesile...

Mesto Temešvar je bilo glavni dobavitelj osebja in tudi opreme ter obenem pokrovitelj oddelkov. Občinski očetje so hoteli ime mesta za večno zapisati v anale avstro-ogrske zdravstvene zgodovine; v resnici pa so desettisoči in desettisoči raznesli njegovo ime kot najostudnejšo, najbolj poniževalno kletev širom vseh dežel centralnih velesil... Kolikor niso pripomogli k tej slavi škafi hipermangana, je pripomogel še glad, ki je vladal v tem oddelku, kajti večji del pičle hrane, ki jo je dobavljalo pokroviteljsko mesto, je použilo osebje, medtem, ko so bolnike preganjali iz oddelka z nepretrganim postom.

Palir je odhajal, kakor bi se bil pravkar prebudil iz težkih sanj. Lebring? Kamor koli, samo da se reši pekla «Temešvarja» v Strnišču. Kakor grožnja norcev so mu zveneli po ušesih stavki raznih obupancev, ki so nalašč šli stikat za boleznijo, le da jim ni bilo treba na fronto.

«Rajši gnijem tu, na postelji, kot na fronti...»

Palir je preklel tisto uro, ki ga je zapeljala na ono dvorišče v Roverettu. Toda česar ni nikoli mislil, se je zgodilo; bolezen, ki je v «Temešvaru» niso ozdravili, temveč le uspavali, se mu je spet obnovila. In danes je stal v verigi potrtih obrazov in prestrašen strmel v vrata ambulance.

«Ježeš Marija, cel ‚Temešvar'!» je obupno zatarnal narednik Kafka, ko je zagledal nepregledno vrsto pred seboj.

Potem sta se prikazala dva vojaka v širokih sanitetnih haljah, nato je zasmrdel hipermangan in veriga se je pričela pomikati proti vratom, kjer se je njena glava cepila na dvoje... Kakor v «Temešvaru» v Strnišču...

Mokarel je gledal po tovariših. Molče so se razumeli.

«Recidiva...»

«In ti?»

«Recidiva...»

«Kje si se zdravil?»

«V ‚Temešvaru'...»

«V ‚Temešvaru'...»

«V ‚Temešvaru'...» — — —

«Prekleti ‚Temešvar'!»

«Prekleta vojna...!»

Kakor skovik ptice, sklonjene nad mrhovino, se je začul nekje zadaj ostuden, nečloveški smeh:

»Rajši noč in dan mimo teh škafov, kakor pa na fronto...«

V čakalnici ambulančne barake se je kar trlo vojakov, poklicanih k nadpregledu; bili so zastopani vsi oddelki, ki so našli streho v Lebringu, in celo ruski vojni ujetniki niso bili izvzeti. Toda, kakor vedno, komisija tudi v Lebringu ni pričela poslovati ob določeni uri.

Zdravnik in sanitetni svetnik dr. David, ki je bil pred nekaj meseci prestavljen v Lebring z nalogo, da začne borbo proti zalegi simulantov in skrivačev, ki se je zarila v taborišče, je bil strah in groza vseh. Bali se ga niso le vojaki temveč tudi razni pokrovitelji taboriščne zalege, ker je bil nepristranski.

V čakalnici je vladal glušeč hrup. Tu so se našli znanci in prijatelji, ki se niso videli morda mesece ali celo leta ter so drug o drugemu mislili, da ta ali oni ni več med živimi. Zdaj so si zopet gledali v oči.

Štefanič in Meglič sta bila tudi pri nadpregledu. Zagledala sta korporala Hafnerja, ki je stal v kotu čakalnice v družbi z nekim četovodjo.

«To je tisti korporal, o katerem sem ti pravil!‘ se je obrnil Štefanič h Grumu in pokazal s prstom na Hafnerja.

«Ho, tega pa poznam; pred leti sva bila skupaj pri kadru!»

Medtem jih je tudi korporal zagledal.

«To so pa naši?» je rekel četovodji, nakar sta oba začela riniti proti Štefaniču in tovarišem.

«Ste vsi Janezi?» jih je nagovoril Hafner in gledal po klopeh, kjer so sedeli Grum, Štefanič, Demark, Palir, Fajdiga, Ivad, Ožnik, Davtovič in še nekateri drugi.

«Nismo vsi Janezi, toda Slovenci smo,» je odgovoril Palir s potrtim glasom.

A tako!» je menil Hafner in dodal: «Tu je pa moj prijatelj, četovodja Rogelj. Ne bojte se ga, tudi on mora k nadpregledu!»

Vojaki so skoraj nezaupljivo gledali četovodjo, ki je nosil na prsih trake treh hrabrostnih kolajn. Hafner se je nasmehnil:

«Kljub temu ni Rode!»

Napravili so jima mesto, da sta prisedla.

«Še zmeraj korporal?» je Grum podregal Hafnerja.

«Še zmeraj in bom najbrže tudi ostal.»

«Torej vsi k nadpregledu,» je menil Demark.»

«Vsi!»

«Kar se mene tiče,» je dejal korporal Hafner, «grem rad odtod. Če bi ostal tukaj, bi me sčasoma degradirali, če bi se mi še kaj hujšega ne pripetilo. Meni je vsega dovolj...»

«Menda se le malokomu toži za Lebringom. Ne razumem tistih, ki vse poskušajo, da bi se obdržali tu,» je menil Fajdiga.

«Razen onih, ki imajo denar!» je pomenljivo dodal četovodja Rogelj.

«Da, če imaš denar in protekcijo, je tudi Lebring lepši. Gradec je blizu... ha, ha!» se je porogljivo zasmejal Ožnik.

Okrog njih je bučala čakalnica. Komisija še vedno ni pričela z delom in zaradi novih vojakov, ki so še vedno prihajali, je postalo naravnost tesno v prostoru. Ker niso zaradi mraza odprli oken, je bil zrak nasičen s tobakovim dimom in dušljivim prahom, ki se je dvigal do stropa.

«Ali bo to še dolgo trajalo...?» je čez nekaj časa vprašal Štefanič. Mislil je namreč na vojno.

«He, kaj vem? Ali misliš, da kaj več vem kakor ti?» je odgovoril četovodja Rogelj z glasom, kakor bi mu ne zaupal.

Nastal je kratek, nekoliko mučen odmor. Korporal Hafner ga je hitro prekinil:

«Mislim, da smo blizu konca.»

«Kako misliš to?» je željno vprašal Grum.

Na obeh klopeh, kjer so sedeli, so se postave sklonile in prisluhnile. Hafner je nadaljeval:

«... to je revolucija v Rusiji. Ta jim bo vse zmešala. Čehi dvigajo glavo, pri nas zahtevajo Jugoslavijo. Ponekod so tudi že štrajki. Vse to smrdi...»

Steknili so glave, da bi kdo ne poslušal, toda truščje bil premočan za prisluškovanje.

«Misliš, da bo tako?» je zamišljeno in po ovinku vprašal Grum.

«Mislim!» je potrdil Hafner.

«Ali ne bomo pri tem Slovenci in Istrijanci šli po gobe?» je dejal Demark.

«Kako misliš to?»

»Če se Avstrija zruši, nas bodo pohrustali Italijani. Zakaj bi se sicer vojskovali...? Tega mi nihče ne bo pravil!»

Sprva mu ni nihče ugovarjal, šele čez nekaj časa je dejal Hafner:

«To se lahko zgodi, lahko pa tudi ne. Če se bo vse, kar lahko pride, na pol poti zaustavilo, bomo šli po gobe, drugače pa ne.»

«Da, drugače pa ne...»

Vsi so umolknili in čeprav ni nihče povedal, kaj prav za prav pomeni tisti «drugače pa ne», so vendar vsi slutili resnico. Potem je dejal Ivad:

«Naj bo, kakor bo, samo da bo konec!»

Takih, ki so govorili kakor Ivad, je bilo mnogo. Vendar te besede niso zadele na dober odmev.

«Mogoče bo potem še slabše,» je menil četovodja Rogelj, ki je dotlej le mežikal zdaj enemu zdaj drugemu. «Sicer pa — vojska je še močna. Tako hitro se ne bo še skrhalo.»

«To je tisto!» je pritegnil Fajdiga. «Mi smo sami krivi,

saj imamo vse v rokah. Ko bi bili na primer vojaki na fronti pametni. Orožje imajo eni kakor drugi...»

Pogledal je po tovariših, kakor bi pri njih iskal odobritve.

Korporal Hafner je nakremžil obraz.

«Kako moreš kaj takega trditi, saj si vendar sam bil na fronti? Tam je mnogo težje kaj ukreniti, kakor v zaledju. Zlo je tu zadaj...»

Nekaterim je pogovor postal že prevroč in kakor nalašč jih je zmotil prihod komisije. V čakalnici je nastala tihota. Kljub temu, da je večina mrzela Lebring in njegovo prekletstvo, je ta ura bila težka in odločilna za premnoge. Dotlej so vedeli, kako je, niso pa vedeli, kako bo odslej.

Hafner in Rogelj sta se dvignila in se odpravila proti oddelku.

«Fantje!» se je četovodja Rogelj pred odhodom obrnil k njim. «Zahtevajte, da vas pošljejo nazaj k vašim kadrom. Ne dajte se tlačiti kam drugam. Da bomo skupaj, Janezi skupaj in tudi drugi skupaj! To nam bo potrebno...»

Potem sta odšla.

«Ta korporal govori tako toplo, da te kar zagreje,» je dejal Štefanič.

«Ali pa tako jasno, da te kar zazebe pri srcu,» je menil Demark. — — —

Dr. David se je s tremi drugimi zdravniki in s štabom sanitetnega in pisarniškega osebja utaboril v ambulančnih prostorih. Sam je sedel za mizo in srepo gledal v njeno belo, s papirji pregrnjeno ploskev, kakor da bi ga neskončna vrsta, vijoča se mimo mize, sploh ne brigala. Vendar je vsak mimoidoči slutil na svoji koži njegov skrivni, mrzli pogled. Dr. David ni bil v nemali zadregi; že od narave nezaupljivega je dolgoletna vojaška služba napravila še bolj. V vsakem vojaku je videl simulanta, ki nima nobenega drugega življenjskega cilja, kakor odtegniti se vojaški suknji, ali pa vsaj pretolči se na najcenejši način in na stroške erarja.

Še manj kakor vojakom, je zaupal svojim pomočnikom. V jati raznih sanitetnih in drugih upravnih podčastnikov z raznimi fascikli in podobnimi rečmi je videl sodrgo vojaških trotov, ki ne varujejo le svoje kože, temveč so tudi

pastirji raznih varovančkov, katere skubijo zato, da potem vsi skupaj skubijo državo. Nič boljše ni bilo s člani komisije — s temi tremi zdravniki. Njegov namestnik dr. Taggel bi sicer bil vesten, ko bi ne bil vedno pijan. Vedno se trese kakor šiba na vodi. Oni drugi je žid dr. Šlik. Medicinec sicer ni slab in tudi pije ne, toda ker vedo, da je žid, se simulanti in njihovi varovanci vedno zaletavajo vanj, on se pa trese pred vsakim malo zvočnejšim imenom in da bi sebe ohranil, ohranja tudi druge. Tretji je dr. Svoboda, neki Čeh, ki mu je najmanj zaupati. Na vse kriplje se trudi in rešuje fronte svoje sobrate in vse druge prekucuhe. Kadar pregleduje vojaka, mu je prvo vprašanje: «Koliko časa ste bili na fronti?» Vojaki ga poznajo že tako dobro, da mu tudi tisti, ki fronte še videli niso, odgovarjajo:

«Eno leto — dve leti — tri leta — gospod polkovni zdravnik!»

Komisija, kateri je načeloval, seveda ni imela lahke naloge, kajti vse, kar je lezlo in šlo mimo njega, skoraj ni bilo vredno prgišča smodnika. Toda ker je treba izdržati zadnji napor, ki bo odločil in centralnim velesilam prinesel zmago, ni dovoljen noben pomislek. In dr. David ni le želel zmago, temveč je vanjo tudi še verjel. In zato je iz Lebringa vračal armadi stotnije, bataljone, polke, divizije, armadne zbore — vedno tako nepremično sedeč za sanitetno mizo in strmeč tja v njeno ploskev...

Mimo komisije se vije vrsta nagih, polomljenih in ravnih okostnjakov. Vsi imajo neznansko dolge vratove, dolge roke in nesorazmerno velika stopala. Na desni in na levi hrsta papir pod peresi in svinčniki. Na prvi pogled se zdi, da pristopajo vojaki k izpitni komisiji za sprejem v kak konservatorij za operne pevce: vsak mora namreč najprej stopiti pred polkovnega zdravnika dr. Svobodo, odpreti usta, iztegniti jezik in zaklicati:

«A-a-a!»

Dr. David je bil namreč trdno prepričan, da večina vseh vojaških bolezni prihaja iz želodca, od preobilnega žretja ali pa požrešnega pitja. Jezik je bil zanj kazalo želodčnega stanja. V mirnem času je vsakemu pacijentu pogledal jezik, pa četudi je vojak prišel k viziti z žuljem na nogi.

Zato se ga je po garnizijah, koder je služil, oprijemal primek dr. A-a-a! In ta svoj: «a-a-a!» je vpeljal dr. David tudi pri nadpregledih v Lebringu.

Vrata v čakalnico so se odpirala vsakih nekaj minut.

«Novih deset!» je vpil korporal pri vratih.

Potem se je oglasilo deset «A-a-a-jev».

Od dr. Svobode so vojaki stopali mimo dr. Šlika, ki je tu in tam obtipal kako zaraslo ali še odprto rano, kako zlomljeno kost; od njega so stopali mimo dr. Taggla, ki je narekoval pisarjem rezultat pregleda:

«A-befund! B-befund! C-befund!»

Od desetih primerov se je šestkrat glasilo iz dr. Tagglovih ust «A-befund!» Šest za vsako vojno službo sposobnih okostnjakov, dva ali trije za lažjo službo sposobni in le eden ali dva, ki sta bila nesposobna za vsako službo.

Pred dr. Svobodo je stopil Namerst in uprl vanj svoje plašne oči.

«No — A-a-a!» je mehanično dejal zdravnik.

Namerst ni razumel in je še dalje strmel v zdravnika; njegovo suhljato, izmučeno telo je začelo drgetati.

«Napravi A-a-a!» je zavpil narednik Kafka in sam iztegnil neznansko dolg, od želodčnih motenj ves kosmat jezik.

Namerst ni takoj razumel, ali naj res pokaže jezik; gledal je zdaj zdravnika zdaj narednika.

«Napravi A-a-a! Tako!» se je razburil Kafka. Tedaj je Namerst odprl usta in pokazal konec jezika. Dr. Svoboda je v hipu zgrabil zanj in ga potegnil tri cole na prosto. Namerst je od strahu jeknil «A-a-a!»

Stvar bi bila opravljena, ako bi četovodja Zugast kot vodja skupine ne pripomnil:

«Abnormalen!»

Pri tej opombi se je vzdramil navidezno brezbrižni dr. David, pogledal dr. Taggla, pred katerim je videl stati suhljato, nebogljeno telo. Ker je dr. Taggel neodločno in skoraj proseče obračal oči v svojega predstojnika, je ta kratko odločil:

«A-befund!»

Četovodja Zugast je mogoče prvič v svojem življenju hotel storiti dobro delo, ki mu je pa grdo spodletelo.

Potem se je dr. David spet zastrmel v mizo in prisluškoval neprestanim glasovom: «A-a-a!» Vsi ti glasovi so ga mučili, spominjajoč ga na zamašena čreva in na odvajalna sredstva. Dr. David je na tihem preklinjal vrhovno komando in njeno zadnjo okrožnico, s katero je bilo zaukazano čim bolj previdno ravnanje z ricinovim oljem.

Enakomernost procesa se je nenadoma zavrla.

«A-a-a! Infanterist Demark Ciril, — — —»

Dr. David se je spet usedel in prisluškoval a-a-a-jem na močnem hrbtišču rdeče, še skoraj sveže obrastke.

«Projektili v telesu, potrebna operacija!» je rekel dr. Šlik, obrnjen k predseniku komisije.

Dr. David se je dvignil, pristopil k Demarku, potegnil z roko čez zarastke, nato pa z dlanjo udaril po Demarkovem hrbtu, rekoč:

«Takoj v bolnišnico zaradi operacije.»

Dr. David se je spet usedel in prisluškoval a-a-a-jem ter drsanju bosih nog po deskah. Zganil se je le, kadar a-a-a-ju ni takoj sledil tudi klic: «A-befund!» Tedaj je pisar zaklical:

«Infanterist Kalivoda!»

Pred dr. Šlika je stopil vojak s skrivljenimi usti in izbuljenimi očmi. Kalivoda je že tretjič stal pred nadpregledno komisijo, odkar je bil v Lebringu, a vsakikrat je dobil B-befund, s katerim je potem moral čakati novega postopka. Komisija ga je dobro poznala, vendar je v vrvežu, sredi katerega je že nekaj ur stal, narednik Kafka pozabil, kdo stoji pred njim, ter mu je avtomatično ukazal:

«Napravi A-a-a!»

Kalivoda je nečloveško izbuljil oči, vendar ni dal od sebe nobenega glasu. Medtem se je dr. Šlik že spomnil, koga ima pred seboj, ter je Kalivodo potisnil dalje k mizi, s kretnjo, ki je izdajala njegovo mišljenje, namreč da ni treba s tem možem nič več računati. Njegova dva tovariša sta oba hkrati pogledala predsednika, da potrdi z očmi C-befund.

Namesto tega je dr. David, ki je čul ime: Kalivoda in je koj vedel, da ima opraviti s Čehom, vstal, pristopil h Kalivodi, mu eno roko potisnil v grlo, z drugo pa mu nagnil glavo nazaj. Kakor bi trenil, je Kalivodi otipal grlo

in mu s prstom, ki ga je mimogrede potisnil v Kalivodina usta, pretipal notranjščino čeljusti. Potem ga je porinil od sebe in se mu nasmehnil:

«A-befund! Izvrsten primer zarastlih čeljusti!»

Člani komisije so skoraj osupli. Bili so namreč vsi prepričani, da bo Kalivoda odšel v civil. Kalivoda se je prepadenih oči oziral okrog sebe, kakor bi še kje iskal rešitve. Toda preden je mogel glasno dati duška svoji prepadenosti, je bil že zunaj pred vrati v oblačilnici. Šele tu se mu je izvil iz ust prestrašen vzkrik:

«A-befund!»

Vse se je ozrlo vanj, on pa je okamenel in solznih oči stal pred vrati. Bil je prepričan, da bo že v nekaj dneh na Dunaju, odkoder se mu je smehljalo nekaj tihe, še mogoče sreče.

Tovarišem se je smilil, nekdo ga je skušal potolažiti, rekoč:

«Kar miren bodi, Kalivoda! Kdo ti pa kaj more. A-befund?»

Toda Kalivoda ga ni čul...

Pri drugih vratih pa je korporal ponavljal:

«Deset novih!»

Dr. Davida je vzdramil močan hreščeč rig:

«A-a-a!»

«Infanterist Segal!»

Takoj nato je dodal četovodja, ki je zaklical njegovo ime:

«Zadnji izvid B-e, turi v črevesju!»

«Turi v črevesju — A-befund!» je skoraj srdito vzkliknil dr. David, ki ga je prikazen žida spravila na noge. Bil je prepričan, da gre za kako umazano stvar in je odločil izvid brez premisleka. Da bi mešal štreno in preiskoval, kdo ima pri tem svoje prste vmes, ni maral, pač pa je kači takoj odsekal glavo s tem, da je varovanca dregnil iz gnezda. Na ta način je klasificiral celo vrsto sumljivcev, ki so mu že predolgo bili v Lebringu, med drugimi tudi Jarnika, Poznika in Zego.

Palir in Barfuss, ki sta v družbi osmih tovarišev stopila pred komisijo, sta zadnja prišla na vrsto. Palir je bil prepričan, da ga bodo pustili še v taborišču zaradi ambulanč-

nega zdravljenja, medtem ko je Barfuss malomarno čakal, kdaj bo stopil pred dr. Svobodo, dobro vedoč, da mu prav za prav nič ne manjka.

«Infanterist Palir!»

Palir je že stal pred dr. Svobodo.

«Triperaš — recidiva!» je hitro pojasnil narednik Kafka.

«A-befund!» se je že v tem trenutku zadrl dr. David s tako vnetim glasom, da je zadušil vsak šum in napolnil ves obširni prostor.

Palir je uničen odtaval proti izhodu.

Potem je prišel na vrsto Barfuss.

«A-a-a!» je grgral, ko je še stopal mimo narednika Kafke.

Potem je bil že pri mizi.

Dr. Taggel je odprl usta, da bi zaklical: A-befund! Toda komaj je utegnil spraviti iz ust «A — ...» je skočil pokonci dr. David in ga zaustavil:

«Stojte! Infanterist Barfuss od bataljona štev. 100, kaj ne?»

Mož je imel čudovit spomin in se je spomnil, da se je srečal pred leti z vojakom Barfussom v lazaretu na Krasu. Takrat je Barfuss poskušal, zmazati se v zaledje. Izjavil je, da ima grižo in je prišel za nekaj dni dr. Davidu v roke, potem pa ušel nazaj v linijo, ker se mu poskus ni posrečil.

Zdaj ga je dr. David strokovnjaško opazoval, potem se je pa s slovesnim glasom obrnil h komisiji:

«Gospodje, vojak ki stoji pred nami, je najsposobnejši nosilec bacilov, kar sem jih kdaj srečal. — Nesposoben za vojno službo, C-befund, rezervat za sanitetno poveljstvo.»

Barfuss se je skoraj onesvestil. Kot bi se napil najhujše šmarnice, se je opotekel iz ambulance, ne vedoč, da strmi za njim vse, kar je bilo v dvorani, razen predsednika komisije, sanitetnega svetnika dr. Davida, ki se je mirno usedel na svoj prejšnji prostor in dalje prisluškoval mimo korakajočim ajastim rigom...

Do večera je čez tisoč takih rigov že šlo mimo nadpregledne komisije in petinsedemdeset odstotkov pregledancev se je vračalo iz dvorane sposobnih za vsako vojno službo. Dr. David je tistega dne vrnil dvoglavi monarhiji

cel bataljon branilcev domovine. Zvečer, ko so se ostali člani komisije izčrpani vračali domov, si je neutrudljivi dr. David od zadovoljstva mel roke, prepričan, da je med temi petinsedemdesetimi odstotki vsaj deset odstotkov simulantov, ki so se zagrizli globoko v same temelje lebrinške taboriščne stavbe, pa jih je on ta dan izkopal na svetlo. Toda tudi on ni vedel, da se bo večina krtov, ki jih je odkril, vrnila po drugih rovih na prejšnja mesta; vedel ni, da ima tucat Romov, Tagglov, Šlikov, Svobod, Rodetov, Zugastov več moči, kakor pa predsednik pregledovalne komisije...

V.

Štirioglato, precej obširno ploskev sredi Lebringa so kakor štirje ogelni kamni obdajale štiri najbolj znane barake celega taborišča; to so bile: upravna baraka s centralnimi pisarnami, ki je ležala ob vhodu taborišča, na levi strani ploskve je bila kantina, na desni zapor, a zadaj je bila cerkvena baraka s križem vrh nastavka za zvon.

Prostorna ploskev med temi poslopji je bila namenjena cvetličnemu vrtu, ki naj bi oživljal središče tega žalostnega taborišča. Med potmi in stezami, posutimi z gramozom in peskom, so bile stisnjene številne okrogle in oglate cvetlične grede, na katerih je čez poletje životarilo nekaj suhljatih, krmežljavih rož. Nasadi so bili podobni moštvu, ki jih je gojilo — živeti se jim ni ljubilo, a umreti kljub temu niso hoteli.. Tako so od spomladi do jeseni hirali kakor njih oskrbovalci Be- in Ce-befundovci, ki so se kakor sence vlačili med njimi. Kraj, ki je bil namenjen za pašnik trudnim, bolehnim in obupanim očem, je bil s svojo prisiljenostjo poleg Golgote najbolj žalosten in njegovi prebivalci so se ga izogibali, kar se je dalo. Edino arestanti, viseči v mrežah oken, se včasih cele ure niso mogli nagledati te puščobe.

Ploskev je bila pokrita s tenko plastjo snega, skozi katero so molele redke posušene in gole bilke tega, kar je na gredah ostalo od poletja in jeseni. Ves Lebring je pokrila zima; barake s sneženimi strehami so bile podobne pobeljenim grobovom, ki leže sredi prostranega, šele komaj

odprtega pokopališča, kamor začnejo najprej pokopavati siromake brez spomenikov. Okolica tega živega pokopališča je bila izpremenjena v žalostno, pusto pokrajino, ki je niti okvir gozdnatega hribovja s svojo zeleno barvo ni mogel poživiti. Plašč četrte zime svetovne vojne je bil razgrnjen nad zemljo...

V oddelku B je na dveh golih pogradih skupne celice čepelo kakih dvajset jetnikov, čeprav je na tablici, pripeti na celičnih vratih, bilo zapisano: «Prostora za 12 oseb.« Oddelek B je bil določen za jetnike s strogim zaporom, to je za tiste, ki so bili kaznovani tudi s postom. Gneča, čeprav neznosna, pa jetnikom ni presedala, kajti čim več jih je bilo skupaj, tem topleje je bilo. In to je bila pozimi najvažnejša stvar za tiste, ki so morali zaradi prestopkov prenašati kazni v enem izmed štirih ogelnih kamnov lebrinškega taborišča. Kljub medstenskim opažem so bili prostori silno mrzli, tembolj, ker so se peči kurile le zjutraj ter po opoldanski menaži. Zadnje čase so bile vse celice, tudi samice, tako nabite z arestanti, da je v njih vladala večna, smrdljiva, razgreta sopara.

Na spodnjem pogradu je okrog Talerhofovca Petrike čepel cel kup sojetnikov in prisluškoval njegovemu poltihemu pripovedovanju. V prvem krogu, ki ga je tesno obdajal, so bili soldati Rainer, Dorn ter Talerhofovca Lokota in Žid Holera, vsi od bivšega bataljona št. 100. Petrika je šele dopoldne prišel v Lebring, toda s seboj je prinesel osem dni poostrenega zapora s postom, ki ga je moral takoj nastopiti. Vzrok kazni je bil ta, da je na zbirališču na Dunaju že drugič hotel zatajiti svoj kadrski regiment ter je napovedoval neki tuji polk, o katerem je vedel, da je na ruski fronti. Ker je bilo to že drugič, so ga ostreje priškrnili.

Petrika je po kratkem odmoru spet nadaljeval s pripovedovanjem svojih dogodb na južnotirolski fronti:

«... Matejčuk in Kašul, ta dva starca, sta izmed vseh Talerhofovcev prehodila menda najbolj težaven križev pot, preden sta našla svoj grob. Kako jima je šlo pri bataljonu št. 100, itak vsi veste. Toda nihče ni znal biti tako potrpežljiv in nihče od nas Talerhofovcev ni znal tako vdano prenašati trpljenje ter pri tem ohraniti upanje v končno zmago

pravice nad krivico, v našo ukrajinsko stvar, kakor ta dva. Zato smo ju vsi Talerhofovci neizrečeno ljubili in jima neomajno zaupali. Postala sta naša tiha voditelja. Najbolje je njima in nam šlo na Doberdobu... Toda smrt se Matejčuka in Kašula niti tam ni hotela usmiliti. Pri stotniji, kakor smo prišli, se je za nas začela nova Kalvarija. Ravnali so z nami, kakor spočetka pri bataljonu štev. 100, če ne še slabše. — Na Tirolskem smo bili na fronti visoko v gorah. Do italijanske linije je bilo čez tisoč metrov. Matejčuk in Kašul sta se odločila, končati dosedanje življenje in pobegniti k Italijanom. Neke temne noči sta izginila... Toda imela sta smolo — namesto v italijanski rov sta prišla do neke naše predstraže, ki je bila zakopana nekaj sto metrov pred našo linijo. Misleč, da sta že pred italijanskim rovom, sta klicala Italijane in jim dopovedovala, da sta dezerterja... Naša predstraža jih je seveda pustila v rov, kjer so ju takoj zvezali, premlatili do nezavesti, nato pa eskortirali na poveljstvo. Tu ni bilo mnogokaj govoriti: starca sta morala priznati, da sta hotela dezertirati. Vojno sodišče, pred katerega sta bila postavljena, je napravilo kratek proces: «Smrt z ustrelitvijo...»

Petrika je prenehal, kakor bi moral šele premišljevati, kako naj nadaljuje. V krogu je bilo tako tiho, da se je čulo težko dihanje posameznih napetih grl. Potem je zopet pripovedoval dalje:

«In potem se je zgodilo... Toda Matejčuk in Kašul tudi pri smrtni obsodbi nista imela sreče; še tu ju je preganjala krivica, ki se našemu narodu godi že stoletja in stoletja. Bataljon je komandiral neki major Möbius, kdo ve katere narodnosti. Najbrž pasje, kajti takih skotov bi matere ne mogle roditi. Ta Möbius je dosegel, da se je obsodba na smrt poostrila še s tem, da sta si morala Matejčuk in Kašul sama izkopati grob... Baje naj bi taka smrt služila drugim v strahovalni zgled, ker so se dezertacije že prej dogajale in je morala med vojaki zadnje čase zelo popuščala.

Nekega jutra se je moral ves bataljon zbrati na jasi sredi prostranega gozda. Opazil sem, da je bila med drevjem polovica mecesnov. Bataljon se je postavil v trikot, na tisti strani pa, ki je ostala odprta, so pripeljali Kašula

in Matejčuka. Skoraj si nisem upal pogledati tja... Toda starca sta še kar možato stala pokonci. Postalo me je takoj skoraj sram, zato sem se tudi jaz trdneje postavil na noge. — Potem so jima prinesli orodje; Matejčuk, ki je bil močnejši, je dobil kramp, Kašulu so dali lopato.

Častnik mrtvaškega peletona je s koncem svoje nožnice zarisal v rušo velikost groba. Nato je orodje zapelo svojo grobarsko pesem. Bataljon je stal nepremičen in tih, zato se je čul vsak škrt in vsak čmok orodja. Starca sta delala neumorno in mirno in ako bi človek ne poznal obsodbe, bi si mislil, da kopljeta zemljo za koga drugega, a ne zase. — Čez nekaj časa se je začul Kašulov glas:

«Ti Matejčuk, daj meni kramp! Ti si se že dovolj mučil z njim...»

Res se je videlo Matejčukovo, od znoja razgreto lice. Toda Matejčuk se je branil:

«Ne, ne Kašul — meni ni nič, le obdrži lopato; ti si slabotnejši...»

Toda Kašul si ni dal dopovedati in je zgrabil za krampov topor, hoteč ga tovarišu iztrgati iz rok. Ruvanju je napravil kraj poveljujoči častnik peletona, ki ju je nahrulil:

«Kakšen teater je to? Marš na delo! Ali mislita, da vaju bomo ves dan čakali?»

Obsojenca sta nato nadaljevala z delom, kakor sta ga začela; Matejčuk je obdržal kramp in Kašul se je moral zadovoljiti z lopato. —»

Petrika je spet prenehal. Njegov slabotni glas se je proti koncu že tresel, čeprav se mu je poznalo, kako se sili, ostati miren. Njegovi poslušalci se niso zganili in so kakor otrpli čakali, da bo Petrika nadaljeval. Kmalu se je začul njegov glas:

«Stali smo in gledali, kako se starca pogrezata v zemljo. Kmalu sta bila že do kolen v jami in potem je šlo z nezmanjšano silo dalje. Meni se je čudno zdelo, odkod jemljeta toliko moči. Pogledal sem prvega soseda, nekega Nemca, a tudi v njegovih očeh sem bral isto misel. Pogledal sem levega soseda, — iste oči — pogledal sem stotere obraze — povsod tiho, boleče občudovanje in nikjer sovraštva ali utešenega zadoščenja... povsod strah...

Potem sta starca dokopala grob. Nam se je zdela cela večnost, dokler nista prilezla iz njega, toda zdelo se mi je, da bi čakal, da bi še čakal in čakal... Komanda je začela hiteti s pripravami, kakor bi slutila, kaj se godi v srcih in v možganih ogromne večine bataljona. Gotovo se je bala tega, kar sem mislil jaz in kar je gotovo mislila z menoj vred tudi večina bataljona: «Če bi bili ljudje vsaj malo ljudje, bi planili tja, strli peleton s komando vred, obsojenca pa osvobodili.»

Takoj, ko sta se prikobacala iz groba, sta obsojenca stopila na njegov rob, pogledala po bataljonu od enega ogla trikota do drugega, kakor bi hotela spoznati mišljenje stoterih mrkih obrazov. Stal sem na oglu blizu njih in sem vse natančno videl. Zdelo se mi je, da iščeta med množico še svojih ožjih ukrajinskih rojakov. Če sta našla vse, ne vem; bilo nas je mogoče trideset pri bataljonu. Toda nekatere sta zapazila in med temi tudi mene. Mene je pretreslo do mozga. Jaz bi na zadnjo uro gotovo ne mogel gledati tako odločno in mirno, kakor sta gledala tisti hip ta dva starca. Potem je jaso napolnil glas dveh vzklikov:

«Živela svobodna Ukrajina!»

Meni je zavrelo v srcu in skoraj bi se bil onesvestil. Rešilo me je to, da sem ta hip pogledal proti obsojencema in videl, kako sta si padla v naročje in drug drugega objela. Najbrž sta mislila, da je s tem vseh predpriprav konec in da bosta smela umreti objeta. Toda predpis za njuno smrt je bil drugačen. Morala sta posamič, čeprav oba hkrati, pred puške. Ločili so ju s silo, ju postavili pred grob, kjer so jima zavezali oči. Bal sem se, da bi slišal kak glas iz njunih ust, kako mrmranje, in sem skušal ubiti v sebi sleherni čut; toda moja bojazen je bila prazna. Obsojenca sta z objemom že končala svojo zemeljsko pot in po klicu: Živela svobodna Ukrajina, ni bilo za njiju več sveta...

Potem je odjeknilo častnikovo povelje:

«Ogenj!»

Že prej sem zamižal, videč eksekucijski peleton sredi trikota. Tja proti grobu niti pogledal nisem. Šele potem, ko je salva planila po jasi, sem se ozrl. Videl sem le Ma-

tejčuka, ki je zvrnjen na zobe sam ležal na travi, medtem ko je njegov tovariš, stari Kašul, omahnil v grob...

Eksekucija je bila končana.

Takoj po salvi je stopil pred bataljon major Möbius in zavpil:

«Taka je smrt veleizdajalcev domovine!»

Toda njegov glas je brez odmeva požrl obdajajoči nas gozd. Že prihodnjo noč, ko je bataljon spet zasedel svoje postojanke v strelskih jarkih, je dezertiralo kar devet vojakov, med njimi frajtar Suhajda in sam narednik Erdkönig. To je bil bataljonov odgovor komandantu Möbiusu.»

Petrika je končal svojo zgodbo med globokim molkom svojih poslušalcev. Šele po dolgem, mučnem odmoru se je prvi vzdramil Dorn.

«To že ni več vojna, ampak divjaštvo!»

Lokota in Holera sta imela solzne oči in nobeden ni bil zmožen besede. Rainer, ki je prej poslušal, oprt na desno laket, se je zdaj spustil na deske, kakor bi bil omagal. Infanterist Učakar Peter od 17. polka pa, ki je odrajtoval štiridnevni poostreni zapor s postom zaradi nepokorščine, se je nenadoma dvignil in se skoraj srdito obregnil ob Dorna:

«Seveda je vojna, kar se godi! Saj je vojna že sama največji barbarizem na svetu. Ali ni tako?»

Noben glas mu ni pritrdil, pač pa pogledi vseh oči. Od zadaj se je oglasil neki drug jetnik:

«Sicer pa — taka smrt ima v teh časih vsaj svoj smisel. Če človek stori smrt za kako idejo — potem ima smrt smisel in gotovo ni tako huda, kakor se nam zdi...»

Jetnik, ki je to rekel, je bil infanterist Grum, ki ga je komandant barake, Zugast še pred odhodom h kadru poslal v arest.

Del sojetnikov je prikimal, nekateri so se plašni okrenili v stran. Ker Grumu nihče ni odgovoril, je obmolknil. V celici se je čutila neprijetna, moreča posledica Petrikinega pripovedovanja. Tu in tam je kdo poskusil spraviti pogovor na drug tir, toda vselej je obtičal že pri samem poskusu.

Jetnik Rainer, ki je že dva dni prestajal svojo kazen, se je pod vtisom te zgodbe globoko zamislil. Zadnji čas je postajal vedno bolj taloven. Kakor je na fronti prav za prav imel srečo, da niti ranjen ni bil, tako mu je sicer šlo vse narobe. Tudi tista frajtarska šarža mu je ušla pred nosom; ko je bil bataljon razpuščen, ga niso več poznali. To je bil zanj hud udarec. Vendar ga je prebolel že na fronti. Ko je prišel v zaledje, je mislil, da se ne bo le oddahnil, temveč da se bo okrepil tudi moralno. Toda tu je bilo ravno nasprotno. Stvari so bile obupne. Začel je resno dvomiti nad zmago centralnih velesil. Razgovori, ki jih je imel s civilisti doma, so ga o tem še bolj prepričali. Ko se je vrnil z dopusta, ga je neki petelin poslal še v zapor, njega, Rainerja. Poln gneva je ždel v celici. — Potem je nenadoma bruhnilo iz njega:

«Vidim, da se vse podira, vse razpada. Poglejte — koliko nas je tu? In od teh nas je četrtina odlikovanih! Kako to? Tisti, ki so nas odlikovali, nas zdaj zapirajo, postijo, vežejo...»

«Najbrž zaslužimo to,» je zasmehljivo menil Učakar.

Grum pa ga je prehitel:

«V njihovih očeh gotovo! Oni mislijo, da smo krivi mi, mi pa mislimo, da prav delamo! Iz tega se vidi, da ne spadamo skupaj. Zato je pametneje, da gremo čimprej narazen...»

Kakor bi ne slišal tovariša, je Rainer nadaljeval:

«Jaz se le ene same reči kesam, in to je da nisem pobegnil z Amunom. Še malo pred svojim pobegom mi je rekel: Pojdi z menoj, dva bova lažje šla. Pa bi bilo konec vojne tudi zame...»

Govoril je tako glasno, da bi ga bili lahko slišali na hodnik. Toda kdo se je v zaporu menil za hodnik? Prav tako se hodnik ni brigal za celice.

Zdaj se je Petrika prvič zganil:

«Da — ako bi bil konec...?»

Toda Rainer se je delal, kakor bi ga ne bil slišal; zastrmel se je v edino zamreženo okno, odkoder se je videlo na zasneženo ploskev, ki je postajala vedno medlejša, kajti na Lebring je pričela legati noč. Na hodniku so ropotali

težki koraki, a A oddelku so peli jetniki ono večno čudno pesem: «O Suzana, o Suzana...» — Od nekod se je slišal prepir, okno pa je postajalo vedno temnejše. Kljub temu niso nehali Rainer in njegovi tovariši strmeti vanj...

Nad Lebringom je zamižalo mračno, dolgočasno nedeljsko jutro. Hud mraz je stiskal zemljo in izpreminjal njeno površino v zmrzlo, hrapasto skorjo. Mraz, sivo in oblačno nebo ter skopi, skoraj siromašni sneg, ki je pokrival poljano — vse to je dajalo Lebringu še obupnejšo podobo. Mesto barak se je zdelo kakor izumrlo; le belkast dim, ki se je vil iznad njega, je bil priča, da je pod nizkimi strehami življenje.

Takoj po kavi, ki je slabo voljo moštva še poslabšala, so jih začeli komandanti barak goniti v cerkev.

«Katoliki vsi v cerkev, danes je pridiga!» je v baraki štev. 6 zbiralnega oddelka vpil komandant Zugast.

«Marš v cerkev!» je v baraki štev. 16 rekoddelka vpil komandant Rode.

«Kdor hoče, lahko gre v cerkev!» je v baraki štev. 24 invalidskega oddelka vpil komandant Smuk.

Povelje se je tikalo katolikov, ki so bili seveda v večini in za katere je bila postavljena najbolj prostorna zasilna cerkev. Drugoverci so imeli molilnice v drugih prostorih okrog upravnega središča.

V Zugastovi baraki so pred pisarno pri izhodu že dolgo stali štirje vojaki, ki so ob pozivu takoj skočili na noge in se pripravili na odhod v cerkev. Med njimi je bil tudi Namerst, ki je mirno stal poleg Nemca, ki ga je oni večer zaradi kraje kruha mlatil s pasom. Toda četvorici se dolgo ni nihče pridružil, kljub temu da je četovodja Zugast ponovno pozival k udeležbi.

Na pogradu, kjer so ležali Davtovič, Fajdiga, Barfuss in tovariši, se dolgo ni nihče zganil. V teku zadnjih dni sta jih zapustila Grum in Turina; prvi je odšel v zapor, medtem ko je Turina nenadoma izginil iz taborišča. Najbrž je storil to, kar je napovedoval že nekaj časa — potegnil jo je k zelenemu kadru.

Po hodniku je počasnih korakov prišel Poznik.

«Ali bomo šli?»

«Kaj pa hočeš tam?»

«Tako — čas mine hitreje!» je menil Poznik in skomignil z ramami, dasi se mu je na obrazu poznalo, da ne misli povsem tako.

Od sosednjega pograda se je oglasil Skobir:

«Kaj boš hodil zijala prodajat, ko pa vse skupaj ni nič...?»

«Vseeno. Tukaj je tudi dolg čas.» se je zagovarjal Poznik.

Medtem sta se približala tudi Prodan in Ivad. Tudi ta dva sta odšla po baraki na oprezovanje, ker se sama nista mogla odločiti, ali bi šla v cerkev ali ne. V vojsko sta odšla oba verna, čeprav ne bogaboječa. Vojna pa je oba zmešala. Kljub temu je dejal Prodan:

«Jaz bi vseeno šel. Zanima me, kaj bo tisti kurat besedoval. Baje pridiguje, kakor bi ne bil pri pravi pameti.»

«Pa pojdimo!» se je odločil Barfuss, ki je dotlej brezbrižno ležal na deskah.

Drug za drugim so pristopili k vrsti, ki je čakala na odhod v cerkev.

Komandant Rode, ki je gonil ljudi v cerkev, očividno ni imel uspeha. Rekonvalescenti so dobro vedeli, da služba božja v cerkveni baraki ni obvezna, zato so gledali mimo njega, zraven pa mislili svoje. Le Jarnik ter Žinko sta se priključila majhni skupini, ki se je zbirala pred Rodetovo pisarno. Jarniku je bilo dolgčas. Od doma je bil vzgojen za vernika in v očetovi hiši je poleg križa v kotu visel velik rožni venec, čeprav je njegov oči bil hud politični nasprotnik stranke, kateri je pripadal domači duhovnik. Zadnje dni ga je njegov A-befund zelo vznemirjal. Čeprav je vse storil, da bi se izmotal iz štrene, kamor ga je potisnil dr. David, si je še mislil, da stvari ne more škodovati, ako še v cerkvi pred bogom vzdihne v ta namen. — Z Žinkom je bilo drugače: on je izgubil med vojno vero v vse, v postave, v oficirje, v cerkev in pravico, toda boga se je še oklepal s tisto obupnostjo, s katero se utopljenec oklepa zadnjega rešilnega predmeta.

Ker niso Rodetovi klici imeli uspeha, se je oglasil Segal. S svojim mogočnim glasom se je zadrl proti Šetafniču in Megliču, ki se nista zmenila za Rodetove pozive:

«Kaj pa vidva, katolika? Ne bi vama škodovalo malo cerkve! Saj grem tudi jaz v molilnico!»

Štefanič in Meglič gotovo še nista spadala k brezvercem, pač pa sta bila popolnoma ravnodušna do verskih dolžnosti. Vse to je naredila vojna. Štefaniču, ki je o teh stvareh včasih globlje razmišljal, je bilo večkrat žal tega, toda preteklost, ko je bil v teh rečh drugačen, je bila tako odmaknjena, da je s svojimi možgani ni mogel več doseči, čeravno je srce še rahlo hrepenelo po njej. V njem se je nabralo toliko prej neznanega odpora in toliko novih misli, da na to ni imel časa misliti. Meglič pa, ki je bil pod njegovim vplivom, je hodil za njim.

Segalovo vmešavanje sta oba razumela kakor roganje, zato se je Štefanič pol jezno, pol zbadljivo obregnil vanj:

«Če greš z nami, pa grem še jaz!»

«Zakaj ne? Ali misliš, da si ne upam?»

In zgodil se je čudež: preden sta Štefanič in Meglič mogla verjeti svojim očem, se je Segal dvignil in se ljubovalno postavil v vrsto.

Štefanič in Meglič sta bila v zadregi; oba je namreč grozilo, zapustiti barako, kjer je bilo kolikor toliko toplo, ter oditi v ledeno mrzlo cerkveno barako. Izviti se pa nista mogla.

«Pa greva!» je prvi dejal Meglič.

«Pa greva!» se je vdal tudi Šetafanič in še dodal: «Če koristi ne, škodovati ne more.» —

Pred barako invalidov so tisti, ki so se na klic komandanta Smuka pripravili na odhod v cerkev, že nestrpno stopicali. Iz cerkve je bilo vsak čas pričakovati drugega vabila, oni pa še vedno niso bili gotovi. Nekateri zamudniki so se še oblačili.

Danes je bilo prvič, da se jim invalid Dervodel ni pridružil. Čeprav so ga znanci iz vrste klicali, je trdovratno ležal na svoji postelji, ne brigajoč se za nikogar. To je bil pravi čudež, kajti Dervodel je bil eden tistih invalidov, ki jim je vojna sicer pobrala noge, roke, drobovje, oči, ki jim je napolnila dušo z gnevom ter z dvomi, a ki jim zaupanja

v človeško pravico ter z njo tudi zaupanja v božjo pravico ni popolnoma omajala.

«No, ali pojdeš?» ga je začel goniti Ožep, ki je že stal v pripravljeni četi.

«Ne — saj sem že rekel, da ne grem!» je srdito odbil Dervodel. Njegovemu glasu se je poznalo, da ima poseben vzrok za to.

«Ali se je kaj zgodilo?» ga je vprašal Blažun, ki je ležal na slamnjači. Toda Dervodel ga je zavrnil z odurnim glasom:

«Nič se ni zgodilo! Pustite me že v miru!»

Toda Dervodel je lagal sam sebi; z njim se je zgodilo nekaj trpkega, poraznega, kar je iz okrevajočega invalida napravilo, potrtega, trpkega bolnika. Prejšnji dan, preden je Demark odšel v bolnišnico na operacijo, je stopil z njim malo po taborišču.

Baraka štev. 24 je bila zadnja v vrsti, takoj za njo je bil obširen, a ograjen prostor, ki je bil namenjen za stavbišče, ako bi bilo treba taborišče še razširiti, začasno pa je služil za odprto skladišče vojaške komande. Tja sta zašla Dervodel in Demark. Toda ta sprehod je moral Dervodel zelo drago plačati in sicer s svojim dušnim mirom.

Kmalu sta namreč prišla do kupov starega železa in razbitih ter celih cerkvenih zvonov vsake velikosti. V Lebringu je namreč tudi bilo skladišče pobranih cerkvenih zvonov, ki so odtod romali v tovarne za topove. Nenadoma je Dervodel zavpil:

«To je naš zvon, zvon iz moje fare!»

Njgove oči so bile uprte v velik, težak zvon, ki je bil z glavo zarit v mehko zemljo, odprtina pa je bila poševno obrnjena proti nebu.

«Naš zvon! Poznam ga po tej-le zarezi!» je skoraj ganjeno nadaljeval invalid. S težavo se je hotel skloniti, da bi na zunanji strani našel še napis, toda pohabljenost mu je to preprečila. Namesto njega se je sklonil Demark:

«Tu je napis!»

«Beri!» je skoraj zaprosil Dervodel.

Demark je bral: «Sveti Peter, nebeški vratar, Tebi je posvečen naš farni klicar!»

«Naš zvon, naš veliki zvon. Pri nas imamo svetega Petra za farnega patrona. To je moj zvon!»

Malo je manjkalo, da Dervodel ni z bergljami vred poskočil. Bilo mu je, kot bi se srečal s svojo lastno ožjo domovino tukaj v tem neprijaznem, tujem kraju. Na mah so vsega objeli mladostni spomini, ki so bili zvezani s tem velikim, v zemljo zaritim zvonom. Zdelo se mu je, da mu v ušesih brni njegov veličastni, domovinski glas, ob katerem je sredi vasi rastel, se razvijal, živel, dokler ga nekega dne niso odtrgali od doma. Demark je molče stal poleg zamišljenega tovariša, boječ se, da ne bi motil njegovih občutkov. Saj nima tak invalid razen občutkov, če jih še ima, in razen spominov — itak nič drugega na svetu. ... Toda Dervodelova ganjenost ni trajala predolgo; kmalu je začutil, da mu davno brnenje zvona skeleče odmeva po ranah in v pohabljenih udih, tako skeleče, da znova čuti zarasle brazgotine. To ga je spomnilo, da je siromak, — da prav za prav kot siromak stoji poleg drugega siromaka, narobe obrnjenega farnega zvona. Česa čaka tukaj ta zvon, česa čakajo ostali okrog njega? Ničesar več, saj niso več zvonovi — saj on ni več človek...

«Pojdiva!» je nenadoma dejal in se že zagnal proti baraki. Hodil je tako naglo, da ga Demark še ni videl takega.

«Ali si videl, kaj se godi?» je dejal Demark grede. «Zvonove zbirajo, da nam potem z njimi uničujejo naše življenje.»

Toda Dervodel ga ni poslušal; štorkljal je dalje, kar je mogel. Nič novega ni povedal Demark, saj je vedel vendar ves svet in tudi on sam, kaj se godi z zvonovi. Srečanje z zvonom v Lebringu, v mestu, katerega ime je že samo po sebi pomenilo prokletstvo, pa ga je silno presunilo. Doma se je takoj zvrnil na posteljo in se bolestno zagrizel v kljujoče misli. Kaj je to, kaj je vse to, kar se godi? Deset in desetkrat si je ponavljal to vprašanje. Ali bi smelo biti tako, ali bi moglo biti tako, ako bi — ako bi nekdo bil...? Ponoči je spal zelo nemirno in nekajkrat je imel tako hude prikazni, da je v spanju na glas vzkriknil. Iz njega je kriknila groza vojne... Strašno spoznanje ubornega invalida, ki se je pogrezal v kruto, neusmiljeno resnico...

In drugi dan je Dervodel ves izčrpan, a strastno odgovarjal klicem tovarišev:

«Ne grem — pustite me pri miru...!» —

V cerkveni baraki je pravkar pozvonilo pred oltar. Vojni kurat Fanedl, tisti, ki je blagoslavljal bataljon št. 100 ob odhodu na fronto, je nagnil glavo in začel mrmrati črno mašo. Ministranta, ki sta klečala tik za njim, sta prav tako sklonila glavi in se zamaknila v duhovnikov adventni plašč. Na desni strani je klečal mehač Leča, na levi pa njegov tovariš. Leča, ki si je bil sam prestrelil nogo in je poslej šepal, ni prišel pred vojno sodišče, kakor so mu grozili, temveč v Lebring, kjer so ga spoznali sposobnega le za lažjo vojno službo. Ker se je s pomočjo svojih mehov znal povsod znajti, se je znašel tudi v Lebringu in postal sluga vojnega kurata Fanedla, obenem pa tudi nekak cerkovnik, ki je upravljal cerkveno barako. Vojni kurat je imel človeka, na katerega se je lahko zanesel.

Med molitvijo je Leča hitro razklenil svoje roke in za kuratovim hrbtom naglo pokazal svojemu tovarišu s kretnjo svoje desnice, da ni nič. To je pomenilo, da Leča malo prej ni našel v Fanedlovem plašču, ki ga je obesil v zakristiji, nobenih cigaret, in ravno tako tudi ne v žepih suknjiča, katerega mu je med oblačenjem duhovske obleke naglo pretaknil. Torej nič! S tovarišem sta se spogledala in razumela. — Navadno je v kuratovih žepih bilo vedno najti kakih boljših cigaret ali smodk. Oba ministranta sta žalostno povesila glavi za kuratovim hrbtom.

Potem je vojni kurat moral na prižnico. Če bi ne bil prisiljen, bi gotovo ne šel tja, toda ukazano mu je bilo, da mora vsako nedeljo pridigovati. Vojni kurat Fanedl je bil človek, ki so mu zadostovala tri leta za tako temeljito spremembo njegove miselnosti, kakršne večina njegovih tovarišev vse dolgo življenje ne more doseči. Ko je odhajal na fronto, je bil mlad, navdušen in odkritosrčen v vseh pogledih. Tudi tista pridiga, katero je govoril ob odhodu bataljona štev. 100 na dvorišču lazaristovske kasarne, mu je prihajala iz srca. Potem je tudi sam odšel na fronto. Dve leti fronte sta pa zadostovali, da se je vrnil zlomljen na duši in na telesu. To je bilo tembolj čudno, ker je bil Nemec po rodu. Potem je začel piti. Nato je postal top

in ravnodušen do vsega, kar mu je pred časom bilo še sveto in zveličavno.

V Lebringu bi njegova naloga ne bila lahka, ako bi jo hotel izpolnjevati v duhu vojaške komande, čeprav bi ji stal naproti tak, kakršen je bil pred tremi leti, svež, zaupljiv, verujoč v obe oblasti, ki jima je služil. V sedanjem stanju, ves razbit, poln dvomov, brez temelja pod nogami, pa ji je bil seveda še veliko manj kos. Zato je od stvarnosti skušal pobegniti s pomočjo alkohola.

S prižnice se je najprej z dolgim pogledom ozrl po polni cerkvi. Dasiravno ni bilo v taborišču za cerkev nobene vnetosti, še manj pa smisla, so jo taboriščniki vendar napolnjevali. Fanedl je nekaj trenutkov molče strmel po obrazih, ki so gledali vanj. To so bili Namersti, Žinki, Skobirji, Barfussi, Kalivode, Štefaniči, Grumi, Zege, Palirji, Segali, Ahmedbegoviči, Lokote, Dorni, ki so nedeljo za nedeljo prihajali predenj. Čeprav razen svojega sluge Leče ni poznal nikogar, je te obraze vendar do vseh podrobnosti imel vtisnjene v spomin. — Vedno eni in isti obrazi, zastrmljeni, vprašujoči, zastrašeni, zbegani, porogljivi, proseči, preklinjajoči ali pa izzivajoče ravnodušni obrazi, ki jih srečuješ bodisi na Doberdobu, v Roverettu, v Karpatih, v Strnišču ali v Lebringu... Kaj naj jim pove, da bi mogel nanje pričarati druge, nove izraze, da bi postali tisti, ki so zbegani, mirni, ki so porogljivi, zaupljivi, ki so ravnodušni, goreči, in ki preklinjajo, da bi molili...?

Vojni kurat Fanedl je vedel, da taki čudeži niso v njegovih močeh, zato je pridigal rajši tako, da bi obrazi ostali vsaj taki, kakršni so strmeli vanj. Povedal ni nič. Govoril je kakih deset minut, ko je opazil, da se nekateri, naravnost vanj obrnjeni obrazi podaljšujejo. Tedaj je hitro zaključil z besedami:

«— — — in na razvalinah Golgote boste z menoj vred gradili nove templje. Amen!»

Še tišji kakor so prihajali, so soldati zapuščali barako s križem. Zunaj pred pragom so se jim obotavljali koraki, kot bi v tem kratkem času, ki so ga prebili pod nizko streho, pozabili, odkod so prišli in kam se morajo vrniti. Za njimi je s tenkim glasom pozvanjal zvon, ki ga je gonil Leča.

V pisarni komandanta taborišča Lebringa je bilo prijetno. Menda je bil to edini prijetni prostor v taborišču. Ne le da je pisarna bila prijetno razgreta, prijetno je bilo tudi vse njeno lice. Stene so bile gladke in okusno tapecirane, pohištvo pa, ki je bilo v njej, je bilo zelo srečno izbrano. Nad vse udobni so bili zelenkasto drapirani fotelji ter širok divan v kotu, ki je služil komandantu obenem lahko za posteljo, kadar ga je delo zadržalo čez noč v pisarni. Tudi okna so bila zadosti velika in so prostor naravnost razkošno razsvetljevala, čeprav so zadnji čas od zunaj pritrdili nanje močne, železne mreže.

Kljub temu je tistega zimskega jutra dovolj obširni prostor postajal skoraj pretesen, dasiravno sta v njem bili le dve osebi in sicer podpolkovnik pl. Fortis ter feldvebel Rom. Podpolkovnik Fortis je kot zastopnik komandanta taborišča, penzioniranega generalnega majorja Adamovicka, ki je bil zaradi išiasa priklenjen na svojo posteljo, sprejemal poročilo feldvebla Roma iz karantenskega oddelka. Ta oddelek je bil šele pred kratkim priključen taborišču v Lebringu, navzlic temu, da se ga je taboriščna komanda branila z vsemi štirimi. V karantenski oddelek so pričeli tlačiti bivše ruske vojne ujetnike, ki so se vračali iz Rusije. Bil je na najskrajnejšem koncu taborišča, kjer so izpraznili nekaj barak in jih hkrati oddelili od ostalega taborišča z močnimi, visokimi plankami, vrh katerih so potegnili še nekaj vrst bodeče žice. Razen tega so ob ograji postavili še močno stražo, ki je imela nalogo, ustreliti vsakega, ki bi se oddelku približal brez dovoljenja.

Feldvebel Rom je bil takoj premeščen iz invalidskega oddelka v karantenskega, kjer so predvsem potrebovali energičnih ljudi.

Medtem ko je podpolkovnik Fortis razburjen korakal po pisarni, je feldvebel Rom kakor grešna duša stal ob mizi in obupanega obraza strmel zdaj v podpolkovnika, zdaj skozi okno pred seboj. Nenadoma se je Fortis ustavil pred njim, mu pogledal v tolsti, a mrzli obraz, ter rekel:

«Kar poročate, bi samo potrjevalo to, kar smo izvedeli že mi. Hudiča, ali je to mogoče?»

«Vse je točno, kar sem rekel,» je nadaljeval Rom, ko je prej malo zakašljal. «S temi bivšimi ujetniki ni kar tako.

Gospod podpolkovnik, le povejte to gospodu generalnemu majorju! To je čisto nov element. Ti jih lahko postiš, vežeš, obešaš kakor hočeš, oni se ti kvečjemu rogajo. Z nasmehom in prezirom ti odgovarjajo: «Le delaj, kar hočeš, nazadnje boš tudi ti visel!» ali pa: «Izvoli; riti pa tudi ti ne boš odnesel...» Neprestano prepevajo revolucionarne pesmi. Kličejo vsem mogočim novim državam, ki naj bi nastale. Še vseh imen se ne morem spomniti. Vsaka občina bi se menda že rada proglasila za neodvisno. — Taka je večina! In vsi so enaki — Nemci kakor Čehi, Slovenci, Srbi, Madžari in drugi. Nas podčastnike in častnike imajo za belo gardo...»

Rom je brez vsake potrebe še enkrat ponovil, kar je bil komandantu že prej povedal. Po kratkem odmoru je s poudarkom pristavil:

«Kar se mene tiče, gospod podpolkovnik, še enkrat prosim za premestitev. Priglašam se prostovoljno na fronto — takoj, zdaj ob tej uri, samo da nimam nič opravka s to bando...!»

«Banda, res banda!» je klel tudi podpolkovnik. Nato sta nekaj časa osuplo strmela drug v drugega, kot bi iskala kak izhod iz zagate. Potem je vzdihnil Rom:

«Ta banda nam bo vse pokvarila. Koliko jih je tam?»

«Moj bog, menda skoraj milijon!»

Rom je prvič slišal tako strašansko visoko število. Dotlej se mu niti sanjalo ni kaj takega, saj je zvesto verjel poročilom, ki so priznavala samo neznatno število vojnih ujetnikov. Skoraj kriknil je:

«Zakaj jih ne pustijo tam, za božjo voljo! Kako bo, ko se vsa ta povodenj razlije po naši deželi? Že itak se v Lebringu govori, da je gnezdo za pospeševanje revolucije! Zdaj pa še to...!»

Kar je ta čas navdajalo feldvebla, je bila dosledna odkritosrčnost; odkritosrčno je bil tudi odločen, da gre rajši na fronto, katere se je dotlej izogibal kakor požiravnika sredi polj, kakor pa da bi še ostal v karantenskem oddelku, kjer se mu je odpiralo celo brezdno nevarnosti. In zdaj se je priliv teh ruskih banditov šele pričel ter je bila šele ena sama baraka dobro polna. Kaj bo, kadar napolnijo tudi ostale?

Podpolkovnik se je tedaj spomnil, da je njegova dolžnost braniti delo vrhovne komande pred podložniki.

«Tako nevarno spet ni! To, kar se godi zdaj, je pač prvi naval. Počasi se bodo vračajoči se vojni ujetniki ugnali, se navadili, — tistim pa, ki se ne bi ohladili, bomo o pravem času prirezali peruti... Tudi fronta, kamor bo večina kmalu odšla, bo storila svoje...» Njegov obraz se je cinično blestel.

Narednikov obraz pa se navzlic temu ni hotel razjasniti. Razjasnil se je nekoliko šele, ko se je podpolkovnik obrnil k njemu z nenadnim vprašanjem:

«Kaj pa gospod komandant...?»

«Gospod lajtnant Domin?»

«Da...?»

Podpolkovnik Fortis je dobro poznal narednika Roma ter tudi lajtnanta Domina, ki mu je nedavno bil že drugič prideljen. Obema je zaupal. Mladi poročnik se je šele pred kratkim vrnil z bojnega polja. Njemu je komanda zaupala začasno poveljstvo nad vračajočimi se ujetniki. Domin je imel za to vse pogoje: bil je zanesljiv, čeprav je bil Slovenec; prsi so mu bile okrašene z odlikovanji, znal je vse v poštev prihajajoče jezike, bil je vesten in vnet. Vprašanje povišanja za nadporočnika je bilo tudi že v teku. — Vendar je imel svoj namen, ko je stavil Romu to vprašanje.

Rom tudi ni na glavo padel, da ne bi razumel jedra stavljenega vprašanja. Zavedal se je, da je pri komandi posebno dobro zapisan in da je njen zaupnik. Tudi ni bil tako preprost, da bi z zaupanjem, ki ga je užival, razmetaval. Naposled tudi ni mogel kaj očitati svojemu komandantu. Zato je naredil nedolžen obraz, ko je kakor brez zanimanja rekel:

«Mislim, da je gospod lajtnant najboljše volje...»

«Dovolj strog...?»

«Skoraj prestrog!»

«Ali imajo rešpekt?»

«Hm — tega si kljub strogosti menda ne zna pridobiti.»

Podpolkovnik Fortis ni vrtal dalje. Ta feldvebel je res pravi tič. Tak je Domin, kar ga je. Tudi fronta ga ni predelala. Na njegovem mestu bi moral biti človek, ki bi tem revolucionarjem zlezel v dušo in jih od znotraj podrl, vse

razkopal. Sama disciplina ne zadostuje. To bi nazadnje že Rom opravil. Obrnil se je k naredniku:

«Sestaviti bi bilo treba listo najglasnejših kričačev. Tako...»

Narednik je pravilno razumel, da želi komanda zaupno, pod roko, a ne uradno sestavljeno listo.

«To bo dolg seznam!»

«Vseeno — to je, kar potrebujem.»

Rom se je zamislil.

«Največji kričač je neki frajtar Možina Karel — neki Slovenec...»

«Dobro — na listo z njim, pa bomo videli, kaj bo treba ukreniti.»

«A kaj bo z menoj? Kakor sem rekel, rajši na fronto kakor v karantenskem oddelku.» je hitro dodal Rom, hoteč se še v poslednjem trenutku kolikor mogoče poceni oprostiti posla, katerega se je bal celo on, feldvebel Rom — ta neustrašena zaledna podgana.

Toda podpolkovnik se ni dal ugnati. Odpravil je narednika z besedami:

«Bomo videli...!»

Kljub temu, da njegov bojni raport še ni imel zaželenega uspeha, se je Rom vendarle pomirjen vračal v karantenski oddelek. Strah, ki mu je zalezel že globoko v kosti, mu je tudi povečal voljo do obrambe, do ohranitve. Mislil je na listo in njegovi rabeljski prsti so kar sami od sebe zaigrali, kakor takrat, ko je vedril in oblačil v barakah za lazaristovsko kasarno. Avstrija in vse take reči so bile pri tem silno oddaljene. Zavedal se je le, da brani sebe, ako brani cesarsko monarhijo, in da brani Avstrijo, ako brani sebe...

JUDENBURG

I.

Bil je lep aprilski dan, jasen, brez dežja, prvi te pomladi, ko je sonce moglo razsuti vso svojo razkošnost po deželi. Po ozki dolini Mure je pihljal južni veter in njegove prebujajoče se sape so s pomočjo sončnih žarkov preganjale zimo iz dolinskih leg proti goram; sneg, ki je še pred dnevi obrobljal stinska pobočja gozdov, je izginil, kakor bi trenil. Plesnoba rjavih travnikov okrog mesta je začela bledeti in čez polja je dahnil prvi dih vigredne svežosti. Sneg, ki se je z vrhov oddaljenih gora svetil v dolino, se je zdel, kakor strmeč, pred mladino se umikajoč starec.

Navzlic temu, da je od vseh strani dihala vigred in klicala s polj, z gozdnatih pobočij in iz globoke struge za mestom, se taborišče kraj mesta, kjer je bil nastanjen 41. maršbataljon 17. regimenta, nikakor ni moglo otresti zimske puščobe; mrko in dolgočasno so se stiskale barake med polje in čeprav je bila nedelja, se je na prvi mah zdelo, da je taborišče neobljudeno. Posamezne, okrog barak se stiskajoče soldaške postave pa so pričale, da temu ni tako; vigredna toplota je silila tudi skozi planke in privabljala na dan prebivalce, ki so se na soncu stresali, kakor bi prihajali iz lukenj dolgega zimskega spanja.

Za barako druge stotnije se je sončila skupina plesnivih, okornih soldatov, oblečenih v koprivnate cape, ki so ohlapno mahedrale okrog ostrih kosti. Sončni žarki, ki so razgrevali planke, so počasi tajali vojake. Ti so se pričeli sumljivo pregibati.

«Madona!» je zaklel Demark, ko se je nekaj časa kakor govedo brezuspešno drgnil s hrbtom ob planke. «Človek res ne ve, ali je za soldata boljši mraz ali pa sonce. Komaj se malo ogreješ, te že začne mučiti ta prekleta golazen in ti piti še tisto kri, ki jo imaš.»

Njegove obupane oči so begale po tovariših, kakor bi pri njih iskale zaščite. Znano je bilo, da Demarka uši posebno

ljubijo. Brez golazni seveda ni bil nobeden, toda Demarka so uši huje napadale kakor pa njegove tovariše, ki so ga dražili, da ima najbrže slajšo kri.

«Jaz se ne morem ravno pritoževati,» je nagajal Štefanič in pozabil, da si z desnico venomer sega pod levo pazduho in drobi nalovljeno ušje seme. Tretji, ki je čepel na tleh in preobračal slečeno suknjo, je bil Davtovič; dalje ob plankah sta slonela še Palir in Grahovina, ne meneč se za početje tovarišev ne za kaj drugega. Oba pa sta menda prisluškovala kruljenju svojih želodcev.

«Ruske uši so hujše od laških!» je Davtovič že drugič začel razlagati. «Je namreč ta stvar, da ruska uš neprestano žre, medtem ko se laška nažre, potem pa miruje, dokler spet ne postane lačna. Meni so ljubše laške.»

«Kakšne so pa naše?» je ujedljivo bleknil Štefanič. Toda na odgovor je zaman čakal, pač pa je Demark zamišljenega obraza dejal:

«Veste, kaj bi storil, če bi dobil v roke tiste, ki so zakrivili sedanjo vojno in nočejo nehati? Zaprl bi jih v poseben prostor, v kako dvorano ali kam, kjer ne bi bilo nobene oprave, ampak samo gola cementna tla. Nato bi vsul v prostor nekaj vreč uši — na vsakega eno vrečo. Pravih, živih, lačnih uši! Tako, zdaj pa le začnite... To bi bil ples, kaj? Ali bi se kanalje otepali, pomagalo jim pa ne bi nič. Ti bi pa od časa do časa gledal skozi linico, kako daleč je že s to južino. Rečem vam, da bi bilo vojne takoj konec! To bi bilo bolje, kakor vsako natikanje na kol ali podobne reči...»

Vseh pet obrazov je za hip preletel samozadovoljiv sijaj, ki je sinil tja iz njihovih trpinčenih, obupanih duš.

«Tako sem lačen, da sem čisto slab!» je vzdihnil Grahovina in se zastrmel s takimi očmi v zemljo pred seboj, da bi zaustavile črva, krta ali kačo, ki bi se ta hip plazila po njej. Glad je trpinčil vse, dasiravno je bilo šele po kosilu, toda najbolj je mučil Grahovino, ki je pri kompaniji veljal za največjega požeruha.

«V Judenburgu je še hujše, kakor v Lebringu,» je menil Štefanič. «V Lebringu si vsaj lahko ves dan ležal, tukaj moraš biti pa ves dan na nogah. Da bi le že bili godni za

fronto, potem me ne bodo več videli ne tukaj ne v Strnišču ne v Lebringu...»

«Möbius je hujši kakor Fortis,» je dejal Demark.

Začeli so kratek, malomaren pogovor o oficirjih, o majorju Möbiusu, o nadporočnikih Seunigu, Vesevku in drugih, katerega pa je zaustavil Grahovina s krčevitim glasom:

«Ne, jaz ne zdržim več! Moram kje kaj dobiti, naj se zgodi, kar se hoče. Danes je nedelja.»

Dvignil se je s tal in napeto premišljeval, kaj bi. Z njim vred se je dvignil tudi Palir. Potem je vsa petorica zapustila sončni kot in se namerila okrog barake. Za oglom je butnila v drugo skupino vojakov, ki je stala pred vhodom in zijala zdaj na tla, zdaj pod ostrešje.

«Rad bi vedel, kdo je naredil to svinjarijo?» je rentačil korporal Hafner. Izza ostrešnika je viselo nekaj štren razdrtega ptičjega gnezda, večji del gnezda pa je ležal na tleh. Nizko nad ostrešjem barake in nad glavami soldatov je žalostno čivkal lastavičji par, kakor bi se pritoževal nad razdejanjem. Vojaki so molčali, toda korporal se je še dalje razburjal:

«Jaz bi le rad vedel, katera svinja je to naredila? Kaj ima kdo od tega, razdreti nedolžnim živalim gnezdo?»

Demark, ki je še malo prej razlagal, kako bi mučil tiste, ki so za vojno odgovorni, se je sklonil k razdrtemu gnezdu ter ga z nekim posebnim spoštovanjem preobrnil, rekoč:

«Ali je bilo že kaj notri?»

«Še ne, saj sta ga ptiča komaj skup znosila,» je razložil Meglič, ki je bil iz te barake.

Vojaki so se s Hafnerjem na čelu pričeli odpravljati proti izhodu taborišča. Tu jih je pozdravil četovodja Rogelj, ki je imel bataljonsko stražo.

«Tebe so pa prilepili danes!» se mu je nasmehnil Hafner.

«Kakor skoraj vsako nedeljo!» mu je z vedrim glasom odvrnil Rogelj in namignil fantom, ki jih je poznal. «Menda sem se kaj pregrešil, da me imajo tako radi.»

«Nas vse imajo radi in nas bodo imeli čedalje rajši!» je s smehom dodal Hafner. Gruča se je obrnila proti mestu. Čez nekaj časa se je oglasil Demark:

«Kam pa prav za prav gremo? Jaz nimam niti ficka v žepu!»

Obstali so sredi poti, kakor bi se šele zdaj spomnili, da res nimajo nobenega pravega cilja. Bila je prva lepa nedelja te pomladi, a kljub temu ni bilo na cestah pravega življenja. Večina vojakov je ostala doma zaradi prevelike izmučenosti in zaradi pomanjkanja sredstev za okušanje tiste pičle zabave, ki jo je tako mesto, kakor je bil Judenburg v začetku osemnajstega leta, moglo nuditi. Posamezniki pa, ki jih je sonce navzlic vsemu le izvabilo na dan, so brezciljno tavali po mestu in so se še bolj mrki in nejevoljni vračali v kasarne in barake. Pogled na praznično st okolice, s katero se je mučilo sonce, jim je še nazorneje predstavil njihovo nebogljenost in ves nesmisel življenja, ki ga morajo živeti proti svoji volji. Tisti, ki so imeli kak denar, so se zatekali v staroveške krčme in se prepuščali omotični šmarnici ter sadjevcu, ki so ga vlačili tja kmetje iz oddaljene laboške doline in kateremu so krčmarji prilivali špirit. Iz teh staroveških krčem je pozno v noč šumelo tvegano razpoloženje obupancev ali lahkoživcev, katerih je bilo vedno več. — Podobno, kakor z vojaštvom, je bilo tudi s civilnim prebivalstvom.

«Jaz tudi nobenega!» je rekel Štefanič.

Isto je potrdilo še nekaj drugih vojakov.

«Jaz bi lahko dal za liter mošta,» se je oglasil Meglič.

«Jaz tudi za enega!» je dodal korporal Hafner.

«Za tebe pa ni dobro, če boš hodil po mestu z nami, navadnimi infanteristi!» ga je poučil Palir. «Če te vidi nadporočnik Seunig ali pa celo major Möbius, se boš lahko za ušesi popraskal...»

«Kaj mi kdo more?» se je hudobavčil korporal.

«Kakor Roglju, ki je vsako nedeljo privezan s kako službo. Jahali bodo na tebi, da boš kri znojil. Znajo ti gospodje, znajo...»

Hafner je zamahnil z roko a Demark je hitro skušal znova naplesti prekinjeni razgovor:

«Za dva litra torej že imamo. Koliko nas pa je?»

Bilo jih je šest, Grahovina je bil medtem že nekam izginil. Bilo je toliko, da se je na vsak način izplačalo pogledati kam. Počasi so se namerili k Pirkšmidu, krčmi

za kmečke ljudi, ki je bila v ulici za glavnim trgom. Kljub zgodnji uri so bili prostori že polni. Pirkšmid je imel poleg šmarnice še najboljši sadjevec in tudi špirit, ki ga je točil, ni tako hudičevo smrdel, kakor pri Gruberju ali pa pri Zaparki. Novi gostje se še niso dobro razgledali po zakajenih izbah, ko je od neke mize zaklical znan glas:

«Palir!»

Poklicani se je ozrl in že vzkliknil:

«Barfuss!»

Bil je v resnici njihov nekdanji tovariš Barfuss, ki so ga zapustili v Lebringu že pred meseci. Takrat, ko so odhajali, sicer ni bil slab, toda zdaj je bil tako debel, da bi ga skoraj ne mogli spoznati. Prisedli so kar k njegovi mizi. Srečanje je bilo res nepričakovano, toda kmalu jim je Barfuss pojasnil, kako je prišel sem. Bil je doma iz bližnje okolice in je pravkar že drugič odhajal na dopust. Ker ni maral hoditi peš, je čakal na kmeta iz svoje vasi, ki je bil tu po opravkih. To je povzročilo, da ga je imel že precej pod kapo. Janezi se ga kar niso mogli nagledati, tak je sedel za mizo; ušesa so mu štrlela iz pravih maščobnih jam in poteze, ki jih je zadobil v Galiciji in potem na Doberdobu, so popolnoma izginile; uniforma je bila popolnoma nova, a na prsih se mu je blestela bronasta kolajna, zaslužena na Doberdobu.

Kmalu so bili vsi kakor družina.

«Ali si še zmeraj v Lebringu pri bacilih?» ga je podražil Palir.

«Še vedno in me tudi noben zlomek ne spravi stran!» je vpil Barfuss. «Jem, kolikor hočem, spim, kolikor hočem in čakam, kdaj bom začel nositi bacile. Ta dr. David je izvrsten človek — naj ga hudič vzame! Kadar koli me vidi, mi začne kvasiti o bacilih. Kvasi, si mislim jaz, samo da me pustiš v miru.»

Potem je Barfuss pripovedoval, da je dr. David medtem pometel z vsemi simulanti, nagnal je iz taborišča tudi Segala, katerega je ščitil feldvebel Rom, nazadnje pa je nagnal tudi Roma samega. Janezom je bilo skoraj prijetno slišati take stvari, čeprav je vsak, ki je imel opravka z Lebringom, preklinjal Davidovo ime.

«Dr. Taggel je zdaj pri nas!»

«Da, tudi vse svoje pomočnike je razgnal.»

Barfussu je bilo lahko; imel je denar in odhajal je na enomesečni dopust. Demark je že mežikal Palirju, češ naj ga malo potiplje, vendar je bilo to popolnoma nepotrebno. Barfuss se je že razkoračil za mizo in vpil:

«Pirkšmid, vina na mizo! To so moji tovariši, s katerimi sem bil na Doberdobu. Vina na mizo!»

Potem so pili bratovščino z dobrodušnim Barfussom tudi tisti, ki so ga danes prvikrat videli. Vedel se je kakor gospodar.

«Vidite, Kranjci, to je moja domovina! Kar tukaj vidite — moja domovina! To je nekaj drugega, kakor tisto vaše kamenje, tisti Kras...»

«Vsi kraji so lepi za tistega, ki je tam doma,» mu je ugovarjal Štefanič. «Če bi bil mir, bi se človek tudi na Doberdob rad vrnil domov.»

Štajerec se je malo zamislil, potem pa rekel:

«Imaš prav, Štefanič! Vedno si imel prav! Sploh ste vi Kranjci imeli vedno prav...» Po teh besedah je premeteno poškilil po omizju.

Štefan šmarnice je zadostoval, da ga je vsa šestorica s korporalom Hafnerjem vred čutila in še en nov štefan je povzročil, da so se pivci pričeli motno gledati, medtem ko so se po tretjem štefanu že vikali. Razni oziri, ki so jih malo prej še čutili, so padli in zavladala je neusmiljena odkritosrčnost.

«Kaj pa s tvojo sestro?» je Štefanič vprašal Barfussa.

Toda s tem je nehote dregnil v sršenovo gnezdo; Barfuss ga je najprej zabodeno pogledal, potem pa vzrojil:

«Jaz nimam nobene sestre, jaz nimam nobene sestre...!»

«Kaj se boš onegavil? Tista, katera se je z Rusom spečala?»

«Tista ni moja sestra!» jo je skušal zatajiti Barfuss, ki je bil podoben tigru, pripravljenemu, da se vsak hip spusti na svojo žrtev. Tako ga je držalo nekaj časa, dokler ga ni izpustilo, in se je naposled ves potrt zgrbil za mizo.

«Ko sem bil zadnjič na dopustu, sem jo nagnal od hiše. Take cafute ne potrebujemo pri nas. V naši hiši ne!»

Demark in njegovi tovariši so se mu pričeli rogati. Hafner se je široko zasmejal in rekel:

«Ali je kakšna razlika med Rusom in kakim Štajercem? Kakšna razlika...?»

«Ti tega ne veš, korporal. To boli. Naša Truda... edina v občini...»

Ker mu je skoraj jelo iti na jok, so ga tovariši pustili v miru. Barfuss je potem sam nadaljeval:

«Nagnal sem jo in zdaj je menda tu v Judenburgu pri Zaparki.»

«Pri Zaparki? Tista Truda, nova natakarica?»

Vsi vojaki so poznali Zaparkovo natakarico Trudo, ki je veljala za eno najlepših natakaric v celem Judenburgu in so se noč in dan smukali oficirji okrog nje.

«To je brhko dekle in nimaš prav, da tako govoriš o njej,» je dejal Palir. «Pri njej si je že marsikdo prste osmodil.»

«Seveda, ker ji še zmeraj tisti Rus roji po glavi!» se je znova razburil Barfuss.

Kmalu so pozabili tudi na njegovo sestro in pili dalje, kajti Barfuss je neutrudljivo plačeval. Omizje se je kar samo od sebe začelo večati. Ko se je Barfuss spet pošteno izkričal, se mu je zresnil obraz, nakar se je sklonil k miznemu oglu, kjer so sedeli njegovi bivši tovariši z Doberdoba, Štefanič, Demark in Palir, ter jim je polglasno zagrozil s kazalcem:

«Toda rečem vam, da mi ne boste kake svinjarije napravili! Mojim rojakom tega ne smete napraviti...»

«Kaj pravi?» je hitro pobaral Hafner, ki ga je Barfussovo tajinstveno vedenje pritegnilo kljub vinjenosti.

«Ne razumem dobro, kaj misli?» mu je odgovoril Štefanič.

«Kaj se boš delal!» je zavpil Barfuss, ki je razumel Štefaniča, dasi je sam ves čas govoril nemški. «Ali ne veste, zakaj ste bili poslani v naš kraj? Zato, da držite tukajšnje kraje v kleščah. Vsak otrok vam bo to povedal!»

Tovariši so se skoraj osuplo spogledali in za hip se je zdelo, da je pijanost izginila z njihovih obrazov. O tej stvari se je pri kadru šušljalo, dasiravno nihče ni rad kaj takega čul: Janezi so bili poslani v te kraje, polne tovarn in rudnikov, za strašilo prebivalstva, ki je vedno glasneje mrmralo proti neskončni vojni. Ponekod so bili tudi že

štrajki. Palir se je dvignil in mahal z rokami nad Barfussom:

«Tega se ti pa ni treba bati! Mi vemo, kaj je naša dolžnost. Le vprašaj civilno prebivalstvo, kako je z nami zadovoljno. Mislim, da se nihče ne more pritožiti!»

«To sem že slišal takoj, ko sem prvič prišel domov,» je hitel zatrjevati Barfuss.

«Še kaj drugega bomo napravili, še kaj drugega...» je vpil korporal Hafner, ki se je tudi dvignil.

«Kaj pa?» je pijano vprašal Barfuss.

«To te pa nič ne briga!» mu je zasolil Meglič.

«Mene da ne briga?» je zasoplo viknil in žalostno zastrmel Barfuss. «Ali nisem vaš...?»

«Naš, naš!» so hiteli zatrjevati njegovi tovariši vse vprek.

Prihod kmeta, s katerim se je Barfuss moral odpeljati domov, je vse zmešal. Barfuss se je s pomočjo svojih sobojevnikov, ki so ga spremljali ven na cesto, spravil na voz. Pred odhodom so mu morali še obljubiti, da ga bodo prihodnjo nedeljo prišli obiskat, kar so tovariši le preradi storili.

Medtem se je že zvečerilo, po hišah in po cestah so zagorele luči, kar pa ni moglo preprečiti, da se ne bi mesto pogreznilo v gosto temo, katera je zalila vso dolgo dolino; črna pobočja, ki so jo obdajala, so se zlila z njo v eno samo neprodirno, pošastno plast, na dnu katere je žuborela reka in je sopihala železnica. Toplota, ki jo je sonce čez dan skušalo naliti v kotlino, je že pred prihodom mraka izginila in občuten hlad je zavel nad mestom. Pod vplivom hladne noči je Hafnerjevi gruči, ki je še vedno stala na cesti, začelo malo odnehavati v glavah.

«Kam bi pa zdaj šli?» je izpraševal Palir sam sebe na ves glas.

«Gremo k Zaparki, da vidimo Barfussovo sestro,» je ravno tako lastnim čustvom odgovarjal Štefanič.

K Zaparki ni bilo daleč, vendar so potrebovali do tja dvakrat več, kakor je bilo treba. To pa ne toliko zaradi negotovih nog, kakor zaradi zamišljenosti, ki se jih je po Barfussovem odhodu polastila. Blagodejna noč jih je prijetno hladila in vsak je skušal, kar je občutil, zbrati v nekake misli.

«Vse propada...!» je mrmral Davtovič, skušajoč pri tem šteti redke zvezde, ki so umirale na takisto temačnem nebu.

«Ali ste slišali, zakaj nas imajo tu?» Hafner ni mogel zdobreti, kar je slišal od vinjenega Barfussa, in je te besede mlel pri vsakem drugem koraku. Palir, ki je korakal za njim, je ponavljal:

«Nemce nad nas, nas nad Nemce, Hrvate nad Srbe, Srbe nad Hrvate, Čehe nad Madžare, Madžare nad Čehe, pa se spoznaj, ti ubogi soldat...»

«In vse skupaj na Doberdob!» je dejal Štefanič.

Hafner, ki je najjasneje mislil, se je še vedno ukvarjal z Barfussom.

«Čuden človek to! Sestri noče odpustiti, ker se je spravila z Rusom, nas pa roti, da ne nastopimo zoper to ljudstvo, če bi se vzdignilo...»

«To je že tako, to je že tako...» je z važnim naglasom besedičil Demark, ne da bi povedal, kaj misli.

Medtem so prišli k Zaparki. Tudi tukaj je bilo polno kakor pri Pirkšmidu in pivci nakajeni kakor tam. Vojaki so peli soldaške pesmi o puškah in dekletih, da je pod nizkimi oboki stare hiše odmeval en sam vik; med te glasove se je mešala harmonika, katero je za pečjo v prvi sobi raztegoval Leča. Tudi Lečo je dr. David izkopal iz cerkvene barake, kjer je vedno z manjšim uspehom stikal za cigarami po žepih kurata Fanedla, in ga nagnal h kadru. Skozi gosto zmes sopare in tobakovega dima so žareli vinjeni soldaški obrazi, ki so bili tako podobni drug drugemu, da novi gostje v prvem trenutku niso mogli med njimi odkriti znancev. Šele ko so se nekoliko razgledali, je korporal Hafner veselo zaklical:

«Frajtar Možina, da bi te šent! Kod pa hodiš?»

Frajtar Možina, visok, bled, a živahen fant, je sedel v družbi Gruma, Skobirja in še nekaterih drugih soldatov. Ker niso pili šmarnice in ker tudi niso srečali kakega Barfussa, ki bi bil dajal za pijačo, so bili popolnoma trezni. Hafner je že koj ob svojem prihodu k bataljonu slišal praviti o frajtarju Možini kot o nekem vodji tistih, ki so se vrnili iz ruskega ujetništva in katerih je bilo precej v Judenburgu. Po soldaško sta se poznala že od kadra, potem

se nista več videla, dokler se nista oba spet našla pri maršbataljonu.

Nato so skupaj pili. V natakarici so Štefanič, Demark in Palir res spoznali tistega dekleta, ki je prišlo leta petnajstega obiskat Barfussa v barake za lazaristovsko kasarno. Deklina je bila lepa, čeprav je bila videti precej izmučena. Ko je prinesla pijačo, ji je Palir zaupal, da so pravkar bili z bratom pri Pirkšmidu. Natakarica je za trenutek obstala kakor pribita, ko se je pa spet zganila, je mahnila z roko in rekla:

«On me ne pozna več!»

«Mi smo bili z njim na Doberdobu!» je skušal dopovedovati Palir prikupnemu dekletu. Natakarica ga je naglo pogledala, kakor bi se ji utrnila posebna misel.

«Pridite kak delavnik, ko imam več časa!» je rekla hitro in izginila med pivci.

Možina se je obrnil k Palirju in dejal smejočega se obraza:

«Ali mi misliš tukaj v zelnik hoditi, Palir? Ta je moja.»

«Ta je naša!»

Pivski šunder je vse preglasil, tudi smeh, ki je zgrabil oba tabora omizja. Leča je pravkar zaigral otožno melodijo, čeprav so mu od vseh strani klicali, naj zaigra kako poskočno. Toda Leča jih ni poslušal; saj ni bil godec za najem, ampak godec, ki je tovarišem godel po svoji volji, kar je pač takrat čutilo njegovo srce. Počasi se je tudi najglasnejših soldatov oprijela Lečina pesem in trušč je ponehaval. Godec je zategoval dalje in vplivom njegovega čudovitega inštrumenta je prisluškovalo desetero in desetero src; kakor rahli bliski so šle mimo njih različne preteklosti z vsemi doživljaji; mimo je šel Doberdob, Galicija, Karpati, sedmero občin, rusko ujetništvo, Sibirija, vse, kar so pretrpeli, preživeli zadnja štiri leta... Kadar so bili glasovi najbolj zamišljeni, se je zabliskala tudi podoba domovine, kakršna je bila in kakršna je še, če ne drugje, pa v teh zamišljenih srcih, ki še upajo, še želijo, čeprav je tako tesno...

Leča je prenehal, ko tega nihče ni pričakoval. Srca so se neprijetno zdrznila, toda že se je začul godčev glas:

«Zdaj pa malo poslušajte!»

Leča je gotovo hotel nekaj zapeti. To je bila velika redkost, zato so pivci nategnili ušesa. Godec se je sklonil nad harmoniko in njegovi prsti so počasi, božajoče iskali glasilk. Ko so jih našli, se iz mehov ni razlegla nova melodija, temveč je zazvonilo, kakor bi nekje pri kaki fari zvonilo z vsemi zvonovi, veličastno in slovesno. Iznenadeni poslušalci so zastrmeli. Ko je zvonjenje utihnilo, je Leča dejal:

«Tako zvoni pri fari, kadar umre bogataš...»

Še se poslušalci niso zdramili, ko se je spet oglasila harmonika. Vnovič je zazvonilo, toda zvonjenje je bilo slabotnejše, zmešano in je očividno manjkal veliki zvon.

«Tako zvonijo pri fari, kadar umre revež...»

Lečino početje se je začelo oprijemati ljudi. Godčeva harmonika se je spet zganila, iz nje pa je prišel en sam tenak, cincajoč glas, prav kakor če pri fari pozvanja z najmanjšim zvonom.

«Tako zvoni, kadar umrje nimanič...»

Že so hoteli nekateri izbruhniti v glušeče odobravanje, ko so se oglasili klici: «Pst, pst!» Naslonjen na zid je godec četrtič gibal z inštrumentom. Navzlic popolni tišini, ki je vladala po prostoru, niso slišali nobenega, tudi ne najslabotnejšega glasu iz harmonike.

«Tako bodo zvonili pa nam...

Globoka tišina je zavladala po teh besedah; soldati so se najprej molče spogledali, besede pa dolgo nihče ni bil zmožen. Neverjetno, kako jih je ta čudna, neumestna igra zmotila, kako je ta nesrečni Leča znal pričarati občutljivost nad ljudi. Možina se je prvi otresel zamišljenosti in skoraj s surovim glasom se je zadrl na godca:

«Kaj nam mehaš take stvari in nas delaš žalostne! Žalost nas ne bo rešila. Kaj veselega zaigraj!»

Toda Leči je bilo že vsega dovolj, zato se je dvignil in tiho izginil v noč. Tedaj so se spomnili še drugi, da se bliža ura retreja in počasi se je gostilna začela prazniti. Živo je ostalo le še v prostorih za verando, kjer so popivali oficirji. Ko godca že ni bilo nikjer, ga je prišel iskat lajtnant Domin. Ko je zvedel, da ga ni več, se je vrnil k svojim tovarišem.

«Ponj, ponj!» se je slišalo iz verande.

Pod njo so se Hafner in tovariši počasi pomikali proti taborišču. Kljub zgodnji uri je mesto bilo tiho in razen korakov vračajočih se vojakov in raznih patrulj, ki so križarile od enega konca do drugega, ni bilo opaziti nobenega življenja. Pred taboriščem se je Hafnerjeva skupina ustavila pred skupino, ki je imela v svoji sredi frajtarja Možino. Obe sta nekaj trenutkov molčali, kakor bi vsaka zase premišljevala nekaj posebnega. Potem je prvi dejal Hafner:

«Ti, frajtar, midva bi se prav za prav morala kdaj kaj pomeniti...!»

«Tudi jaz mislim...!» je odgovoril frajtar Možina.

II.

V baraki prve stotnije maršbataljona je frajtar Možina pravkar končal svoj pripovedovanje o ujetništvu v Rusiji in o vrnitvi od tam. Velik krog poslušalcev, zbran okrog njegove postelje, je ves čas molče poslušal in še potem, ko je Možina obmolknil, se dolgo ni nihče ganil. To, kar so slišali, jih je tako zgrabilo, da so morali počivati. Vse te stvari so slišali že tudi iz drugih ust, toda kakor Možina ni znal nihče pripovedovati; pripovedoval jim je nekaj o tuji, daljni deželi, ki je niso nikdar videli, o kateri niso vedeli nič določnega, razen tega, da bo vojna zaradi tega še dlje trajala in da so izdani slovanski interesi. Kar so zdaj slišali, se jim je zdelo vse tako toplo, tako njihovo, tako domače in tako blizu, kakor da bi vse skupaj šele včeraj sami doživljali...

Sredi dopadljivega mrmranja se je oglasil infanterist Grahovina:

«Neumen si bil, Možina, da nisi tam ostal! Kaj te je vraga nosilo nazaj? Jaz bi se nikdar ne vrnil.» Grahovina, ki do vojne ni živel na Kranjskem, odkoder je bil doma, temveč v predmestjih Dunaja, je bil malo samsvoj patron. Drugače je bil dober tovariš, trdil pa je vedno in vedno, da je ves svet enak, da bo vedno tako ostalo, kakor je, in da ni mogoče nikomur verjeti. Toda preden je utegnil Mo-

žina kaj odgovoriti, so na Grahovino planili že trije, štirje glasovi:

«Kaj ti veš, Grahovina! Prav je storil, kar je storil. Človek ne sme samo nase misliti... Tu pri nas je zdaj potrebno nekaj storiti...»

Nekaj storiti...?

Te besede so bile zadnji čas ogromni večini maršbataljona na jeziku. Nekaj storiti! Nedoločno so vsi slutili, kaj bi bilo treba storiti, da bi se stanje popravilo, spremenilo, toda ta slutnja je bila še globoko zakopana in obdana z negotovostjo. Pri maršbataljonu, kakor tudi pri nadomestnih stotnijah je bilo življenje neznosno, glad je bil čedalje hujši, okolica je bila že popolnoma izropana in s tega stališča jih je bilo mnogo, ki so se v svoji obupanosti zatekali k rešilni misli, da bo bataljon itak kmalu odrinil na fronto, kjer bo, kakor bo... Maršbataljon je imel še to srečo, da so ga komandirali oficirji, ki so bili pravi satani. Sicer je bil položaj tak, da bi niti dober častnik ne mogel mnogo olajšati tega, kar so morali prenašati, toda če je bil častnik človek, kakor so bili nekateri, je bilo lažje prenašati glad, pomanjkanje, bolezen. Samo da je bil častnik človek... Major Möbius, komandant maršbataljona, pa ni bil človek. Vsa judenburška garnizija je vedela, kaj je napravil na fronti z Ukrajincema Matejčukom in Kašulom. In kljub temu so ga morali trpeti. To je stalo ne le telesnih muk, ampak še več je trpelo soldaško človeško dostojanstvo. Majorjev oproda, nadporočnik Seunig in še nekateri drugi, so moštvu pili kri. Če bi delali vaje, kakor prva leta, bi jih prevotlili kakor rešeta. Na fronti bi bili prvi, ki bi padli za domovino, prevrtani s sto in sto luknjami; toda kaj, ko nihče ni verjel, da bodo ti zasovraženci odšli z njimi na fronto. Soldat, ki je vsega vajen, bi še počakal ter potrpel mesec, dva, tri, čakajoč na en sam trenutek zadoščenja — toda saj je vendar očitno, da bodo ti oficirji prišli komaj do zaledja, odkoder se bodo vrnili nazaj v garnizije. Tudi oni niso neumni in po svoje znajo braniti življenje. Vse drugo je pa itak prazna slama: vse to o zmagi, o patriotizmu, o vztrajanju do skrajnosti. Na to čvekanje se že nihče več ni oziral. Bilo je leta osemnajstega...

«Nekaj storiti — toda kaj...?» je poudaril Grum ter izzivajoče pogledal po tovariših.

«Vsi domov — kakor v Rusiji...!» je vzkliknil Štefanič, a se je takoj ugriznil v jezik. To geslo je bilo sicer pri bataljonu čedalje močnejše, nekaj ljudi je zadnje tedne pobegnilo v gore, menda k zelenemu kadru, med njimi tudi Obid, ki je šele prišel k maršbataljonu, vendar se je Štefanič sam ustrašil svojih odločnih besed.

«To še ni dovolj!» je dejal Skobir, ki je zadnje čase zaradi svoje nepomirljivosti postal zelo vpliven.

«Kaj še?» je vprašalo več glasov in zagonetno strmelo tja, kjer je sedel Možina. V baraki je zavladalo tesno vzdušje, kakor bi se nekaj težkega, vročega kuhalo. Toda Možina se ni ganil, temveč se je naslanjal na svojo desnico in nemo strmel pred se.

Oglasil se je pa Poznik od četrte stotnije, ki je kakor nekdaj pri bataljonu št. 100 hodil od barake do barake v vas.

«Mislim, da bo vse samo od sebe prišlo! Kar podrlo se bo lepega dne. Ljudje imajo dovolj. Ko sem bil na dopustu, vpijejo povsod Jugoslaviji. To je tisti veter, ki ga nihče ne more zaustaviti...»

«Tisti veter...?»

O Jugoslaviji se je v judenburških kasarnah in barakah bolj malo govorilo; med tistimi pa, ki so vztrajno šušljali o njenem prihodu, je bil tudi Poznik. Vendar ni bilo moštvu to šuljanje neprijetno in je kalilo kakor seme nedoločene svobode, ter se je počasi razraščalo z drugimi skrivnimi željami in slutnjami v čedalje silnejši notranji pogon. Vse, kar je obetalo svobodo, so srca široko, navdušeno pila in si prisvajala. Plamen svobodoželjnosti, ki je gorel po domačih vaseh in mestih, je grel tudi Judenburg.

Kakor nekdaj v barakah pri bataljonu št. 100 in pozneje na Doberdobu, je tudi sedaj vprašalo nekaj glasov:

«Kaj pa bo potem z nami...?»

Poznik se je skoraj jezno obregnil: «Ali naj vam še posebej razlagam, kar že vsak otrok ve?»

Zdaj se je nenadoma začul Možinin glas:

«Fantje, če mislite, da bo vse kar samo od sebe prišlo, se motite. Nič na svetu razen smrti ne pride samo od sebe,

pa tudi naša svoboda ne bo. Še pošteno bomo morali pljuniti v roke, če bomo hoteli kaj doseči.»

Njegove besede so težko legle na zbrane vojake; bile so izgovorjene tako prepričevalno, da si nihče ni upal ugovarjati. Nekdo je od daleč zaklical:

«Misli malo, Možina, kako bi se to storilo... Treba bo hiteti, sicer nas bodo prej poslali na fronto in potem nam vsem skupaj nič ne hasne.»

Gotovo bi posvet še dalje trajal, ako bi medtem ne prišel v barako infanterist Zega. Kakor toliko drugih, tudi Zege niso poslali iz Lebringa k njegovemu kadru 97. pešpolka, ampak so ga pritisnili Janezom, kjer so ga takoj sunili v maršbataljon, čeprav je komandi na vsa usta zatrjeval, da kot Italijan ne more na italijansko fronto. Zdaj je tudi zanj prišel čas, da se poslovi od zaledja. Čeprav je bil Zega zelo prijazen, ga zaradi njegove neznačajnosti nihče ni posebno maral; zato so tudi ob njegovem prihodu takoj zaustavili razgovor in se pričeli razhajati.

«Kaj ste se pa menili?» je vprašal Megliča.

«Ah tako — dolg čas smo prodajali!» se je odrezal Meglič .

«Da bi le že kaj prišlo in napravilo vsemu konec! Magari kakšna revolucija!» je godrnjal Zega.

Prihodnjo nedeljo so Barfussovi znanci že drugič odšli na njegov dom. Prvo nedeljo so bili pri njem le tisti, ki so ga osebno poznali. Barfussovi so imeli v gorah veliko domačijo in družba se je najedla in napila, kakor že dolgo ne. Prihodnjo nedeljo jih je spet povabil in dodal, naj še kake dobre znance priženejo s seboj.

«Hafner in Možina morata zraven!» je resno predlagal Palir. «Tam zgoraj je čist zrak in lahko se zgovorimo. Tukaj itak nisi nikdar brez skrbi pred doušniki.»

«Smuk bi tudi lahko šel in Rogelj tudi, če ne bo imel službe,» je menil Štefanič.

«Potem nas bo pa preveč. Ustrašili se nas bodo!» je pomišljal Demark.

«Ne, ne, Hafner in Možina morata zraven, pa tudi Smuk in Rogelj. Boljše, da mi drugi, ki nismo tako potrebni, ostanemo doma!» je silil Palir. Naposled so se zedinili, da pojdejo k Barfussu Hafner, Možina, Palir, Demark, Grum,

Štefanič, Davtovič ter oba četovodja Rogelj in Smuk. Vendar je Smuk zadnji trenutek odpadel, ker mu je nadporočnik Seunig prilepil stražo; namesto njega so vzeli Skobirja s seboj.

Pot do Barfussa je vodila skozi dolgo gozdnato samotno sotesko, v kateri ni bilo slišati drugega glasu, kakor žuborenje potoka, ki je spremljal cesto, in pa zganjanje gozdnih ptic, ki so gnezdile po košatem drevju. Višje zgoraj na sončnem pobočju se je tu in tam zasvetila kaka samotna domačija. Vse je bilo kakor nalašč za skriven razgovor. Čeprav se niso poprej zmenili, zakaj so se zbrali ravno oni, so vendar vsi vedeli, da jih je zgnala skupaj ena in ista misel, misel, ki je navdajala ves maršbataljon, vso judenburško garnizijo: Nekaj je treba storiti...! Stvari dozorevajo in v zraku že smrdi po nečem razburljivem... Maršbataljon je pred odhodom na fronto in treba je hiteti... ali pa se bodo stvari same od sebe prekopicnile. Kako, to sam vrag ve.

Najprej so govorili vse križem o razmerah pri bataljonu, o vretju med moštvom, o revoluciji v Rusiji, o skoraj gotovi zmagi antante, o Jugoslaviji, ki se baje pripravlja, o tem, kaj bo prišlo po razpadu Avstrije. To so mleli, kakor bi hodili okrog kaše, dokler ni Možina rekel:

«Menda vsi eno in isto mislimo...?»

«Vsi!» so odgovorili, ne da bi le eden rekel, kaj mislijo.

«Potem je dobro!»

Grum je bil prvi, ki je zadel v sredino.

«Nekdo mora začeti. Potem bo plaz sam drl naprej. Če bomo pa čakali in čakali, se še ne bo tako hitro sprožil. Delavci že štrajkajo, zdaj je vrsta na soldatih, da še ti začno. Tako mislim jaz...»

«Pri nas je zrelo. Ena sama iskra in ogenj bo zagorel. Toda kaj je drugod, tega ne vemo. Najbrže podobno kakor pri nas, — toda nimamo zvez in to je škoda!» Hafner je govoril resno in od srca.

«Gotovo je povsod zrelo!» je pritrdil četovodja Rogelj. «Vojne je vse sito, tudi Nemci!»

«Kako mislite torej?» je vprašal Štefanič čez nekaj časa. Štefanič sam ni silil na dan s svojimi lastnimi mislimi.

Kmalu se je izkazalo, da le ne mislijo vsi eno in isto. Istih misli so vsi, kar se tiče namena, različnih pogledov pa so, kar se tiče tega, kako to doseči. Korporal Hafner, ki je najprej razložil svoj načrt, je bil za to, da se Janezi upro, pomečejo orožje in se odpravijo čez hribe proti domovini v Slovenijo, kjer jih ljudstvo komaj že čaka. Tam se bo zbral zeleni kader in plamen upora bo zajel vso deželo. Stvar je lahko hitro opravljena, v dveh dnevnih marših bo lahko ves judenburški regiment že na domačih tleh. Na njegovo stran so se nagibali Štefanič, Davtovič in tudi Demark. Možina je imel svoj ostrejši načrt: Dobra priprava upora, upostavitev zvez s sosednimi slovenskimi garnizijami, z lovskimi bataljoni v Neumarktu in v Muravi, z 97. pešpolkom v Radgoni, z 87. pešpolkom v Celju, z mariborskim, graškim vojaštvom, stik z delavskimi organizacijami po bližnjih revirjih — potem upor, zajetje vseh oficirjev, ki so nezanesljivi, orožja pa za božjo voljo ne dati iz rok. Ko se upor na ta način zaneti, se odpravijo v Slovenijo ali peš ali pa še bolje z železnico. Na njegovi strani so bili Grum, Palir, Skobir, medtem ko je četovodja Rogelj po kratkem premišljevanju rekel: «Če se že za nekaj odločimo, potem se odločimo za bolj temeljito stvar!»

«Če napravimo samo nekak hišni punt, kakor mislite vi, potem bomo slabo odrezali, mi in vsi, ki pojdejo z nami.» je ugovarjal frajtar Možina. «Na prvi mah bomo seveda uspeli in pometli z Judenburgom. Kaj bomo pa potem? Če zaženemo stran orožje in se kakor procesije na žegnansko nedeljo odpravimo proti domovini, nas bodo polovili kot zajce in obračunali z nami, namesto da bi mi z njimi. Te reči niso tako preproste.»

Hafner se je nasmehnil.

«Vidite, kako je prav, da smo se zbrali. Vsi eno in isto želimo, ne strinjamo se pa, kako izvesti. Možina ima prav in tudi jaz sem za tako ravnanje. Toda le en pomislek imam: Ali imamo še časa za vse to, kar predlagaš? Mislim, da ga nimamo, kajti dnevi, ki jih bo maršbataljon še preživel v Judenburgu, so šteti. Prihodnjo nedeljo ga najbrž ne bo več tu. Ali naj pripustimo, da gre še en maršbataljon v klavnico — toliko naših najboljših ljudi, ki so pripravljeni vse storiti za našo stvar? Z nadomestnimi stotnijami samimi

pa ne boste nič opravili. Tam je vse polno krtov in takih tičev, ki jim je garnizija le neko zavetje, čeprav so tudi že siti vojne.»

«In še ena stvar je,» je hitro pristavil Štefanič, «če mislimo tako začeti, kakor hoče Možina, potem ne bomo nikogar pridobili. Ljudje so siti vojne, a mi naj jim začnemo trobiti, naj ne odložijo orožja, naj se v neki drugi obliki dalje vojskujejo.»

«Ljudstvo hoče mir, nič drugega, kakor mir!» je z vročim glasom pritegnil Davtovič.

Medtem ko je Možina še razmišljal, kako naj nastopi, da bi razpršil pomisleke tovarišev, jih je Grum že naskočil:

«Vem, da hočejo soldati mir. Tudi jaz in mi vsi ga želimo. Toda stvar ni povsem taka: če hočemo doseči mir, se moramo zanj boriti. Če puške vržemo stran, še nismo dosegli miru. Med soldati je tudi mnogo takih, ki to razumejo. Kaj vse govorijo! Celo na Dunaj bi nekateri hoteli korakati, da bi se zlo strlo pri glavi. To moramo upoštevati. Soldati bodo tako delali, kakor jim bomo mi svetovali. Vsi pravijo: Naredite že kaj! Kar boste sklenili, to bomo storili, samo konec mora biti tega trpljenja, tega pekla!»

Grum je bil najodločnejši pristaš organiziranega upora. To misel je zadnji čas vztrajno razvijal med svojimi tovariši in krog njegovih somišljenikov je bil vedno večji. «Če že moram poginiti, bom pa poginil za dobro stvar, da bom vedel, zakaj, in da bo svet vedel, zakaj. Ničesar nimam izgubiti, razen življenja. Na to se pa požvižgam, če je tako, kakršno živim zdaj in kakršno bi morda moral živeti pozneje.»

«Tako je: če kaj napravimo, napravimo nekaj resnega!» sta oba hkrati pritrdila Palir in Skobir.

«Za nekaj resnega smo vsi...»

«Za nekaj resnega smo vsi!» je povzel zdaj Možina, se ustavil ter se usedel na hlod ob cesti, medtem ko so ga v polkrogu obkrožili: «Toda resna je stvar le tedaj, če je dobro pripravljena in če ima jasen in dober cilj; brez priprave pa je tudi najboljši namen za nič. Vidite, kar se mene tiče, bi nikdar več v življenju ne hotel videti puške. In vendar je tako, da brez nje dandanašnji ne moremo ničesar

doseči. Nisem za mir za vsako ceno, ampak za pošten, naš mir. In če hočem to, mi ne preostane drugega, kakor zahtevati ga s puško v roki. Dandanašnji. Gospoda nam je dala puške v roke, Avstrija nam je dala puške v roke, zakaj bi se mi te puške ne poslužili v borbi zoper njo. Če se drugi poslužujejo takih sredstev za uničevanje sveta, zakaj bi se jih še mi ne posluževali za reševanje sveta? Dokler puška govori...»

«Dobro, pa ne bomo zavrgli orožja, temveč ga bomo vzeli domov!» je dejal Hafner.

«To je že nekaj drugega, tovariši!»

Zdaj so še ostali posedli po hlodih. K temu jih ni gnala potreba po počitku, temveč zbližanje misli, ki se je pričelo pojavljati.

«Nisem zoper tvoj načrt. Le kako izvesti?» je dejal Hafner. Davtovič in Štefanič, ki sta se prej ustrašila Možininega načrta, sta se le počasi otresala neprijetnih slutenj. Štefanič je čez nekaj časa rekel:

«Ravnokar mi je prišlo na misel, zakaj bi ravno mi Janezi morali biti prvi?»

«To pa jaz razumem! To moramo razumeti mi vsi: naš regiment je nekako osrednji slovenski regiment in kakor vsa Slovenija gleda, oziroma bi morala gledati na svoje srce, na Ljubljano, tako gledajo tudi vsi drugi slovenski regimenti, kaj bomo napravili mi. Je že tako na svetu: nekdo vodi. Mi smo od tam, kamor gledajo stotisoči, in zato imamo večje dolžnosti. Predvsem moramo mi začeti. Drugi, ki bodo prišli za nami, bodo morda že bolje delali kakor mi, vendar naša dolžnost je začeti!»

Hafnerjev glas je bil zaupljiv in prepričevalen. Tako je mogel govoriti le on, saj je bil najbolj naroden, njemu je najmočneje bila slovenska žila. Razumeli so ga vsi in so mu tudi prav dali. Možina je celo dodal:

«Mi moramo začeti, pa četudi bi ne imeli uspeha. Naše žrtve ne bodo zastonj.»

«Torej smo za to? Vsi edini?» je vprašal naposled četovodja Rogelj. «Orožja ne damo iz rok in domov. V naglici pa pripravimo vse, kar se da in kakor predlaga Možina. To nam lahko odločilno pomaga!»

«Zato, zato!» so vsi vzklikali. «Kdo bo pa garal dalje; saj bodo vojaki sami ušli, če ne bo nikogar, ki bi jih vodil.»

Tako so se približno zedinili, čeprav niso v tem pogledu ničesar določnega sklenili. Revolucionarni val jih je tako močno grel in s tako silo gnal dalje, da so se zadovoljili kar s splošno ugotovitvijo. Ko je hotel Možina še nekaj izpopolnjevati, so ga nekateri kar zaustavili:

«To se bo že storilo!»

Spet so se dvignili in nadaljevali pot. Visoko nad sotesko je sijalo sonce in njegovi vigredni žarki so se spuščali na njeno dno. Tu in tam je na vodni gladini zaigralo kako svetlo okence, ako je sonce prodrlo skozi plasti smrekovih senc. Zdelo se je, da je gorska voda začela žuboreti živeje in veseleje. Tako so vsaj občutila srca soldatov, polna načrtov, misli in upov... Noge, dasiravno trudne in slabotne, so hodile naglo in junaško, kakor bi jih nosile tiste lepe misli in tiste lepe slutnje, ki so jih navdajale. Sredi tega veličastnega miru, sredi teh senc z visokim nebom je bilo vse tako blizu, tako lepo...

Lažje je bilo sklepati o korakih, ki jih je treba podvzeti v garniziji. Stvari so bile dovolj znane: maršbataljon je bil popolnoma zrel, nadomestne stotnije so bile še nezanesljive, vedelo pa se je približno za vsakega, kaj misli in kako se bo zadržal.

«Kasarna nam utegne pasti v hrbet,» je rekel Hafner in dvomljivo pogledal po tovariših. «Bojazljivci in mlačneži so tam številni. Toda skušati jih moramo pridobiti. Vrag vedi, niti enega podoficirja nimamo tam popolnoma zanesljivega.»

«Bomo pa z maršbataljonom začeli, z onimi itak ne moremo. Toda videli boste, da se nam bodo potem pridružili! Vem, kako gredo te reči... Maršbataljon pa je gotov: prvo stotnijo imam jaz v rokah, drugo ti, Hafner, tretjo Grum, četrto Palir. Vprašanje je le še oddelek strojnic. Tam je Glažer.» Možina je umolknil.

«Tisti Glažer, ki smo ga na Doberdobu vrgli iz kaverne!» se je zasmejal Demark.

«Glažer je fant, da se reče,» je nadaljeval četovodja Rogelj, ki je te stvari imel v malem prstu. «Njega prepu-

stite kar meni. Malo bolj me skrbi kader, vojašnica. Ko bi se mogel človek zanesti na Rodeta? Ali kaj, ko je taka kanalja!»

«Rodeta pustite kar pri miru!» so hkrati zaklicali vsi, ki so bili svojčas pri bataljonu št. 100.

«Zadnji čas tudi on nekaj rentači...»

«Kar pri miru ga pustite!»

«Da, kaj bomo pa z majorjem Möbiusom, s Seunigom?» je vprašal Skobir.

«Tega nikar ne vprašuj, to bodo Janezi že sami opravili,» je dejal Rogelj.

«Prav za prav bi jih morali poloviti kot talce,» je menil Možina. Toda o tem ni nihče hotel razpravljati, kot bi naredili nad njimi že križ.

Korporal Hafner se je dobro pripravil tudi za druge reči; svetoval je, kako in kaj prihodnje dni. «Prihodnji teden je tako imenovani Karlov teden, posvečen cesarju. To je kakor nalašč za pripravo. Oficirji bodo svečano razpoloženi in manj pazljivi. Dopovedati moramo moštvu, da se zadrži, kakor treba. Potem moramo udariti, če bo bataljon res koj nato odšel na fronto. — Rogelj, ti se pa loti svojih zvez pri nadomestnih stotnijah; po svojih močeh ti bomo pomagali.»

Možina se je domislil še nečesa.

«Komitet moramo izbrati, ki bo za vse odgovoren. Brez tega ne gre. Prav za prav bi ga morali izbrati soldati sami. Ker pa to pri nas ne gre, bodimo kar mi komitet.»

Kar v naglici so določili Hafnerja za glavnega, a Možino za njegovega namestnika; drugih funkcij niso razdeljevali. Možini sicer vse skupaj ni ugajalo, toda Štefanič, ki je prvič v življenju slišal o takih stvareh, je dejal:

«Saj je itak vseeno, glava bo itak šla, če jo zavozimo.»

Medtem so dospeli že pod bregovje, na katerem je čepel Barfussov dom. Čas jim je minil tako hitro, da so bili kar iznenadeni. Soteska, ki se je razgrnila, je bila polna svetlobe majniškega sonca. Vse naokrog je bilo veliko travnikov, a še več pa gozdov; njive, komaj preorane, so bile še rjave, seme v njih je še počivalo in se šele pripravljalo k cimanju. Tudi sadje se je šele pripravljalo k cvetju. Tu

je bila pomlad še mirna, njene stotere oči se še niso popolnoma odprle in so šele zaspano mežikale.

«Barfussu pa seveda ne omenimo nič, čeprav bi mu menda človek mogel zaupati,» je dejal Palir.

«Toda nekaj drugega je: s sestro ga moramo spraviti!» je rekel Demark.

«Da, to pa, to!» so vzkliknili vsi hkrati. Medtem ko so še malo prej razmišljali, kako bi zanetili vojaško vstajo, in so hladnokrvno govorili o tem, da jih bo stvar morebiti stala glave, so se zdaj zarili z vso vnemo v navadno zadevo človeškega življenja; kakor prej reč vstaje, tako jim je zdaj ta stvar legla na srce in jih skoraj otroško mamila.

Pri Barfussu so jih že čakali. Stara dva Barfussa sta bila ravno tako imenitna, kakor sin; čeprav jih je prišlo za celo mizo, se nista ustrašila in stari je celo govoril, da to nič ni, naj se ne sramujejo polne mize, saj jim država itak vse pobere, kar jim ostane. Pri hiši so ostali vse popoldne in so se ga spet navlekli. Kakor so se zgovorili, Barfussu niso ničesar omenili o načrtu, pač pa ga je Palir vprašal:

«Ti Barfuss, ali me boš poznal, če bi se kaj zgodilo in bi jo moral pobrati iz Judenburga?»

«Ob vsaki uri! Na našo hišo se lahko zaneseš!» Čeprav je tudi on bil malo nakajen, je vendar zagonetno poškilil po Palirju in tovariših. Ker se nobeden ni ganil, se je le lokavo nasmehnil, zraven pa jim je požugal s prstom.

Niso pa imeli sreče z nameravano poravnavo med sestro in bratom. Barfuss se je trdovratno uprl vsem poskusom, kričeč, da je med njim in sestro konec. Mati, ki se je solznih oči odstranila, je rekla Palirju, ki je odšel za njo, da bo moralo priti kaj posebnega, kar bi brata pomirilo s sestro, češ da je sin strašno samosvoj. Toda Palir, ki je prej ozmerjal Barfussa, je tolažil mater, da bodo to že oni, Barfussovi prijatelji, uredili. Ni več daleč čas, ko se bo to zgodilo, je trdil Palir, ne vedoč, da govori resnico.

Bil je že mrak, ko se je judenburški komitet vračal v dolino z ogromnim hlebom kruha in veliko kepo ovčjega sira, ki ga je oprtal Skobir. Pozabili so, kaj so sklepali po poti iz mesta, in nazaj grede kleli Barfussa, ker se je tako upiral poravnavi s sestro. Demark ji je pred odhodom obljubil, da bo danes stvar uredil; zdaj pa je zopet vse skupaj

padlo v vodo. Potem se je oglasila pesem. Nočna okolica se je zazibala okrog njih in vsem se je zdelo, kakor da korakajo že ta večer proti domovini. Izza gorovja je vzhajala luna in soteska se je napolnila z neštevilnimi svetlimi progami, ki so se igrale po temačni cesti, po ozkih poljih in po prostranih gozdnatih pobočjih. Kakor tod se je svetlikalo tudi v njihovih srcih nekaj odmikajočega se, nekaj, kar je vabilo z neskončno toploto in lepoto...

III.

Karlov teden se je bližal svojemu koncu.

Sleherni vojak judenburške garnizije je znal že na pamet življenjepis zadnjega avstrijskega monarha, namreč tisti del njegovega življenja, s katerim so takratni mameluki smeli stopiti na svetlo. Soldatom bi se bilo zbledlo od samih cesarskih vrlin, ako bi jih sproti ne treznila lakota, ki ni prenehala niti ta slovesni teden. Pred njimi se je odkrila osebnost ljudomile srčnosti, državniške modrosti, viteške hrabrosti, mirovne gorečnosti, zakonske vzornosti in neštevilnih drugih vladarskih čednosti. Pojav monarha Karola na avstroogrskem prestolu je bil vsestransko prikazan kot pojav najsvetlejše zvezde repatice na somračnem nebu obdonavske monarhije; vse druge zvezde, ki so kdaj sijale s tega prestola, so pred to zvezdo zatemnele. Marsikateri soldat se ni mogel znebiti vtisa, da je bil atentat na prestolonaslednika Ferdinanda v Sarajevu prav za prav delo same božje previdnosti, ki je s tem izpraznila cesarski sedež za izvoljenca svoje milosti. Pri vsem tem seveda tudi cesarica Cita ni izpadla praznih rok.

Ob večerih, kadar vojaki zaradi gladu dolgo v noč niso mogli zatisniti oči, so se čule opazke:

«Zdaj se torej borimo le še za mir...»

«Kakšen mir...?»

«Saj si vendar čul, da je cesarja sam mir...»

Namerst, sluga nadporočnika Seuniga, ki je ponoči med spanjem sploh rad mnogo besedoval, je med Karlovim tednom večkrat začel kričati:

«Živijo Princip!»

Kadar so ga sosedi zbudili, je planil v krčevit jok; ko so ga vprašali, kaj mu je, je plašnih oči zatrjeval, da mu nič ni. Toda komaj je znova zadremal, je spet začel vzdihovati:

«Cesar Karol, naš oče, naš oče...»

«Temu je Karlov teden dal, kar mu je še manjkalo.» so trdili njegovi tovariši ter ga na tihem pomilovali kot žrtev nadporočnika Seuniga, ki je imel med Karlovim tednom glavno besedo.Namerst ni nikdar poznal svojih staršev in je kot rejenk odraščal pri tujih ljudeh; zato ga je poveličevano cesarsko očetovstvo začelo mešati.

Medtem ko je vojaška komanda moštvu ves teden izplakovala želodce s Karlovo duševno hrano, jih je bataljonska kuhinja izplakovala na svoj način. Moštvo so krmili s samimi smetljivimi čorbami «bodeče žice», s koprivami, olupki, gnilim krompirjem in smrdljivim fižolom, že itak slabega kruha pa so morali en hleb deliti štirje možje. V soboto je moštvu Karlov teden takorekoč že pri ustih ven lezel in dopoldne je čisto otopelo prisostovalo končni slovesnoti, ki se je vršila na vežbališču. Vse njegove misli so bile pri kosilu, o katerem je fantaziralo že ves teden, kajti sporočeno mu je bilo, da se bo Karlov teden končal z izdatnejšim, nekakšnim slavnostnim kosilom s svinjsko pečenko in drugimi dobrotami. Po slavnosti, ko je bataljon omahoval proti taborišču, so ga držale pokonci skoraj same skomine po pričakovanem kosilu.

Toda v taborišču jih je oster in smrdljiv duh, ki je prihajal iz kuhinje, takoj prepričal, da jih je komanda opeharila tudi za to poslednje upanje. Duh, ki jih je ščegetal v nosnice, je bil neznosni duh mesnih konzerv, ki se jih je moštvo bolj balo, kakor pa čorb z «bodečo žico». Iz kuhinje so takoj raznesli vest, da v zadnjem trenutku intendanca ni mogla dobiti svinj in so morali zvariti za kosilo konzerve svinjskega mesa.

Prva je šla po menažo četrta stotnija, medtem ko so ostale tri čakale v dolgi vrsti za njo. Dolgih, poraženih obrazov so stale vrste po dvorišču in užaljeno strmele proti kuhinji, odkoder so se prvi že vračali.

«Kakšna je pa ta svinjska pečenka?» so čakalci silili v mimoidoče.

«Takale! Le poglejte jo, le oglejte si jo...!» je zagrenjenega, skoraj užaljenega obraza zaklical Učakar, nagnil skodelo in in izceknil na tla nekaj žlic sumljive, sivorjavkaste žlobudre.

«To je svinjska pečenka...»

«Za Karlov teden...»

«Le počakajte, pečenka bo na Piavi...»

Moštvo je na ves glas dajalo duška svoji razdraženosti, ki se je stopnjevala z vsako minuto. Delili so konzerve najslabše vrste, najbrž kako konzervirano mrhovino, ki so jo banaški veleproducenti s pomočjo svojih židovskih prekupčevalcev oteli propasti in jo za drag denar položili na oltar domovini in njenim branilcem. Širil se je vedno hujši smrad. Večini moštva se je poznalo, da bi jed najrajši izlila v kanal, toda med tem namenom in med želodcem se je takoj razvil srdit boj, v katerem je ostal zmagovalec do krvoločnsti razjarjeni želodec. Solze, ki so se zasvetile v marsikaterih očeh, so pričale o borbi med razžaljenim človeškim dostojanstvom in med telesno oblastjo. Bataljonskega inšpekcijona, nadporočnika Seuniga, ni bilo nikjer opaziti, namesto njega je bil navzoč četovodja Smuk, ki je imel tudi bataljonsko službo, ki pa se je delal, kakor bi nič ne slišal. Četrta stotnija je bila že odpravljena in mimo kotlov je korakala tretja.

Infanterist Skobir, ki se je že vračal z menažo proti baraki tretje stotnije, je zaničljivo zaklical še čakajočim vrstam:

«Od te godlje bi še gospodična Nora crknila, če bi ji jo zlil na rep...!»

Ljubico nadporočnika Seuniga, psico Noro, je moštvo splošno imenovalo: gospodična Nora.

«Stekla bi...» so odgovarjali nekateri, nekdo se je pa zadrl:

«Aufbiks, gospodična Nora!»

V tem hipu se je prikazal izza barake sam nadporočnik Seunig, prepasan s službeno šerpo bataljonskega inšpekcijona. Podoba je bila, da je prisluškoval za oglom barake, ker ga je naravnost vrglo proti moštvu.

«Infanterist Skobir!»

Ustavil se pred Skobirjem, ki je stal habtacht, pri čemer pa ni nehal moliti skodele od sebe proti nadporočniku; ta je zavpil v nemškem jeziku:

«Kaj si gobezdal, infanterist Skobir?»

Seunig se je posluževal jezika svojega moštva in obenem jezika svojih prednikov zelo redko in le takrat, kadar je bilo treba ozmerjati koga, ki ni razumel besedice službenega jezika. O Skobirju pa je mislil, da mora razumeti službeni jezik. Opazke, ki jih je bil slišal na račun svoje življenjske prijateljice, psice Nore, so ga zabolele v dno srca; dobro je čutil, da itak niso bile izrečene na naslov njegove živali, temveč na njegovega osebnega. Gospodična Nora je pri bataljonu pomenilo tudi: nadporočnik Seunig.

V kratkih trenutkih, ko sta si molče in negibno stala nasproti nadporočnik Seunig in infanterist Skobir, je sovraštvo moštva in nadporočnikovo sovraštvo do njega zadelo drugo ob drugega, da je nehote zastal počasni korak dolge vrste, korakajoče proti kuhinji. Srca stoterih so zadrhtela in roke so krčeviteje zgrabile za držaje skodel. V zadnjih vrstah, kjer je stala prva stotnija, je nekdo predrzno dejal:

«Pomoli mu ‚pečenko' pod nos...»

Zaradi razubrjenosti pa nadporočnik tega ni slišal ter je že zapihal proti Skobirju:

«Ali si ne upaš priznati, kar si rekel? Figamož! To je čisto po vaše! To smrdi prav po kranjsko...!»

Strupena puščica, ki jo je spustil na ves bataljon, je vzdramila Skobirja, da se je vzravnal in s trdim glasom odgovoril:

«Rekel sem, kar sem rekel...!»

Nadporočnik Seunig je imel pripravljen cel zbornik psovk in kletev, toda odločna Skobirjeva izjava ga je tako osupnila, da se je zmedel, nekaj hipov nedoločno strmel v vojaka, nato pa se je rešil iz zagate na ta način, da je zaklical proti kuhinji:

«Četovodja Smuk! Takoj aretirajte infanterista Skobirja!» Ker se četovodja Smuk ni takoj približal, je Seunig ves togoten nadaljeval: «Kaj je to...? Četovodja Smuk, kaj je to...? V zapor s Skobirjem!»

Naposled se je četovodja Smuk le prikazal in z malomarnim glasom: «Na povelje, gospod nadporočnik!» odgnal Skobirja proti stražnici. Raztogotenemu Seunigu se je zdelo, da vidi okrog sebe en sam prezirljiv uporniški obraz, ki ga sestavljajo predrzni Skobir, obotavljajoči se četovodja Smuk in sumljivo se pregibajoče vrste moštva. Srd ga je tako prevzel, da je začel divje mahati okrog sebe s pasjim bičem. Pri tem se je drl:

«Sodrga, še predobra ti bo ta godlja, samo malo še počakaj...»

Moštvo je slepo prisluškovalo njegovim izbruhom in nekdo je polglasno menil: «Ta pa res prosi, da bi se ga usmilili...»

Nekdo drugi je dejal sam pri sebi:

«No, predolgo ti res ne bo treba prositi...»

Ko se je nadporočnik Seunig izpraznil, se je nalašč postavil h kotlom in nadzoroval razdelitev kosila do zadnjega moža. Potem se je lotil četovodje Smuka, ki ga je prišel vpraševat, kaj naj počno na stražnici z aretiranim Skobirjem.

«Jutri k bataljonskemu raportu! — Ali je sploh treba izpraševati? Disciplina pri bataljonu je pri kraju. Tega ste tudi vi krivi, podčastniki. Kaki podčastniki...! Ta sodrga menda misli, da je Avstrija že na mrtvaškem odru, kaj...? Toda počakajte malo...»

Četovodja Smuk bi bil nadporočniku rad povedal, kako nevarno je, igrati se z napol obupanim moštvom in sicer ravno v trenutku pred odhodom na bojno polje. Ker pa je ta trobil svoje, ga je pustil, dokler mu ni zmanjkalo in je naposled vihrajoč zapustil taborišče.

Medtem ko je Skobir sedel na pogradu v praznem prostoru za stražnico in je komandant straže še vedno premišljeval, ali naj odpošlje Skobirja v zapor ali naj še počaka z njim na stražnici, je moštvo maršbataljona mrmrajoč zauživalo smrdljivo kosilo. Večina je s trpkimi občutki zlivala vase žlobudro, vendar so bili tudi nekateri, ki je kljub gladu niso mogli prenesti in so jo zlivali v kanal. Vse je žgal Seunigov nastop. Ali misli ta pes, da ima opravka s čredo ovac ali kaj? Kolikokrat jih je že žalil in sramotil.Kako se je neprestano prizadeval, da bi

jim delal krivico, da bi jih ponižal. Pesti so se stiskale in si prisegale, da bodo obračunale s tem trinogom prvi dan, ko pridejo na fronto. Vendar je večina z grenkobo slutila, da tega zadoščenja ne bo nikdar učakala, ker bo nadporočnik obrnil fronti hrbet, čim bo zavohal smodnik...

Tedaj je v baraki prve stotnije zaklical Štefanič:

«Ali veste, da Skobir sedi...?»

Poslednje skodele in žlice so razdraženo zaropotale na police.

Nato se je takoj oglasilo v baraki druge stotnije:

«Skobir sedi...»

Takoj nato je zašumelo v baraki tretje stotnije:

«Zakaj sedi naš tovariš Skobir...?»

A v baraki četrte stotnije je že odmeval klic:

«Skobir mora ven...»

Vse taborišče je zajel en sam krik:

«Skobir mora ven...!»

Iz barak se je šum preselil na dvorišče, kjer je bilo vedno več soldatov, ki so grozeče strmeli proti stražnici. Malo prej še razžaljeni obrazi so zdaj zadobivali ognjevit, borben sijaj, ki je z vsako minuto naraščal. Nekdo je vpil tako glasno, da se je čulo do stražnice:

«Zakaj ne izpusti Rogelj Skobirja?» Četovodja Rogelj je namreč medtem prevzel poveljstvo bataljonske straže. Takoj sta se oglasila Grum in Učakar:

«To ni samo Rogljeva stvar, to je naša skupna stvar!»

«Tako je, gremo tja in ga osvobodimo...!»

Tedaj se je oglasil Palir:

«Čemu to? Nekaj naj nas gre k Roglju, pa ga bo izpustil.»

«Možina in Hafner naj gresta!»

Razen Možine in Hafnerja so odšli na stražnico tudi Palir, Demark in Grum, ostalo moštvo pa je zbrano pred barakami opazovalo, kaj se bo zgodilo.

«Po Skobirja smo prišli, Lojze!» je počasi dejal korporal Hafner. «Soldati ga hočejo imeti zunaj.»

Četovodja Rogelj, ki je ob nastopu službe našel Skobirja na stražnici, ni bil iznenaden in je nasprotno kaj takega že pričakoval. Smuk ga je bil dobro informiral o vseh okolnostih Skobirjeve aretacije.

«To sem že sam mislil,» je dejal in se počohal za tilnikom, «toda hotel sem pričakati novega bataljonskega inšpekcijona lajtnanta Domina, da bi z njim spregovoril pametno besedo. Ta je le malo bolj uvideven, kakor pa Seunig.»

«Moštvo je tako razburjeno, da se iskra lahko vsak čas vname,» je menil Možina z mežikajočimi očmi.

«Da...»

Vsi so se kakor v zadregi čohali za ušesi in nekaj časa nemo gledali drug drugega, kakor bi jim nekaj ne šlo v račun. Sem od barak pa so udarjali vzkliki:

«Skobirja ven, Skobirja ven!»

«Če to napravimo, potem moramo napraviti še drugi korak. Drugače nam bo slaba pela!» S temi besedami je četovodja Roglj odšel po Skobirja.

«Seveda ga bomo napravili...» je dejal Možina, ko se je pokazal Rogelj z oproščenim jetnikom med vrati. Vzeli so smejočega se Skobirja v sredo in zapustili stražnico. Zunaj jih je pozdravil vihar navdušnih klicev:

«Živijo Skobir...! Živela svoboda...! Ne bodo nas ne, Janezov ne...!»

Le za las je manjkalo, da se tleča žerjavica že takoj po kosilu ni vnela. Vsi, ki so bili na upor kolikor toliko pripravljeni, so se oddahnili, kajti predčasen izbruh bi jim lahko vse pokvaril. Zato so tembolj napeto čakali večera.

Mogoče bi kljub vsem željam in vsem tihim pripravam posameznih puntarjev ne bilo prišlo do judenburškega upora, ako jim ne bi prihajali na pomoč nepredvideni primeri. Kakor je malo prej Seunig skoraj zanetil prvo iskro upora, tako je drugemu plamenu dal povod zopet taisti Seunig. Moštvo je imelo zadnji popoldan Karlovega tedna prosto ter je bilo prepuščeno lastnim mislim in čustvom. Povrhu je bil bataljon še neposredno pred odhodom na bojišče. Zavest posameznikov, kakšen korak je bil storjen z osvoboditvijo Skobirja, je nevidno in naglo osvajala tudi soldaško množico in kmalu je zavladala po taborišču uporniška tveganost: «Kaj nam pa morejo, saj itak ne moremo več nazaj...» Uporniška misel je rasla kar sama od sebe ter si utirala pot tudi do še bolj bojazljivih src...

V tako viharno razpoloženje je popoldne stopil Seunigov sluga Namerst s štirimi zvrhanimi skodelami ostankov iz oficirske kuhinje. Namerst je skoraj vsak dan nosil take ostanke, ki bi jih po naročilu nadporočnika Seuniga moral dajati psici Nori, rajši k svoji stotniji in jih razdeljeval svojim mnogoštevilnim prijateljem. Medtem ko so ga drugekrati že težko pričakovali in so ga vedno takoj obkrožili tovariši, polni skomin, se je danes zgodilo nekaj čisto drugega. Namerst še ni utegnil odložiti skodel na svoje ležišče, ko so ga obstopili Ivad, Grahovina, Demark in še nekateri drugi ter ga rezko nagovorili:

«Kaj nosiš tukaj?»

«Ali je to za Seunigovo psico...?»

V hipu so pregledali vsebino in se prepričali, da sta dve skodeli polni dišeče juhe, ena svinjske pečenke in četrta prikuhe. Njih oči se topot niso zadrle v posodo, kakor drugekrati, temveč so takoj odskočile, kakor bi v skodelah zagledali vse kaj drugega in ne dišeče jedi. Koj nato so njihovi obrazi osupnili in se napolnili s čudnimi potezami.

«Počasi, počasi, saj itak ni za vse,» je kot navadno začel momljati Namerst in bahavo gledal vedno večji krog radovednih in lačnih tovarišev. Toda danes je Namersta čakalo veliko razočaranje; namesto milih, prosečih oči, ki jih je bil drugekrati vajen, je videl same tope, očitno sovražne poglede streljati v prineseno jed. Celo nekaj njegovih ožijih znancev, ki so bili navadno deležni njegove darežljivosti, se ni zmenilo za jed.

«Torej je le bila svinjska pečenka...» je siknil nekdo.

«Bila, a ne za tebe, ampak za Noro...»

«Ha, ha... ali vidite...?»

Zloben smeh se je dvignil iz gruče in pihnil po prostoru kakor strupen brizg. Kar nenadoma je Demark zgrabil za skodelo s pečenkami, Grahovina pa za ono s prikuho in preden je Namerst utegnil kaj reči, sta že odkorakala med pogradi, moleč posodi daleč pred seboj:

«Poglejte tovariši, tu je svinjska pečenka! Poglejte malo sem... natančno poglejte...!»

Za njima je šla vsa gruča, tako da je Namerst ostal sam. Nosača menaže sta razkazovala prečudno kosilo po vsej

baraki in skoraj brez prestanka sta pela njuna suha, rezka glasova:

«Poglejte, tovariši, to je svinjska pečenka...! Poglejte, to je Namerst otel psici Nori...!»

Skupina, ki ju je spremljala, je strupeno dodajala:

«Odprite oči, prijatelji...! Ali vidite...? To je kosilo za cesarski teden... Škoda, da nismo psi, ampak ljudje! Fej te bodi...! Kako dolgo bomo še čakali...?»

Preden je skupina prišla na drugi konec barake, se je najmanj petkrat povečala, a prvotni vzkliki posameznikov so se spremenili v grozeče godrnjanje. Ob pogledu na zapeljivo jed so se vojakom krčili gladni želodci, vendar so se skomine sproti preobračale v trpkost in razžaljeni ponos ter se zlivale v srd in sovraštvo do življenja, kateremu so zapisani, in do tistih, ki so jih v tako življenje uklenili. Srca so s težkim utripanjem prisluškovala enakomernim, zateglim glasovom:

«Vojaki, sem poglejte... tu sem poglejte...!»

Iz barake prve stotnije sta se Demark in Grahovina napotila v sosedno barako, kjer je bila druga stotnija, spremljevalci pa za njima. Kakor prvo so demonstranti Karlovega kosila spravili na noge tudi drugo stotnijo.

«Poglejte no sem, malo sem poglejte...!»

Za nosačem skodel je hodila vedno večja procesija, ki je vedno hrupneje pristavljala:

«To ni za vas, dragi tovariši — to je za psico Noro... Ali smo še ljudje ali nismo več...? Kako dolgo bomo še držali roke križem...?»

Iz barake druge stotnije se je hrupna procesija napotila v barako tretje stotnije, odtod pa v barako četrte stotnije. Povsod je povzročila nov, še večji hrup; besede, ki so se vedno ponavljale: «Sem poglejte, tovariši...», so vedno huje rezale v srca lačnega moštva. Naposled je bilo vsako prilivanje novega strupa nepotrebno, kajti moštvo je demonstrantom že od daleč vzklikalo:

«Da... saj vemo, za kaj gre! Za nas godlja, za oficirje pečenka... Kaj za oficirje, za pse, za Noro, za Noro...«

Pri četrti stotniji je nastala že taka gneča, da so demonstranti obtičali v njej. Moštvo ostalih stotnij je napolnilo barako do zadnjega kotička in vihar, ki je razgrajal v

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

njej, je grozil, da jo bo vsak hip razgnal. Splošni trušč je pogoltnil rezko geslo: «Poglejte no malo sem...!», ki je doslej enakomerno kapalo v razjarjena srca. Moštvo drugih stotnij je še vedno sililo v prenapolnjeno barako, ker pa v njej ni bilo več prostora, je ropotalo pred vhodom in kmalu so po taborišču odmevali sami uporni vzkliki:

«To je škandal, kako ravnajo z nami. Nam pomije, psom pečenke... Dovolj je tega tudi za nas... Ali je to za Karlov teden...? Nikamor ne gremo več... Janezi — nikamor več...!»

Bolečina nezadovoljstva se je naglo spreminjala v žareč plamen bojevitosti, sovraštva, upornosti. Sredi gneče sta Demark in Grahovina treščila skodele ob prag, toda njih žvenket je brez odmeva utonil v topotu deseterih in deseterih razbesnelih kvedrov, ki so jih z vsebino vred poteptali v tla. Ko ni bilo od posode več sledu, so težke noge še vedno suvale in teptale...

Če se je prvi val uporniškega ognja ob aretaciji Skobirja še polegel, se to drugič ni več zgodilo. Razjarjenost moštva je vedno bolj naraščala; kakor bi iskalo izhoda iz tesne zagate, je moštvo valovilo od ene barake do druge in dajalo duška svojemu razpoloženju. Ko se je na taborišče začel vlegati prvi mrak, je vihar že nevarno pljuskal ob taborišču ograjo. Kakor nalašč tudi popoldne ni bilo na spregled nobenega oficirja, kajti tudi ti so si privoščili prost popoldan. Kakor v pričakovanju nečesa velikega, je moštvo skoraj polnoštevilno ostalo v taborišču. Včasih se je zdelo, da se bo vihar polegel. Tedaj so ga neutrudljivi prostovoljni kurirji znova razpihovali po barakah. In kjer je za kratek čas nastal mir, mu je kmalu sledil še hujši hrup.

«Nikamor več, nikamor več! Domov gremo! Živela svoboda, dovolj je krvi...»

Nekateri, med njimi posebno infanterist Grahovina, so trosili še udarnejša gesla:

«Dol z oficirji, dol Möbius, dol Seunig...! Lačni smo! Nad magacin, nad magacin...»

Ponekod so se slišali tudi že klici:

«Kje je Hafner, kje je Možina...? Kje ste, da odrinemo...?»

Kadar se je polegel vihar upornih klicev, je takoj zadonela pesem iz stoterih grl, pesem, ki je objemala, navduševala, podžigala tudi tiste, ki se dotlej še niso mogli popolnoma vneti in predati sproščenim čustvom. Glad in druge težave so bile pozabljene, vse misli so se obrnile proti enemu samemu cilju, ki se je bliskal pred njimi v nejasni, a topli in mamljivi svetlobi. Tam je bilo zapisano:

«Domov, domov! Dovolj je krvi, dovolj je stradanja.»

Hafnerju, Možini in tovarišem so žarele oči, videč, kako raste plamen navdušenja kar sam od sebe. Razpoloženje je zorelo in se bližalo trenutku, ko bo treba dati le še znamenje. Pomisleki največjih črnoglednikov, ki so dvomili, da bo v danem trenutku mogoče spraviti množico pokonci, so se razpršili. Lice navdušenega in optimističnega korporala Hafnerja se je smejalo:

«Ali ste videli, ali vam nisem pravil? Ljudje so z nami...»

Zmenili so se s komandantom straže, da z mrakom ne pusti nikogar iz taborišča, razen tistih, ki opravljajo posebne naloge vodstva. To je bilo potrebno, ker so nekateri vedno pogosteje letali v mesto po pijačo, drugi pa izginjali iz taborišča kar na lastno roko. Z nočjo je bila stvar upornikov tako zazorela, da je bilo treba izreči le še zadnjo besedo, odkrito in resno, kajti odločilna ura se je naglo bližala...

Palir, Demark, Štefanič, Grum, Skobir in še nekaj njihovih tovarišev so neumorno hodili od barake do barake in podžigali ljudi, ki so jim treskajoče pritrjevali. Nad taborišče sklonjena gluha noč je postajala vedno temnejša in grozeče, breje megle so zakrile že poslednjo zvezdico na nebu. Toda medtem ko je taborišče od zunaj vedno bolj oklepala tesnoba, se je njegovo razburjeno srce čedalje bolj širilo. Kjer koli so se pokazali Palir in tovariši, povsod jih je sprejelo hrupno vzklikanje:

«Kruha, kruha...! Mi smo lačni... Dovolj je vsega...!»

«Kaj pa še čakamo...?»

«Počakajte, vse ob svojem času, vse po načrtu...!» so jim odgovarjali puntarski kolovodje.

Najbolj privlačno je znal govoriti Palir, ki se je ta večer dvignil čisto iznad sebe. Kjer koli se je pojavil še kak pomislek ali kak dvom, ga je Palir znal razpršiti.

V baraki druge stotnije so bili še nekateri dvomljivci, ki so bili sicer za udar, vendar so trdili, da je treba še malo počakati, dokler se ne bo videlo, kaj bo...

Palir se je povzpel na posteljo in začel govoriti:

«Prijatelji, soldati! Ali naj še čakamo, odlagamo...? Doslej smo čakali in kam smo prišli? Doživljamo to, da mečejo psom našo hrano, nam pa dajejo pomije, mrhovino, crkovino... Ali ste videli danes...? Na lastne oči ste se lahko prepričali, zakaj nas komanda ima. Ali je še kak izhod razen enega samega: konec vojne! Ni ga...! Vojna... soldati! Kaj je vojna napravila iz nas? Doberdob, slovenskih fantov grob... Pohabljence je napravila iz nas, razdrla je naše domove, razbila je naše družine in iz samih solz, ki to vojno objokujejo, bi pri nas lahko napolnili blejsko jezero, na vsem svetu pa cela morja... Poglejte, ta je izgubil v vojni nogo, oko, a doma je izgubil ženo, mater, sestro, ki je morda zaradi koščka kruha morala postati vlačuga. Poglejte mene, zdrav sem odšel na vojno, toda v njej sem si nakopal bolezen, da morda nikoli več ne bom zdrav... Vojna dela iz nas živino...»

Kakor udarci kladiva so padale njegove besede po baraki. Večina ni strnila z očmi, le nekaj redkih glav se je kakor pod težko vestjo sklanjalo na prsi. Pri bataljonu je bilo znano, kakšno bolezen ima Palir, in zato je njegovo priznanje in samoobsodba tako močno zgrabila srca, da je zavladala grobna tišina. Neznana, velika bolečina je zdaj zagrizla še huje, kakor poprej enakomerno ponavljanje Demarka in Grahovine: «Tu sem poglejte, soldati, pa boste videli, kaj ste...»

«In čemu, soldati, naj še nadaljujemo to nečloveško življenje? Jaz si ne morem dati odgovora, dajte mi ga vi! Za koga se bijemo, za kakšno svobodo, do kdaj? Nekateri pomišljajo, češ: Kaj bomo mi napravili tu zadaj, tam spredaj na fronti je moč, je orožje. Toda jaz pravim: Vojno zlo se rodi, se vzdržuje tu zadaj, v etapi. Tu so možgani vojne, tu moramo najprej udariti... Povsod že poka in tudi mi lahko izpodnesemo en steber tega morilnega siste-

ma. Doma nas vprašujejo, kadar koli se kdo pokaže na dopust: Kdaj se boste že naveličali, kdaj boste že končali...? Ali ste še možje...? In mi pa nenehoma kopljemo svoj lastni grob. Kaj še čakamo, česa se bojimo? Nič se nimamo bati, ker nas na tej poti ne čaka drugega kakor pogin... Tako se godi nam Slovencem... Tako se godi tudi drugim narodom, Čehom, Poljakom, Hrvatom, Nemcem. Udarimo, pa bodo tudi oni udarili. Če smo še ljudje, če pa nismo, potem imajo prav Möbiusi, Seunigi in tisti, ki nas tirajo v pogubo... Potem nismo vredni, da nas zemlja nosi...!»

«Ne, nočemo, udarimo, udarimo takoj...!» je zadonelo hkrati od vseh strani in tudi poslednja še sklonjena glava se je dvignila.

«Ne, dovolj je krvi, dovolj je vsega, nočemo več...!»

«Še nocoj naj se odloči...!»

Iz barake druge stotnije je bruhnil odmev v barako prve stotnije, ki je burno odgovarjala:

«Nočemo več čakati, udarimo takoj...!»

Iz barake prve stotnije je segel plamen navdušenja v barako tretje stotnije, iz katere je bučalo:

«Niti trenutka več! Dovolj je vsega, živijo svoboda...!»

Iz barake tretje stotnije je preskočil plamen v barako četrte stotnije ter jo mahoma zajel:

«Udarimo, udarimo, dovolj je vsega...!»

In ob zatonu Karlovega tedna se je vse taborišče ena in štiridesetega maršbataljona sedemnajstega regimenta treslo v viharju stoterih in stoterih klicev uporniške zaprisege:

«Dol z vojno...! Nočemo več krvi...! Domov, domov! Živeli Slovenci, živela slovenska domovina...! Živijo svoboda...!»

IV.

Že davno je odtrobilo pokojnico, najprej v vojašnicah, potem v taborišču, kjer je trobentač Leča nenavadno dolgo vlekel dolgočasno trobentanje, kakor da bi sam prisluškoval odmevu, ki je udarjal v hrib onkraj polja in se razlegajoče se vračal nazaj na taborišče in na speči, mračni Judenburg. Čimbolj proti koncu pa je Leča trobil, tem veselejši

so bili glasovi trobente. Ko je končal, je izsul v noč močan, vriskajoč glas, ki nikakor ni spadal v vsakdanjo arijo, vrisk, ki se dolgo ni hotel upokojiti in je uporno odmeval od enega brega do drugega. Marsikdo, ki je čul ta glas, je prisluhnil in se zdrznil, medtem ko je mnogo src ob njegovem odmevu še glasneje zavriskalo...

Nad mestom je ležala črna noč; težki oblaki so viseli tako nizko nad hišami, da jih je dosegal motni odsev cestnih svetilk in odkrival njihove strahotne sence. Nekje daleč je že grmelo in vsak čas je bilo pričakovati, da se bo nočno neurje razbesnelo tudi nad mestom samim. Navzlic zaukazanemu povelju za nočni počitek in navzlic grozečemu neurju še na dveh krajih garnizije ni hotelo biti miru.

V oficirski kazini so častniki maršbataljona jemali slovo od tovarišev, ki bodo ostali pri kadru. Komandant kadra, podpolkovnik Metnitz, je po oficialnem delu slovesa odšel domov, ravno tako tudi nekateri drugi častniki; tisti pa, ki so ostali, so začeli neoficialno krokado. Zapokalo je nekaj radgonskih penečih se vin, odprli so nekaj slabih tramincev in likerjev, nadporočnik Seunig je odtipkal nekaj arij na klavir, a je moral nehati, ker je njegova večna spremljevalka, psica Nora, začela nemirno tuliti. Kljub temu pravega razpoloženja ni hotelo biti in redke dame, ki so bile v družbi, so pričele demonstrativno zehati. Major Möbius, ki je moral drugi dan odriniti z bataljonom na fronto, je naravnost slabe volje koračil po prostorih.

«Vsa ta žlobudra je za nič!» se je na ves glas jezil; «ko bi mogel dobiti vsaj eno steklenico, eno samo steklenico tokajca! Našega nebeškega tokajca!»

Nadporočnik Vesevk, ki je stal ravno pred njim, je napravil sočuten obraz in rekel:

«Da, ena steklenica tokajca bi ugajala, gospod major! Baje izvrstna pijača! Na žalost sem ga premalo pil, da bi ga vedel ceniti...»

Major Möbius je pravkar hotel pričeti s predavanjem o neprekosljivosti tokajskega vina in madžarskih vin sploh, ko je v svojih ogromnih ušesih šele zaznal nepopisno zaničevalen naglas nadporočnikovih besed. Prezir in obenem strah, ki ga je čutil pred tem brezobzirnim človekom, mu je

zagnal kri v glavo in z nepopisno sovražnim pogledom mu je obrnil hrbet ter stopil proti nadporočniku Seunigu, kakor da bi zaradi notranjega ravnotežja bil primoran iskati zaslombe pri tem svojem najboljšem prijatelju. Toda kakor da bi bilo ta večer vse narobe, je namesto iskanega ravnotežja našel ravno nekaj nasprotnega. Tega pa ni bil kriv Seunig, temveč učiteljca Zušlag, ki je medtem začela udarjati po klavirju, kar je povzročilo, da je psica Nora spet zagnala neznanski glas.

«Kaj pa vlačiš vedno tega satana s seboj, nadporočnik? Popolnoma nemogoča žival!» je bruhnilo iz majorja s tako silo, da je učiteljici Zušlag otrpnila roka na tipkah.

Nadporočnik Seunig je v zadregi zinil, ne da bi prvi trenutek mogel spraviti na dan kako pametno besedo. Tudi on je bil nocoj nenavadno nemiren, čeprav ni vedel, zakaj. Bil je poln nekih negotovih slutenj, ki ga niso nehale mučiti niti ob pogledu na psico Noro. Majorjev izbruh ga je pa prepričal, da je tudi ta razburjen, in to ga je še huje zmešalo. Edino, kar bi mogel napraviti, bi bilo, prisoliti učiteljici navadno soldaško klofuto, da bi babnica imela dovolj tega tipkanja. Še sta major in nadporočnik neodločena kakor dva ovna stala drug ob drugem, ko se je začul pomirljiv glas nadporočnika Vesevka:

«Čistokrvni psi so vedno razburljivi! Ne pozabita tega, gospoda...»

Möbius in Seunig sta motilca pogledala, kakor bi zagledala rablja poleg sebe. Ta prekleti Vesevk s svojim rezečim se obrazom in s svojimi mežikajočimi, zagonetnimi očmi je začel nocoj naravnost presedati. Tečen je bil sicer vedno, zadnji čas pa že skoraj neznosen. Vsa garnizija ga je poznala kot nezanesljivca, kot prekucuha. Mož tega tudi skrival ni; navzlic temu mu pa ni bilo mogoče do živega, ker je znal vse tako zasukati, kakor je bilo zanj prav. Ni bilo stvari, kateri bi se ne rogal na najnesramnejši način. Pri moštvu je bil seveda priljubljen in prekucuhi, ki so se vrnili iz ruskega ujetništva, so ga imeli naravnost za boga. Očividno je bilo, da ta deklaraš nocoj naravnost norce brije iz njih. Major Möbius je bil tako srdit, da se je zmedel, in je namesto odurne besede, ki jo je imel na jeziku, izbleknil:

«Gospod nadporočnik, ali morda kaj veste...»

«Seveda vem, gospod major...»

«Kaj pa?» sta planila oba hkrati, major in nadporočnik. Zle slutnje, ki so ju že ves večer mučile, so ju zdaj popolnoma zlomile in nehote sta se prepustila mili volji zasovraženega tovariša.

«Vaš sluga Namerst, gospod kolega, je dal Noro oploditi z nekim pokveruženim ščenetom...»

Nadporočnik Seunig je namreč vzel napol slaboumnega Namersta za slugo, potem ko mu je prejšnji menda ušel k zelenemu kadru. Vsaj izginil je bil brez vsakega sledu. Seunig je svojo čistokrvno dobermansko psico za časa parjenja varoval pred oploditvijo na ta način, da ji je čez zadnjico oblačil irhaste hlače.

Kar je zdaj sledilo, je nadporočniku Vesevku poplačalo doberšen del neporavnanih računov, ki jih je kot tovariš imel s Seunigom. Tega oportunista in renegata je sovražil iz dna svoje duše, mogel mu pa seveda ni do živega, čeprav ga je vedno zasledoval s svojo prezirljivostjo in s svojim zaničevanjem. Medtem ko je major Möbius najprej prebledel, zavedajoč se, kako nesramno se je izdal, nato pa oddirjal v drugo sobo, je nadporočnik Seunig od osuplosti malone okamenel. Potem se je njegovo gornje telo pričelo majati in se je majalo tako nevarno, da ga je moral Vesevk prijeti za rame, ker bi bil sicer zletel po tleh; ustnici sta mu krčevito migali, toda kljub ogromni votlini, ki je zijala sredi obraza, neverjetno dolgo ni bilo nobenega glasu iz nje. Šele krepak stresljaj Vesevkovih rok je dosegel, da se mu je iz ust izvil strahoten, grgrajoč in nerazumljiv glas, ki je spravil na noge vso kazino. Vse je bilo prepričano, da je z nadporočnikom Seunigom pri koncu. Ko pa so zvedeli za pravi vzrok njegove omedlevice, so se gostje glasno zakrohotali. Celo major Möbius, ki se je vrnil iz sosedne sobe, ni mogel kaj, da bi se ne olajšal s trpkim nasmehom.

Krohot njegovih tovarišev je Seuniga spravil k zavesti. Toda komaj je spet trdno stal na nogah, je že hotel planiti proti izhodu, besno kričeč:

«Čakaj, ti pes, še nocoj boš crknil!»

S tem je mislil reveža Namersta, a ne na psico Noro, ki je nič hudega sluteč drvela za njim. Vsem je bilo jasno, da hoče Seunig naravnost v barake, kjer je spal njegov sluga, in na licu mesta obračunati z nesrečnim slaboumnežem. Ker so vsi poznali Seunigovo nagonsko ljubezen do psice, so tudi vedeli, kakšna usoda utegne doleteti slugo.

Nadporočnik Vesevk ga je znova zgrabil s svojimi železnimi pestmi.

«Seunig, nobenih neumnosti! Kar je, je. Jutri je še tudi en dan!»

Meni nič tebi nič ga je trdo posadil za mizo, kjer so ga obstopili njegovi ožji prijatelji in ga skušali pogovarjati in miriti. Vesevk ni slutil, kako je s tem, da je hotel rešiti življenje ubogemu Namerstu, prav za prav rešil življenje omraženemu Seunigu samemu.

Major Möbius je medtem vedno nemirneje koračil iz ene sobe v drugo. Že prej je izpraševal zdaj enega, zdaj drugega, če se lajtnant Domin, ki je ta večer imel bataljonsko inšpekcijo, še ni vrnil. Zdaj se je vnovič obrnil k nadporočniku Kobetu:

«Ali lajtnanta Domina še vedno ni s turneje?»

«Ne, gospod major, lajtnanta Domina še ni s turneje,» je obzirno dejal nadporočnik Kobe, ki je bil ta večer dobro razpoložen. Pri poslovilnem plesu so vsi višji oficirji plesali z njegovo ženo in to mu je zelo ugajalo. Celo nekaj pikrih opazk, ki jih je moral požreti od svojega rojaka Vesevka, ga ni motilo. Möbius, ki je Vesevka sovražil, je Kobeta preziral. Nocoj se ga je pa nenadoma obezal, ko se je spomnil, da je tudi ta pohlevna duša iste narodnosti, kakor moštvo maršbataljona.

«Gospod Kobe, ali niste ničesar slišali...?» je dejal s tihim, prilepljivim glasom.

«Ničesar, gospod major!» je odgovoril nadporočnik Kobe ter iznenaden strmel v majorjev spremenjeni obraz. V svoji uradni preprostosti in ponižnosti je, nič hudega sluteč, kakor tele živel sredi tlečega ognjišča. Toda proti navadi je nadporočnikov vdani obraz majorja nocoj naravnost zbodel. Mogoče pa tudi ta podlasica nekaj ve, pa

se samo tako dela? Nikomur ne moreš zaupati! Pustil ga je samega in šel dalje izpraševat, če se lajtnant Domin res še ni vrnil z bataljonske inšpekcije...

Po retreju je bataljonski inšpekcijon, lajtnant Domin, pravkar prišel na stražnico pri vhodu v taborišče. Četovodja Rogelj, ki je imel stražo, mu je raportiral.

«Vse v redu gospod bataljonski inšpekcijon!»

Toda Domin ga ni poslušal.

«Četovodja, zakaj se barake ne spravijo k počitku? Pravkar sem bil v baraki druge stotnije, kjer je še vse pokonci, kakor bi pokojnice sploh ne bilo. Pogledal sem tudi v druge barake in povsod je ista stvar; vojaki sedijo oblečeni po posteljah in pojejo. Ali jih čujete, kako krulijo...?»

Sem od barak je res odmevalo bučno petje; v eni so peli pesem: «Dekle, delaj, delaj pušeljc...» V drugi je bilo razločiti pesem: «Ena ptička priletela...«, iz tretje barake pa je bilo slišati pesem: «Slovenec in Hrvat, sta brat in brat...» Iz barake, kjer je bila nastanjena prva stotnija, se je slišala celo neka prepovedana revolucionarna ruska pesem. Vmes so vpili številni glasovi: «Kruha — mi smo lačni...» Lajtnanta Domina so spreletavale barve in srepo je zažemal ustnice. Skoraj prosečega glasu se je obrnil k četovodji:

«Ali slišite...?»

«Seveda slišim,» mu je z nenavadno prostodušnostjo odgovoril četovodja Rogelj, pri čemer se mu je obraz nekako očetovsko smehljal. «Toda, dospod bataljonski inšpekcijon, ne pozabite, da gre bataljon jutri na fronto. Nocoj je zadnji večer, pa so si fantje privoščili malo veselja. Ne zavidajte jim tega...»

Četovodjin glas je bil tak, da se je lajtnant zavzel, vendar je še kolikor mogoče mirno dejal:

«To je že res, toda vse mora imeti svoje meje. Glejte, da napravite red! Bog ne daj, da bi bataljonski komandant izvedel, kaj se godi...»

Rogelj je nekoliko zakašljal, kakor bi požiral zadrego, potem je rekel:

«Ne vem, zakaj bi fantom ne privoščili malo veselja. Saj tudi v kazini še niso šli spat...»

Lajtnant Domin ni mogel verjeti svojim ušesom. Kar zazijal je od presenečenja. Ko pa je hotel izbruhniti psovko, se je ustrašil brezskrbnega, prezirljivega Roglje-vega obraza, ki ga je zagledal pred seboj; namesto psovke je iznenaden jeknil. Hkrati pa se mu je zdelo, da vidi odprta vrata najbližje barake, kjer so v soju svetlobe vihrale temne postave in odkoder so orili klici:

«Živijo svoboda! Dovolj je krvi! Živijo Slovenija! Do-mov, kakor v Rusiji...! Gremo, gremo...!»

Lajtnant Domin je odrevenel. To je torej tisto zadnje veselje fantov...? To je punt, prava revolucija! Ali je res že tako daleč, ali so ti ubogi, izstradani Janezi kaj takega res zmožni...? Čuj — kaj kričijo: Dol Avstrija! Živijo naša slovenska domovina! — Kaj takega bi človek od teh pohlevnih duš res ne pričakoval. Saj so korakali po cestah kot ovce in če je kdo zaregal ter jo potem izkupil, kakor se spodobi, so drugi še nižje sklonili glave... Zdaj pa nenadoma ta izbruh? In tisti klici? Kaj je to...? Domina je nekaj zbodlo pri srcu. Tudi on je bil Slovenec in še zave-den Slovenec. Celo do majske deklaracije ni bil ravno-dušen. Mladega je zajela vojska, o katere vzrokih še ni mogel razmisliti. Potem je hitro postal oficir, nakar je še manj mogel razmišljevati o takih stvareh. Bil je prepričan, da Avstrije ne more biti in je ne bo konec, pa naj se vojna konča, kakor hoče. Nekako se bo tudi slovenski narod pre-tolkel skozi. Če dobijo jugoslovanski narodi samoupravo, bodo tudi pravice slovenskega naroda zavarovane. Vse pa na tem svetu itak ne more biti popolno. Kadar bo te vojne godlje konec, se bodo stvari lažje urejale. Potem bodo na razpolago službe in trpljenje vojnih let bo tudi njemu, kakor toliko drugim, poplačano...

Kar je pravkar videl in slišal, ga je popolnoma zmedlo; jasno misliti ni mogel, temveč se je zavedal le enega: To je punt, to je stvar, ki se mora zatreti, ker bi sicer lahko postala nevarna in bi zdrvela nekam, kamor se noben pa-meten človek ne upa pogledati, ne da bi ga prijelo pri srcu... Začutil je, da je pred četovodjo Rogljem in pred stražo, ki zaničljivo zija vanj, v svoji podobi neskončno

smešen, zato se je po nekaj težkih trenutkih zganil in skušal popraviti slabi vtis.

«Dobro, gospod četovodja; zapovedujem vam, napraviti red! Zdaj bom zamižal, ako se spet vrnem, hočem najti mir. Kam pa to pride...?»

Ne da bi čakal odgovora, je brez pozdrava zapustil stražnico ter zavil proti mestu. Čeprav je na svojem hrbtu slutil zasmehljive poglede, je vendar skušal korakati kolikor mogoče mirno in ravnodušno, dokler ga tema ni skrila pred stražo. Ko pa je čutil, da ga oni ne vidijo več, se je sklonil, zgrabil z eno roko za sabljo, z drugo pa za kapo ter jo z vso silo, brez kakega slabega namena, le da izvrši svojo oficirsko dolžnost, ucvrl proti kazini... Takrat je nad mestom zabobnel prvi grom in prve deževne kaplje so mu omočile rosno čelo...

Zaničljiv krohot je zadonel za lajtnantom Dominom iz stražnice.

«Ali bomo tega tudi malo popravili...?» je zasmehljivo vprašal četovodjo njegov pomočnik frajtar Kadunc.

«Oh, tega reveža bomo kar pustili!» je dejal Rogelj. «Ljudje njegove sorte niso nevarni in vesel bo, če bo imel mir. Ko bo videl, da se je vse skupaj podrlo, bo sam od sebe pricapljal za nami. Kaj hočeš, so pač služabniki...»

«Mogoče pa nismo prav storili, da smo ga pustili iz rok?» je podvomil infanterist Ivad, ki je bil na straži. Toda Rogelj je zamahnil z roko rekoč:

«Oh, kaj nam pa more?»

Nekako tisti čas, ko je major Möbius nestrpno čakal bataljonskega inšpekcijona Domina in je ta prebledeval na stražnici taborišča, sta se za zadnjo barako ob plotu premikali dve temni postavi; prva je prišla od leve, druga od desne strani. Črna noč je bila sklonjena čisto nad zemljo in vsa okolica je bila gluha, kakor bi plot obdajal pokopališče in ne taborišče, v katerem je vrelo tisoč razburjenih možganov. Glasovi Lečinega roga so pravkar zamrli tam v zadnjih gozdnih globinah, a nekje silno daleč je mrmralo črno nebo...

«Hafner...!»

«Možina...!»

«Ali si...?»

«Sem...!»

Obe črni postavi, zavîti v ohlapna plašča z visoko zavihanima ovratnikoma, sta se prihulili tesno k plotu, kakor bi se bali, da bi ju kljub neprodirni temi in kljub samotnemu prostoru vendarle mogel kdo videti. Prva, manjša postava se je sklonila k drugi večji.

«Možina, vse je pripravljeno... naša ura je prišla in ljudje samo čakajo, da se pokaževa in dava signal. Treba hiteti, ker je stanje tako, da lahko upor kar sam od sebe izbruhne. V barakah kar vre... Vse je navdušeno. Ali čuješ — do tu odmeva trušč...»

Skozi noč je res lomastil neki skrivnostni šum, podoben šumu daljnega, gomazečega plazu.

Možina je prisluhnil.

«Kako je s pripravami?»

«Kakor smo se dogovorili: Palir bo zasedel vse ceste in vse dohode k vojašnicam, z njim sta Demark in Grum, Štefanič bo udaril na skladišče, z njim je Davtovič, Rogelj bo udaril na oficirsko kazino, z njim je frajtar Kadunc, jaz bom pa zasedel vojašnice nadomestnih stotnij; ti obdržiš barake, kjer ostane naša komanda.»

«Kdo bo pa zasedel kadrsko komando?»

«Kadrska komanda trenutno ni važna. Tam je komandant podpolkovnik Metnitz, ki ni slab in je bolj na naši strani... Glavno je, da nocoj zasedemo vojašnico in da zatremo oficirsko kazino, kjer so zbrane glavne svinje in naši glavni krvopiji, major Möbius, nadporočnik Seunig in drugi. Če zdrobimo te, potem smo zdrobili vse.»

«In kdo bo zasedel kolodvor?»

«Kolodvor...?» Začula se je Hafnerjeva težka sapa.

«Da, kolodvor!» je mirno povzel Možina. «Ko smo se dogovarjali o načrtih, smo govorili tudi o kolodvoru, o kadrski komandi. Kadrska komanda je hudičevo važna reč za našo akcijo. Tu ne gre za to, če je komandant Metnitz poštenjak ali ne, temveč gre za pomen komande. Komanda je glava garnizije. Kdor ima njo v rokah, lahko veliko odloča. — Potem kolodvor. Kolodvor moramo brezpogojno zasesti. Kadrsko komando bi najrajši zasedel jaz sam, a na kolodvor naj gre Skobir vsaj z dvema strojnicama.

Skobir je odločen in sposoben. Magacin in te reči niso tako važne. To lahko opravimo nazadnje, ker nam ne bo ušlo, kar je tam...»

«Ne, Možina, magacin je v prvem hipu velike važnosti. Ljudje so izstradani in neko veselje jim moramo pustiti. S tem bomo potegnili za seboj tudi mlačneže in cincarje. Štefanič in tovariši bodo to dobro opravili. Kar se tiče kolodvora, imaš prav — tja je treba poslati Skobirja. Toda zaradi kadrske komande se mi zdi, da se je preveč bojiš. Komanda bomo itak mi, ti, jaz in drugi, in Metnitz ne bo imel kaj govoriti. Da bi ti sam šel na komando, še misliti ni; tebe potrebujemo v naši sredi.»

Toda frajtar Možina se zaradi komande ni hotel vdati.

«Komanda je važna, ti rečem, in se mora zasesti. Preko nje lahko dobimo zvezo s sosednjimi garnizijami. Ali me razumeš...?»

«Razumem. Če je tako, potem naj jo zasede četovodja Smuk. On je zelo korajžen fant ter ima velik vpliv. Zadostuje mu itak le nekaj ljudi.»

«Četovodja Smuk? Imam pomisleke, Hafner. Smuk je sicer poštena in naši stvari vdana duša, toda zdi se mi da včasih prerad pogleda v kozarec. To pa je pri akciji, katere se lotevamo, lahko usode polno. Dajmo še Učakarja z njim.»

«Dobro, pa mu dodelimo Učakarja. — Ti si vse stvari sila natančno premislil, Možina. Prav imaš, toda zdi se mi, da bomo vso stvar lažje opravili, kakor se tebi zdi. — Zdaj pa povej, kako je z drugo zadevo, — z zvezami...?»

Ako bi tema ne bila tako gosta, bi se lahko opazilo, kako je čez frajtarjevo lice švignilo nekaj zaskrbljenih potez.

«Dovolj slabo, Hafner. Prepozno smo pričeli s pripravami. Kakor veš, so šli odposlanci v Muravo k Ulipu, dalje v Neumarkt k našim lovcem, dalje v Radgono k 97. polku, potem v Leoben, Gradec, Celje. Do danes imamo odgovor le iz Murave. Murava bo solidarna z nami. Od drugod pa še ni nobenega sporočila. Sploh dvomim, ali je vse tako izvršeno, kakor smo sklenili. Izbrali smo nekatere dovolj slabe ljudi za ta posel...»

«Kaj je s Poznikom?» ga je zaustavil korporal Hafner.

«Do tega trenutka tudi od njega ni nobenega glasu. Sploh razmišljam, če smo prav storili, da smo poslušali Poznika in ga poslali iskat naše državne poslance.»

Hafner je kakor v zadregi rahlo zakašljal.

«Jaz pa mislim, da nam taka zveza lahko veliko koristi; poslanci so poslanci in jugoslovanskega kluba se na Dunaju malo ženirajo. Lahko nam koristijo, da si še mislimo ne...»

«Na te reči daš več, kakor pa jaz. Ti gospodje bi nam že koristili, toda mislim, da se bodo ustrašili. Drugo pa je, če je Poznik sploh mogel izvršiti svojo nalogo. Kdor veliko govori, malo stori. — Razen tega pa, kakor sem rekel, je bilo res premalo časa za dobro, temeljito pripravo. Saj še v samem Judenburgu ne gredo stvari, kakor bi morale iti. Z delavskimi organizacijami tudi ni nič. Od njihovih voditeljev še odgovora nismo dobili. Bojijo se. Če bi bilo več časa, bi se že povezali s pravimi prijatelji, ki so med njimi...»

«Premalo časa, da premalo časa...»

«In stvari pri nas samih? Namesto, da bi mislili na vojaške ukrepe, na to, kako bi najkrepkeje prijeli in stvar izvedli, govorimo o magacinih, pojemo, pijemo, vse preveč pojemo... Meni se zdi, kakor bi se bolj pripravljali na kako svatovščino, kakor pa na vojaški upor. To se lahko krvavo maščuje. Zdi se mi, da smo tega krivi mi — mi, voditelji. Premalo smo pripravili ljudi...»

Hafnerju je bilo skoraj neprijetno poslušati frajtarjeve sicer resnične pripombe zdaj v zadnjem trenutku, ko je bilo treba dati že znamenje. Zato je rekel:

«Moj bog, Možina, ali smo mi krivi, da maršbataljon že pojutrišnjem odrine?»

«Seveda, to je tisti zlomek!» se je s tihim glasom vdal Možina. «Korporal nikar ne misli, da se kujam. Mene le jezi, da ni vse tako, kakor si želimo in kakor bi bilo najbolje za našo akcijo, kajti za žrtve, ki bi iz nemarnosti nastale, bomo mi odgovarjali, v prvi vrsti pa midva, Hafner... In ta odgovor bi ne bil lahak...!»

«Možina, prav ti dam in vem, kaj te greje. Saj mene tudi. Toda kakor sem rekel, je to zadnji trenutek, ki ga lahko izkoristimo; jutri bi bilo že prepozno. Soldati so napeti in nimamo več moči, da bi jih zadržali. In potem, kako bi bilo, ako bi se mi zadnji trenutek pokujali? Zdaj je že, kar je, vendar mislim, da bomo imeli srečo. V dveh dneh, če pojde vse po sreči, smo že na Slovenskem...»

Nastal je kratek molk, med katerim je bilo slišati le sopenje dveh napetih prsi in videti dva para oči, ki sta skušala prodreti temo. Mrzel piš, ki je potegnil po dolini Mure in naznanjal prihod neurja, je nalahno kodral lase, ki so jima štrleli izpod kap, in jima božal razgreti čeli. Naposled se je zravnal Možina, potegnil z roko čez čelo in rekel z odločnim glasom:

«Tako je, zdaj je že, kar je! Čas je bil prekratek za dobro pripravo, a odlašati nikakor ne moremo. Smo pač začetniki, a že to je nekaj vredno, da smo med tolikimi milijoni avstrijskih soldatov ravno mi, Janezi — Slovenci tisti, ki bomo začeli. Že zato se izplača. Če smo stvar slabo pripravili, bomo imeli slabo žetev, toda tisti, ki bodo prišli za nami, bodo imeli lažje delo. Ako bomo morali mi zato dajati račun, potem vemo, kaj nas čaka. Toda nobena žrtev ni zaman in naše bodo še manj, ker je naša stvar sveta stvar... Prijatelj, pojdiva...!»

Podala sta si roke in si jih krepko stisnila.

«Za našo reč!»

«Za našo reč!»

Preden sta se ločila, je Hafner obstal, kakor bi nekam prisluhnil, nato pa pošepetal tovarišu:

«Ali nisi slišal onkraj plank nekega šuma...?»

«Ne — ničesar nisem slišal. Mogoče je kaka sova plahutnila pred nevihto.»

Takoj nato je na temnem nebu, tik nad njihovima glavama, zažarel košat blisk, ki je za hip odkril obok pošastnih, črnih oblakov, sklonjenih čez Judenburg; nista še utegnila strniti z očmi, ko je zatreskal strahovit, glušeč grom, ki je napolnil vso dolino s takim bobnečim lomastenjem, kakor bi se začelo podirati samo nebo...

V.

Signal neba še ni zamrl za gorovjem, ko mu je izpred taborišča odgovoril drug, rezek signal — v temno noč je počila prva puška judenburških upornikov.

«Kaj pa delaš Fajdiga? Ali si znorel...?»

Palir, ki je s svojo četo rinil iz taborišča, da zasede mesto in preseka zvezo med taboriščem in vojašnico ter tako zavaruje upornike pred prvimi presenečenji, se je skoraj zdrznil: kaj vraga je obsedlo tega, sicer resnega Fajdigo, da je brez potrebe začel prskati v temno noč? Ali misli, da je kje na Doberdobu, kjer si smel poljubno streljati? Tu pa vendar ni tako, tu gre za resno stvar, ki jo je treba na vsak način izvesti. S tem se nehote lahko alarmira komanda, pa tudi vojašnice, in vse skupaj lahko vzame zlodej...

Tema je bila tako gosta, da niso nočni četniki nikamor videli. Cesti, katero so razsvetljevale redke, motne luči, so se namenoma ognili ter korakali za hišami in plotovi proti cilju. Nočna nevihta, ki je pravkar začela razsajati, jim je prišla kakor nalašč in težke deževne kaplje, ki so pričele padati, jih niso prav nič jezile. Kadar so jih na fronti gonili iz barak ali kavern v rove ali pa iz skrevov na postojanke, so kleli cesarja in domovino, tukaj pa ni nihče mrdnil z besedico in tisoč ljudi je v barakah pojoč čakalo, kdaj se bo smelo izsuti iz tesnih prostorov v viharno noč...

Na eni strani Palirja je korakal Demark, na drugi pa — Barfuss. Barfuss se je vračal z dopusta in je že zjutraj prišel v Judenburg, kjer je pri Pirkšmidu čakal na vlak. Tam se je napil šmarnice ter se mu ni nikamor več mudilo. Popoldne sta se našla z Demarkom, s katerim je prišel v barake, da vzame od doberdobskih znancev slovo. Nato ga ni bilo več mogoče odstraniti iz barak. Ker je imel s seboj ogromno steklenico žganja, ki ga je dajal na razpolago tudi tovarišem, je pozabil na odhod.

«Saj je tudi jutri še en dan!» je vpil in zamujal vlak za vlakom. Kmalu ga je zajelo razpoloženje, ki je vladalo v taborišču. Hafner in Možina sta se pričela bati, da bi jim Barfuss česa ne pokvaril, toda Palir in tovariši, ki so ga po-

znali, so rekli, da se ga ni treba bati in da lahko dado zanj roko v ogenj. Tako se je znočilo. Čeprav ni Barfussu nihče povedal, kaj nameravajo, je vendar sam kmalu zavohal, da se nekaj pripravlja. Naposled mu je Palir moral povedati, kaj se bo zgodilo. Zdaj pa Barfussa sploh ni bilo mogoče premakniti iz barak.

«Z vami ostanem, da bom videl, kako bo. Ostal bom, dokler ne odidete v svojo domovino. Samo mojemu Judenburgu ne smete nič žalega storiti. Drugače sem z vami!»

Ker je kot domačin zelo dobro poznal Judenburg, takorekoč vsako luknjo, vsak prehod, vsako dvorišče, je lahko bil dragocen kažipot in pomočnik. Zato sta ga Palir in Demark tem rajši vzela s seboj. Zdaj so korakali za hišami skozi noč, kakor včasih na Doberdobu, tesno drug ob drugem, en Nemec poleg dveh Slovencev na čelu uporniške čete.

Komaj je odmev Fajdigine puške požrla noč, ko so v zadnjih vrstah počili novi streli, trije... štirje... pet... Nekje med hišami je zacingljala opeka in se je odkrušil omet.

«Ali ste obsedeni?» sta Palir in Demark zadušeno kriknila nazaj, toda njuna glasova je požrl nov grom, ki je zazibal zemljo, na kateri je stalo tiho, speče mesto. Koj nato se je ulila silna ploha in njen šum je zadušil vsak drug ropot. Četa se je pomaknila med prve hiše, od nekje se je posvetila prva luč cestne svetilke, ki pa je sproti medlela od svetlobe vedno gostejših in vedno močnejših bliskov, švigajočih iz oblakov.

«Tu na desno je prehod, za menoj!» je šepetal Barfuss in vlekel Palirja za rokav. Četa mu je tiho sledila. Onstran hiš so obstali v temni ulici. S hišnih streh in v kanale je čofotala voda. Na koncu ulice je zijal teman izhod na glavni trg. Palir se je stisnil k zidu in napel oči proti izhodu, nato pa rekel:

«Demark, ti ostaneš na tem koncu trga, jaz grem pa na drugo stran. Raztrgajte telefonske zveze. Tam je pošta in to je prvo, kar je treba storiti. Da bi se ti vragi ne poslužili telefona. Si čul?»

«Čul!» je kratko odvrnil Demark.

Trop korakov je odropotal v temo in za hip je nastala tihota. Toda koj nato so se onstran hiše znova oglasile puške. Ali streljajo Grumovi ljudje? Krogle so letele nizko in so zadevale hišna ostrešja. Kakor bi se jih prijela strast, so tudi Demarkovi vojaki pričeli streljati. Neka tesnoba, ki se je polastila samega Demarka, je povzročila, da je tudi on ustrelil. Šlo je tja nekam pod oblake. Tedaj se je nad njegovo glavo odprlo okno:

«Kaj pa je, kdo strelja?» je vprašal prestrašen glas.

Demark se je ozrl proti oknu. Ogenj strele je posvetil izpraševalcu v lice in Demark je spoznal oficirskega namestnika Delaka od kadra.

«Ali so nočne vaje?« je ta vnovič vprašal.

«Kakšne vaje? Janezi smo se uprli in zdaj gre zares. Toda vam se ni treba nič bati, vi niste na listi...»

Demark je z dobrodušnim glasom hotel pomiriti oficirskega namestnika, kateremu moštvo ni bilo sovražno, sluteč, da je mož s srcem na njegovi strani. Okno se je takoj hrupno zaprlo, nato še drugo, še tretje nižje doli na ulici. Slišali so se izgubljeni kriki groze. Svinčenke so frčale vedno bolj pogosto.

Infanterist Ivad je brez povelja splezal na telefonski drog in začel razbijati po žici.

«Udari, razbij!» so klicali s ceste napeti glasovi. V zraku je zapraskalo, zaloputnilo in raztrgana naprava je padla na tla. Raskajoč šum in Ivad je bil spet na cesti.

«To je v redu!»

«Zdaj pa dalje...!»

«Dalje...!»

«Kam...?»

«Dalje, dalje...»

Skozi temo so begale še temnejše postave s puškami v rokah, kakor nekdaj na hribu svetega Mihaela. Izpod neba je lilo vedno huje in koraki, ki so še skušali biti tihi, so čofotaje izdajali sami sebe. Streli, ki so pričeli pokati od vseh strani, so netili uporniško strast. Demarkova skupina se je spustila na cesto, na spodnjem koncu so begale postave Palirjevega oddelka.

Tedaj je nenadoma zarezalo skozi noč, kakor nekdaj na Doberdobu:

«Ra-ta-ta-r-r-rrr...»

Kaj je to...? Ali ne strelja oddelek strojnih pušk? Na onem koncu se je natančno čul Palirjev iznenadeni krik:

«Za hudiča, ali ste znoreli ali kaj...?»

«Nehajte...!»

Nekdo je na ves glas klical Glaženja. Toda nočna pošast je ratatala dalje, celo pokajoči grom, ki je stresal nebo in zemljo, je ni mogel zaustaviti. Ob zidovju, koder se je lovil Demarkov oddelek, je kljub mrzlemu dežju postalo mahoma vroče.

«Tu sem za zid!» je poveljeval Demark in se prvi zagnal proti hiši za oglom. Med bliskom je kakor v snu videl postavo Ivada, ki se je zamajala in ostala zadaj. Ostale postave so se zagnale za Demarkom in druga za drugo telebale za zid.

«Rrr-ra-ta-ta...»

Tik pred njimi se je ob hišnem oglu odbijal žleb jeklene toče, da je omet nosilo tja do sosednih hiš. Tovariš, ki je ležal tik za Demarkom, je vroče šepetal:

«Kaj pa je to...? Strojne puške so vendar z nami...?»

«Morale bi vsaj biti. Mogoče se je kdo skujal...»

«To je zelo neprijetno...»

Demark se je ugriznil v ustnice.

«Naj bo, kakor hoče — za nas velja le eno: strojnice moramo za vsako ceno oteti. Tu gre za našo stvar...»

«Na vsak način...!» mu je odgovoril od zadaj odločen glas.

Demark in njegovi tovariši so popolnoma pozabili, kako so se svojčas vedli na fronti, kadar so ležali pred žrelom strojnih pušk. Res je, da tisto sikanje v zidni omet tudi zdaj ni prijetno odmevalo po živcih, toda močnejše kakor sikanje je živela zavest, da so strojnice za vstajo silno nevarna stvar in da jih je treba oteti ali uničiti... Medtem je zid pred njimi prenehal škrabljati.

«Naprej...!» je zaklical Demark svojim tovarišem čez ramo in se pognal v temo. Kakor bi hoteli drug drugega bodriti, so njegovi tovariši ponavljali njegov bojni klic ter se zaganjali za njim...

Palir, ki je s svojimi tovariši za zidom neke hiše z grozo prisluškoval regljanju strojnic, je bil prvi hip, kakor

bi ga oplazila kap. Kaj se je neki zgodilo? Ali jih je četovodja v zadnjem trenutku morda izdal? Ali je to mogoče? Zakaj se stvari s strojnico niso resnejše vzele? To je tisto polovičarstvo! Zdaj ti pa streljajo v nos, tisti, ki bi ti morali pomagati. In strojnice, prevažne strojnice...

Od nekod se je začula kletev:

«Svinje streljajo na nas. Vrnimo jim...!»

Bil je Grumov glas.

«Dol z vojno! Dovolj je krvi!»

Tja, odkoder se je vsipala toča strojnic, so zaprasketale puške od vseh strani; ceste in ulice je napolnil vojni hrup, ki je hotel preglasiti hrup nočnega neurja. Oba viharja sta butala drug ob drugega, eden glušeče, drugi rezko in sikajoče. Niti ledenomrzli dež niti toča, ki je padala vmes, ni zebla tako hudo, kakor piska sikajoče vihre.

Skobir se je medtem po trebuhu priplazil k Palirju in zašepetal:

«Mislim, da mora biti pomota. Skoraj ne morem verjeti kaj takega!»

«Vrag vedi...!» je z grenkim glasom odgovoril Palir, «toda naj bo kakor hoče, strojnic se moramo polastiti. Naj velja, kar hoče...»

Strojnice so še vedno regljale in cela vrsta pušk jim je odgovarjala. Očividno je nastala tudi že zmeda, ker so streli leteli že vse križem ter so pikali tudi že po cesti, kjer je stal Palir s svojimi. Tedaj se je zganil Barfuss, ki je dotlej ves čas molčal. Streli so ga hitro iztreznili in v glavi so mu začele rojiti razne jasne in nejasne misli. Kaj takega ni pričakoval in njegovi prijatelji so mu stvar drugače naslikali: malo da bodo zaropotali in vse se bo zrušilo, sedaj pa poka, kakor na Doberdobu. Tu je bilo treba resno pomagati. Na to, da bi se umaknil, še mislil ni.

«Kje so strojnice?» je vprašal hlastno.

Ko so mu povedali, kje je ta oddelek, je zaklical:

«Za menoj!»

Zagnali so se čez ograjo nekega dvorišča, odkoder bi se lahko z boka približali strojnicam, spredaj Barfuss, za njim Palir, potem Grum, Skobir in drugi. Na ta način so se prekobalili že blizu mesta, odkoder je regljalo. Hiteli so, ne ozirajoč se na dež, ki jim je bil v obraz in se jim

vlival za vrat, ne za blato, ki so ga imeli polna usta in polne pesti. Navzlic napetosti, ki jim je gnala kri v glavo, so se bliskoma spomnili Doberdoba in njegovega regljanja sredi temnih noči, ki jih je navdajalo s čudnim gomazečim občutkom; zdaj je bil ta neprijetni občutek tako silno daleč, da ga še slutiti niso mogli. Prevzemala jih je le ena in ista misel: najti strojnice in jim zamašiti grla. Potem se jih pa polastiti, polastiti...

Prituhnili so se k zemlji in strmeli v obcestni nadzidek, kjer so slutili gnezdišče strojnic. Zaradi teme ni bilo mogoče ničesar razločiti. Palir je začel klicati:

«Glažer, Glažer, mi smo, ne streljati!»

Toda njegove besede so utonile brez odmeva v globoki temi.

«Pa dajmo še mi!» je šepnil Grum.

«Nikar, počakaj še malo,» ga je zaustavil Palir. Toda zadaj je nekdo že zaropotal s puško in zapraskal proti domnevni postojanki. Krogle so udarile ob nadzidek, se odbile in odfrčale nekam po mestu. Takoj nato je smrtonosni žleb strojnice zapel tik nad Palirjevo glavo. Palir se je zvil čisto k zemlji, da je komaj dihal. Nekaj trenutkov pozneje se je zadaj slišal Namerstov glas:

«Ojej... O —.» Potem se je pretrgal in obmolknil, kakor bi kdo vrgel kamen v tolmun. Nato se je čulo plazenje po razmočenih tleh, strojnica je streljala v njihovo smer in ležeče postave so se razmikale, toda zaradi ozkega prostora je bilo mogoče le naprej in nazaj.

«Mene že ima!» je zatulil Grumov glas.

Palir se je zagnal po trebuhu dalje naravnost proti strojnici, tesno za njim je rinil Barfuss, sopihajoč: «Svinje, ali streljajo...» Premaknila sta se nekaj korakov dalje, ko je Barfuss zaklical:

«Palir!»

«Kaj je, Barfuss?» Palir je s trudom okrenil glavo nazaj proti nevidnemu klicalcu.

«Palir...!» se je ponovno oglasilo od tam, kjer je ležal Barfuss.

«Kaj je, Barfuss?» je vnovič vprašal Palir še z močnejšim glasom. Pridržujoč sapo je prisluškoval nekaj trenutkov, toda bil je zadnji glas, ki ga je slišal od tam. Nič več

se ni ganilo... Kakor bi ga obšla nenadna groza, se je Palir s sklonjeno glavo zagnal proti nadzidku onostran ceste, kjer je le malo manjkalo, da ni butnil z glavo v kamenje. Še poln vere v dogovorjeno stvar je zahropel proti reglajočemu gnezdu:

«Kaj pa streljate, saj smo vendar mi...!»

Iz teme se je začul znan, a prestrašen glas:

«Vi...!» Bil je četovodja Glažer. Strojnica je strahotno umolknila.

«Mi! Naše najboljše ljudi ste uničili... Vse ste zmešali...!»

«O ti nesreča ti...! O ti prekleti Rode ti...!»

«Kaj Rode! Vi ste streljali v nas!»

«Seveda, ker nam je četovodja Rode sporočil, da nas bo kot upornike napadla nadomestna stotnija.» — — —

Komaj je lajtnant Domin izginil v temno noč, se je vsul za njim velik trop vojakov; sprva je bilo določeno, da bo le Rogljev vod izvršil aretacijo najbolj omraženih oficirjev kakor majorja Möbiusa, nadporočnika Seuniga in drugih. Toda ko se je zvedelo, da gredo nad oficirski kazino, se je Rogljev vod kar sam od sebe podvojil, če ne potrojil.

Ni bilo soldata v Judenburgu, ki bi ne imel obračuna s kakim trinogom; dolgo tleča maščevalnost je začela razgrevati stotera in stotera srca. Naposled je vendar prišla ura plačila. Malo je manjkalo, da niso soldati začeli prepevati. Rogelj se je upiral temu navalu, toda skoraj brez uspeha; vojaki so kar mimo njega izginjali v temno noč. Šele Hafner in Možina sta zaustavila veletok, ki se je hotel razliti proti kazini.

Lajtnant Domin jo je v eni sapi pricvrl do kazina, ne vedoč, ali mu obraz pokrivajo kaplje znoja ali pa kaplje dežja, ki ga je med potjo zalotil. Za petami mu je šumelo petje in vzklikanje iz barak, a iz teme so zrli vanj smeli, prezirljivi obrazi četovodje Roglja in njegovih tovarišev in ga preganjali kakor nočne pošasti. Zdelo se mu je tudi, da sliši za seboj pritajene, a grozeče korake. V kazino je pritekel tako zasopel, da v prvem trenutku ni mogel besedice spraviti spraviti iz ust, temveč je stal ter lovil sapo.

«Kaj ti je?» so ga obstopili najbližji častniki. Že prej poln zlih slutenj, je major Möbius nestrpno cepetal z nogami, za njim je stegoval vrat nadporočnik Seunig.

«Ali že gori...?» je iz zadnjih vrst vprašal Vesevk z ravnodušnim glasom.

Naposled je Domin prišel k sebi, da je mogel raportirati. Kar je vedel povedati, ni bilo mnogo, vendar je bilo dovolj, da se je nemir med častniki še povečal.

«Kaj ste ukrenili zoper to?» je zarjul major Möbius ves iz sebe.

Bataljonski inšpekcijon je hotel nekaj zajecati, toda iz zadrege ga je rešila narava; ravno ta trenutek je udarila strela in sledil ji je tak grom, da se je zamajalo poslopje kazine. Nekatere ženske so iz strahu kriknile, učiteljica Zušlag je onemela in se napol onesveščena vrgla proti majorju, ki jo je v zadnjem hipu komaj prestregel. Trajalo je precej časa, preden se je družba zopet uravnovesila. Učiteljica Zušlag, ki je zopet prišla k sebi, je vsa bleda razlagala majorju:

«Tako se bojim grmenja, da vam ne morem povedati.»

«Ah, saj to ni nič hudega!» jo je mimogrede skušal pogovarjati major Möbius, medtem ko je imel polno glavo tega, kar je pravkar slišal od Domina. Zunaj je začela medtem razsajati nevihta, blisku je sledil blisk, nebo je grmelo skoraj brez prestanka in okna so šklepetala od dežja in toče. Major Möbius se učiteljice Zušlag ni mogel več otresti in tudi druge dame so iskale zavetja pri častnikih. Nadporočnik Seunig je svojo varovanko skoraj nahrulil:

«Poglejte, gospodična, gospa Kobe se pa nič ne boji!»

V resnici ni mogel Seunig žene svojega tovariša Kobeta žive videti.

Nadporočnik Vesevk je v splošni zmedi odšel na teraso, odkoder se je kmalu vrnil in rekel z mirnim glasom:

«Gospoda, zunaj pa streljajo!»

Težko je bilo uganiti, ali zaradi nenadne novice ali pa zaradi neizprosnega miru, s katerim so bile te besede izgovorjene, toda večina gostov je otrpnila; zle slutnje, ki so že itak napolnjevale prostor, so se hipoma spremenile v grozeče pošasti in prestrašeni, blodeči pogledi so se za-

sajali drug v drugega. Vesevk je spet stopil na teraso in je skozi vrata zaklical:

«Pojdite sem, da boste slišali, kaj vpijejo...»

Vsi so se gnetli proti vratom in iztegovali glave v noč. Zunaj je hrumelo neurje z vso silo, vmes so se slišali streli iz pušk, a veter, ki ga je neurje gnalo ravno proti kazini, je prinašal sem od taborišča raztrgane, vzklikajoče glasove neštetih grl:

«Dol z vojno...! Mi smo lačni...! Dovolj je krvi...! Kdor ni z nami, je proti nam...! Domov, domov...! Živela Slovenija...! Dol z našimi trinogi...! Ura plačila je tu!»

«Ali čujete?» je mirno vprašal nadporočnik Vesevk s ciničnim glasom.

Nedoločno mrmranje je bilo odgovor. Vse je stalo kakor pribito in prisluškovalo glasovom, ki so se družbi zdeli vedno bližji, vedno grozilnejši. Kdo ve, kako dolgo bi družba še prisluškovala, ko bi ne bil lajtnanat Domin nenadoma vzkliknil:

«Sem gredo! Za seboj sem slišal korake, natančno sem jih slišal.»

Nekje čisto blizu se je vsula salva pušk, nato je zaregljala strojnica, obenem je nekje blizu zacingljalo okno. Da je bil trenutek še strahotnejši, je zatulila še Seunigova psica Nora z obupnim, skoraj prosečim glasom.

«Sem gredo...!»

Nastala je nepopisna zmešnjava; večina častnikov, ki niso imeli mirne vesti, je izgubila glavo, čeprav je bilo med njimi mnogo takih, ki so bili na fronti pogumni in so dostikrat hladno gledali smrti v oči. Toda ozračje, ki je zavladalo tukaj, je bilo vse nekaj drugega, kakor Doberdob ali Rombon, ali Assiago ali Nadworna ali Grodek ali Dukla v Karpatih ali Cerplanina na Srbskem. Tam je bil sovražnik znan, obrisan, tukaj ga ni bilo v tej podobi, ampak je bil kakor pošast, ki vstaja iz noči, iz neurja, ki se polašča vseh pojmov, ki izpodjeda vse, na čemer je mogoče stati, ki biča črne slutnje do blaznosti...

«Bežimo, bežimo...!»

Kričavi glasovi dam so povzročili še večjo zmedo. Major Möbius se je držal krepko; iz tega, kar je poročal lajtnant Domin, ter iz tega, kar je slišal na lastna ušesa, je takoj

pravilno zaključil: punt, upor. Črne misli, ki so ga napolnjevale zadnje dni, so se uresničile. Bil je prepričan, da ni več šala, ampak da je treba hitrih ukrepov. Hotel je že dati drzno povelje, ko je nekdo zakričal:

« So že spodaj, so že tu...!»

Če je bila to domneva prestrašenca ali pa so posamezni vojaki res že dospeli do kazine, ni nihče ugotavljal; bilo je dovolj, da je zmešnjava dosegla vrhunec in da je tudi major Möbius na mah pozabil na svoje povelje in se prepustil drveči zmedi. Nekateri so že drveli ven, a so se zopet vračali ter brezglavo dirjali sem in tja. Držeč razburjeno učiteljico Zušlag, ki ga ni več izpustila, pod pazduho, je major Möbius nekaj časa topo strmel pred se, nato se je ostro zagledal v damo, kakor da bi nekaj napeto premišljeval. V prihodnjem hipu pa jo je že stresel.

«Gospodična, vašo obleko sem, takoj...!»

Preden se je učiteljica Zušlag utegnila zavedeti, jo je major Möbius že porinil na zofo in ji začel s krčevito naglico in brezobzirnostjo razpenjati večerno toaleto. Kakor bi trenil, je tičal v vrhnji obleki gospodične Zušlag, medtem ko je ta kakor opipan golob obsedela na zofi v samem stezniku in nogavicah.

«Kje imaš plašč in klobuk?» je pihnil major v otrplo prijateljico, toda ne čakajoč odgovora, je že planil h garderobi in preden je kdo utegnil odpreti usta, je major že oblekel plašč ter nataknil damski klobuk. Mimogrede je pograbil v kotu še dežnik, potem je izginil v temno noč — človek, ki ni trenil z očesom, ko sta pred očmi celega bataljona Ukrajinca Matejčuk in Kašul celo uro umirala... človek, ki je mesece in mesece pil kri 41. bataljona...

Stvar se je zgodila tako hitro, da se večina gostov niti prav zavedeti ni mogla in je prišla k sebi šele, ko je oskubljena majorjeva prijateljica prestrašeno kriknila na zofi. Vendar je iznenadenost trajala le mimogrede, kajti že je tudi oberlajtnant Seunig slačil svojo prijateljico, neko poštno uradnico. Razlika je bila zdaj le ta, da njegova dama ni bila tako brezglava, kakor prijateljica majorja Möbiusa, temveč mu je sama pomagala natikati svojo obleko. Koj za Möbiusom je tudi Seunig izginil v noč, za

njim pa jo je tuleč pocedila tudi psica Nora, ki svojega mojstra kljub poblečenosti ni zapustila.

Po splošni zmešnjavi, ki je nastala, se je naposled prostor izpraznil in čez nekaj minut ni bilo v kazini nikogar več, razen nadporočnika Vesevka in nekega kadeta nadomestnih stotnij, ki sta sama stala pred štirimi, napol nagimi, sem in tja begajočimi ženskami.

«Na, zdaj pa imaš hudiča...!» je vzkliknil Vesevk proti kadetu, ki iz velike zadrege ni vedel, kaj bi.

Kočljivo zadevo sta nato rešila s tem, da sta dame v naglici spravila v obleke pobeglih preoblečenih oficirjev. Ponudba pa, da jih spremita tudi domov, je bila popolnoma odveč, kajti dame, same domačinke, so jima kakor mračniki odvihrale izpred hišnega praga v razburljivo noč. Za njima sta tudi ona dva stopila na cesto. Vesevk se je globoko oddahnil in se še enkrat ozrl v okna kazine; bila so še vsa razsvetljena, toda niti na misel mu ni prišlo, da bi se vrnil ugasnit luči. Komaj sta pa stopila okrog ogla, so butnile v njiju temne vojaške postave.

«A, vi ste!»

Nadporočnik Vesevk je spoznal glas frajtarja Kadunca. Okrog poslopja se je delal plot samih črnih postav.

«Dober večer, fantje!» je pozdravil Vesevk. «Malo prepozno ste prišli, gnezdo je že prazno...»

«Ni mogoče...?»

Takoj za njunim hrbtom so se črne postave vsule skozi vhod in v nekaj minutah je bil oficirski kazino popolnoma razdejan; ker niso vojaki našli tistih, ki so jih iskali, so se znesli nad pohištvom, ga razbili in ga pometali skozi okna, salve puškinega ognja pa so še dolgo pokale v noč... — — —

Štefanič in Davtovič sta komaj zadrževala upornike, ki so se bližali skladiščem, da niso vriskajoč šli na delo. Nekateri med njimi so bili že nakajeni in se niso brigali za povelja ter so brez potrebe vzpodbujali še ostale k naskoku. Vsaka, še tako ostra beseda je bila zaman, pomagalo je edino le svarilo: «Tiho, če ne, se bo feldvebel prebudil in jo pocedil...!»

Tajni vohuni so sporočili komandi upornikov, da je feldvebel v skladišču, kjer je po navadi prebival in kjer so ga skrivne straže že od večera stražile. Štefanič je dobil za zavzetje skladišča cel vod, ki bi zadostoval, da razoroži sicer močne straže; toda skozi noč se je vlekla trikrat močnejša četa lačnih, zrevolucioniranih napadalcev proti širokim, temnim poslopjem garnizijskega skladišča. Strast in nestrpnost množice je rastla pri vsakem koraku; ta magacin je imel čudno, privlačno silo; izzival ni le krulečih, lačnih želodcev in zbiral sline neštetih čeljusti, ampak je ob spominu in ob pogledu nanj vstajala v možganih množice tudi skeleča bolečina, ki je bila posledica vsega, kar je morala ta zadnje čase pregladovati. Glad in prezir vsega človeškega dostojanstva, ki ga je ta naprava vsako uro z največjo krutostjo in najhujšim zaničevanjem predstavljala, sta zajela vojake z brezmejno maščevalnostjo.

Prodirajoči soldati niso čutili, da jim vihra z dežjem bije po obrazih in da jim curlja voda skozi koprivasto monturo za kožo ter jim polni usta, oči, obutev. Ne meneč se za nič na svetu, se je kolona pohlepno stegovala proti cilju. Straža pri vhodu se je vdala brez odpora, v prvi stražnici za poslopjem pa je moral neki stražar svojo zvestobo plačati z življenjem...

Potem so zahreščala vrata, zamajale so se stene, zazibal se je svet; uporniki so postali gospodarji obširnih prostorov, iz katerih je dišalo, ščegetalo, razburjalo. Štefanič in Davtovič sta tekla proti drugemu koncu hodnika, kjer je feldvebel imel svojo pisarno. Toda prečudno, tudi lačni vojaki se niso brigali za skladovnice živil, ki so se vrstile ob stenah, temveč so drli pred Štefaničem dalje po hodniku.

«Poč-asi, počasi!» je ukazoval Štefanič, boječ se, da se jim bo feldvebel v zadnjem trenutku izmuznil. Imel je nalogo, privesti ga živega pred komando. Štefaničeve besede so se pa izgubile v splošnem hrušču in tik pred njim so že zahreščala vrata skladiščne pisarne, ki so jih vojaki v zaletu zdrobili in tudi vrgli iz tečajev. Na hodnik je planila luč. Štefanič se je zagnal za drugimi proti svetlobi in se preril v pisarno. Kakor skozi meglo je zagledal v kotu poleg postelje feldvebelna v sami srajci in z iztegnjeno

desnico, v kateri se je čemerila drobna, črna stvar. Hotel je skočiti in udariti po iztegnjeni roki, toda v tem hipu je počil strel, potem je že omahnila roka, preden jo je dosegla njegova pest, nato se je podčastnikovo telo zvrnilo na tla. Čezenj se je zgrnil gomazeč vozel črnosivih postav, vedno večji, vedno višji, ki je butal ob tla, cepetal, čmokotal, razbijal s puškinimi kopiti, sopihal in škripal z zobmi...

«Na za Galicijo... na za Grodek... na za Judenburg!»

Ko se je vozel naposled razvozlal, je na tleh ležala črna, pohojena in okrvavljena kepa mesa in kosti.

Ob prvem navalu se ni nihče oziral na postelj za Čarejevim hrbtom. Šele, ko je sopihanje in teptanje ponehalo, je blazen krik opozoril upornike na ležišče poleg krvave rihte. Ko so pogledali tja, so osupnili — izpod odeje je gledala kuštrava ženska glava, obraz, ki je bil vanje uprt, je bil snežnobel, brez kaplje krvi, okrvavljene oči so skočile iz jam in čepele pod čelom, kakor pri zadavljenem mrliču, usta pa so se režala črno in suho...

«Ha, ha...!» Suh glas se je nasmejal; feldvebel je imel žensko pri sebi. Pogledali so natančneje, toda nihče je ni spoznal. Gotovo ni bila iz Judenburga, kajti težko bi tak skot našel v tem mestu žensko zase. Garnizija je vedela, da prihajajo k njemu ženske iz drugih mest.

Tedaj se je zgodilo nekaj nepričakovanega: namesto da bi suhi, sovražni smeh, ki se je razlegel po pisarni, bil signal za nov naval srda in maščevalnosti, so uporniki najprej onemeli, potem so pa pričeli odprtih ust in preplašenih oči odstopati od postelje in se zadenski pomikati proti izhodu. Kakor bi jih prevzel strah pred tem bitjem, so se odmikali, dokler se ni pisarna skoraj z isto naglico izpraznila, kakor se je malo prej napolnila...

Štefanič se je poln groze splazil za drugimi. Na hodniku ga je sprejel glušeč hrušč, ki so ga povzročale podirajoče se skladovnice živil in drugega blaga. Na drugem koncu se je večja skupina vojakov zaganjala v zaklenjena vrata. Iz gruče se je slišal glas infanterista Grahovine:

«Nad polkovno pisarno, nad polkovno pisarno...!» — —

Ko je nadporočnik Kobe v splošni zmešnjavi s svojo ženo zapustil oficirsko obednico, mu je bila prva skrb, spraviti ženo na varno. K sreči to ni bilo težko, ker je bilo njuno stanovanje komaj kakih sto korakov oddaljeno. Z velikim trudom se mu je naposled posrečilo, pustiti ženo samo z družino, pri kateri je stanovala, nakar je takoj spet odšel v noč. Zavedal se je, da ga kliče častniška dolžnost nemudoma na delo in da je zdaj na njem, pokazati moža in rešiti, kar se rešiti da. Očividno je bilo, da je izbruhnil upor in tudi to mu je bilo jasno, kake posledice bo lahko vse to imelo za vojaško avtoriteto. S svojo miselnostjo je stal kot sto in sto drugih njegovih tovarišev in rojakov na strani vojaške avtoritete, upornikov pa, one množice po kasarnah in barakah, se je spomnil le z neko trpko užaljenostjo; njene duše ni mogel, ni hotel razumeti. Zavedal se je le, da prav za prav njega ne sovražijo preveč, da ga sicer ne ljubijo, a da se mu prehudega ravno ni treba bati, kakor na primer Seunigu in Möbiusu, katera je na tihem tudi on sovražil. Vrh tega je bil tudi Slovenec. V tem trenutku je bila to naravnost dragocena zavest...

Ko je spet stal na cesti in mu je dež hladil razgreto glavo, je šele mogel prav spoznati, v kakem položaju so: po vsem mestu je pokalo, kakor včasih na fronti pri kakem hudem spopadu s sovražnikom, tudi strojnice so regljale, a kadar je hrumenje nevihte nekoliko popustilo, so se slišali tudi nerazumljivi vihravi klici. Navzlic dežju in hladni noči le ni hotela popustiti vročina, ki ga je kuhala. Tedaj se je spomnil vojašnic in nadomestnih stotnij. Hitro je prisluhnil na tisto stran in glej, — tam je bilo tiho! Tja bo šel in videl, kaj se da storiti.

Ko je korakal proti vojašnici, je nenadoma butnil v lajtnanta Domina, ki je menda skočil iz zemlje. Bataljonski inšpekcijon je z drugimi vred pobegnil v noč in nekaj časa brez glave tekel v smer, kamor je izginil major Möbius. Neka čudna sila ga je gnala za njim, čeprav mu tudi on ni bil prijatelj. V splošni pogreznjavi, ki je povsod zijala iz teme ter iz vseh oči, se mu je majorjeva avtoriteta le še zdela rešilna in zato je tekel za njo tudi potem, ko je ta bežala preoblečena v žensko krilo. Toda naj je brusil

pete, kolikor je hotel, je vedno bolj zaostajal, dokler ni popolnoma izgubil sledi za majorjem.

«Hudič!» je klel sam pri sebi in si brisal znoj s potnega čela. Počasi se je vračal, odkoder je bil pritekel, prisluškujoč vedno hujšemu streljanju. In kakor bi ga poslalo samo nebo, se je v temi nenadoma pojavil nadporočnik Kobe. Oba bi v tem trenutku najrajši drug drugemu padla okrog vratov, vendar sta potlačila občutke z nemim stiskom rok.

Kobetu je nocojšnja službena avtoriteta tovariša Domina prišla kakor nalašč.

«V vojašnice in nadomestne stotnije na noge!» je po kratkem premisleku rekel s hlastnim glasom in že odhitel dalje po cesti.

«Ali mislite, gospod kolega, da bo šlo?»

«Bo šlo, kako da ne! Samo naglo. Vojašnice so zdaj še tihe...»

Zagnala sta se v tek in preden sta se sama zavedela, sta že stala pred vhodom v vojašnico. Poslopja vojašnice so stala tiha sredi teme. V prvem hipu sta zaradi tega miru bila skoraj iznenadena, potem ju je objela blagodejna zavest tistega, pod katerim se je začela zemlja na vsem lepem podirati, pa se je navsezadnje, ko je mislil, da je že vse izgubljeno, le ustavila na trdni podlagi.

«Zapovej alarm!» je ukazal Kobe svojemu tovarišu.

Straža jima je takoj odprla in minuto nato je že trobilo alarm. Poziv je imel zelo hiter uspeh, ker velika večina moštva še ni spala, ampak je pri temnih oknih prisluškovala pokanju po mestu. Od sobe do sobe je hitela vest:

«Maršbataljon se je uprl...!»

Mnogi so kaj takega že slutili, tisti pa, ki so za upor vedeli, so bili silno redki zaupniki uporniškega odbora, katerim je bila poverjena naloga, pridobiti za upor tudi nadomestne stotnije ali pa jih vsaj nevtralizirati. Vendar je agitacija za udeležbo ostala brez uspeha; moštvo nadomestnih stotnij je bilo sestavljeno iz izmučenega moštva, ki se je še krčevito držalo kasarne in se je tolažilo z raznimi drugimi izhodi, z dopusti, z raznimi komandami in drugimi zaposlitvami; mnogi med njimi so bili še bolehni. Precej je k neuspehu pripomoglo tudi to, da je bil komandant kadra, podpolkovnik Metnitz, ljudomil častnik, ki

svojega moštva ni izzival in brez potrebe trpinčil, kakor je to počel pri maršbataljonu major Möbius.

Kljub temu, da je bila vsa kasarna takoj na nogah, je trajalo vendar neverjetno dolgo, preden so vse štiri stotnije nastopile na dvorišču. Nadporočnik Kobe, ki je kot najstarejši med malobrojnimi oficirji prevzel poveljstvo, je nestrpno skakal sem in tja, vendar si ni upal napeti ostrejših strun. Vojaki so prihajali, kakor bi vlekli lastna čreva za seboj, ali pa jih sploh ni bilo iz soban ter so jih morali šarži iskati, goniti ali celo prositi, naj vendar nastopijo.

«Kaj pa bo, ali bomo šli golaž delat!» so vojaki uporno vpraševali šarže. Največ jih je moral preslišati četovodja Rode, ki je proti svoji navadi vse tiho požrl. Take in podobne opazke so se slišale tudi še na dvorišču. Še hujši odpor pa je nastal, ko so začeli razdeljevati municijo:

«Kaj pa je to?»

«Torej gremo res golaž delat?»

«Pri tej ohceti pa mene ne bo zraven...»

«Mene tudi ne — mene tudi ne...»

Naposled se je vendar posrečilo, da so se stotnije odvlekle z dvorišča. Zunaj je še vedno lil dež, čeprav je grmenje že ponehalo; tudi streljanje po mestu je postajalo slabše in strojnic že dolgo ni bilo več slišati. V zvonikih je bilo polnoči. Nadporočnik Kobe je korakal z nadomestnimi stotnijami proti taborišču. Prav za prav se sam ni zavedal, kaj dela, oziroma kakšne posledice lahko povzroči njegovo delo. Prav nekje na dnu njegovih možganov je skušal kljuvati opomin, naj tega ne dela, da iz njegovega početja lahko nastane nekaj, česar si še sam ne želi. Ampak to kljuvanje je zadušila zavest dolžnosti, tiste velike dolžnosti, ki mu je tičala v kosteh že od tistih dob, ko je drsal po šolskih klopeh. V lastno pomiritev si je spotoma skušal tudi dopovedati, da se ne more kaj posebnega zgoditi; maršbataljon se bo ustrašil velikega števila čet, ki so zoper njega, in ko bo videl, da je obkoljen, se bo kratko malo udal. Kaj pa hočejo ti zapeljani, nahujskani fantje...? Četudi bi recimo imeli prav, kaj bo tak maršbataljon proti ogromni vojaški mašineriji, proti premoči..., en sam maršbataljon ali dva ali deset...! Vrag naj to razume...!

Stotnije so vedno bolj nejevoljne korakale skozi noč; medtem se je kdove odkod zaneslo med vrste, kaj se je malo prej zgodilo po cestah in ulicah Judenburga. Strojnice so kosile... ceste so krvave. Glasni protesti so bili vedno bolj pogosti in so udarjali na ušesa častnikov. Nadporočnik Kobe, lajtnant Domin in še dva druga mlada kadeta, ki sta zaradi pomanjkanja starejših oficirjev morala gnati vsak eno stotnijo nad upornike, so stisnjenih ustnic in s čedalje večjo grozo prisluškovali razburjenim vzklikom, ki so pretresali vrste. Čeprav ni bilo do taborišča daleč, so se nadomestne stotnije skrčile za tretjino, preden so prišle do cilja.

Komandant Kobe se je motil, če je mislil upornike iznenaditi. Taborišče je bilo o pravem času obveščeno in bile so podvzete vse potrebne mere za spopad, čeprav ni nihče mogel verjeti, da bi le kdo na svetu mogel spraviti brata proti bratu v pokolj. Kobe je razvrstil tri stotnije okrog taborišča, sam pa je na čelu svoje odšel pred vhod. Spremljal ga je lajtnant Domin s šerpo bataljonskega inšpekcijona. Pred stražnico so nepremično stale temne postave s puškami na ramah, v stražnici sami je bilo tiho, v taborišču pa je zamolklo vrelo. Vse električne luči so bile pogašene, zato pa so tu in tam migljale brleče lučke sveč in karbidovk.

Kobe in Domin sta se moško približala postavam pred stražnico, medtem ko sta pustila kompanijo stati s puškami v rokah pred vhodom.

«Kje je komandant straže, četovodja Rogelj?» je vprašal lajtnant Domin z uradnim, a negotovim glasom.

Molk. Postave se niso ganile. Iz stražnice je potem stopilo še več takih temnih postav s puškami v rokah. Med vsemi pa Domin ni mogel spoznati Roglja. Prizor je bil kratek, a zelo mučen. Tedaj se je nadporočnik Kobe hitro domislil nečesa pametnega.

«Kdo odgovarja tukaj?»

To je imelo več uspeha; med postavami pred stražnico je nastalo neko premikanje in tudi v stražnici so zaropotali koraki; na pragu se je prikazala visoka postava, ki je rekla:

«Kaj bi radi?»

Častnika sta spoznala prijetni, globoki glas frajtarja Možine. Drzno a mirno vprašanje ju je malodane zmedlo, vendar se je Kobe prvi opogumil, rekoč:

«Fantje, kakšne stvari pa so to? Kaj uganjate? Ali ste znoreli...?» Hotel je pričeti dolgo pridigo, toda zasmehljiv glas iz skupine, ki je stala za Možino, ga je tako zmedel, da je hipoma umolknil. Spet je sledil mučen molk. Častnika sta prisluhnila stotniji za seboj. Moštvo je stalo tiho in nepremično. Obema hkrati je prišlo na misel: ali pomeni ta molk zanesljivost in odločnost za njuno stvar, ali pa morebiti negotovost in prehajanje na stran uporni-kov. Skoraj ju je oblila zona... Tedaj se je nadporočnik Kobe odločil in zavpil s tistim glasom, ki ga je vedno odlikoval v kasarnah, na vežbališčih, na marših:

«Habtacht! Zapovedujem takojšen red! Orožje proč! Dam vam pet minut časa. Ako ne bo v tem času vse mirno, bom ukazal streljati...!»

Njegov glas je odmeval daleč tja po taborišču. Nadporočnik Kobe je ves drhtel, z njim tudi njegov tovariš Domin.

Njegov nastop pa je dosegel popolnoma nekaj drugega, kar sta častnika pričakovala: tisti mir in tista gotovost, ki je dotlej gibala temne postave pred stražnico, sta se očividno še povečala. Nekaj glav se je steknilo in čuli so se šepetajoči kratki stavki, nakar je zaropotalo po tleh nekaj težkih korakov in puškinih kopit; sam frajtar Možina in nekaj njegovih tovarišev pa se niso ganili z mesta. To se je zgodilo prvi hip. Drugi hip pa je napolnilo noč nešteto drugih glasov, ki so se dvignili iz taborišča, iz teme, iz noči...

«He, ali boste res streljali na nas?»

«Kaj smo vam pa storili?»

«Pojdite rajši z nami!»

«Ali še nimate zadosti vojne?»

«Z nami, z nami...!»

«Dol z vojno...! Živijo mir...! Dovolj je prelivanja krvi...! Kdor ni z nami, je proti nam! Z nami domov...! Mi delamo tudi za vas...! Živijo slovenska republika... Živijo Slovenija...!»

Revolucionalni vzkliki so orili od vseh strani in se zlivali na nadomestne stotnije. Od nekod se je slišala navdušena pesem, vmes pa je nekdo na vse pretege vpil: «Živijo Jugoslavija, dol z Avstrijo...!» Uporniki so se čutili varne in so se zavedali svoje revolucionarne premoči. Smelost je burno naraščala. Kakor pred vhodom, je šumelo in vzklikalo tudi tam, kjer so čakale ostale tri nadomestne stotnije. Nihče pa se ni zmenil za oficirja Kobeta in Domina, ki sta še vedno stala pred stražnico ter bledela in stiskala zobe. Bila sta kakor dva tujca pred lastnimi brati.

Moštva nadomestnih stotnij se je počasi začela oprijemati valujoča strast; čuli so se že prvi pritrjevalni klici in tam na dolnjem koncu ceste, kjer je stala četrta stotnija, so se oglasili že prvi vriski:

«Prav imate fantje...! Ne bojte se nas, mi nismo rablji...! Živijo maršbataljon...!»

Le kompanija pred vhodom je bila tiha. Nadporočnik Kobe se je tresel od jeze in od sramu. Hotel je skočiti in dati stotniji povelje, naj strelja — za božjo voljo strelja — kamor koli strelja, ker se bo sicer svet podrl, toda tisti hip, ko je hotel izbruhniti blazni ukaz, je tudi iz te tihe stotnije zaklicalo desetero navdušenih glasov:

«Živijo maršbataljon...!»

Nekdo je čisto blizu njega vpil:

«Druge kompanije se že vračajo, pojdimo še mi! Kaj stojimo in čakamo tukaj...?»

Od daleč je zaorilo novo petje in vriskanje. Kobetu in Dominu se je zdelo, da jima po telesih leze mrtvoud in skoraj so ju minili vsi občutki, le srci sta jima še razbijali v prsih. Bilo jima je jasno, da je igra izgubljena in da bi vsako povelje za nastop proti maršbataljonu bilo zaman. Že se je začela premikati stotnija za njima, puške so drsele na ramena in brez komande so se obrnili težki koraki proti vojašnicam. Pred stražnico se je zasmejal nedopovedljivo zaničljiv glas:

«Kaj še čakata...»

Tedaj je lajtnanta Kobeta nekdo stresel za ramo.

«Kaj uganjaš Kobe? Ali si znorel...?»

Bil je njegov tovariš, nadporočnik Vesevk. Potem ko je ostal sam, je nekaj časa v dežju kolovratil po samotnih

cestah, premišljujoč, kaj bi bilo najpametneje ukreniti. Prihajalo mu je na misel, da bi odšel k upornikom in poskušal na nekak način zaustaviti plaz. S srcem je bil popolnoma na strani upornikov, bil pa je prepričan, da se bo stvar končala z neuspehom. Poznal je vse kolovodje kot poštene, idealne ljudi in mu jih je bilo žal. Ni pa jih mogel obsojati. Nekaj mu je pravilo, da bi prav za prav tudi on moral biti poleg, seveda, če bi bil položaj malo drugačen... Dalje ni mogel misliti, ker se mu je sproti vse še bolj zapletalo. Prekleta vojna in ta Avstrija in vse skupaj...

Nato ga je iznenadilo streljanje strojnic. Slutil je, da so oddelki strojnih pušk na strani upornikov in si ni mogel razlagati, proti komu regljajo. Ali je to storila kadrska komanda? Srečal je nekaj vihrajočih vojakov, pa nobeden mu ni znal povedati, za kaj gre in kako stoje stvari. Zato se je odpravil na kadrsko komando. Tu je bil mir, vendar ni mogel nikogar iztakniti, s katerim bi bilo mogoče kaj ukreniti. Potem je odšel v vojašnico, kjer je izvedel, da je nadporočnik Kobe pravkar odrinil z vsemi nadomestnimi stotnijami nad maršbataljon, da zatre upor. To ga je vrglo kvišku in brez premisleka je tekel proti taborišču, da prepreči morebitno krvoprelitje. Toda na potu tja je že srečaval posamezne oddelke vojakov, ki so se samolastno vračali v vojašnico. Oddahnil se je, vendar je hitel dalje in prispel ravno v trenutku, ko sta njegova nesrečna tovariša Kobe in Domin prosila bogove, da bi jima odprli zemljo, kamor bi se mogla pogrezniti...

Kobe se je zdrznil. Ko pa je pred sabo zagledal tovariša Vesevka, ga je prevzela še večja trpkost. Rajši bi bil v tem hipu srečal samega satana, kakor pa tovariša Vesevka. Ali mora ta človek biti povsod zraven? Namesto da bi pomagal reševati položaj, se potepa okrog kakor pošast. Pred oči mu je stopila vsa mizerija njegovega poskusa in kakor strupenega zbodljaja se je spomnil svoje klavrne vloge. Sam ni vedel, ali ga bolj boli sramota neuspeha, ali pa nekaj drugega, nekaj še stokrat sramotnejšega, gršega... Preden je Vesevk utegnil še kaj reči, se je nadporočnik Kobe obrnil in izginil v noč, z njim pa tudi lajtnant Domin. Dva dni ju ni nihče videl...

Vesevk je sprevidel, da tudi on nima nobenega opravka tu; stvari so šle svojo pot. Kakor bi sanjal, je prisluškoval viharnim klicem, ki so odmevali skozi noč; in kot bi se tudi on sramoval tega, kar se je pravkar izjalovilo, je počasnih korakov krenil nazaj proti mestu.

Kmalu za njim so se odprla široka taboriščna vrata in skoznje je priškripala težko opremljena marščstotnija; nad dolgo, kot valjar se pomikajočo prikaznijo so se svetlikali nasajeni bajoneti, pri njeni glavi se je belilo nekaj drobnega, kot bi pred kompanijo šlo neko znamenje. Bila je to obvezana glava uporniškega voditelja, korporala Hafnerja, ki je bil malo prej pri prvem nočnem spopadu ranjen, a se kljub temu ni premaknil s svojega mesta. Nad njegovo ranjeno glavo so frfotali v vetru trije uporniški prapori, v sredini velika slovenska zastava, njej ob vsaki strani kot verna tovariša pa dve rdeči...

Korporal Hafner je vodil svojo stotnijo, da zasede vojašnice... — — —

Belo, svetlo jutro je prišlo po viharni, krvavi noči; zarja, ki je že dolgo rdela na vzhodu, je rojevala sonce. Njegovi prvi žarki so oprezno in drgetajoče, kakor bi se bali tega, kar bodo zagledali, trepetali nad Judenburgom. Od nočnega dežja oprano mesto in očiščeno ozračje sta zadihala, po drevju, na vrtovih, v cvetju na hišnih oknih in po poljih so zagoreli nešteti biseri, s katerimi so se poigravali sončni žarki ter predli iz njih en sam prečudovit biserni pajčolan. Opogumljeni nad tem prekrasnim uspehom, so se sončni žarki spustili niže, hoteč prodreti na ceste, v ulice, v najnižje jarke, kjer je toliko spečega, vigrednega življenja čakalo njihovih blaženih poljubov. Toda ko so segli do tja, so se zdrznili, otrpnili in se krčevito umaknili; njih rdeča prelest je obledela, kajti na dnu, kamor so pogledali in koder so hoteli obujati življenje, so našli kri, stokrat bolj rdečo kri, kakor je bila rdeča njih lastna barva; našli so strjeno kri slovenskih judenburških žrtev...

Otrpnili so dolgi in topli žarki, otrpnilo je sonce, se skrilo za temno megleno pego in se tisti dan ni več pokazalo človeškim očem...

Počasi se je pomikala po cesti sanitetna patrulja, ki jo je poslala uporniška komanda z nalogo, naj pobere najprej ranjene tovariše, ki so morebiti še ostali na cestah in ulicah. Dva vojaka sta nosila pripravljeno nosilnico, tretji pa je molče korakal pred njima. Njihovi obrazi so bili bledi, upadli, vendar se je na njih zrcalila neka druga groza, kakor pa takrat, ko so hodili po Doberdobu in iskali med kamenjem in po kotanjah padlih tovarišev... Mesto je bilo še tiho, vsa okna in vsa vrata so bila zaprta, le petelini, ki jih je nemirna noč zbegala, so tu in tam že mnogo prepozno poskušali naznanjati prihod dneva.

Prišli so do globokega jarka, v katerem je ležalo negibno soldaško truplo. Tisti, ki je hodil spredaj, je pristopil, se sklonil k mrliču in mu privzdignil glavo. Telo je bilo mrzlo, okorno.

«Ivad od prve stotnije!» je dejal vodja patrulje.

«Ta je peti...!»

Patrulja je tiho šla dalje. Komandant se je med potjo še dvakrat sklonil za cesto, vsakikrat pa sta njegova tovariša štela:

»Ta je šesti...!»

«Ta je sedmi...!»

Vsi streli v glavo ali v prsi. Za nekim hišnim oglom se je vodja patrulje spet sklonil, vendar mu zdaj ni bilo treba dvigati glave, ker je vojak ležal vznak.

«Leča...!» je kriknilo iz njegovih ust.

«Mehač Leča...!» sta prestrašeno kriknila oba nosača hkrati.

«Ali je mrtv?» je sam sebe vprašal komandant, čeprav je že na prvi pogled spoznal, da stoji pred mrličem.

«Ta je osmi...» je rekel eden imed nosačev.

Kmalu za Lečo so našli težko ranjenega Učakarja. Pri ponovnem obhodu so spet naleteli na mrliča.

«Namerst...!» je zaklical komandant.

«Tudi ta...? Deveti...»

Zopet se je patrulja vrnila in štela:

«Ta je deseti... ta je enajsti...» — —

«Ta je dvanajsti...»

Ob cestnem robu je ležal močan in plečat vojak; podoba je bila, da ga je zadelo ravno v trenutku, ko se je hotel

pognati naprej, ker je bil že uprt na komolec levice, medtem ko je desnica še oprijemala puško, ležečo ob njegovi strani. Ker mu je glava klecnila na zemljo, ni bilo mogoče videti njegovega obraza. Po kratkem premisleku se je sanitet sklonil in mu rahlo nagnil glavo na stran.

«Demark...!» so vzkriknili vsi trije hkrati.

Na tleh je ležal mrtvi Demark. Smrt ga je zadela ravno pri zadnjem zaletu proti strojnici, ki ga je hotel izvršiti sam, ker mu je vse njegove tovariše že prej pokosila. Privzdignjen obraz je bil še tako živ in tako zaupanja poln, da se je v možeh skoraj rodil dvom, če Demark ne leži le nezavesten ob cesti; toda kmalu so se prepričali, da je njegovo telo mrzlo in negibno...

Medtem se je dan vedno bolj svetlil, čeprav ni bilo sonca več na spregled. Koraki patrulje, ki so že dolgo trdo odmevali po tlaku, so dramili ljudi, ki so se bili v teku noči poskrili v najbolj temne kote svojih hiš. Okna so se odpirala in tu in tam so ropotali tudi zapahi; na ceste so gledale sklonjene postave, strmele, si zakrivale usta z rokami, da ne bi iz njih kričala groza, in se zopet umikale.

Patrulja je šla mimo ozkih vrat, ki so skozi plot vodile v majhen vrt. Bila je že mimo njih, ko je zadnji nosač poklical:

«He — tu za plotom je tudi eden...!»

Onkraj plotu je ležal zvit soldat; videti je bilo, da ga je zadela smrt ravno v trenutku, ko se je kobalil čez plot, kajti imel je podvite noge, a z rokami se je upiral v tla.

«Zega...!»

Saniteti so se skoraj ustrašili; bil je res Zega, tisti, ki ga pri kompaniji nihče ni maral. Kako je ta prišel sem, ko je bil vendar pri Hafnerjevi stotniji? Dolgo je stala patrulja, kakor bi ne vedela, kaj bi z mrtvim Zego. Nihče ni vedel, na kakšni poti je Zego to noč doletela smrt. Sinoči je bil on tisti, ki ga je korporal Hafner slišal copatati za plankami onkraj taborišča, kjer je prisluškoval njegovemu tajnemu razgovoru z Možino. Zega je že dolgo vedel, da se nekaj kuha, seveda nič gotovega. Njegovi tovariši niso slutili, da je Zega že dolgo orodje majorja Möbiusa, ki mu je poveril nalogo, vohuniti med rojaki. Toda zaupal mu ni nihče in kjer koli so tovariši mogli, so se mu izogibali.

Imel je nekaj na sebi, kar jih je odbijalo. To je izdajalca podžigalo še k hujši sovražnosti. Imel je obljubljeno plačilo, ki si ga je vedno želel, in to plačilo je bilo, da ga ne bodo poslali na fronto. Ker je vedno vohal za kakimi novicami ter za ljudmi, je tisti večer vohal tudi za korporalom Hafnerjem in bil priča njegovega sestanka s frajtarjem Možino. Iz nekega čudnega nagiba obeh ni mogel trpeti. Zaradi burje sicer ni kaj prida slišal, toda to, kar je doumel, je bilo dovolj in tako važno, da se je takoj potem skrivaj napotil iskat svojega varuha, četovodjo Rodeta, in mu zaupal, kar je slišal. Medtem pa, ko se je vračal, je upor že izbruhnil in po cestah so štrkale krogle. Zato je hotel po ovinkih nazaj v taborišče, kakor ga je naročil temni Rode. Toda ko je najbolj pazil na svoje življenje, ga je gredoč doletela smrt izdajalca — padel je od krogle, ki jo je kdove kdo izstrelil...

«Ta je trinajsti...» je rekla patrulja in šla dalje.

Nedaleč stran je ležal štirinajsti; bil je Skobir.

Preden je patrulja naletela na novega mrtveca, je pobrala s tal še ranjenega, nezavestnega Gruma. Bog ve, če ne bo petnajsti, si je mislila, ko ga je nalagala na nosila. Toda Grum še ni bil petnajsti, kajti prinesli so še živega na obvezovališče.

Patrulja je pretaknila že vse kote, koder je sinoči oralo streljanje, in naštela šestnajst mrtvih vojakov; znosila je cel kup ranjencev s cest in jarkov. Misleč, da je njeno delo vendar že končano, se je vračala proti taborišču; kar je iz neke hiše zavpil glas:

«Tam zgoraj je še eden!»

Patrulja se je obrnila in se napotila v stransko, ozko pot, ki se je vila med redkimi hišami in plotovi. Ko je stopila okrog ovinka, je zagledala na tleh soldata, čez katerega se je jokajoč sklanjala mlada ženska. Patrulja je bila že tik nje, toda ženska se ni zmenila zanjo, temveč je ihtela dalje.

«Toni, moj Toni — moj ljubi brat...»

Ihtenje je bilo tako krčevito, da je presunilo patruljo, ki si dolgo ni upala blizu. Ženska je mrtvega vojaka še nekaj časa stresala, potem se je dvignila. Tedaj je patrulja spoznala Zaparkino natakarico, lepo Trudo, pred njo na

tleh pa je ležal soldat, ki ga nobeden ni poznal in ki očividno ni spadal k 17. polku, kr je nosil tuje barve, menda barve 27. pešpolka... Bil je Barfuss.

Kakor da bi jo ob pogledu na sanitetno patruljo prevzela še hujša žalost, se je dekle spet vrglo na mrtvega vojaka, ga pričelo tresti in ihteče klicati. Ker patrulja ni vedela, kaj bi, se je obrnila in se tihih korakov odstranila.

«In ta je menda sedemnajsti...?» je tiho dejal eden izmed trojice.

Za njimi se je pa še vedno slišal bolesten jok:

«Toni, ah ti moj Toni, ali si ti...?»

VI.

Maršbataljon je bil zmagovalec in razen njega ni bilo v mestu druge sile, ki bi si upala na svetlo. Komaj so dobro utihnili streli viharne noči, je zavladalo navdušeno zmagoslavje; vojaki so bili pijani že ob sami misli, da je strta osovražena vojaška komanda, da je major Möbius s svojimi kujoni pobegnil neznano kam, medtem ko so se ostali oficirji poskrili in si ne upajo iz mišjih lukenj. Soldaški množici je vse to trenutno bilo dovolj.

Ni pa moglo zadovoljiti tudi voditelje upora. Dasi je upor imel uspeh, vendar niso mogli biti z njim popolnoma zadovoljni. Največjo zmešnjavo so ponoči povzročile strojnice, a tudi največjo škodo stvari sami. Predvsem se zaradi tega ni izvršilo več važnih povelj, poleg tega pa je ta nepotrebni boj stal življenje nekaterih najvažnejših in vodilnih tovarišev upora. Demark, Skobir, Ivad in še nekateri so bili mrtvi, mnogo drugih, med njimi korporal Hafner, Grum in Učakar, so bili pa ranjeni. To so bile stvari, ki so postavile velik del računov na glavo in ki so vodstvo prepričale, da je nekdo, ki mu meša štrene...

Že navsezgodaj je bilo posvetovanje pri Možini. V očeh vseh voditeljev je gorel poleg ognja navdušenja tudi plamenček zaskrbljenosti. Poročila so bila kratka: nadomestne stotnije sicer ne sodelujejo, a so pasivne, na tihem pa je večina moštva z maršbataljonom, skladišča so razbita in oplenjena, soldati so navdušeni in mnogi že pijejo in po-

jejo, medtem ko silijo drugi domov; posamezne skupine so najbrž že na svojo roko na cesti proti jugu.

Korporal Hafner, ki ga je sklelela krogla v glavi, se je navzlic temu hrabro držal; pogledal je Možino, kakor da bi hotel reči: zdaj si ti na vrsti, govori! Vendar so morali čakati precej dolgo, preden je prišlo do tega. Naposled je Možina vprašal:

«Kje je Smuk?»

«Obtičal je nekje v mestu...»

«Kje je Palir?»

«Njega ne spraviš od strojnic za nič na svetu...»

«Sijajen fant! Straže okrog mesta seveda niso postavljene?»

«Postavljene, oziroma poslane so bile tja, toda ljudje, ki hočejo domov, se sprašujejo, kaj bi tam...»

«Potem sem tudi jaz za to, da jo čimprej pobrišemo iz Judenburga proti Sloveniji. Ako ne začno danes v Neumarktu, v Muravi, v Radgoni in drugod, smo izgubljeni. Polovili nas bodo kakor mačke. Ker pa tega ne vemo, sem za to, da se še danes spravimo na noge — takoj!»

Kakor so bila kratka poročila, so bili kratki tudi sklepi; čas in razmere niso dopuščale dolgega prerekanja. Sklenjeno je bilo, da odrine glavna skupina maršbataljona takoj proti domovini, a ostali del naj odrine prihodnjo noč ali najkasneje drugi dan. Za to so bili vsi. S seboj je treba vzeti nekaj orožja, potem nekaj trena z živežem. Težje pa je bilo določiti, kdo bo vodil odhajajoče oddelke. Frajtar Kadunc je predlagal, naj z glavnim oddelkom odidejo Hafner, Rogelj, Štefanič ter Davtovič, Možina pa naj odide s svojimi kot nekako kritje zadnji iz mesta.

«Ne, jaz ostanem do zadnjega tukaj!» je odločno odbil Hafner.

Misleč, da se Hafner zaradi rane brani potovanja, sta Rogelj in Štefanič hkrati rekla:

«Saj ti ne bo treba hoditi peš, na voz se boš usedel in se peljal...»

Toda Hafner ju je zaustavil:

«Tovariši, ne gre za to. Jaz lahko vzdržim tukaj ali kje drugje. Moram vzdržati! Gre za to, da ne smemo vsi vodi-

telji takoj zapustiti mesto. Kaj bodo pa soldati k temu rekli...?»

Nekateri so še ugovarjali, da bi ranjeni Hafner ostal v mestu; bolje bi bilo, da bi ostal kdo drugi. Ker je pa Hafner vztrajal pri svojem sklepu, so se vdali tudi drugi. Zato je bilo sklenjeno, da odpeljeta prvi oddelek Rogelj, Štefanič in tovariši, Hafner in Možina pa ostaneta do odhoda drugega oddelka. Pred razhodom je vzdihnil Štefanič:

«Ah, škoda, da nimamo vlaka na razpolago! V dveh, treh urah bi bili na domači zemlji...»

Možina ni mogel kaj, da ne bi dal duška svoji nejevolji:

«Ako bi bili delali po načrtu, bi bili tudi vlaki na razpolago...»

«Zdaj je prepozno govoriti o tem!»

Bilo je res prepozno. Z vsako uro je bilo jasneje, da uhaja položaj voditeljem skozi prste. Hafner in Možina sta z nestrpnostjo čakala odrešilnih novic iz drugih krajev, toda minevale so ure, a o uporih v drugih krajih ni bilo ne duha ne sluha. Samo en primer bi lahko spremenil stanje v garniziji. Ako bi vodstvo moglo stopiti pred maršbataljon in zavpiti:

«Fantje, prinašamo vam vest, da so stopili z nami v akcijo tudi bratje v Radgoni, v Neumarktu, v Muravi... zato držimo skupaj in bodimo disciplinirani... samo nekaj dni še in vsi bomo rešeni...», ako bi vodstvo moglo to razglasiti, bi mu uporno moštvo gotovo z navdušenjem odgovorilo:

«Mi smo z vami, mi bomo vzdržali... povedite nas... Živela svoboda... Živela slovenska revolucija...!»

Brez tega pa je bilo popuščanje discipline vedno očitnejše. Pač je iz barak še donelo revolucionarno petje in vzklikanje, taborišču so odgovarjale še razne skupine po mestu, toda vedno močneje je odmeval poglavitni klic:

«Domov, domov! Česa še čakamo...!»

«Komaj smo začeli, pa vojaki menda že čutijo in slutijo našo zagato,» je zaupal Hafner svojim tovarišem.

Navzlic temu ni bilo malodušnosti še nikjer opaziti. Oddelek, ki bi ga odvedla Rogelj in Štefanič v Slovenijo, je pevajoč odrinil na pot. Toda orožje, ki bi ga morali vzeti s seboj, so mnogi že kar spočetka pometali proč, misleč, da

jim bo pot v Slovenijo kar z rožicami postlana. Razne skupine so pa popivale najprej pri Pirkšmidu, potem pri Zaparki in kmalu tudi še v drugih gostilnah. Moštva se je polaščala neka čudna, opojna brezskrbnost in vedlo se je, kakor bi bil ves svet njegov. Vojaki so se objemali na cestah od samega navdušenja, kakor bi se še nikoli v življenju ne bili videli.

«Živijo svoboda, dol z vojno... naš dan je prišel... živijo naš dan...!»

Treznejši so se zaman trudili obdržati disciplino in red; raznesla se je celo vest, da tudi četovodja Smuk pije še z nekaterimi voditelji pri Pirkšmidu. In že ponoči ali vsaj drugo jutro bi moral zadnji upornik zapustiti Judenburg. Korporal Hafner, v katerega so silili vsi, naj temu napravi konec, dokler je še čas, je trdil, da stvar ni tako nevarna: moštvo je pijano samega veselja, treba ga je pustiti, da se nekoliko izbesni, kadar se bo pa vse to poleglo, bo spet lahko z njim. Jutri bo gotovo vse na svojem mestu... Možina je odgovarjal, da ima Hafner prav, da pa je treba računati s časom, ki hiti in ki lahko prehiti vse...

Palir se je naposled za kratek čas odtrgal od strojnic; dejal je z bridkim glasom:

«Ali smo prekleti ali kaj...?»

«Nismo prekleti v tem smislu, kakor ti misliš,» mu je s težavo odgovarjal Hafner, kajti jela ga je napadati že vročina, «ampak prekleto je to, ker se je vse prenaglo skuhalo in ker je bilo v glavnem vse preveč samo iz nezadovoljstva rojeno...»

«Tudi to bi ne škodovalo, toda manjka nam ene reči — ene same reči in to je — organizacija. Če bi za vsem tem stala organizacija, bi stvari drugače tekle. Organizacija je vse... Brez te je pa še kar dobro, vsaj doslej. In kakor sem rekel; če bi ne bili sami ostali, bi se tudi iz te naše akcije lahko kaj velikega izcimilo...»

Po kratkem molku je vprašal Fajdiga:

«In kaj storimo zdaj...?»

«Preostal nam je en sam izhod in ta je, da se, kakor smo rekli, čimprej izgubimo iz Judenburga. Le kak čudež nas bi še lahko rešil, vendar dandanašnji na čudeže ne moremo verjeti; zanesemo se lahko samo nase.»

Med mrzličnimi zadnjimi pripravami za odhod je prispela v taborišče prva vest o zaustavitvi oddelka, ki je že marširal proti domovini. Zaustavila ga je baje stotnija 20. lovskega bataljona blizu Neumarkta. V prvem iznenadenju tega nihče ni hotel verjeti. Lovci, ki so se pripravljali, stopiti prej ali slej na stran upornikov...? In ena sama stotnija proti toliki premoči? To ni mogoče...! In Slovenci...? Zopet drugi glasovi so trdili, da so se lovci le pridružili upornemu oddelku in da bodo sedaj skupno udarili naprej. To je bilo verjetneje. Da se prepriča o resnici, je odbor poslal odposlance. Toda vrnil se je le eden, a še ta zelo pozno. Novica, ki jo je prinesel, je bila žalostna: Janeze so na zvit način preslepili, lovci so jim obljubljali, da se jim bodo tudi oni pridružili, in so jih na ta način zvabili s seboj v neki grad, kjer so jih potem obkolili in zaprli...

Vodstvu upornikov je bilo zdaj jasno, da mu je sovražnik že za petami. Palir in njegovi ožji tovariši so silili, da bi se takoj zbrali vsi uporniki in gredoč proti Sloveniji s silo osvobodili zaprte tovariše. Večina pa ni bila za to, trdeč, da bi iz tega nastalo bratomorno klanje, kar pa ne sme biti. Palir se je vdal, ko je tudi Možina odbil njegov načrt.

V samem Judenburgu ni bilo mogoče zapaziti kakega sovražnega gibanja. Nadomestne stotnije so slej ko prej tičale v vojašnicah, medtem ko je bila kadrska komanda tiho, kot da bi je ne bilo v mestu. Tudi častniki, ki so ostali, se niso mnogo kazali, še celo tisti ne, o katerih so uporniki vedeli, da so na tihem na njihovi strani. Uporniki so še vedno neomejeno vladali nad mestom. Pač se je opazila že neka zategnjenost, moštvo nadomestnih stotnij je postajalo nekoliko bolj nezaupljivo proti upornikom, nekateri kadrovci so se upornikov jeli tudi že kar očitno bati in izogibati. Nekaj nezdravega se je pričelo lotevati tudi samih upornikov; nekateri so začeli sklanjati glave in gledati v tla namesto v lice, kot da bi se sramovali prvega znamenja malodušnosti, ki se je naselila v njihovih očeh. Še več je bilo takih, ki so začeli izginjati in bežati iz Judenburga, ne da bi čakali skupnega odhoda, ki ga je vod-

stvo pripravljalo. Medtem so patrulje lovile po mestu veseljake in nedisciplinirance in jih spravljale v taborišče.

Potem so planili v taborišče prvi poslanci:

«Cesta proti Leobnu je zasedena...»

«Cesta proti Koroški je zasedena...»

«Vse ceste iz Judenburga so zasedene...»

Bili so to begunci, ki so se skrivaj izmuznili iz Judenburga in so se hoteli sami napotiti proti domu.

«Izdani smo, obkoljeni smo...»

Bila je resnica, kar so poročali poslanci: Pobegli oficirji z majorjem Möbiusom na čelu so iz svojih skrivališč obvestili vojaške komande v okolici, v Gradcu, na Dunaju, da se je v Judenburgu uprl bataljon 17. polka. Vojaška oblast je takoj odposlala zveste čete nad upornike in ko so se ti pripravljali na izpraznitev garnizije, je bilo mesto Judenburg že obkoljeno. Zasedene so bile vse glavne ceste, ki so vodile iz mesta, in vsako uro je bilo pričakovati, da bodo vkorakale obkoljevalne čete v mesto.

Med uporniki je završalo; v mestu je bilo še več kakor polovica bataljona, ki je bil zdaj v pasti. Dokler je bilo še temno, bi bilo še mogoče, pretolči se proti jugu kar naravnost čez hribe. Na to so silili posebno tisti, katerim se prej ves dan nikamor ni mudilo. Mnogi so bežali kar na lastno pest v bližnje gozdove, večina pa je čakala dogodkov in drugega dne.

«Nikamor ne gremo, tukaj smo, pa naj se zgodi kar koli!»

«Skupaj smo bili, ko smo se uprli, skupaj bomo ostali tudi zdaj. Kaj nam pa morejo...?»

Znova se je oglasilo vzklikanje in petje.

Proti jutru je prišel v taborišče Palir ter je hotel takoj govoriti s Hafnerjem in tovariši.

«Hafner je zelo slab, kuha ga vročina,» mu je dejal ordonanc, ki ga je vodil na sedež komande.

V prostoru, kamor je vstopil Palir in ki je prej služil za spalnico, je gorela karbidovka. Ena sama postelja je stala v kotu, po tleh pa je bilo vrženih nekaj slamnjač, katere so uporniki privlekli od drugod. Na mizi je poleg praznih skodel ležal načet komis, zraven pa je stalo nekaj praznih steklenic, medtem ko je po stenah viselo nekaj

pušk z nasajenimi bajoneti. Za vrati je ležal tudi še kup ročnih granat. To je bila vsa notranjščina sedeža uporniške komande.

Na postelji v kotu je ležal korporal Hafner, oblečen kakor je bil, le namesto kape je imel na glavi široko belo obvezo. Pri mizi je slonel frajtar Možina, a četovodja Rogelj in Fajdiga sta sedela na kupu odej poleg mize. Četovodja Rogelj, ki je odšel s prvo skupino iz mesta, je medpotoma nekoliko zaostal, ko je spravljal dalje večje število fantov, ki so oblegali neko gostilno. Medtem je glavna skupina že trčila na stotnijo lovcev ter bila speljana na led. Ko so malo pozneje hoteli lovci zajeti tudi Rogljeve ljudi, jim ta ni šel na limanice, temveč se je obrnil nazaj proti Judenburgu, kjer je potem prvi obvestil upornike. Če bi bil Rogelj pri glavni skupini, bi komandant lovske stotnije najbrž ne imel tako lahkega posla.

«Ali spi?» je vprašal Palir molčečo trojico.

«Vročino ima!» je poltiho odgovoril Rogelj.

«Ali še ni bil pri zdravniku? To vendar ne gre...»

«Če pa noče nič slišati o tem!»

Vsi štirje so se ozrli v Hafnerja, katerega težka sapa in mokri obraz sta res izdajala hudo vročino.

«Vsaj pokrili bi ga!» jim je očital Palir ter že hotel pokriti ranjenca.

«Kolikokrat smo ga že pokrili, toda ničesar ne trpi na sebi,» jih je opravičeval Fajdiga. In res je poleg postelje ležal cel kup razmetanih odej.

Palir se je usedel na prazen stol; poznalo se mu je, da je zelo nemiren.

«Tovariši, ali veste, kje smo...?»

Namesto odgovora so ga tovariši pogledali s trpkimi očmi.

«Fantje, ali bomo kar tako čakali...? Razmišljal sem o tem in sem prišel do sklepa, da ne smemo zaradi stvari, za katero smo se uprli, čakati križem rok. Pobegnimo... zdaj je še čas, mogoče bo v eni, v dveh urah že prepozno.»

Tovariši so ga pogledali z nejevernimi očmi. Mogoče so tudi že sami razmišljali o tem, toda Palir je besedo: pobegnimo prvi tako jasno in določno spregovoril. Iz njihovih

oči pa je razbral, kaj si o njegovem predlogu mislijo. Zato je hitro nadaljeval:

«Ne mislite si, tovariši, da me je kurja koža začela spreletavati in da bi jo zategadelj rad pobral izpred obličja našega taborišča. Ampak stvar je drugačna: zakaj bi čakali na majorja Möbiusa tisti, katerih se ta najbolj veseli. Umaknimo se tisti, ki imamo največ masla na glavi. Zaradi stvari same storimo to. Saj še ni konec naših dni in potrebni bomo tu ali tam. Nima smisla, da bi zdaj tako poceni napravili veselje svojim rabljem.»

Poslušali so ga napeto, toda medtem ko sta Rogelj in Fajdiga molčala, je Možina pokimal in rekel:

«Pametno, popolnoma pametno bi bilo!» Vendar je njegov glas bil nekako odsoten.

«Ali misliš, Palir, da nas bodo priškrnili?» je vprašal Fajdiga.

«O tem ni dvoma! Nekaj jih bodo gotovo, že zaradi drugih, kot svarilen zgled. Zakaj bi si prikrivali? Zato nima smisla čakati. Nekaj ljudi naj jo pobere, saj vemo kdo... drugi naj pa ostanejo. Neodgovornih komanda ne bo smela kaznovati. Zmešali ji bomo račune...» Palir je govoril hladnokrvno, odločno.

«Lahko začnejo z decimiranjem,» je dejal Rogelj.

«Lahko, vendar se mi ne zdi verjetno, da bi si leta 1918. upali take reči. In celo tukaj v zaledju. Nekaj jih komanda na žalost že ima v rokah. To je Štefanič in tovariši...»

Palirjeve besede so delovale.

«Koga pa misliš, Palir?» je vprašal Možina.

«Najprej tega tam...» Palir je s celim obrazom pokazal proti korporalu Hafnerju, ne da bi izgovoril njegovo ime. Vse oči so se odobravajoče obrnile v isto smer. Toda kakor bi ga ti pogledi zbodli, se je korporal Hafner zganil ter se hitro dvignil. Oprt z obema rokama na slamnjačo in tresoč se od vročice je razburjeno vzkliknil:

«Jaz ne grem nikamor!»

Iz njegovih oči je gorel ogenj človeka, ki je napol nezavesten. V polspanju je kakor v sanjah slišal, o čem se tovariši pogovarjajo, in to ga je tako nenadoma vrglo kvišku. Prvi hip so vsi osupnili in strmeli v vročično korporalovo prikazen. Njegove, prej nejasne in vedno v eno

smer obrnjene oči so jih kmalu poiskale, kakor bi šele zdaj začel prihajati k pravi zavesti. Koj nato je skočil iz postelje ter naravnost očitajoče zavpil:

«Jaz ne grem nikamor, ampak bom ostal s fanti. Kdor hoče, naj pa pobegne...»

To je bilo kakor puščica v srca njegovih tovarišev; čeprav so vedeli, da govori Hafner v vročini, jih je stvar neprijetno zadela. Skoraj vsi hkrati so se dvignili:

«Hafner, saj ni tako, saj ne mislimo tako...!»

Nato sta mu Palir in Možina, ki sta imela nanj največji vpliv, drug za drugim skušala dopovedati, zakaj je treba misliti tudi na beg; že itak so prejšnjo noč izgubili najboljše in najsposobnejše tovariše in čemu bi zdaj še drugi čakali na Möbiusa. Dober revolucionar mora za stvar žrtvovati tudi svoje lastno življenje; toda stvari še ni konec, boj se je šele začel, danes tukaj, jutri se bo tam in pojutrišnjem kje drugje, dokler ne bo povsod zagorelo. Niti pravice nimajo, pred časom polagati orožje. On, Hafner, pa je že itak ranjen ter je na koncu svojih sil. Umik, a ne beg je, kar hočejo storiti nekateri, medtem ko bi drugi seveda ostali z uporniki... Toda govorila sta gluhim ušesom. Hafner je otepal z glavo in z rokami:

«Ne, tega ne storim! Ostal bom s fanti do zadnjega!»

Njegovi tovariši so se spogledali. Potem je prvi rekel Možina:

«Če ti nočeš, tudi jaz ne grem!»

Za njim sta rekla Rogelj in Fajdiga:

«Če vidva ne gresta, ostaneva tudi midva!»

«Kaj naj storim s strojnicami?» je kriknil Palir. Toda slišal ga ni nihče, ker je Hafner medtem že zagrabil za puško in odšel skozi vrata v noč naravnost proti baraki svoje stotnije, Možina, Rogelj in Fajdiga pa za njim. V nabito polni baraki je bučalo kakor v čebelnem panju; vojaki so ležali po slamnjačah ali pa se zgrinjali v gručah. Vsaj tretjina barake je pelo znano, tvegano pesem:

«Kaj nam pa morejo, kaj nam pa morejo...»

Pela jo je z veselo tveganimi glasovi. Soldati so vedeli, kaj je zadelo tovariše, ki so bili na potu domov; vedeli so tudi, da je mesto obkoljeno in da se njihova oblast nad mestom hitro bliža koncu. Bližala se je ura, ko se bo na

njihove glave zrušilo maščevanje za ta kratki čas svobode. Mogoče bodo užite pravice drago plačali? Toda kaj jim naposled res morejo...? Več kakor ubiti jih ne morejo in to jih je čakalo tudi tedaj, če bi odšli na fronto, kakor je hotela komanda. So vsaj pokazali, česa je zmožen pokorni Janez; pokazali so, da ni taka ovca, kakor ga slikajo, in da ima trdo pest, kadar mu je trpljenja do grla. Tudi najedli in napili so se in so vsaj nekaj ur lahko živeli, kakor se človeku spodobi. Nič zato, kaj nam pa morejo...!

V spremstvu svojih tovarišev je korporal Hafner skoraj planil v barako. Njegova bela glava se je od vhoda sem zableščala po motnem, z dimom in soparo napolnjenem prostoru. Vse je pogledalo tja. Potem je barako dvignil znani, čeprav nekoliko spremenjeni, vročični glas:

«Kaj ne fantje, mi ostanemo skupaj...?»

«Skupaj, skupaj! Do zadnjega diha...!» mu je viharno odgovorila baraka...

V izolirnici kraj taborišča je bilo tiho. Bolniki so do brad odeti skoraj nepremično ležali na svojih posteljah in izmučenih obrazov strmeli v progasti strop; bili so večinoma težko bolni, griže in drugih takih bolezni osumljeni vojaki, ki jih niso mogli spraviti v zasilno bolnišnico garnizije in nad katerimi je nadštabni zdravnik dr. Taggel že napravil križ. Toda v otrplost jih ni pribijala le bolezen in pa moreča slutnja, da so morebiti na zadnji postaji svojega življenja; še huje je delovala nanje belo obvezana glava korporala Hafnerja, ki je že nekaj časa ležal na postelji v kotu. Tudi izolirnica je morala doprinesti svoj delež k uporu; pokanje pušk in strojnic ni dalo prvo noč bolnikom umirati, neka svinčenka jim je ugasnila celo luč pod stropom. Potem so nanosili v izolirnico nekaj ranjencev, med njimi tudi nekaj smrtno ranjenih, ki so potem ves dan in vso noč umirali tako glasno, da so si tisti bolniki, ki so še imeli toliko moči, mašili ušesa in se pokopavali pod odeje.

Dva izmed ranjenih upornikov sta na ta način umirala ves dan. Prvi je bil Grum, drugi pa Učakar. Oba sta spadala med voditelje upora. Grum je bil ranjen v trebuh,

Učakar pa v glavo. Ko so ga prinesli na posteljo, mu je moral strežnik Jančar z rokami držati možgane, ker bi se mu bili drugače usuli iz razbite črepinje. Grum je bil do zadnjega diha pri zavesti; malo prej, preden ga je oblil smrtni znoj, je poklical k sebi Jančarja.

«Jančar, sedi k meni na postelj, saj je zadnjikrat.»

Ves zmešan in izmučen ga je strežnik ubogal. Skoraj bal se je pogledati ranjencu v obraz, kajti zdelo se mu je, da so oči umirajočega polne tihega očitanja. Tiho je ležal Grum poleg njega, le njegovo težko sopenje se je slišalo; njegove, od smrtnega boja že osteklenele oči so gledale zdaj vanj, zdaj tja nekam proti zakajenemu oknu, odkoder je mežikala čemerna dnevna luč.

«Primi me za roko,» je počasi dejal Grum.

Strežnikova roka je kar sama od sebe ubogala in prijela za potno roko umirajočega upornika, mokri, koščeni prsti so jo krčevito stisnili z zadnjimi močmi.

«Jančar, poglej mi v oči,» je spet dejal Grum.

Strežnikove oči so se obrnile v Grumove in se niso več umaknile.

«Jančar, zdaj me poslušaj! — — — Kar ti imam povedati, ni mnogo... V Ljubljani — tam za vodo, imam mater... staro, revno mater... Ničesar drugega nimam na svetu, kakor mater... Še tista postelj, v kateri sem v mladosti ležal z njo, ni bila najina... Tej materi povej... tej materi povej... da je njen sin hotel napraviti nekaj, kar bi bilo dobro zanj, zanjo in za vse tiste, s katerimi sem se kot otrok igral ob tisti vodi... s katerimi sem potem skupaj odraščal in skupaj služil svoj vsakdanji kruh... in da sem za to tudi smrt storil...»

Grum je govoril z zadnjimi napori svojih prsi. Toda njegova roka še ni izpustila Jančarjeve. Še je hotel nekaj povedati in je zbiral svoje poslednje moči. Njegove oči so proseče gledale v drhtečega strežnika.

«In še nekaj, Jančar... Roko ji stisni v mojem imenu. Roko stisni zame tudi Učakarju, ki ga slišim... stisni jo tudi vsem tistim, ki ležijo tukaj ranjeni po nocojšnji noči. In stisni jo tudi vsem tistim tovarišem, ki bi še prišli sem... Zame...»

Grumov glas je umolknil, njegova roka je počasi trpnela in v njegovih očeh je švignil zadnji ogenj... Grum, slovenski revolucionar s ceste tam za vodo, je umrl...

Učakar je umiral, kakor da bi se smrti odkupoval s sleherno kapljo svoje srčne krvi. Včasih so smrtni krči malo popustili in tedaj mu je namesto neprestanega, krčevitega smrtnega grgranja bruhnilo iz ust:

«Fantje, gremo, gremo...»

«Živela svoboda, dovolj je krvi...!»

«Živela naša domovina...!»

Takrat je njegov okrvavljeni obraz, kolikor ga je gledalo izpod obveze, spreletel bežen, srečen nasmehljaj. Toda ti trenutki so bili silno kratki. Včasih se je njegov obraz srdito nakremžil in začel je vpiti, da so ga slišali ven na dvorišče:

«Dol s krvniki...! Dol z majorjem Möbiusom...! Dol z vojno...!»

Pri tem je z rokami trgal obvezo z glave in bil okrog sebe, dokler ni njegov smrtni bes spet izzvenel v narazumljivo, srce in mozeg pretresujoče hropenje. Šele štiri in dvajset ur potem, ko je bil ranjen, mu je strežnik Jančar stisnil v roko poslednji Grumov pozdrav...

Zjutraj so prinesli v barako korporala Hafnerja. Ravno tedaj, ko je zaradi bolečin in zaradi telesne izčrpanosti že skoraj omedlel in obležal v baraki sredi svojih tovarišev, je bila tudi zadnja ura uporniški oblasti. Od vseh strani so pritisnile obkoljevalne čete; madžarski bataljon štev. 3 iz Brucka ob Muri pa je vkorakal v Judenburg, zasedel vse vojaške objekte in razorožil upornike. V kratkem so bili polovljeni vsi, ki so se potikali po mestu. Zagnali so jih v taborišče, ki ga je potem madžarska stotnija zastražila in namerila nanje tucat strojnic. Hkrati so se tudi že začele aretacije voditeljev upora. Prijeli so skoraj vse, ki so se na kakršen koli način izkazali pri uporu, Možino, Roglja, Hafnerja, Smuka, Fajdigo, Kadunca in druge. To je bil dokaz, da je vojaška komanda imela med uporniki svoje ovaduhe, ki jih neizkušeno vodstvo upornikov ni znalo o pravem času odkriti in iztrebiti. Medtem so pripeljali v taborišče tudi četo upornikov, ki jo je zajel lovski bataljon iz Neumarkta s Štefaničem in Davtovičem na čelu.

Zaman so iskali kolovodjo Palirja in še nekaj njegovih najožjih sodelavcev, čeprav so imeli velike skomine po njih, kajti Palir je še prej uničil in razbil vse strojnice, poskril velik del municije ter o pravem času izginil v gorovje, koder so ga patrulje, stikajoče za raznimi ubežniki, zaman iskale.

Korporala Hafnerja so prenesli v izolirnico, ker so ga našli skoraj nezavestnega in so mislili, da bo z njim kmalu konec. Res je Hafner najprej nekaj ur spal kakor ubit, ko ga je pa strežnik Jančar zaradi napovedanega prihoda bataljonskega zdravnika z drugimi bolniki in ranjenci vred zbudil, se je Hafner čutil mnogo močnejšega. Rana ga je sicer sklelela, a drugače je bil bolj čil in spet je mogel jasno razmišljati o dogodkih zadnjega dne in o usodi svojih tovarišev ter o svoji. Čeprav je bilo o mnogočem misliti, je bil sklep vendarle silno kratek: upor z vsemi načrti vred se je izjalovil in kar čaka zdaj njega in tovariše, je le še salva... Kdo ve, ali se je kateremu posrečilo pobegniti? Tega, da se je prav on v odločilnem trenutku uprl Palirjevemu predlogu, se ni mogel natančno spominjati, kajti takrat mu je vročina motila razum. Upor zadušen... salva... Grenak občutek mu je zalil srce. Smrt sicer še ni najhujša stvar, toda zavest, da so šli vsi načrti kljub tolikim žrtvam po vodi, je bila bolj grenka.

Dalje ni imel Hafner časa razmišljati, kajti v tem trenutku je v izolirnico stopil nadštabni zdravnik in znani prijatelj majorja Möbiusa, dr. Taggel. Komandant izolirnice, četovodja Kozar, je s svojo strumnostjo, ki je Hafner nikoli ni mogel prenašati, že vpil:

«Habtacht!»

Boisigavedi zakaj ta habtacht v tej predsobi mrtvašnice, ko se izmed bolnikov razen njega najbrž nihče ni mogel sam premakniti na slamnjači? Toda reglement... Skoraj bi bil pozabil na svoj obupni položaj in se prezirljivo nasmehnil avstrijskemu vojaškemu kopitarstvu. Vendar ni bilo časa za take stvari. Zdravnik je že korakal ob vrsti bolnikov, ki so zaradi habtachta bili odeti do brad in so brezizrazno sukali oči za njim. Obisk v izolirnici je bil za dr. Taggla gotovo najbolj preprosta reč na svetu; usoda bolnikov je bila večjidel že zapečatena, tu in tam kaka

beseda, kako tipanje žil, gledanje v iztegnjene jezike, pa je bilo opravljeno. Nekaj več je bilo danes opravka z nekaterimi ranjenci iz uporne noči.

Dr. Taggel je prišel do Hafnerjeve postelje. Že je napravil prvi korak proti vzglavju, ko se je hitro zaustavil, obrnil korporalu hrbet in nadaljeval pregled druge vrste. Vse je osupnilo, najbolj pa Hafner sam. Toda prisotnost duha ga ni zapustila in že se je začul njegov stari, uporno zveneči glas:

«Gospod nadštabni zdravnik, jaz sem ranjen...!»

Dr. Taggel je pravkar gledal jezik nekemu bolniku, ki že nekaj dni ni ničesar okusil; zdrznil se je, nato pa zamahnil z roko proti Hafnerju, kakor bi hotel reči: s teboj nimam nič opravka, ker si že itak dober. Oči vseh bolnikov so se zdaj prestrašeno obrnile proti Hafnerju, ki je še vedno slonel na komolcu svoje roke in gledal za odhajajočim zdravnikom.

«Tudi dobro!» je naposled dejal Hafner in se zleknil nazaj na ležišče.

Kljub upornosti, ki se je znova zbudila v njem, je bilo zdravnikovo ravnanje vendarle hud udarec zanj. Tako torej stoje stvari... Bilo mu je jasno, kaj ga čaka, in sicer v najkrajšem času. Skoraj ga je pri tej misli rana prenehala skeleti, zato ga je tem huje zaskelelo v možganih. Torej vedo, kdo sem? Kako ne bi vedeli... smešno! Möbius in drugi rablji maršbataljona si že brusijo zobovje; namesto da bi viseli ti, bo gagnil on sam s tovariši vred. Poceni, prepoceni... Namesto, da bi videl, da bi doživel vstajenje, ki gotovo ni več daleč. Kdo ve, ali ga bodo še pustili k sobratom, ali pa ga bodo samega odvedli za plot? Lažje bi bilo umreti skupaj s tovariši. — Spomnil se je svoje žene, svoje hčerkice... Da, tako je to... Toda ali je res vsako upanje zaman? Volja do življenja je v njem še silna, močna, nezlomljiva. Zdaj je že, kar je... Mogoče so pa drugi izkoristili zadnjo priložnost in so ušli rabljem. Prav narahlo se mu je začelo svitati, kako jih je Palir nagovarjal. Takrat se mu je to zdelo tuje, nedostojno, skoraj izdajalsko. Sedaj mu je bila misel na beg prijetna. Mogoče bi se človek nekako izmotal...

Po kratkem preudarku je mignil strežniku Jančarju. Ni ga sicer dobro poznal, toda zdel se mu je tak, kakor sto in sto, tisoč in tisoč drugih Janezov, sredi katerih je toliko let živel in ki so bili vsi siti vojne. Mogoče bi bilo pametneje poklicati komandanta izolirnice, Kozarja, in se z njim naravnost pomeniti. Ta bi mu lahko več pomagal, če bi hotel. Če bi hotel...? Skoraj ni verjetno! Poznal ga ni dobro, potem je šarža, dolgo se že potika tu po Judenburgu. Izdal bi ga gotovo ne, a pomagal bi mu najbrže tudi ne. Jančar pa se tako sočutno obrača vanj, kadar ga kdo ne vidi. Pogledal je okrog sebe; do druge vrste je daleč, na desno od njega pa leži neki Kočevar, ki skoraj vedno spi od slabosti. Tega se ni treba bati. Zato se je odločil in rekel strežniku:

«Ti, mislim da si poštenjak. Meni gre za glavo, o tem si se lahko sam prepričal malo prej, ko je bil zdravnik tukaj. Ali bi mi pomagal, da se spravim odtod, dokler je še čas?» Govoril je tako tiho, da se je bal, da bi ga Jančar ne razumel.

Jančar je pobledel, pogledal po bližnjih posteljah in se nato krčil kakor jež. Hafner je takoj sprevidel, da je zadel na pravega človeka.

«Torej mi boš pomagal...?» je šepetal Hafner dalje.

«Bi — a kako...?» je bolj z očmi, kakor z usti odgovoril strežnik.

«V skladišču je gotovo kaj obleke. Samo do nje mi pomagaj, drugo bom že sam opravil. Zvečer v temi...»

«Težko, ker je taborišče zastraženo!» je šepetal Jančar.

«To je moja skrb...»

Kar sta govorila, sta si potrdila z očmi, nato ga je Jančar pustil samega. Ko je odhajal, so mu še dolgo sledile Kočevarjeve napol odprte mrtve oči. Hafner je bil zadovoljen in se je takoj vdal novim načrtom. Komaj je opazil, kako se je njegov sosed že čez nekaj časa z veliko težavo skolovratil iz postelje in odšel iz spalnice. Tudi potem, ko se je mož vrnil, se Hafner ni zmenil zanj. Moj bog, saj ima duša komaj še streho. Toda kako ga je zapeklo, ko je čez nekaj časa Jančar prišel mimo njegove postelje in mu zašepetal:

«Ne morem, izdana sva; ta je povedal komandantu...»

Njegove oči so mignile proti Kočevarju.

Kaj je neki tega siromaka, ki je morda bliže smrti kot on sam, napotilo, da ga je izdal? Najbrž je tudi njegovo življenje polno grenkobe, njegova moč se najbrž lovi za zadnje rešilne misli, zraven pa sovraži tiste, o katerih sodi, da so močnejši kakor on. In to je njegovo maščevanje. Ali pa zavedno rešuje Avstrijo — še zdaj, na svoji smrtni postelji...? Z gnevom v srcu se je Hafner obrnil v stran.

Sicer bi pa Hafnerjev načrt najbrž tudi brez Kočevarja padel v vodo, ker je kmalu potem prišel v izolirnico generalmajor Votura, z namenom, da izpraša ranjenega Hafnerja o njegovi udeležbi pri uporu. Votura je bil poslan v Judenburg, zatret upor in kaznovat upornike. Prvo je bilo zaradi neodpornosti vojakov prehitro opravljeno, z drugim delom svoje naloge pa je cesarski odposlanec takoj začel in sicer najprej po svoji lastni, preizkušeni metodi, da je s krivci govoril takorekoč med štirimi očmi.

Doslej se mu je ta metoda zelo dobro obnesla, vendar pri Hafnerju je popolnoma odpovedala, čeprav se je pretkani general pretvarjal na vse načine in ni štedil niti z grožnjami niti z obljubami in niti z odkrito ginjenostjo in občudovanjem uporniške akcije. Navzlic temu, da je Hafnerju obljubljal najmilejšo kazen, samo da naj bo odkrit in naj pove, kdo je bil prav za prav glavni povzročitelj upora in kdo vse je še imel svoje prste vmes, je korporal ostal trd. Na vsa vprašanja je imel le en odgovor:

«Ničesar ne vem, bil pa sem zraven, ker ni bilo več mogoče prenašati gladu in šikan bataljonske komande in ker sem bil vojne z drugimi vred sit.»

Votura se je osupel vrnil v svoj stan; najrajši bi bil Hafnerja takoj poslal v zapor, toda tega ni smel storiti brez službujočega zdravnika. Ta je bil pa ravno nadštabni zdravnik dr. Taggel, ki se je kakor nalašč nekam zakopal in pil. Kljub temu, da je Votura dal preobrniti pol Judenburga, zdravnika niso mogli nikjer iztakniti. Zato je general moral pustiti Hafnerja v izolirnici; ukazal pa je stotniku Lukesichu, naj nemudoma pošlje stražo v izolirnico, kjer naj predvsem pazijo na korporala Hafnerja, ki

je neverjeten trdobučnež in zato nedvomno tudi velik krivec.

Dobre pol ure po generalovem odhodu je že prišlo v izolirnico šest mož madžarskega šturmbataljona in z nasajenimi bajoneti in nabitimi puškami zasedlo spalnico.

K vznožju Hafnerjeve postelje se je usedel čokat Madžar ogromnih črnih brkov in sršečih obrvi in zapičil v korporala svoj nepremični, mrzli pogled. Imel je nalogo, da mu ne sme dovoliti z nikomur govoriti in da mora paziti na vsak njegov gib. Madžaru se sicer ni kdove kaj zdelo stražiti ranjenca z obvezano glavo, ki se najbrž itak ne more nikamor ganiti, vendar je storil, kakor mu je bilo zaukazano, posebno pa ker je sredi sobe sedel strogi komandant straže, neki strahoviti krapar, ki ga pri bataljonu živ krst ni mogel videti.

Ko je korporal Hafner videl, kako štrle vanj Madžarove mrzle oči in pa žrelo puškine cevi, se v prvem trenutku ni mogel ubraniti zaničljivega nasmeška, ki mu je pokril obraz. Torej mu že zdaj kažejo puškino cev, da bi se je lažje privadil... Madžar pri vznožju pa je kmalu začel to, kar je gledal s svojimi očmi, tudi vsrkavati z možgani.

«Hm, ali ni tega človeka že nekoč videl... tiste oči, tiste brčice pod nosom, tista usta? Vse se mu je zazdelo znano. Škoda da ima mož na postelji z obvezo zakrito skoraj celo čelo. Ko bi upornik vstal, bi se tudi lažje spomnil.» Tisti obraz, ki ga je gledal, ga je spominjal na nekega majhnega, zastavnega človeka... Premeril ga je z očmi in ugotovil, da je človek, ki leži v postelji, kratke postave. Seveda ga je že srečal nekje, toda kje in kdaj...? Tudi ne more biti še dolgo tega. V zadregi se je zganil in nehote zaropotal s puško...

Ropot je vznemiril tudi Hafnerja, da je okrenil obraz proti stražniku. Medtem ko ga je še malo prej motril ledeno mrzel pogled, je videl zdaj nenadoma dvoje velikih in iznenadenih ter vprašujočih oči. Hm... ali ni že videl nekoč tega postarneža? Vrag si ga vedi, nekje ga je moral videti, ker se mu zdi tako znan. Toda kje, kje...? Sedaj tudi on ni obrnil oči od stražnika.

Madžar je gledal zdaj ves obraz, ki ga je že nekaj minut tako zelo zanimal. Gotovo, tega človeka je že videl.

Čakaj, kje bi že bilo to...? — — — Ali mu niso prej rekli, da je najvažnejši in najnevarnejši med ranjenimi uporniki neki korporal...? Neki korporal...? Seveda je to tisti korporal, moj bog, tisti... iz Lebringa. Saj se mu je zdaj celo nasmehnil — — in kako nasmehnil...!

Stražnik je zadrhtel po vsem telesu in puška mu je začela šklepetati, kakor včasih na fronti, kadar jo je rinil v tisti ozki prostor, ki ga je še ločil od smrti. Nenadoma je postal ves moker. To je tisti korporal, ki ga je v Lebringu privezoval in mu je potem potisnil cigareto v usta. Vse okrog njega se je začelo vrteti, glava mu je postajala vedno bolj omotična in njegove oči niso naposled videle drugega, kakor belo, okrvavljeno obvezo, okrog katere se je vse drugo brez prestanka sukalo. Potem so ga zapustile moči.

«Golgota...!» je zahropel in se zrušil po tleh, preden so ga njegovi tovariši, ki so prestrašeni priskočili, utegnili prestreči.

Odnesli so ga iz izolirnice, korporal Hafner, ki je v njem tudi spoznal madžarskega kaznjenca iz Lebringa, pa se je z grenkim občutkom obrnil k steni...

Komandant straže je v zvezi s tem dogodkom poročal poveljstvu, da vlada v izolirnici tak duh, da ga njegovi vojaki ne morejo prenesti. Zaradi tega je dobil vsak stražnik čutaro ruma...

VII.

«Sonce, ali vidite...?» je vzkliknil na smrt obsojeni Alojz Štefanič, kazal z roko proti majhnemu, zamreženemu okencu judenburške ječe in se obrnil k svojim prav tako na smrt obsojenim tovarišem, k Antonu Hafnerju, Karlu Možini in Josi Davtoviču.

Skozi okence je res pravkar posvetilo jutranje sonce, na umazanih podnicah so zaigrali od zarje še malo zardeli žarki in napolnili celico s prečudno, razkošno svetlobo. In kakor bi ti žarki ogreli tudi srca dotlej zamišljenih in mračnih obsojencev, so se njihovi obrazi pokrili z mehkim, mladim sončnim sijajem. Že štiri dni niso videli sonca; od one viharne noči, ko se je vzdignila slovenska revolucio-

narna pest, se je skrivalo za čemerne megle in za še bolj čemerne zidove. Zdaj pa je bilo nenadoma tu, kakor da bi vstalo nalašč za to, da jim posije v zadnji pozdrav.

«Da, sonce, sonce!» se mu je zasmejal Možina s svojim mladim, lepim obrazom in se zastrmel v okno, odkoder je gledal kos modrega neba... «Sonce nas pozdravlja, kakor je pred nami pozdravljalo — mogoče samo ono — že toliko takih, kakor smo mi, in kakor bo za nami pozdravljalo tiste, ki bodo mogoče stopali na našo pot. Sonce je naš najzvestejši prijatelj...»

Hafner je sedel na robu postelje. Žarki so mu sijali naravnost v obraz. Ne da bi umaknil oči, je dejal:

«Fantje, ali veste kaj pomeni sonce? Sonce pomeni večno življenje. In da nam sveti ravno zdaj s tako čistim žarom, pomeni, da nam hoče povedati: vi, otroci moji, boste odšli, a jaz bom ostalo in to, kar je v vas, bo po meni spet preneseno v življenje...»

Edini Davtovič, najmlajši med obsojenci, ni imel toliko moči, da bi z besedami pozdravil poslanca večnega življenja na nebu, pač pa ga je pozdravil s svetlo, vročo solzo, ki se mu je utrnila iz oči in kanila na tla v enega izmed devetero svetlih četverokotov, ki jih je na tleh risala jetniška mreža okenca.

Dan poprej so bili vsi štirje puntarji obsojeni na smrt z ustrelitvijo. Bili so prvi, medtem ko so drugi še čakali na svojo sodbo. Razprava je trajala mnogo predolgo, ker je bilo itak naprej jasno, kaj jih čaka. Čemu vrtati človeku po črevesju z nevažnimi, za vso stvar brezpomembnimi rečmi? Naposled so sodniki le pravo zadeli, ko so jih obdolžili, da so zanetili upor iz čisto revolucionarnih protiavstrijskih pobud, kot pravi prekucuški elementi. Mnogo tega, kar je bilo v njih in česar se prej niti sami niso zavedali, so spoznali šele iz obtožnice. Revolucionarji, slovenski puntarji, ki so se navzeli nekega boljševiškega duha in ki so sanjali, zlomek vedi, o čem so že sanjali... Osupnilo jih je le, da je vojaška komanda vedela o pripravah mnogo več, kakor so si sami mogli misliti. Celo za tajni sestanek med Hafnerjem in Možino tik pred izbruhom upora je vojaška komanda vedela. Zato jim je tako lahko mešala štreno. Na delu so bili torej judeži. Poleg ubojstva v skla-

dišču so jim hoteli cinično naprtiti tudi še onih sedemnajst smrtnih žrtev prve uporniške noči. Demarka, Skobirja, Gruma, Leče in drugih. Bilo pa je očito, da bi vsi ti kakor oni sami, stali pred sodiščem, ako bi jih že prej ne doletela revolucionarna smrt...

Obsodbo so razen Davtoviča vsi hladnokrvno sprejeli; tega pa je zlomilo mogoče zato, ker je bil med njimi najmlajši, ker se je tudi opravičeno čutil najmanj odgovornega in krivega. Mogoče ga je pa pomagalo zlomiti tudi to, ker kot sin Bosne ni bil še tako zrasel s slovensko skupnostjo in se je ob misli na smrt znašel preveč osamljenega. Dobro vedoč, da je težje umreti sam, kakor v zavesti skupnosti, so njegovi tovariši bili z njim nežni in obzirni in so mu skušali olajšati zadnjo uro...

Hafner, ki je pravkar vrgel čik zadnje cigarete na tla, je vstal, napravil nekaj korakov sem in tja, nato pa dejal:

«Včasih sem slišal praviti, da izpolnijo na smrt obsojenim na zadnjo uro vse želje. Ješ, kolikor in kar poželiš, in kadiš, kar se ti poljubi. Pri nas pa tega ni in niti cigaret nam ne privoščijo.»

«Ne smeš pozabiti, da smo soldati!» mu je skoraj prešerno zaklical Možina.

Ne meneč se za tovariševo opazko, je Hafner stopil k durim in prisluhnil; kakor vse naokrog, je tudi na hodniku vladal globok mir, le koraki dvojne straže so odmevali po hodniku. Po kratkem premisleku je Hafner začel s pestmi razbijati po vratih in klicati:

«Straža, cigarete hočemo, cigarete!»

Koraki pred vrati so umolknili, dva Madžara, ki sta stražila, nista razumela drugega, kakor besedico: cigarete. Po kratkem molku so se zaslišali odhajajoči koraki enega moža in kmalu nato so se vrnili koraki dveh oseb. Potem je zarožljal ključ v vratih in pred Hafnerjem je stal komandant straže, tudi Madžar, in mu molel celo škatlo cigaret skozi odprtino. Ne da bi se na komandantovem licu le poteza spremenila, mu je izročil škatlo, rekoč:

«Nekdo vam je to poslal!»

Prav za prav bi komandant tega ne smel storiti, ker pa je cigatere prineslo lepo mlado dekle, je pozabil na svojo dolžnost in jih je vzel.

«Kdo?» je vprašal Hafner, toda namesto odgovora so se vrata zaprla in škrtanje ključa jih je spet oddelilo od zunanjega sveta.

«Tako, kajenja imamo dovolj,» je menil Hafner in si takoj vtaknil cigareto v usta, ostale pa ponudil tovarišem. Možina in Štefanič sta vzela, Davtoviču pa je korporal zaman molil škatlo pred obraz, čeprav je bil Bosanec vnet kadilec. Obsojenec je niti videl ni. Tedaj je Možina vzel iz škatle cigareto in mu jo porinil v usta:

«Na, Davtovič, kadi in ne maraj, enkrat bi itak moral umreti. Saj je vseeno...»

Davtovič je dvignil vanj svoje velike, vlažne oči, iz katerih je kljub neizmerni potrtosti le zasijalo nekaj kakor toplota ali hvaležnost. Ko mu je Možina s svojo cigareto prižgal tudi njegovo, je Davtovič vlekel naglo in brez občutka, dokler mu ni mnogo prej dogorela, kakor njegovim tovarišem.

«Bog ve, kaj si bodo o nas mislili, kadar nas več ne bo.» To čudno vprašanje je Štefanič že nekajkrat ponovil, ne da bi si nanje odgovoril sam ali pa kdo drugi. Sedaj se je iz tega le razvil pogovor.

«Kaj si bodo mislili?» je začel Možina. «Nekateri bodo rekli, da smo bili osli, ker smo prehitro začeli z nečim, za kar še ni bil čas dozorel. Tako bodo mislili tisti, ki niso naših misli in čustev nikoli poznali. Toda ti naj nas v uho pišejo...»

Nekateri bodo trdili, da smo začeli zaradi tega, ker smo bili lačni...» je pripomnil Hafner.

«To bi me najbolj jezilo!» je skočil Možina na noge. «Zaradi tega ubogega komisa in zaradi teh kopriv bi nikoli ne sedel tukaj in čakal na svojo smrt, vi pa tudi ne! Seveda nas je stradanje in trpljenje nekam gnalo, dalo nam je misliti, toda razen kruha smo hoteli tudi še kaj drugega, nekaj, kar bi nam dalo kruha in še vse to, česar človeštvo potrebuje za življenje. Le tisti, ki so sami vedno siti, nas bodo sumili, da smo storili to samo zaradi komisa...»

«Dvignili smo se zoper Avstrijo in zoper vojno, da se rešimo sužnosti in da bi se to, kar smo morali mi, kar je moral naš narod prenašati že tolika stoletja, nikdar in v

nobeni obliki ne povrnilo. Mogoče nam bodo podtikali še kake druge namene, toda prepričan sem, da nas bo ljudstvo razumelo, kakor so nas razumeli soldati maršbataljona. Prepričan sem, da bo iz tega nastala po razsulu Avstrije svobodna Slovenija...»

Hafner je govoril z mirnim glasom, zraven pa gledal zdaj enega zdaj drugega tovariša.

«Jaz tudi in če bo še kaj drugega prišlo zraven, kar bo po moji sodbi prej ali slej čisto gotovo prišlo, ne bomo naših glav prodali zastonj,» je resno pritrdil Možina. «Vsekakor — nekdo mora začeti! Če nihče ne začne, ne more priti do spremembe. Pričeli smo pod zelo neugodnimi pogoji; bili smo takorekoč prvi izmed milijonov sobratov na tej strani Evrope, ki večinoma tako mislijo in čutijo kakor mi. Zategadelj mi resnično ni žal, da sem prišel sem, kjer sem zdaj...»

«Če bi vedel, da nikdar več ne bo vojne, bi tudi meni ne bilo žal,» je zamišljeno dodal Štefanič.

«Če bo to, kar se je zdaj v Evropi začelo, tako končalo, kakor se je naša judenburška reč, bodo še vojne, drugače pa jih ne bo več, kajti ljudstva se ne vojskujejo sama od sebe.»

Možina in Hafner sta se zdaj dvignila in začela korakati po celici. Sem in tja je kateri zaustavil korak in prisluhnil, če se ni na hodniku kaj premaknilo. Že vso noč so pričakovali eksekutorjev, doslej pa še ni bilo nikogar, niti tistega, ki bi jih po navadi prišel vpraševat za zadnjo željo. Kako dolgo bo to še trajalo...?

Spet se je oglasil Štefanič.

«Slišite, tovariši, kaj bi bilo, če bi se nam posrečilo priti na Slovensko, kakor smo nameravali...?»

Štefanič je za zadnjo uro imel naravnost čudne domisleke. Ponoči se je nenadoma dvignil na postelji, kjer je zaman poskušal zaspati, ter vprašal: «Možina, ali veš, da čebela nikoli ne pogine, temveč umrje? Človek pa pogine...»

Zadnje vprašanje je Možino in Hafnerja iznenadilo.

«Najbrž bi se nas bili ustrašili!» je rezko dejal Hafner. Pred obsodbo bi mu kaj takega še na misel ne prišlo, zdaj pa je bližajoča se smrt vzbujala vse drugačne misli.

«Najbrž, kajti doma so bili še manj pripravljeni, kakor pa mi! Prej sem sam na to drugače gledal, zdaj pa vidim, da sem se malo uštel. Je že tako... Vendar bi posledice le mogle biti drugačne. Vsekakor nas bi Möbius ne dobil tako lahko v svoje kremplje...» Možina je zamišljen obstal sredi celice.

«Kakor Palirja!» je vzkliknil Hafner.

Oči vseh so se pri tem imenu zasvetile, kakor da bi jih z njim vezala neumrljiva življenjska sila. Celo Davtovič je dvignil glavo.

«Palirja?» Možina je dvignil glas. «Ah, tega pa ne bodo dobili! To je tič! Po mojem bo on še med tistimi, ki nas bodo maščevali.»

Ob spominu na Palirja in na tovariše, ki so o pravem času pobegnili, so možgani začeli vrtati v drugo smer. To je prišlo kar samo od sebe, ne da bi se obsojenci hoteli vdajati takim sanjam. Za trenutek so vsi tiho in nepremično obstali. Vsak je po svoje sledil onim na svobodi, na licih so jim zatrepetale prej skrite, med smrtne zareze pokopane poteze. Kakor bi nekaj skelelo...

Hafner se je prvi streznil.

«Kaj pa ti, Davtovič, ali se ne boš nič nasmejal?» se je obrnil k Bosancu z viharnim polnim glasom, samo da reče nekaj, kar bi mu pomoglo mimo trenutnih občutkov.

Davtovič je spet dvignil tiste vlažne oči, a rekel ni nič. Tedaj sta se Možina in Hafner usedla k njemu in Štefanič se je postavil predenj.

«Davtovič!» mu je zaklical Hafner s toplim, a bodrilnim glasom, «nič naj te nikar ne boli, da moraš skupaj z nami umreti. Vaš rod je že toliko umiral za svobodo, naj umre še eden za isto stvar. Iz naše krvi bo zraslo nekaj skupnega. Tisti, ki se nas bodo kdaj spominjali, bodo rekli: Glejte, tudi en Bosanec je dal življenje za isto stvar, kakor naši fantje. In to bo držalo...»

Bosanec je počasi dvigal glavo, obraz, ki so ga trije tovariši zdaj gledali, je bil za spoznanje svetlejši in zaupljivejši. Potem se je zaslišal rahel, a čist glas:

«Da, naj pa bo...»

«No, vidiš, Davtovič, da bo šlo!» je veselo dejal Možina in ga potrepljal po rami. «Vse gre, če človek hoče...»

Medtem se je sonce, ki je prej sijalo po podu, dvignilo in le še s poševnimi žarki sililo skozi okno v celico, z dimom napolnjeno do tal. Obsojenci niso občutili težkega vzdušja. Na okence je zašel droben ptiček, začivkal dvakrat, trikrat, nato pa prestrašen odfrfotal. Kakor daljna skrivnost je ta nenaden čivk zaskelel obsojence, kajti vse njihovo življenje je napeto prisluškovalo nečemu drugemu.

V vratih so zaropljali ključi in v celično motnjavo sta stopili dve postavi; bila sta kurat Novak in oficirski namestnik Delak.

«Bog z vami!» je pozdravil kurat.

«In z vami!» so odvrnili obsojenci, nekateri z usti, drugi z očmi.

Stali so si nekaj trenutkov nemo nasproti, govorili so le živci. Razen Davtoviča, ki ga je pogled na duhovna popolnoma zmedel, so ostali trije obsojenci bodro vzdržali skoraj pobite in prizanesljive poglede obeh obiskovalcev.

Potem je kurat pretrgal mučni molk:

«Prišla sva, ker se bo treba pripraviti na zadnjo pot...»

Obsojenci se niso premaknili, le njihove cigarete so zatlele z močnejšimi ognji.

«Treba se bo spraviti z bogom...» je nadaljeval kurat skoraj s plahim glasom.

Hafner, Možina in Štefanič so se spogledali. Opomin, ki so ga pravkar slišali, jih je spomnil nečesa silno daljnega, na kar še mislili niso. Vsi so čutili, da je njih življenje pred uro, ki jih čaka, tako lahko in tako čisto, da bi se kar samo od sebe stajalo. To, kar je bilo še živega v njih, je bila ena sama velika obtožba proti tistim, ki so jih zapisali smrti. Vendar se je v tem trenutku zganilo v njihovih srcih nekaj drugega, nekaj toplega in svetega, kar jim je bliskoma preneslo misli na to, česar so se prej le s težavo in z bolečino dotikali. Slovo od življenja, od družine, od svojcev, od vsega tega, kar je bilo lepega in dobrega tudi v njihovem trdem življenju...

Hafner je pogledal Možino, Možina Hafnerja, oba Štefaniča in vsi trije Davtoviča. Brez besed so se razumeli.

«Naj bo!» je v imenu vseh obsojencev rekel frajtar Možina s trdim glasom. «Sicer ne čutimo nobenih očitkov zaradi svojega dejanja in prav za prav bi se morali izpo-

vedati tisti, ki so vas poslali sem. Toda ker je šega taka, pa kar napravite križ čez nas.»

Ko je kurat napravil čez obsojence zadnji križ, se je oglasil namestnik Delak:

«Fantje, zdaj bo treba vzeti slovo še od drugih reči. Napišite svojcem in če ima kdo še kako drugo željo ali sporočilo, sem jaz zato tukaj, da ga prevzamem od vas.»

«Pisati domov...?»

Težak glas se je iztrgal iz prsi in se še težje razlegel po tesnem prostoru. Vsak je imel komu pisati in vsak je imel tudi mnogo pisati, toda kako spraviti na papir, ko je misli in čustev preveč. Rahločutni in tihi Štefanič se je prvi zbral in napisal pismo svoji stari materi:

«Draga mati! Sporočam ti, da sem kot kolovodja upornikov v Judenburgu obsojen na smrt. Še nekaj trenutkov in preselim se v večnost. Vem, da te bodo biriči preganjali zato, ker si rodila takga sina. Toda bodi ponosna, da je tvoj sin umrl za pošteno slovensko stvar. Če nismo mogli doseči svojega cilja mi, pridejo za nami drugi, ki bodo to delo nadaljevali in dovršili. Naša kri bo prelita zato, da se bo bolje godilo našim potomcem... Hudo mi je. ker boš na starost, ko si tako potrebna moje pomoči, ostala sama... Tvoj sin Lojze.»

«Ima še kdo kaj...» Delakov glas je bil skoraj proseč.

«Ženi naročite, naj skrbi za otroka. To je moja zadnja želja...» je dejal korporal Hafner s svetlimi očmi.

«In meni je žal, da moram tako mlad umreti... Tako mlad umreti in ne dočakati tega, za kar smo se borili in za kar bomo storili smrt...» Čeprav je bil Možinov obraz veder in močan, je bil njegov glas vendarle žalosten.

«Povejte doma, da smo umrli za svobodo naše domovine. Če bo iz tega prišla svoboda, glejte, da bo naša svoboda... Če bo iz tega prišla Jugoslavija, povejte vsem našo željo, da bo to naša, svobodna in pravična Jugoslavija...»

«Pozdravite nam Roglja in vse tovariše, ki še čakajo na sodbo... Pozdravite maršbataljon in tudi vse tiste, ki niso šli z nami. Niso šli, ker so mislili, da še ni prišla prava ura...»

«In zadnja beseda naj bo za vas, Delak in za vas, kurat,» je dejal Hafner. «Ker ste bili pošteni z nami, z moštvom.

Čeprav niste šli z nami, je že to veliko, da niste šli proti nam. V našem imenu se zahvalite vsem tistim oficirjem, ki so morda v srcu bili z nami, a si niso upali nastopiti ...»

Kurat in oficirski namestnik sta povesila oči; besede, ki sta jih pravkar slišala, so ju zadele v srce. Težko, grenko, skoraj očitajoče čustvo se jima je razlilo po žilah. Kakor odrešitev se jima je zdelo, ko je Hafner prijel najprej Delaka potem pa kurata Novaka za roke in jima jih krepko stisnil.

«Srečno ...!»

«Srečno ... srečno ... srečno ...!»

Drug za drugim so se obsojenci poslavljali od obiskovalcev, ki jim nista mogla več pogledati v oči, temveč sta se sklonjena odstranila iz celice.

Za hip je zavladala globoka tišina po celici. Luč v njej je postala še bolj motna in zdelo se je, kot da bi se obsojenci potapljali v mrtvaško vsemirje. Celo Možina in Hafner, ki sta še malo prej tako krepko in zaupanja polno naročala svojo oporoko, sta se zdaj skrčila v dve zamišljeni, negibni senci. Toda to je trajalo le mimogrede, kajti že ju je predramil Štefaničev zmagoslaven vzklik:

«Glejte, tovariši, zdaj mi pa ni čisto nič žal, da se takrat, tistega večera na Krasu, nisem pregrešil nad tisto mlado materjo ...»

Trije obsojenci so se začudeni obrnili vanj, toda na njegovem obrazu je bilo toliko življenjske sreče, toliko zaupanja in toliko poguma, da sta še njih prešinili moč in bodrost ...

VIII.

V stražnici sodnijskega poslopja je bilo živahno navzlic temu, da je moštvo vedelo, kakšen posel opravlja in kakšna naloga ga čaka v najkrajšem času, morda že čez nekaj minut. Na enem koncu dolge mize, ki so jo postavili kar v kot velike veže, je gruča vojakov kvartala. Redno vsake tri, štiri minute je med igralci nastajal prepir, ki se je končaval z vikom in vpitjem, dokler ni nastal mir ter so karte spet enakomerno padale po mizi.

Na drugem koncu je druga gruča vojakov prisluškovala bledemu, slabotnemu vojaku skoraj osivelih las, ki je slonel ob zidu in svojim poslušalcem z resnim glasom pripovedoval svoje vojne dogodivščine.

«... vojno je treba šele izkusiti. Kaj veste vi o vsem tem...? Galicija, Karpati, Sandomirz, Duklapas, Doberdob, Sabatin, Fajti hrib in tako dalje, to se vse zelo lepo sliši, toda to še nič ni, vam pravim... Kaj takega bi morali izkusiti, kar sem izkusil jaz, potem bi šele vedeli, kaj je svetovna vojna. Ne vem, če bi kdo, kar vas je tukaj, kaj takega vzdržal. — — Bil sem pri četah v Srbiji in sicer pri komandi v Jagodini. Kaj smo delali tam? Dan za dnem smo obešali nepokorne civiliste in hajduke. To je sodrga, rečem vam... Po pet, po deset in še po več smo jih na dan potegnili kvišku. Nekoč, tega dne ne bom pozabil, smo jih obesili kar osemnajst... Vi me zijate, seveda, toda skusili bi, potem bi vas zijanje minilo. Ali mislite, da je to kar tako? Kar tako... Hajduk seveda kar sam vtakne glavo v konopec: «Izvolite gospoda, samo izvolite...» Ti pa mirno vlečeš za vrv. Toda stvar je popolnoma drugačna! Povem vam, da nimate časa zehati — — razen tega pa na kaj takega tudi pozabite. Tisto zvijanje... tisto večno goltanje, vzdihovanje... ali pa preklinjanje, pridušanje... tisti jeziki, tiste oči... tisto drgetanje bingljajočih trupel — ha, tega bi imel vsak kmalu dovolj! Naposled tudi tebi začne jezik moleti iz ust. Nekaterim Srbom so se duše naravnost zagozdile v njihovih kosmatih obodih. Misliš si: ta se je hvala bogu že iztegnil, pa ti nenadoma začne spet brcati. Ti pa vleci, kar se da... Človek pozabi na jed, na pijačo, na vse skupaj in naposled postane nervozen, blazen. A pesem gre dalje, noč in dan, dan in noč... Izdržal sem nekih devet mesecev, potem so se moje moči vdale. Moral sem k zdravniku. «Kaj se misliš izmazati?» je vpil zdravnik nad menoj, toda nazaj me je le poslal, čeprav se je zaklinjal, da bom čez osem dni spet služil domovini... To je vojna, dragi moji! Poglejte me, še danes ves drgetam... In ti moji sivi lasje? Kdo drugi je tega kriv, kakor ta srbska hajduška sodrga...!»

«Molči že, Bohan! Tvoje čvekanje me moti!» se je od drugega konca mize zadrl infanterist Astaloš. Bil je isti

Astaloš, ki je pred dvema letoma prebil noč skupaj s Štefaničem, Amunom in njunimi prijatelji v zaporu na komandi madžarskega honvedskega bataljona na Krasu.

Poživinjeni, napol nori svetoštefanski Bohan bi bil še najbrž na dolgo in široko razlagal vojskovanje v Jagodini, ako bi ta trenutek od vhoda sem ne planil glas straže:

«Habtacht!»

Bil je stotnik Lukesich, komandant šturmbataljona, ki je prišel sam osebno prevzemat povelje nad stražo, katera je obenem bila tudi eksekucijski oddelek. Njegov oglati, mrzli obraz bi bil kakor obraz mrliča, ako bi na njem ne bilo nekaj tenkih, zagrizenih potez.

Šestindvajset mož, natančno pol voda, oboroženih od glave do peta, je mrko stalo pred njim. Stotnik Lukesich je obšel fronto in pogledal vsakega tako ostro, kakor bi mu hotel prodreti skozi čelado v možgane in se prepričati, kaj se v tem hipu dogaja tam. Šele potem se je postavil pred prednji konec oddelka in rekel:

«Šest mož, kdo se zglasi prostovoljno?»

«Hier!» se je oglasil prvi infanterist Bohan.

«Hier!» sta se oglasila še dva druga glasova.

Trije prostovoljni eksekutorji, to je bilo vse, kar je pol voda moglo v prvem hipu dati svojemu stotniku navzlic patriotični tveganosti, katere sloves je poleg drugih podobnih enot užival tudi madžarski šturmbataljon št. 3. Stotnika Lukesicha, a tudi nadporočnika Francka, ki je stal za njim, je spreletela žolta barva; oba sta napetih vratov drgetajoč pričakovala novih prostovoljcev, toda pretekla je minuta, pretekli sta dve, iz vrst pa ni hotelo biti nobenega glasu več...

Stotnika Lukesicha se je lotevala omotica. Gneva in srda poln glas se mu je izvil iz ust:

«Kaj...? Vi ste mi varuhi krone svetega Štefana...! Lepi varuhi! Cigani, potepuhi, barabe, izdajalci, veleizdajalci...! Banda... Ali se pretaka v vaših žilah gosja mezga namesto turanske krvi? Najbolje bi bilo, postaviti vas k steni s to kranjsko, slovensko sodrgo vred... Čakajte... a... le počakajte...»

Jeza in strah, ki sta mu gledala iz oči, sta mu zadušila glas. Pri njegovih zadnjih besedah so se oglasili še nekateri

skovikajoči hierji, toda stotnik Lukesich jih že ni več slišal, temveč se je v blazni srditosti zagnal proti prednjemu delu vrste in z roko pričel deliti:

«Prva rota, druga rota, tretja rota — šest mož pa amen...!»

S tem je bil določen eksekucijski peleton, kateri je imel nalogo, upihniti življenje judenburškim puntarjem. V prvih treh rotah so stali med drugimi tudi Astaloš in Madžar z Golgote, ki se je pred tremi dnevi srečal v izolirnici s korporalom Hafnerjem. Šestorica je sprejela vsiljeno rabeljsko nalogo z ledeno mrzlimi občutki in vse, kar se je ta trenutek dogajalo v njej, so skušale izraziti tope, prestrašene oči, ki so pretile, da se bodo zdaj pa zdaj pognale iz očesnih jam. Kakor blisk se je pojavila misel, da bi nalogo odklonili, toda vsak jo je spričo stotnikove razburjenosti in spričo železne discipline, ki je vladala pri bataljonu, takoj zatrl, zavedajoč se, da bi kaj takega moglo povzročiti nedogledne posledice. Zato je vsak samo debelo pogoltnil to, kar mu je sililo iz želodca, svoje možgane pa prepustil težki otrplosti.

Drugače pa je bilo z Madžarom z Golgote, ki je vedel, proti komu ga bodo gnali na morišče. Omotica, ki ji je podlegel v izolirnici, se ga je hotela znova polastiti; potem je hotel glasno zaklicati, da tega ne more storiti, ker... ker... Toda preden je utegnil spraviti iz sebe kak glas, mu je že stotnikova rezka komanda stisnila grlo.

«Marš...!»

Odmev trdih, mehaničnih korakov je napolnil vežo in Madžar z Golgote se je z drugimi vred pognal skozi vrata na cesto, misleč, da nosi na svoji vroči glavi najmanj pol sveta. Zunaj pred vrati se je vod spremenil v žive klešče. Kmalu nato so prignali zvezane štiri obsojence in jih porinili v nastavljeno žrelo, na kar se je za njimi zaprla še zadnja stran četverokota.

Iz nevidnih lin se je ta trenutek oglasil mrtvaški zvonček. Eksekucijski oddelek ga ni slišal, a slišali so ga obsojenci.

«Čuješ, Davtovič?» se je zganil Možina in pogledal svojega sklonjenega, žalostnega soseda. «Še nismo mrtvi, pa nam že zvone...!»

Živi in sivi četverokot se je premaknil, za njim pa je stopal proti morišču polovljeni maršbataljon, kakor tudi ves kader z oficirji vred. Vojaška komanda je usmrtitev puntarjev hotela izkoristiti v vzgojne, poboljševalne namene, kot primer, kaj čaka puntarje in nepokorneže. Zato je moralo na noge vse, kar je v garniziji nosilo vojaško uniformo in kar se je vsaj za silo moglo držati pokonci; izpraznili so celo ječe. Počasi se je premikal dolgi sprevod za četverokotom sivih čelad; dolge vrste mahedravih, posušenih postav so se molče in povešenih lic pomikale za obsojenci. Videz je bil, da se pomika procesija poražencev, toda ta videz je bil goljufiv, kajti večina teh žalostnih mahedračev ni šla poražena za svojimi zvezanimi voditelji, ampak s stisnjenimi zobmi, s sovraštvom do svojih tlačiteljev. Suhe pesti so prisegale maščevanje. Štiri najboljše, najpogumnejše izmed cele mahedraške procesije bodo danes sicer strli, jutri, pojutrišnjem jih bodo morda spet toliko ali pa še več, toda tega, kar živi, kar tli v srcih in v možganih te tihe procesije, tega ne morejo pogasiti niti pogubiti še tako mrki rablji...

Že pred jetniško palačo so se obsojencem pridružili prvi civilisti, od daleč sicer in na videz negotovi, toda vztrajno in v vedno večjem številu. Čimdalje se je pomikala procesija, tembolj je naraščalo tudi število tihih spremljevalcev iz vrst mestnega prebivalstva. Pangermanska oblast je gnala na morišče slovenske puntarje, a nemško ljudstvo, v čigar imenu je oblast to delala, je s svojim spremstvom izkazovalo puntarjem zadnjo čast...

Nad vsem se je razprostiral jasen, umit sončen dan. V judenburško kotlino se je nagrmadilo toliko svetlobe, da je skelela ne le v oči obsojencev, temveč tudi vseh drugih. Sončni žarki so se odbijali od oken, od hišnih streh, od gladine reke Mure, ki se je blestela tam daleč izza polj, ter se lomili tja do lesnatih, temnozelenih pobočij. Barva obrečnih livad je žarela v pomladni prazničnosti, venci drevja in grmovja, ki so obdajali travnike, vrtove in hiše, so se kitili z vigredno razkošnostjo prvega cvetja. Iz lok, iz vrtov je dišalo prerojeno življenje, v katero se je neslišno potapljalo tiho mesto. Kljub temu, da je vsa kotlina kipela v prerojenju, je bilo v njej vendar čudno tiho. Nekaj

morečega se je plazilo na dnu te lepote ter davilo prešernosti polni dan. Glas mrtvaškega zvončka je bil med vsemi drugimi glasovi, ki jih je uho moglo zajeti, najmočnejši glas; ko pa je utihnil ta, je nastala tudi v naravi taka tesnoba, kakršna je vladala v srcih počasne, sivorjave procesije...

Za pokopališčem se je sprevod s kvadratasto glavo ustavil. Žarki, ki so se odbijali ob pokopališčnem zidu, so razgrevali rušo, da je opojno šumela pod nogami. Izza zidovja so se rezko bleščali kameniti spomeniki.

S soncem prenapolnjene oči obsojencev so se začele utrinjati naokrog. Ko so jim zaustavili korake, so se obsojenci zdrznili, kakor bi se prebudili iz sanj; od ječe pa do morišča je bila v resnici zelo kratka pot, toda njim se je zdelo, kakor bi šli skozi dolgo, neskončno dolgo, svetlo in s soncem prepojeno pokrajino, ki ji ni bilo konca. Bila je ena sama nepregledna, svetla dežela, v kateri ni bilo ne gora ne pobočij in nobenih drugih temnih ovir. V tej neskončnosti je sleherni občutil in še enkrat preživel vse svoje življenje, od prvih otroških spominov pa do trenutka, ko je iz temne in hladne veže stopil na svetlo cesto med štiri stene hladnih, a nemirnih oči eksekucijske čete. Kakšna je ta pot...? Prava meja med življenjem in med smrtjo je tako blizu, da se je skoraj z ramami dotikaš, a vendar se ti zdi vse, kar te obdaja, tako širno, tako prozorno, da bi te kar dvignilo s tal, da bi se spojil s to prozornostjo in izginil, ne da bi se zavedel trenutka, ki človeka loči od smrti...

Prozornost, ki jih je še malo prej obdajala, je zdaj mahoma izginila. Barva pokopališčnega zidu jim je boleče zarezala v srca. Potem so se njihove oči spreletele po okolici. V prvem krogu niso razen čelad in mrkih obrazov odkrile ničesar, v drugem kotu so bledeli sivi obrazi, kakor bi bili obrnjeni v prepad. Marsikoga oči so se srečale z njihovimi, se poljubile in se nato hitro umaknile. To so bili prijatelji, sobojevniki, souporniki... Iz nekaterih je bledel strah, iz drugih je še zdaj žarelo sovraštvo... Ali ni tam Rode... četovodja Rode? Seveda je. Čakaj Rode, zate bo še tudi prišel dan plačila; tudi ti si imel svoje nesrečne prste vmes... Tam so stali oficirji, podpolkovnik Metnitz,

nadporočnika Vesevk in Kobe, potem Domin, Delak, potem malo dalje major Möbius, nadporočnik Seunig brez psice in drugi. Ali ne pozdravljajo oči nekaterih častnikov...? Iz globine, dasiravno nepremično... Da, seveda! To so prijatelji... Sovražnikom, kakor majorju Möbiusu, Seunigu in drugim, pa se oči zaničljivo reže. Le režite se, dokler je še čas... Tudi vi ali pa vsaj vaši nasledniki bodo stali nekoč kje za kakim pokopališčnim zidom, mogoče pa še za takim ne...

Zadnji pogled obsojencev čez ograjo smrti je bil kratek in bežen, poslednja moč njihovih oči se je zdaj uprla v ograjo samo. Šestindvajset mož. Kaj neki si ti ljudje mislijo zdaj. Gotovo je, da so vsi proti njim, proti obosojencem... Kakor bi bilo lažje umreti, ako bi eksekutorji ne bili proti njim, temveč bi jih prednje postavili s silo, kakor ovne... Grenak občutek je obsojencem zalil srca. Tako je — reveža proti revežu, trpina proti trpinu.

Minute so bile dolge in kratke obenem. Zdaj se je zadnja stran kvadrata odprla in pred obsojenci se je pokazalo belo obzidje mrliške njive. Na kratko povelje stotnika Lukesicha se je iz eksekucijske čete odtrgalo šest mož in se postavilo kraj odprtine. Oči obsojencev so se naglo obrnile proti šestorici, da so potem še bolj hitro pobegnile nekam v sinjino visokega neba, kjer ni videti drugega, kakor sama neskončnost. Vendar so kakor uročene obvisele Hafnerjeve, Štefaničeve in Davtovičeve oči na svojih rabljih.

Hafner je vzdrhtel, kakor šiba na vodi. Ali ni tam tisti čokati hrbtež, Madžar iz izolirnice, privezanec z Golgote v Lebringu...? Ali se še zdaj, v zadnjem trenutku, usoda igra z njima. Ker se mu je zavozlalo sto misli, se je skoraj zmedel in strmel, samo strmel...

Vzdrhtela sta tudi Štefanič in Davtovič; prvi je najprej zagledal med šestorico svojega bivšega tovariša od bataljana štev. 100. Toda preden je utegnil razmišljati, kako je moglo priti do tega svidenja, je njega in Davtoviča pritegnil nov obraz. Celo Davtovič, ki je imel solzne oči, se ni mogel ubraniti vtisa, da je tega brkača že nekje srečal. Videla sta nekdanjega sojetnika pri honvedskem bataljonu na Krasu, Astaloša, ki je zdaj že držal puško v rokah, v

njej pa kroglo, ki jima bo čez nekaj trenutkov prevrtala telo. Toda to še ni bilo dovolj — tudi stotnika v belih rokavicah, stoječega poleg peletona, sta že nekje srečala. Kje...? Ali ni to tisti Madžar, tisti Lukesich s Krasa. Davtoviču se je še huje zameglilo pred očmi, Štefaniča pa je prešinil srdit ponos in mu zravnal glavo in hrbet.

Prvega so poklicali najmlajšega, Bosanca Davtoviča. Preden je pokleknil, ga je premagalo čustvo in z zvezanimi rokami je zaprosil podpolkovnika Metnitza:

«Ali moram res tako mlad umreti? Zakaj me ubijate?»

Podpolkovnik Metnitz je bil človek in se je zato opogumil ter odgovoril:

«Jaz ne morem nič storiti. Tvoje življenje ni v mojih rokah...»

Glas človeka je bil za obsojenca kakor balzam, Davtovič je skoraj brezčutno sklonil s črno ruto zavezano glavo, potem mu je salva prevrtala možgane in srce. Njegova mlada kri je brizgnila daleč naokoli in oškropila bele rokavice rablja Lukesicha.

Drugi je šel v smrt Štefanič.

«Tukaj!» je odgovoril z jasnim in močnim glasom, ko je avditor zaklical njegovo ime.

«Odgovorite hier!» se je zadrl avditor bolj iznenaden, kakor pa jezen.

Lahkih korakov in vedrega, nespremenjenega obraza je stopil Štefanič na morišče. Salva, ki je tudi njemu končala življenje, je bila že za spoznanje bolj raskava kakor prva, vendar je Štefaniča takoj stresel smrtni krč.

Tretji je prišel na vrsto Možina.

Njegove oči so se zadnjikrat dvignile proti modremu nebu; nato je vrgel cigareto na tla, možato prestopil že mrtva tovariša in zaklical avditorju z zapovedujočim glasom:

«Ni treba čitati smrtno obsodbo! Saj vem, kaj me čaka.»

Ko so mu zavezali oči in je že klečal, je dvignil zvezani roki in z močnim glasom zavpil:

«Moja kri bo rodila stoteren sad!»

Salva, ki je ubila njegovo življenje, se ni več utrgala kakor en sam tresk, pač pa so trije streli že čisto slišno

zaostali. Navzlic temu je Možinovo telo padlo poleg tovarišev in negibno obležalo na okrvavljenih tleh.

Zadnji je bil korporal Hafner na vrsti. Že tedaj, ko so poklicali pred puške Možino, se je Hafner obrnil h kuratu, rekoč:

«Preden padem, bi še rad kadil.»

Kurat mu je dal cigaro in jo prižgal; gost modrikast dim mu je puhnil iz ust in mu ovil belo, ranjeno glavo. Kadil je mirno in hlastno, dokler ga niso poklicali.

«Tukaj!»

Avditor in Lukesich sta pozabila na službeni predpis. Hafner je vrgel cigaro na tla in s prezirljivim obrazom stopil na morišče:

«Rad umrem, ker vem, da bo moja kri tekla za pravično stvar.»

Ko so mu hoteli zavezati oči, je obvezo strgal z oči in morali so mu jo s silo privezati nazaj. Ko je pokleknil, se je obrnil proti maršbataljonu in zaklical z dvignjenimi rokami:

«Srečno, fantje, dobro se držite!»

Klečeč na zemlji je vzkliknil proti strelcem:

«Vi pa dobro streljajte...!»

Salva, ki je nato bruhnila, ni bila podobna salvi; slišal se je skoraj vsak posamezen strel. Živci so odpovedali celo tistim trem eksekutorjem, ki so dotlej brezhibno streljali. Vse se je zganilo. Hafner je padel, toda mrtev ni bil; njegov ukrivljeni hrbet se je še zvijal in zvezane roke so rile nekam v rušo. Soldati so gledali v stran, celo tisti, ki so dotlej sledili vsakemu gibu in vsakemu znamenju obsojencev in eksekutorjev, so se pričeli daviti.

«Milostni strel!» je zavpil Lukesich s prestrašenim glasom.

Puške so se nagnile in znova zaropotale proti truplu, ki se je krčevito otepavalo po tleh. Toda tudi milostni streli Hafnerja niso ubili. Med moštvom je grozeče zašumelo, za vrstami soldatov pa so se oglašali civilisti:

«Svinjarija, kaj pa delate, rablji...!»

Ozračje je postajalo gostejše in začutila se je neka napetost. Postave eksekutorjev, ki so se sukale na tesnem morišču, so se hitreje premikale. Tedaj je nadporočnik

Franck, Lukesichev pomočnik, skočil proti še vedno premetavajočemu se Hafnerju in mu s samokresom končal življenje.

«Banda, kako ste streljali!» je siknil stotnik Lukesich v peleton. Toda ko je zagledal šest prepadenih obrazov, med njimi pa troje naravnost mrtvaško bledih, se je ustrašil in zbegan požrl, kar je še imel na jeziku. Varuhi ustreljencev, ki so ostali pri njih do noči, pa se niso mogli načuditi, kako je peleton streljal: salve, ki so skozi trupla obsojencev udarjale v pokopališčni zid, niso bile nikjer polnoštevilne. Podoba je bila, kakor bi nekateri streljali mimo cilja...

Tiho so se vračali Janezi od velikega, krvavega darovanja za judenburškim pokopališčem; žarka grenkoba, ki se je s salvami nakapala v njihova srca, je še sklelela, toda kaj kmalu je začela pod grenko skorjo oživljati prej otrpla zavest. Kmalu se je dvignila iz nje rahla kljubovalnost, čustva posameznikov so se začela zlivati v eno samo veliko, živo stvar, sredi katere so se žalostni obrazi pričeli svetliti in so se klavrne postave zravnale... Obrazi, ki so še malo prej srdito ali pa obupano zrli na Madžare in druge čete, ki so jih obkoljevale od blizu ali od daleč, so jih zdaj pričeli gledati pomilovalno ali pa prezirljivo. Kri, ki je pravkar tekla pred njihovimi očmi, je tekla za vse prestano trpljenje, za vse težave, ki jih še čakajo; tekla je za domačo deželo, ki diha zdaj pod ravno tako jasnim, sončnim nebom, pod kakršnim ležijo štiri negibna trupla, tekla je za vso to, nad njimi razgrnjeno lepoto, da bi se približala zemlji, da bi ostala pri njih...

«Pojte, prepevajte!» je zavpil neki častnik. Toda molk, ki je zadušil njegov blazni, nečloveški krik, je bil tako grozoten, da se je zločinec nehote obrnil tja, odkoder je prišel.

Tiho in z obrazom, kot bi bil sam član mrtvaškega peletona, je nadporočnik Vesevk stopal v družbi ostalih častnikov; poleg njega je na eni strani korakal njegov tovariš Kobe, na drugi pa Domin. Komanda je tudi njih z drugimi slovenskimi oficirji vred tirala na morišče, da se prepričajo, kakšna usoda čaka puntarje in revolucionarje. Kobe in Domin sta še niže sklanjala glavi, kakor pa tovariš Vesevk.

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

Nenadoma je Vesevk spregovoril s tihim, pobitim glasom:

«Tovariša, mene je skoraj sram...» Umolknil je, kakor bi pričakoval vprašanja, zakaj ga je sram; toda ne od leve in ne od desne ni bilo nobenega glasu. Zato je Vesevk po kratkem odmoru nadaljeval:

«Sram me je — — — pred temi ubogimi, izkrvavljenimi mahedrači, ki se vlečejo za nami — — — pred zgodovino, ki bo nekoč pisala o tem, kaj se je danes in te dni godilo v Judenburgu... Niti enega naših častnikov ni bilo zraven... Dopustili smo, da so se ti ubogi hudiči sami uprli, da so sami dvignili pest, da so sami — brez nas — stopili na morišče in ga poškropili s svojo krvjo... Kje smo bili pa mi, tako imenovani sinovi svojega naroda...? Morda bo kdo rekel, da so tega sami krivi, ker nas niso prej obvestili, kaj nameravajo. Mogoče bi se jim tedaj kdo izmed nas pridružil... Toda tudi to je za nas neusmiljena obsodba. Niso nam zaupali... Mogoče bi kdo trdil, da je bilo vse skupaj, ves ta upor, velika neumnost, kakršni se pameten in razsoden človek ne bi mogel pridružiti... Toda vse to so čenče bojazljivcev in zamudnikov... Resnica je, da so ravno ti najneznatnejši, ti najbolj pozabljeni sinovi našega ljudstva s svojo krvjo in brez nas z današnjim dnem zapisali eno najsvetlejših strani v knjigo naše siromašne zgodovine... Ali sta videla, kako so umirali...?»

Zaman je Vesevk čakal na odgovor; glavi njegovih sosedov sta se sklonili še niže. Namesto tega odgovora pa je Vesevk dojel drugega. To je bil mogočen, kljubovalen korak, ki je s težkim odmevom donel za njim; to je bil korak sto in sto nog tiste velike, žive sile, ki se je z naraščajočim pogumom in s kletvijo vračala z morišča nazaj v življenjski boj za tiste cilje, za katere je pred nekaj minutami še pravkar darovala svoj srčni cvet. In ta mogočni odmev ga je zajel, osvojil in ga dvignil visoko nad njegova tovariša...

KONEC

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
GS
I 759 398
201800688
COBISS

PREŽIHOV VORANC

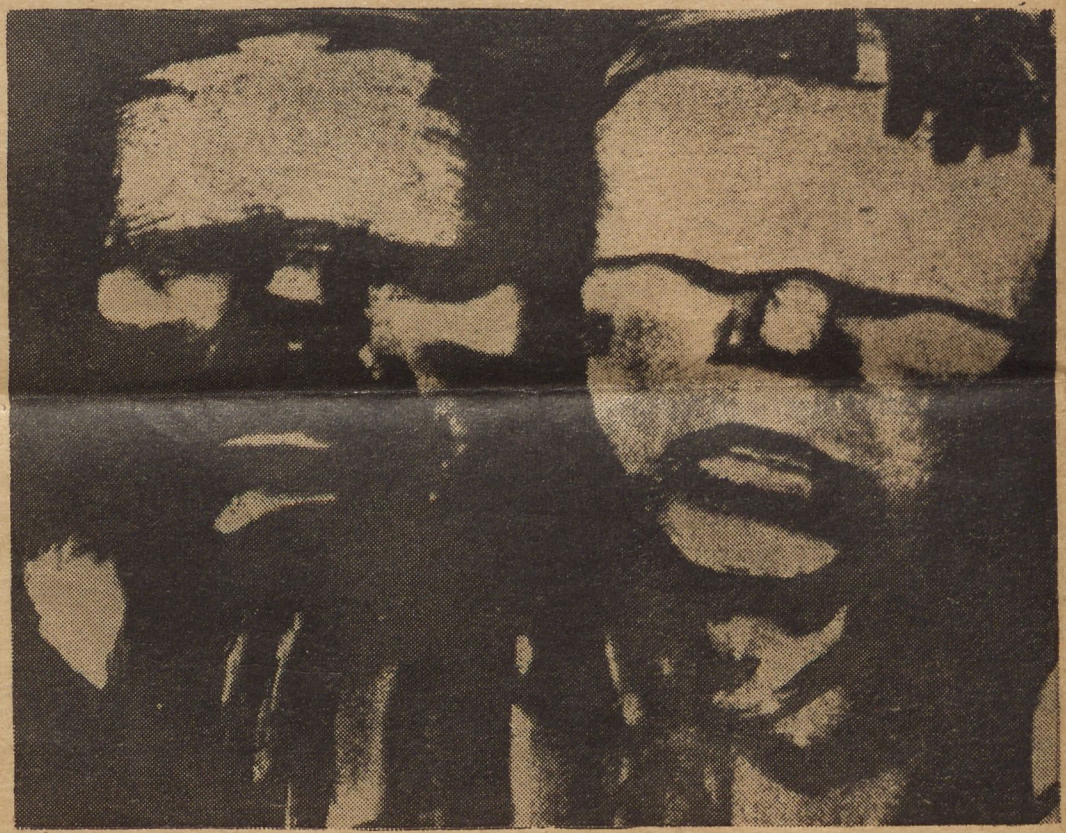

DOBERDOB